

**T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KESİŞİMSSELLİK BAKIŞ AÇISI İLE KIRILGANLIKLARIN
ÜRETİMİ VE BAŞ ETME STRATEJİLERİ: ANTALYA
KUMLUCA VE FİNİKE'DE AFET DENEYİMLERİ**

DOKTORA TEZİ

HACER AKÜLKÜ

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Nahide KONAK**

BOLU, ARALIK - 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hacer AKÜLKÜ tarafından hazırlanan “**KESİŞİMSELLİK BAKIŞ AÇISI İLE KIRILGANLIKLARIN ÜRETİMİ VE BAŞ ETME STRATEJİLERİ: ANTALYA KUMLUCA VE FİNİKE’DE AFET DENEYİMLERİ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 13/12/2022

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Nahide KONAK
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Örgen UĞURLU
Kocaeli Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl GÜLER
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAHAN
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 09/11/2022 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 3 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışma için İnsan Araştırmalar Etik Kurulundan Protokol No. 2020/161 sayısı ile etik izin alınmıştır.

.....

HACER AKÜLKÜ

ÖZET

**KESİŞİMSELLİK BAKIŞ AÇISI İLE KIRILGANLIKLARIN ÜRETİMİ
VE BAŞ ETME STRATEJİLERİ: ANTALYA KUMLUCA VE FİNİKE'DE
AFET DENEYİMLERİ
DOKTORA TEZİ
HACER AKÜLKÜ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. NAHİDE KONAK)
BOLU, ARALIK - 2022
XII + 291 SAYFA**

Bu nitel vaka çalışmasının temel amacı kesişimsellik perspektifini uyarlayarak, iklim değişikliği kaynaklı “doğal afetlerin” Kumluca ve Finike'de nasıl deneyimlendiğini keşfetmektir. Ana veri toplama kaynağı, beş farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplam 68 kişi ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerdir. Veriler açık, aksel ve seçici kodlama uygulanarak MAXQDA 22 ile analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, Kumluca ve Finike'de tarımsal kırılmalıklar, iklim değişikliği kaynaklı kırılmalıklar ve iklim değişikliği kaynaklı kırılmalıklar ile başa çıkmak için benimsenen stratejilerin, küresel kapitalist krizin başlattığı neo-liberal politik ekonomi politikaları tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu tez, Kumluca ve Finike'de yaşanan çeşitli, çok boyutlu, karmaşık ve birbiriyle ilişkili kırılmalıkların temel nedenini bulmak ve etkili çözümde bulunmak için, bu kırılmalıkların makro ve meso düzeydeki ekonomik ve politik faktörlerle, yani kapitalist sistemin krizi ve Türkiye'nin hiyerarşik Dünya Sistemindeki konumu, doğrudan bağlantıları gösterilmeden ulaşılamayacağını iddia etmektedir. Araştırmada ortaya çıkan en önemli kesişim kategorileri çalışma statüsü, toprak mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, ve sektördür. Toprak mülkiyet sahipliği, cinsiyet ve etnisite kesişimselliğinin çeşitli kırılmalıkların ve bu kırılmalıklarla baş etme stratejileri temelinde nasıl farklılaştığı yapısal, toplumsal ve kültürel faktörlerden kaynaklı bütünsel olarak ortaya çıkmamıştır. Çünkü Kumluca ve Finike'de tezde anlatıldığı gibi toprak mülkiyet sahipleri ağırlıklı olarak yerli Türk erkeklerdir. Toprak mülkiyet sahibi Türk kadın, toprak mülkiyet sahibi Kürt veya diğer etnik gruplardan bireyler Kumluca ve Finike'de yaşamamaktadır. Kumluca ve Finike'nin mevcut kültürel ve toplumsal yapısı toprak sahipliği temelinde etnik çeşitlilik içermediği için kırılmalıkların analizinde toplumsal sınıf temelli bir analizin yapılması kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Çevre sosyolojisi, İklim değişikliği kaynaklı kırılmalıkların yaratılması, Kapitalist neoliberal ekonomi politikaları, Kesişimsellik, Kumluca ve Finike

ABSTRACT

PRODUCTION OF VULNERABILITIES AND COPING STRATEGIES FROM AN INTERSECTIONAL PERSPECTIVE: DISASTER EXPERIENCES IN KUMLUCA AND FINIKE, ANTALYA

PHD THESIS

HACER AKÜLKÜ

BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

(SUPERVISOR: PROF. DR. NAHİDE KONAK)

BOLU, DECEMBER 2022

XII + 291 PAGES

This qualitative case study aims to discover how the climate change-induced "natural disasters" have been experienced in Kumluca and Finike by applying the intersectionality perspective. The main data collection source includes face-to-face interviews conducted with a total of 68 people using five different semi-structured interview forms. The data were analyzed MAXQDA 22 using open, axial and selective coding. Findings demonstrate that the agricultural vulnerabilities, the climate change-induced vulnerabilities and the strategies adopted to deal with climate change-induced vulnerabilities have been shaped by the neo-liberal political economy policies that are initiated by the global capitalist crisis. Thus, it argues that finding the root cause of and an effective solution to various, multi-dimensional, complex and interrelated vulnerabilities experienced cannot be understood unless demonstrating their direct connections with macro and meso level economic and political factors, that is, the capitalist system crisis and the location of Turkey in the hierarchical capitalist World System. The most important intersection categories emerged in this research are employment status, land ownership, gender, ethnicity, locality and sectors. How property ownership, gender and ethnicity intersectionality differ based on various vulnerabilities and strategies has not been discovered due to structural social and cultural factors. Because in Kumluca and Finike, the landowners are predominantly local Turkish men. Turkish women who own land, Kurds who own land, or individuals from other ethnic groups do not live in Kumluca and Finike. Consequently, since the current cultural and social structures of Kumluca and Finike, predominantly a social class-based analysis has inevitably emerged in the vulnerability analysis.

KEYWORDS: Capitalist neo-liberal economic policies, Environmental sociology, Intersectionality, Kumluca ve Finike, Production of climate-induced vulnerabilities

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	14
1. ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI	14
1.1 Araştırma Deseni: Nitel Vaka (Durum) Çalışması.....	14
1.2 Kesişimsellik Analitik Yaklaşımı.....	16
1.2.1 Kesişen Toplumsal Kategoriler	22
1.2.2 Çok Düzeyli Analiz	26
1.2.3 Kesişen Güç İlişkileri.....	29
1.2.4 Öğrenme, Eylem ve Sosyal Değişim	30
1.2.5 Refleksivite	32
1.3 Araştırma Yöntemi	35
1.3.1 Araştırma Alanı.....	35
1.3.2 Araştırma Örnekleme	40
1.3.3 Veri Toplama Araçları ve Süreci	48
1.3.4 Verilerin Analizi	53
1.3.5 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	55
İKİNCİ BÖLÜM	57
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	57
2.1 Koşu Bandı Üretim Sistemi.....	57
2.2 Kapitalizmin İkinci Çelişkisi Teorisi	60
2.3 Dünya Sistemi Kuramı, Neo-Liberal Kapitalist Sistemin Yaygınlaşması ve Tarıma Etkisi	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	74
3. BULGULAR	74
3.1 Kırılğanlığın (Yeniden) Üretimi: Neo-Liberal Tarım Politikaları ve İklim Değişikliği Etkileri Kesişimselliği	74
3.1.1 Türkiye Tarımı ve Neo-Liberal Politikalar.....	74
3.1.2 Kumluca ve Finike’de Tarım Politikaları’nda Dönüşümler	85
3.1.2.1 Kumluca ve Finike’de Neo-Liberal Tarımsal Dönüşümler ve Kırılğanlıkların Üretimi	88
3.1.3 Kumluca ve Finike’de Örtüaltının Yaygınlaşması ve İklim Değişikliği Kırılğanlığının Üretimi	110
3.2 Kesişimsellik Bağlamında Afet Deneyimi ve Afetin Etkileriyle Baş Etme Mekanizmaları.....	134
3.2.1 Kesişimsellik ve Hortum Deneyimi.....	135
3.2.1.1 Mülkiyet Temelli Genel Bilgiler	135

3.2.1.2 Mülkiyet ve İş Gücü: Cinsiyet, Etnisite, Yerlilik Kesişimselliği	139
3.2.1.3 Mülkiyet, Cinsiyet, Etnik Kimlik ve Sektör Kesişiminde İklim Değişikliği Kaynaklı Kayıplar.....	155
3.2.2 Kayıp(lar) ve Zarar(lar)la Baş Etme Mekanizmaları ve Kesişimsellik.....	163
3.2.2.1 Kamu Desteği, Güç İlişkisi ve Eşitsizlik.....	165
3.2.2.2 Borç Döngüsü: Örtüaltı Tesisi Kurma ve İklim Değişikliği Kırılğanlıkları	182
3.2.2.3 Afetle Mücadelede Birikim: Mülkiyet, Sektör ve Yerli Olma	193
3.3 İklim Değişikliği Risk Yönetimi Olarak Sigorta.....	203
3.3.1 Dünyadaki Gelişmeler	203
3.3.2 Türkiye’de İklim Değişikliği, Risk ve Uyum Bağlamında TARSİM	208
3.3.2.1 Tarım Sigortası Havuzu (TARSİM) Koşulları ve Eşitsizlikler	212
3.3.3 İklim Değişikliği Uyum Politikaları Bağlamında TARSİM ve Kesişimsellik İlişkisi	214
3.3.4 TARSİM ve Diğer Kurumsal Yapıların Kesişimi	229
3.3.5 Kırılğanlığın Azaltılmasında TARSİM’in İşlevselliği/ İşlevsizliği	235
SONUÇ.....	243
KAYNAKLAR	256
EKLER.....	282

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Üretim/Çalışma Alanlarının Tapu Kayıtları (MAXQDA2022 Belge Değişkenlerinin İstatistiği)	135
Şekil 3.2: Mülkiyet Durumu (MAXQDA2022 Belge Değişkenlerinin İstatistiği)	136
Şekil 3.3: Tarımsal İşlerin Kimlerle Birlikte Yapıldığı (MAXQDA 2022 Kod Matris Tarayıcısı)	142
Şekil 3.4: Hortum Afetinin Etki Alanları (MAXQDA2022 MAXMaps-İki-Vaka Modeli)	155
Şekil 3.5: Ekonomik Destek Mekanizmaları (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli MAXQDA2022)	165
Şekil 3.6: Afet Sonrası Devlet Desteği Yönündeki Düşünceler (MAXQDA2022 MAXMaps-İki-Vaka Modeli).....	166
Şekil 3.7: Mülkiyet Durumuna Göre Birikim Durumları (MAXQDA2022 MAXMaps-İki-Vaka Modeli).....	198
Şekil 3.8: TARSİM Koşulları	213
Şekil x1: Üçlü Maruziyet.....	243

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1. Tarımsal Üretim Alanları Hakkında Bilgiler	39
Tablo 1.2. Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistikler	47
Tablo 3.1. Yerellik ve Çalışma Statüsü (MAXQDA2022 Çapraz Tablolar) .	152

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ANTBİRLİK	: Antbirlik Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DA	: Dekar
DB	: Dünya Bankası
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPCC	: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
TARSİM	: Tarım Sigortaları Havuzu
TRUP/ARIP	: Tarım Reformu Uygulama Projesiyle
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TEŞEKKÜR

En iyi tez bitmiş tezdin sloganıyla koca bir 5,5 yılı geride bıraktım. Benimle birlikte birçok insan bu anı beklese de bazılarında teşekkür borç bilirim.

Bu başarıda yerleri tartışılmaz olan birçok kişiden ilk ikisiyle başlamak isterim. Hayatımın her anında bana inanan ve varlığından güç aldığım, sırtımı yasladığımda tüm korkularımı yok eden canım babam Şaban AKÜLKÜ ile akademik hayata dair umudumu kaybettiğimde “Hacer sen ne zaman akademisyen olacaksın” sorusuyla umudumu yeşerten, bu süreçteki sancuları ve sevinçleri benimle birlikte yaşayan ve bana olan inancımı her daim hissettiren Sevdiğim’e çok teşekkür ederim.

Araştırmanın konusunun belirlenmesi, yazılması, içeriğinin sorgulanması, analiz edilmesine kadar her aşamada benden desteğini ve emeğini esirgemeyenlere minnettarlığımı belirtmek isterim. Öncelikle özverili çalışması ve akademik bilgisini bana aktarmaktan imtina etmeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Nahide KONAK ile tez izleme komitesinde olan bu yola birlikte başladığım ve akademinin başka kulvarlarına beni uçuran Sayın Dr. Öğretim Üyesi Zuhal GÜLER’e ve her adımdaki yapıcı ve kritik eleştirileriyle ufkumu açan Sayın Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ’a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tezin savunulması aşamasında kıymetli görüş ve önerileri için Sayın Doç. Dr. Örgen UĞURLU ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAHAN’a çok teşekkür ederim. Diğer taraftan verileri dans ettirmemde bana eşlik eden Sayın Doç. Dr. Melike TUNÇ TEKİNDAL ile bu sürecin her aşamasında ben burdayım diyen ve kapısını çaldığımda asla geri çevirmeyen Sayın Öğr. Gör. Kıvanç UZUN’a çok teşekkür ederim.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında gönüllü olan, pandeminin korkutucu yüzüne rağmen benimle görüşmeyi kabul eden ve sorduğum her soruya özveriyle cevap veren Kumluca ve Finike’deki değerli insanlara minnet duyarım.

Kan bağımlı olmamasına rağmen bana kardeş olan, araştırmanın her aşamasında, gece ve gündüz demeden koşulsuz destek veren ve özgüvenimin aşındığı zamanlardaki konuşmalarıyla kendimi şanslı hissettiren Zeynep ÖKSÜZ’e, kara kara yazılarla ömrümü geçireceğimden duyduğu endişeyle benim başarımın en büyük dayanağı, kendisine sarıldığımda tüm dertlerimi unuttuğum sevgili annem Saliha AKÜLKÜ’ye ve bu hayattaki en yakın arkadaşım olan birtanecik ablam Arzu GÜRBÜZ ile yeğenlerim Saliha ve Şevval’e sonsuz teşekkürlerimle...

GİRİŞ

İklim değışikliği son yılların küresel ölçekteki en önemli sorunlardan birisidir (Doğan vd., 2017, s. 129). İklim, yer kürenin tarihi boyunca sürekli olarak değışim göstermiştir. Söz konusu değışimler doğal nedenlere bağlansa da özellikle sanayi öncesi dönemden günümüze antropojenik emisyonlardan kaynaklanan ısınmanın iklimde doğal olmayan bir değışime yol açtığını ve iklim üzerindeki değışimde insanın payı olduğu kabulünü arttırmıştır (Balaban, 2012, s. 21; IPCC, 2001; 2007a; 2018; Kamber vd., 2007, s. 9; Polat ve Dellal, 2016b, s. 2). Küresel ısınma, küresel yüzey sıcaklığında gözlemlenen veya öngörülen kademeli artışı ifade etmektedir (IPCC, 2014b, s. 124). Bilim insanları 2030 ile 2052 yılları arasında ısınmanın 1,5°C'ye ulaşacağını tahmin etmektedir. Onlara göre ısınmanın sabitlenmesi iklim değışikliğinin yol açacağı risklerin azaltılması anlamına gelmektedir. Ancak 1,5°C ile dahi birçok riskin ve kırılganlığın olacağı ileri sürülmektedir. Bu durumda ısınmanın artması halinde iklim değışikliğinin etkileri daha çok hissedilecektir. Dolayısıyla ısınma arttıkça iklimle ilgili riskler ve tehlikeler de artış gösterecektir (IPCC, 2014a, s. 2018; Mbow vd., 2019).

Akdeniz Havzası bulunduğu konum itibariyle Kuzey Afrika'nın kurak iklimi ile Orta Avrupa'nın ılıman ve yağışlı iklimi arasında geçiş bölgesinde yer alır ve orta enlem ile tropikal süreçler arasındaki etkileşimlerden etkilenir. Akdeniz'in bu konumu orta enlemlerdeki en küçük bir değışiklikten bile etkilenmesi anlamına gelmektedir (Lionella vd., 2006; Ulbrich vd., 2006). İklim değışikliği projeksiyonlarına göre Akdeniz Bölgesi iklim değışikliğine karşı en kırılgan (Giorgi ve Lionella, 2008, s. 90; Talu, 2015, s. 304; Türkeş vd., 2013, s. 20) başka bir ifadeyle "sıcak noktalardan" (Giorgi, 2006, s. 2; Giorgi vd., 2001, s. 3318) birisi olarak tanımlanmaktadır. İklim değışikliği projeksiyonları ve modellemeler, Akdeniz Havzası'nda çeşitli bölgelerde ısı dalgalarının yoğunluğu ve sıklığında artış, toprak neminin değışmesi, azalan yağışlar, kuraklık, ortalama sıcaklıklarda artış gibi risklerin olduğunu göstermektedir (IPCC, 2013). Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Akdeniz Havzası'nda sıcaklıkların artışı ve yağışlarda azalma ile değışen sıcaklık ve yağış düzenlerinin Akdeniz ikliminde gözle görülür biçimde değışiklik yaratacağı belirtilmektedir. 21. Yüzyılın sonunda meteorolojik kuraklıklar ve tarımsal kuraklıkların daha uzun süre ve sık yaşanacağı

beklenmektedir. Ayrıca şimdilerde bile yetersiz olan su kaynaklarının daha da azalacağı ve bu durumun havza ölçeğindeki ülkelerde ciddi sorunlara yol açacağını göstermektedir (Bastin vd., 2019; IPCC, 2014a; Stern, 2007, s. 13-57; Şen vd., 2013, s. 1; Türkeş vd., 2013, s. 20). Bunlara ek olarak, Türkiye için çok fazla rastlanılmayan bir olay olan hortum da son yıllarda sıkça karşımıza çıkmaya başlamıştır (Bozkurt, 2011; Tema ve WWF, 2015, s. 9; Yavuz vd., 2015: s.2). Türkiye’de 1818-2013 yılları arasında meydana gelen 385 hortum vakasından 225’i son 5 yıla ait (Kahraman ve Markowski, 2014, s. 2347) olup Türkeş (2021)’in Avrupa Şiddetli Hava Merkezi’nin tüm Akdeniz ve Avrupa ülkeleri için topladığı ve doğrulamasını yaptığı hortum olayları veri tabanına göre gerçekleştirdiği çalışmasına göre son on yıllık (2010-2019) hortum sayısı bir önceki on yıllık dönemde gerçekleşen hortum olayı sayılarından belirgin bir farkla daha fazladır (Türkeş, 2021, s. 96-99). Ayrıca son yıllarda Türkiye’deki hortumların çapı 100 ile 600 m arasında oluşmaktadır. Büyük çaplı hortumların 1.600 metreyi aştığı da görülebilmektedir (Dölek, 2016, s. 352). Küresel iklim değişikliği sonucu artan hortumlar Akdeniz Bölgesinde ve özellikle de Antalya’da sıkça yaşanır olmuştur (İklim Haber, 2019; Sevgican vd., 2000, s. 679; Türkeş, 2021, s. 98). Türkiye’de 1997-2015 yılları arasında meydana gelen 263 hortum vakasının incelenmesi sonucunda hortum olaylarının en fazla Antalya’da meydana geldiği ortaya çıkmıştır (Yavuz vd., 2015, s. 3).

Son yıllarda Antalya’da özellikle Kumluca ve Finike’de 2017-2018 ve 2019 yıllarında yaşanan hortumla birlikte aynı anda ortaya çıkan şiddetli fırtına ve doludan dolayı çok sayıda örtüaltı üretim alanı (sera alanı), bahçe bitkisi üretim alanı, iş yeri ve konut zarar görmüştür. İlgili yıllar dışında da örtüaltı üretim alanlarının çeşitli zamanlarda meydana gelen hortum afetlerinden zarar gördüğü, benzer şekilde bahçe bitkisi ürün ve ağaçlarında kayıp ve zararlar meydana geldiği dikkate alınırse şiddeti ve sıklığı artan afetlerin Kumluca ve Finike’de kırılmalık yaratmaya başladığı görülmektedir.

2017-2018 ve 2019 yılları afetlerine dair Kumluca ve Finike İlçe Tarım Müdürlüklerinin afet raporlarına göre çok sayıda örtüaltı (sera) cam ve plastik üretim tesisleri ve ürünlerinde, karışık meyvelik ve portakal bahçesi üretim tesislerinde hasarlar tespit edilmiştir. Kumluca ve Finike’de 2017 yılında toplam zarar 30.582.782,8 TL; 2018 yılında 91.597.824 TL ve 2019 yılında 71.082.663,11

TL'dir. Söz konusu kayıp ve zararlar özellikle örtüaltı üretim alanlarında daha fazla görülmüştür (Hasar Tespit, 2017a; 2017b).

İklim değişikliğine yönelik küresel ve ulusal düzeyde uyum stratejileri ve politikaları geliştirilirken (Agrawala, 2005; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011; 2012; IPCC, 2014b; İBB ve İSTAÇ, 2018; Kadioğlu, 2012; UNFCCC, 2006; 2015; 2016) uyum konusundaki girişimler hala sınırlı (Agrawala, 2005, s. 32) olmakla birlikte iklim değişikliğine uyum ve mücadele kapsamında ne kadar yol alınabileceği tartışmaları sürmektedir (Özvar, 2022, s. 102). Bu bağlamda Türkiye'de yerel düzeyde iklim değişikliğinin nasıl deneyimlendiğinin bilimsel çalışmalarda yeterince tartışmaya açılmamış olması ve spesifik olarak iklim kaynaklı doğal afetlerin kırılganlığını (vulnerability) yaşayanların deneyimleri, uyum sağlamaya yönelik bilgileri ve eylemlilikleri arasındaki ilişkiyi merkeze alan sosyolojik çalışmaların nerede ise yok denecek kadar az olması literatürde gözlemlenen önemli bir boşluktur. Türkiye'de yerelde hortum afeti deneyimi konusundaki çalışmalar "Ulusal Yök Tez Merkezi" ve "google akademik" gibi arama motorlarında "hortum", "afet deneyimi", "hortum deneyimi", "Türkiye'de hortum deneyimi" kelimeleriyle aramalar yapılmış ancak bu konuda çalışmaların olmadığı görülmüştür.

Bu bağlamda bu nitel vaka (durum) araştırmasının **konusu**, birçok disiplin tarafından kullanılan keşimsellik (intersectionality) bakış açısını kullanarak genel anlamda iklim değişikliği sonucunda oluşan "doğal afetlerin" (hortum başta olmak üzere fırtına, dolu, sel, kuraklık gibi) yerelde (Kumluca ve Finike'de) nasıl deneyimlendiğini keşfetmektir. Araştırma amacı ve soruları birinci bölümde detaylı bir şekilde anlatılmış olan Walker vd. (2019) ın sunduğu keşimsellik analitik yaklaşımından esinlenerek oluşturulmuştur. Keşfedici olan bu vaka araştırmasının amacı aşağıdaki gibi açıklanabilir:

* Kumluca ve Finike'de keşimsen kimliklerin (**çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, sektör**) var olan toplumsal eşitsizlikleri ve afet sırasında kırılganlık deneyimlerini üretmede nasıl rol oynadığı,

* Kumluca ve Finike'de keşimsen kimlikler düzeyinde iklim değişikliği sonucunda oluşan "doğal afet" deneyimlerinin (kırılganlık, baş etme) toplumsal yapı, norm, ideoloji ve güç ilişkileri ile nasıl etkileşime girdiği,

* Kumluca ve Finike’de deneyimlenen kırılğanlıklarla baş etme stratejileri ve uzun vadede “uyum” adımlarının ekonomik, politik, sosyal ve kültürel bağlamla nasıl bir ilişki içinde olduğu ve bunların kesişen kimliklerle (çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, sektör) nasıl şekillendiğini analiz etmektir.

Tezin amacına ulaşabilmek için oluşturulan 4 temel araştırma sorusu şunlardır:

1) Hortum deneyimi (kırılğanlık) “örtüaltı sebze üreticileri”, “bahçe bitkileri ürün üreticileri (örn. turunçgiller, nar vb)”, ve “tarım dışı sektör” (örn. komsiyoncu, tüccar, pazarcı, esnaf ve zanaatkar, memur, işçi, ev hanımı) kategorilerinde her bir grup içi ve gruplar arasında nasıl bir farklılık gösterir?

2) Farklı hortum kırılğanlık deneyimleri ekonomik ve politik makro düzey yapılar ile nasıl bir etkileşim içindedir?

3) Hortum öncesi var olan eşitsizlikler, iktidarın (devlet kurumları, politikacılar vb.) hortum kaynaklı kırılğanlıklar ile baş edebilmek için işlettiği mekanizmalar yoluyla bu üç kategori içinde ve kategoriler arasında yeniden üretilmekte midir? Nasıl?

4) Kırılğanlıklarla baş etme stratejileri ve uyuma yönelik atılan adımlar ekonomik ve politik makro düzey yapılar, normlar ve inançlar ile nasıl bir etkileşim içindedir?

Araştırmacı yeni bir konuyu çalışıyorsa veya daha önce hiçbir araştırmacı o konu hakkında çalışmamışsa ya da konu hakkında az çalışma var ise bu türdeki çalışmalar keşfedici olarak sınıflandırılır (Neuman, 2006b, s. 16; 366).

Araştırma Amacı ve Sorularının Bağlamı ve Tezin Temel Katkıları

1980-2016 yılları arasına bakıldığında dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan meteorolojik, hidrolojik ve klimatolojik kaynaklı doğal afetlerin yaşandığı ve söz konusu afetlerin sıklığının ve etkilerinin 1980’lerden sonra hızla arttığı gözlenmektedir (Arabacı vd., 2017, s. 10). 2017 yılındaki afetlere baktığımızda tüm doğal afetlerin yaklaşık %93’ü hava iklim ile ilişkili afetlerden olmuştur. 730 doğal afet ile 2017 yılı en fazla olayın yaşandığı yılların arasına girmiştir (Erkan vd., 2018, s. 10). Bilim dünyasının görüşlerine göre, gezegenin ısınması ile birlikte

global hortum, fırtına, kasırga ve tayfun gibi doğal felaketlerin şiddetini arttıracakları tahmin edilmektedir (Taner, 2011, s. 1).

İklim modelleri iklim değişikliğinin bölgesel ve mevsimsel farklılıklar göstereceğini öngörmektedir (IPCC, 2013; Stern, 2007; Türkeş, 2012) ve her bölgenin bu etkileri eşit ve aynı şekilde deneyimlemeyeceğini göstermektedir. Çoğu kara ve okyanus bölgelerinde ortalama sıcaklıklarda artış ile yerleşim alanlarının çoğunda aşırı sıcaklıklar yaşanacağı ve bazı bölgelerde yoğun yağışlar, bazılarında kuraklık ve düşük yağış olasılıkları olduğu tahmin edilmektedir (Giddens ve Sutton, 2016, s. 164; IPCC, 2018, s. 7). İklim değişikliğinin dünyanın çeşitli yerlerinde olumsuz etkileri arttırmıştır. Sıcak hava dalgaları, kuraklıklar, seller, kasırgalar, hortumlar, orman yangınları, heyelanlar, soğuk hava dalgaları, kış fırtınaları, ilkbahar geç don olayları gibi aşırı (extrem) hava olayları etkisini sıkça hissettirmeye başlamıştır (Erkan vd., 2018, s. 10; IPCC, 2014b, s. 53; Roth vd., 2017; Türkeş vd., 2000, s. 2-11).

İklim değişikliğinin hızı ve büyüklüğü, insan ve doğal sistemlerin kırılganlığını etkilemesinin yanı sıra gıda sistemleri (üretim, güvenliği vb), altyapı ve yerleşim yerleri, kıyı-kent ve kırsal alanlar, kırsal yaşamın gelir ve geçim kaynakları, insan sağlığı, insan morbidite ve mortalitesi, ekonomik büyüme gibi ekosistemler, fiziksel sistemler ve bağlantılı insan eylemleri üzerinde önemli etkilere yol açacağını göstermektedir (Akalin, 2013; Amare ve Simane, 2017; Belay ve Fekadu, 2021; Çelik vd., 2008; Deressa vd., 2008; Hughes vd., 2003; IPCC, 2014b; 2018; Kaya, 2018a; Parmesan ve Yohe 2003, Root vd., 2003; Stern, 2005; Williams, 2018). Söz konusu etkiler günümüz toplumlarının sosyoekonomik yapısına zarar verirken refah seviyelerinin etkilenmesine yol açtığı gibi bu durumun gelecekte daha riskli hale geleceği belirtilmektedir (Radkau, 2017, s. 421).

Temiz su, hava, ağaçlandırma ve biyolojik çeşitlilik hayati küresel varlıklardır ve bunların kaybı, özellikle yoksul insanlar için felaket olabilir (Stern, 2005, s. 383). Tüm insanlar, doğal sistemler tarafından sağlanan hizmetlere bağımlıdır. İklim değişikliği doğal varlıkların ve sistemlerin zarar görmesine neden olarak özellikle yoksul insanların geçim kaynağı, gıda güvenliği, doğal sistemin sağladığı hizmetlere karşı daha savunmasız kalmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerin, tarıma ve ekosistemlere aşırı bağımlılıkları

düşünüldüğünde (Stern, 2007, s. 95), tarım sektöründe yaşanan sorunlar kırsal alanların çözülmesinde etkili olduğu gibi olmaya da devam edecektir (Yenigül, 2017, s. 16). Geçim kaynağı tarıma bağlı olan kırsal toplulukların geçim kaynakları ve yaşam koşulları iklim değişikliğine karşı oldukça kırılgandır (Barrucand vd., 2017; Esmailnejad, 2017).

IPCC'nin 2007 değerlendirme raporunda kırılganlık tanımı: “Bir sistemin iklim değişkenliği ve aşırı uçlar dahil olmak üzere iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı ne ölçüde duyarlı olduğu ve bunlarla başa çıkıp çıkamadığı derecesidir. Kırılganlık, bir sistemin maruz kaldığı iklim değişikliği ve varyasyonunun karakterinin, büyüklüğünün ve hızının, duyarlılığının ve uyum sağlama kapasitesinin bir fonksiyonudur” (IPCC, 2007a, s. 27). “Kırılganlık, zarara karşı duyarlılık, başa çıkma ve uyum sağlama kapasitesinin olup olmaması gibi çeşitli kavram ve unsurları kapsar” (IPCC, 2014b, s. 128). IPCC'nin bu tanımları ağırlıklı olarak doğa bilimciler tarafından tanımlanmakta ve iklim değişikliğinin doğal olarak oluştuğu vurgusunu daha çok yapar. İklim değişikliği araştırmaları ve konuya yönelik sosyal politika yapımı yoğun olarak doğa bilimleri tarafından şekillenmektedir (Kajiser ve Kronsell, 2014, s. 417; Victor, 2015). İklim değişikliğine yönelik sosyal ve beşeri bilim araştırmalarının yetersiz olduğu bilinmektedir (Overland ve Sovacool, 2020; Palsson vd., 2013). Bu bakış açısının aksine çoğu sosyal bilimci iklim değişikliğinin doğal bir oluşum olduğu fikrini reddetmez fakat endüstrileşme ile birlikte özellikle endüstrileşmiş toplumların ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel örgütlenmesi ve ilişkilerinin, iklim değişikliğinin yoğunlaşması, hızlandırılmasında önemli rol oynadığının altını çizer. Benzer şekilde IPCC'nin kırılganlık tanımı doğal faktörleri kırılganlık tanımının içine dahil ederken, sosyal, politik ve ekonomik bağlam ile sosyal sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite, yaş, engelli, yetenek vb. gibi sosyal konumları göz ardı etmektedir.

İklim değişikliğinin nedenleri ve etkilerine sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yapıların aracılık ettiği sosyal bilimciler tarafından kabul edilmektedir. Sosyal bilimcilerin IPCC gruplarında daha fazla yer alması sonucunda, sosyal bilim yaklaşımının IPCC tarafından da kabul görmesini sağlamıştır. IPCC 2022 raporunda “insan ve doğal sistemlerin, iklim değişikliği kırılganlığının önemli bir bileşeni olduğu” (IPCC, 2022, s. 5) kabul edilmiştir. IPCC “sosyoekonomik gelişmelerin kesişiminin, eşitsizlik, marjinalleşme, sömürgecilik gibi devam eden

eşitsizlik kalıplarının, sürdürülemez kalkınma modellerinin, ekosistemlerin ve insanların iklim riskleri kırılganlıklarını arttırdığı” (2022, s.11) nın altını çizmiştir.

İklim değişikliği etkilerine maruz kalan toplumların kırılganlık deneyimini anlamak bu toplumların içinde buldukları makro düzey (küresel) ekonomik ve politik dinamikleri, ulusal ve yerel ekonomik ve politik dinamikleri ele almadan anlaşılabilir. Sosyoloji ve diğer sosyal bilimler iklim değişikliğinin nedenleri ve etkilerine sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yapıların nasıl aracılık ettiğini analiz etmenin önemine vurgu yaparlar. Dolayısıyla, son yıllarda iklim değişikliği konusu söz konusu akademik alanlarda ilgi görmeye başlamıştır. Böylece iklim değişikliğinin sosyal yönleri araştırma konularında yer bulmaya başlamıştır (Mearns ve Norton, 2010; Dempsey vd., 2009). Sosyal yönleri içinde tek bir faktörü (cinsiyet, sınıf, etnik yapı vb. gibi) ele alarak yapılan çalışmalar kesişimsellik analitik çerçevesini benimsemiş araştırmacılar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu bakış açısına göre toplulukların kırılganlıkları, iklim değişikliği olayları, ekonomik ve siyasi dinamik kesişimselliği temelinde kapsamlı bir şekilde anlaşılabilir. Dolayısıyla bu **tez**in **birinci katkısı**; Kumluca ve Finike hortum deneyimini bir vaka olarak inceleyerek, iklim değişikliğine bağlı kırılganlık deneyimini analiz ederken toplumsal, ekonomik ve siyasi faktörlerin kırılganlıkların yaratılmasında nasıl bir rol oynadığını ve toplumsal sınıf, cinsiyet, etnisite ve bunun gibi kimliklerin kesişimselliği temelinde kırılganlıkların nasıl farklılaştığını ortaya çıkarmaktır.

Günümüzde iklim değişikliğinin etkileri ile baş etme adına yürütülen iki tür politika vardır: sera gazı emisyonunu azaltma ve uyum. Bu iki politika iklim değişikliği risklerini azaltmak ve yönetmek için tamamlayıcı stratejilerdir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012, s. 1-2; IPCC, 2014b, s. 76; Smit vd., 2000). Çünkü iklim değişikliğinin etkilerinin ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi için ısınmayı yavaşlatmak ya da var olan değişime adapte olmak gerektiği vurgulanmaktadır. “Hükümetler arasındaki anlaşmalar emisyon azaltımı konusunda beklenen ciddiyeti gösterememiştir” (IPCC, 2007b, s. 61). Dolayısıyla IPCC son zamanlarda uyum politikalarına önem verilmesi gerektiğini vurgular hale gelmiştir. 2000'li yılların başlarında iklim değişikliği söyleminde iklim değişikliği azaltımının yavaş yavaş sönümlenmeye başladığı ve uyum sağlama adına nelerin yapılması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır (Oliver Smith, 2013, s. 28). İklim

değişikliğini yavaşlatmak adına geliştirilen ve uygulanan mekanizmaların işe yaramadığını söylemek yanlış olmaz. Diğer taraftan iklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik tedbirlerin alınması gerektiği şeklinde söylemin yeniden biçimlendirilmesinin kendisi son derece politiktir (Cameron, 2012, s. 107). Afet risklerini önleme yerine, afet oluştuktan sonra uyumun afet riskinin azaltılmasıyla ilişkisi olduğundan bahseder: Uyumlu “risk ve kırılganlığın azaltılmasını, fırsatların aranmasını ve iklim etkileriyle başa çıkmak için ulusların, bölgelerin, şehirlerin, özel sektörün, toplulukların, bireylerin ve doğal sistemlerin kapasitesini oluşturmanın yanında kararları ve eylemleri uygulayarak bu kapasiteyi harekete geçirmek” (IPCC, 2014a, s. 839) hedeflenmiştir. IPCC iklim değişikliği risklerinin yönetilebilir olduğunu varsayar. İklim riskleri yönetilebilir olarak çerçevelendikten sonra, IPCC temelli uyum politikaları ağırlıklı olarak altyapı geliştirme, teknoloji inovasyonu, afet riskinin azaltılması ve değişen günlük uygulamalara dayanan yukarıdan aşağıya teknoloji ve yönetim odaklı uyum programlarını geliştirmektedir (Agrawal ve Perrin, 2008; Magnan vd., 2016).

Afet gerçekleştiğinde olumsuz etkileri iyileştirmeye veya azaltmaya yardımcı olan temel kavramlardan bir diğeri de esneklik (resilience) başka bir ifadeyle dayanıklılıktır (IPCC, 2012, s. 33). IPCC’ye göre, “Esneklik, bir sistemin ve bileşen parçalarının, temel bileşenlerinin korunmasını, restorasyonunu veya iyileştirilmesini sağlamak da dahil olmak üzere, potansiyel olarak tehlikeli bir olayın etkilerini zamanında ve verimli bir şekilde tahmin etme, absorbe etme, barındırma veya iyileştirme yeteneği” (IPCC, 2012, s. 34) şeklinde tanımlanır. 2022 yılı öncesi kırılganlık tanımında olduğu gibi iklim değişikliğine uyum ve esneklik tanımlarında da sosyo-ekonomik faktörlerin göz ardı edildiği söylenebilir. Örneğin, esneklik ve uyum süreçlerinin güç ilişkileri ile olan ilişkisi ve çevresel risklerin yaratılmasında önemli bir faktör olan sömürgecilik gibi sosyo-ekonomik faktörlerin nasıl rol oynadığı dikkate alınmamıştır (Cannon ve Müller-Mahn, 2010). Sosyal bilimcilerin IPCC 2022 raporunun hazırlanmasında etkin rol almasıyla birlikte esneklik tanımının da değiştiğini gözlemlemekteyiz. IPCC 2022 raporunda, “Esneklik, sosyal, ekonomik ve ekosistemlerin tehlikeli bir olayla başa çıkma kapasitesi olarak tanımlanması” (IPCC, 2022, s. 5) ile sosyo-ekonomik faktörlere dikkat çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda bu **tez**in ikinci katkısı iklim değişikliğine uyum sağlama deneyimini analiz ederken toplumsal, ekonomik ve

siyasi faktörlerin nasıl rol oynadığı ile toplumsal sınıf, cinsiyet, etnisite ve bunun gibi kimlikler temelinde uyumun nasıl farklılaştığını ortaya çıkarmaktır.

İklim değişikliğine başarılı bir şekilde uyum sağlama sorumluluğu, genellikle, iklim değişikliğinin etkilerinden muzdarip olan bölgelere, topluluklara ve bireylere kaydırılır. Bu da antropojenik iklim değişikliğinin yaratıcıları olarak sanayileşmiş ülkelerin sorumluluğunu gizler (bkz. Chandler 2014; Davoudi, 2016). Bu bağlamda iklim değişikliğinin insani boyutları hakkındaki düşünce küresel ölçekte bir çevre politikası ve adalet sorunundan öte daha yerel düzeyde ele alınması gereken bir şeye dönüştürülmesine yol açar (Cameron, 2012, s. 109).

İklime bağlı aşırı olayların ve afetlerin yol açtığı sosyal ve ekonomik kayıplar, dünyanın birçok bölgesinde ve Türkiye'deki yoğunluğu ve etkisi her geçen gün artmaktadır (GEF ve UNDF, 2018, s. 127). İklim değişikliğinin etkileri küresel ölçekte yaşansa da özellikle yerelde de yaşanmakta ve farklılıklar göstermektedir (Batan ve Toprak, 2015). Her ülkenin, her bölgenin, her topluluğun iklim değişikliğinin etkilerini benzer şekilde deneyimlemeyeceği, ülkelerin coğrafi konumları, ekonomik gelişme düzeyleri, iklim değişikliği yönündeki politik girişimler gibi birçok değişken bu risklerin ya da kırılganlığın şiddetini etkileyecektir. Dolayısıyla iklim değişikliğine yönelik uyum seçenekleri belirlenirken “bölgesel değerlendirmeler, iklim değişikliği risklerinin araştırılması, tarım, otlaklar, su kaynakları, biyoçeşitlilik, kıyı yerleşimleri, gıda güvenliği, geçim kaynakları” (Adejuwon, 2006, s. VII) gibi geniş bir perspektiften ele alınması gerektiğini belirtenler vardır. Bu bakış açısı daha çok doğal bilimlerden savunulmaktadır.

İklim değişikliğine sosyal bilimlerden bakmamak, ekonomik, toplumsal ve kültürel bakış açısının göz ardı edilmesine neden olur. Böylece insan davranışı ve toplumsal değişim hakkında kısmi ya da kısıtlı bilgiye ulaşılmış oluruz (Dunlap ve Brulle, 2015, s. 12). Bu yüzden sosyoloji, iklim değişikliği ve toplum-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından gereklidir (Elliott, 2018, s. 301-302). Janos'un da ifade ettiği gibi, iklim değişikliği sonrasında ortaya çıkan bir dizi felaketin öncesindeki ve sonrasındaki toplumsal gerçeklikler açıklanırken sosyoloji disiplinine ihtiyaç vardır (Janos, 2012). Doğal afetlere yönelik çağdaş sosyolojik perspektifler afetlerin tamamen “doğal” olduğu fikrini reddeder; bunun yerine,

doğal afetleri, şiddetli iklim veya fiziksel olaylar ile toplumsal, ekonomik ve politik koşullar arasında bir etkileşim olarak tanımlar (Klinenberg 2015; Peacock vd., 1997; Tierney, 2019). Başka bir deyişle, var olan doğal afet öncesi ve sonrası ekonomik, siyasal ve toplumsal koşullar doğal afetler sonucu yerelde yaşanan deneyimleri doğrudan etkiler. Sosyolojik tahayyül (Mills, 2000)' e göre iklim değişikliği deneyimleri toplumsal kimlik, eşitsizlik ve güç ilişkilerine göre şekillenmektedir (Fothergill ve Peek 2004; Peacock vd., 1997; Tierney, 2019). Bu bağlamda, Türkiye'de iklim değişikliğine maruz kalmak ve kırılganlık, bugüne kadar yeterince tartışılmamış bir konudur. Ayrıca, toplumsal kimlik, eşitsizlikler ve güç ilişkilerini temel alarak iklim değişikliği sonucu oluşan "doğal afetler" in nasıl deneyimlendiği ile ilgili araştırmalar yok denecek kadar azdır.

İklim tehlikeleri yerli toplulukları çok daha fazla etkilemektedir. İklim değişikliği etkileri ve afetleri bağlamında kırılganlığın (vulnerability) ırk, sınıf, cinsiyet, etnik köken ve cinsellik gibi birçok faktörle şekillenmekte olduğu araştırmacıların uzlaştığı bir gerçekliktir. İklim değişikliği ve kırılganlık konusunda birçok ülkede toplum bilimciler tarafından araştırmalar yapılmaktadır (Sultana, 2010). Irk, sınıf, cinsiyet, etnik köken ve yaş gibi faktörler iklim değişikliği etkilerini tek başına anlamada yeterli değildir. Aslında gerçek hayatta cinsiyet, toplumsal sınıf, etnisite ve diğer faktörler birbiriyle kesişerek, örtüşerek, iç içe geçerek bu deneyimleri oluşturmaktadır. Bu yüzden kesişimselliğin temel alınarak iklim değişikliği deneyimlerinin nasıl yaşandığının araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal gerçekliği anlamada daha bütünlüklü anlayışlar geliştirmek için son zamanlarda iklim değişikliği tehlikeleri ve doğal afet olayları araştırmalarında kesişimsellik bakış açısı gelişmeye başlamıştır. Örneğin, Sultana Bangladeş'teki sellere karşı savunmasızlığı anlamak için toplumsal cinsiyet faktörünü temel alarak araştırmasını gerçekleştirmiştir.

Sultana Bangladeş'teki sellere karşı toplumsal cinsiyet kırılganlığını tartışırken, cinsiyetin doğal afet bağlamında kesişiminin önemine şu şekilde dikkat çekmiştir:

“Kadınlar homojen bir grup değildir, çünkü sınıf, kast, din, yaş vb. ile kesişme, herhangi bir kadının sahip olduğu kaynakları, hakları ve sorumlulukları etkiler. Benzer şekilde, erkekler ataerkil düzende büyük

ölçüde baskın olsa da kendileri sınıf, din, eğitim durumuna göre parçalılardır” (Sultana, 2010, s. 44).

Toplumsal faktörlerin kesişimi --- faktörlerin spesifik kombinasyonları yerel düzeyde insanların kendi sosyal konumlarını, yaşamış deneyimlerini şekillendirmesi ve böylece iklim değişikliği savunmasızlığına maruz kalması--- mevzu bahis olduğunda bu konuda literatürde süreçleri anlamaya yönelik bilgi birikimi oldukça azdır (Walker vd., 2019).

Kesişimsellik fikri, 20. yüzyılda akademide önemli bir görünürlük kazanmıştır (Collins, 2007, akt: Collins ve Chepp, 2013, s. 2). Kabul edilen tek bir tanımı olmasa da genel anlamda kesişimsellik, “ırk, sınıf, cinsiyet, cinsellik, etnik köken, ulus, yetenek ve yaşın, tek başına ve karşılıklı dışarılayan oluşumlar olarak işlemediğini, fakat karşılıklı birbirlerini inşa ederek ve dolayısıyla karmaşık toplumsal eşitsizlikleri şekillendiren olgulardır” anlayışı üzerinde mutabakat sağlanmıştır (Collins, 2015, s.2).

Kesişimsellik bakış açısı, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite, yaş ve bunun gibi toplumsal faktörlerin kesişimselliği bağlamında topluluk bireylerinin iklim değişikliği sonucu doğal afetleri farklı deneyimlediğini, farklı tepki verdiğini ve mücadele ettiğini varsaymaktadır ve kesişen bu kimlikler bağlamında araştırmaların yapılması gerektiğinin altını çizmektedir. Ek olarak, kesişen kimlikler düzeyinde iklim tehlikesi deneyimlerinin toplumsal yapı, norm, ideoloji, söylemler ve güç ilişkileri ile nasıl etkileşime girdiği; bu etkileşimlerin kısa vadede eylemlere ve uzun vadede uyum planlaması için farklı kaynaklara erişim sağlama ve karar verme süreçlerini nasıl etkilediği de araştırılması gereken konulardan birinin olduğu vurgulanmaktadır (Walker vd, 2019). Bu bağlamda bu **tezin üçüncü temel katkısı** üçüncü bölümde detaylı anlatılacağı gibi Kumluca ve Finike’de iklim değişikliği kırılganlık deneyimlerini ve uyum stratejilerini kesişimsellik analitik yaklaşımını benimseyerek analiz etmesidir. Bu araştırmada yukarıdaki kesişimsellik tanımı temel alınmakta ve kesişimsellik analitik bir çerçeve olarak ele alınmaktadır. Araştırmasının analitik çerçevesinin oluşturulmasında birinci bölümde anlatıldığı gibi Walker vd. (2019) ın sunduğu analitik çerçeveden yararlanılmıştır.

Bu araştırmanın içeriği 4 ana bölüm ile yapılandırılmıştır. Birinci bölümde araştırmanın yaklaşımı anlatılmıştır. Bölümün içerisinde ilk önce araştırma deseni olan vaka (durum) çalışmasının ne olduğu ve bu çalışmada niçin vaka çalışması deseni kullanıldığından bahsedilmiştir. Daha sonra tezin analitik çerçevesini oluşturan kesişimsellik analitik yaklaşımı tanımlanarak kesişimsellik analitik yaklaşımının bu çalışmaya nasıl uyarlandığı anlatılmıştır. Sonra araştırma yöntemi bölümü ile araştırma alanının nasıl belirlendiği, örneklemin nasıl seçildiği, veri toplama araçlarının nasıl hazırlandığı ve verilerin nasıl toplandığı, verilerin analiz süreci ve araştırmanın yürütülmesi sürecindeki sınırlılıklara yönelik detaylı bir bilgi verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde kuramsal çerçeve anlatılmıştır. Hortum deneyimini keşfetme amacıyla yürütülen bu vaka araştırmasının başında herhangi bir kuramsal çerçeve belirlenmemiştir. Bu yüzden araştırmanın en başında verilerin bize sunduklarından hareketle veriler analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda herhangi bir kuram keşfedilmese de bulgular bizi koşu bandı üretim teorisi, kapitalizmin ikinci çelişkisi teorisi ve dünya sistemi teorisine götürmüştür. Bu yüzden de araştırmanın ikinci bölümünde bu teoriler kısaca anlatılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde bulgular yer almaktadır. Aslında bölümün içerisinde derin bir literatür bilgisine de yer verilmiştir. Çünkü literatür ile bulgular arasında kurulan ilişki peş peşe verilerek aradaki bağlantı koparılmak istenmemiştir. Bu bölümde Kumluca ve Finike'deki kişilerin iklim değişikliği kırılganlıkları hortum deneyimi üzerinden anlatılmıştır. Elde edilen veriler Kumluca ve Finike'deki kırılganlıkların sadece iklim değişikliği kaynaklı olmadığını ve aslında bu kırılganlıkların üretildiğini göstermiştir. Bu yüzden küresel, ulusal ve yerel düzeyde kesişen ekonomik ve politik gelişmeler anlatılmadan Kumluca ve Finike'deki küçük üreticinin kırılganlığının anlaşılmasının eksik olacağı düşünülerek bölümün içeriği belirlenmiştir. Böylece ilk önce neoliberal politikaların etkisiyle şekillenen Türkiye tarımı anlatılmıştır. Bunun anlaşılması için ise neoliberal politikalar öncesindeki tarım politikaları ve değişimleri hakkında bilgi verilmiş ve daha sonrasında neoliberal politik anlayışın Türk tarımını nasıl dönüştürdüğü, hangi faktörlerin etkili olduğu anlatılmıştır. Daha sonra Türk tarımındaki değişimin ve dönüşümün Antalya Kumluca ve Finike'de nasıl gerçekleştiği hakkında literatüre yer verilmiştir. Hemen ardından tarımdaki değişimlerin özellikle de neoliberal tarım politikalarının Kumluca ve Finike'deki

çiftçileri nasıl kırılgan hale getirdiği katılımcıların ifadeleriyle betimlenerek yorumlanmıştır. Hemen sonrasında Kumluca ve Finike’de iklim değişikliği kırılganlıklarının yaşanmasında örtüaltı üretimin yaygınlaşmasının etkili olduğu ve bu sürecin tarım politikalarının etkisiyle nasıl belirgin hale geldiği anlatılmıştır. Sonrasında kesişimsellik bağlamında afetin nasıl deneyimlendiği ve afetin etkilerinin hangi mekanizmalarla giderilmeye çalışıldığı anlatılmıştır. Bu anlatım yapılırken araştırmanın kesişen kimliklerinin (çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, sektör) birbiriyle kesişimi anlatılmıştır. Afetin kırılganlıklarına karşı devlet desteği, banka kredisi, komisyoncu, tarım sigortası, sosyal dayanışma mekanizmaları gibi çeşitli mekanizmalardan bahsedilse de kesişim kategorilerinin örtüaltı sebze üreticileri, bahçe bitkileri ürün üreticileri ve tarım dışı sektör grupları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlatılmıştır. Daha sonra iklim değişikliğine uyum politikaları adı altında ulusal ve uluslararası politikaların gündemine yerleşmiş sigorta sistemi anlatılmıştır. İlk önce iklim değişikliği risk yönetimi olarak görülen sigortanın dünyadaki gelişimi anlatılırken, hemen sonrasında Türkiye’de son yıllarda hızla yaygınlaşan tarım sigortası yani TARSİM hakkında bilgi verilmiştir. Tarım sigortasının konumu, iklim değişikliği risklerine karşı ne kadar etkili, tarım sigortasının yaygınlaşmasında hangi mekanizmalar etkili ve dahası tarım sigortasının bir parçası olabilmek için hangi kesişim kategorileri önem arz etmiştir gibi birçok bilgi paylaşılmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırmanın bulguları ve kuramsal çerçevesine dair makro, meso ve mikro bağlamda yorumlamalar yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın verilerinden elde edilen bilgiler ışığında başka araştırmalara yol gösterebilecek önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI

Nitel araştırma yaklaşımı benimsenen tezin bu bölümünde ilk olarak araştırma amaçlarını gerçekleştirmek ve sorularını cevaplamak için en uygun olan vaka (durum) araştırma deseni hakkında bilgi verilmiştir. İkinci olarak, vakaya yönelik bilgileri elde etme, bulguları yorumlama ve var olan literatürdeki kuramsal ve kavramsal çerçeve ile ilişkilendirmeye yol gösterici analitik çerçeve olarak benimsenen kesişimsellik analitik çerçevesinin ne olduğu kısaca tanımlanmıştır. Sonra kesişimsellik bakış açısının iklim değişikliği deneyimlerini (kırılganlık ve uyum temelinde) analiz ederken nasıl uyarlanabileceği ve bu vaka araştırmasında kesişimsellik bakış açısının nasıl uyarlandığı anlatılmıştır. Son olarak araştırma alanını tanıttıcı bilgiler sunulup, örnekleme, veri toplama ve veri analizi süreçlerinin nasıl gerçekleştirildiği ve alanda ne gibi sınırlılıklarla karşılaşıldığını anlatan araştırma yöntemine ilişkin bilgi verilmiştir.

1.1 Araştırma Deseni: Nitel Vaka (Durum) Çalışması

Vaka (durum) çalışması sınırlı bir sistem hakkında sistematik bilgi toplayarak bu sistemin bütünsel derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlanabilir (Merriam, 2018, s. 40). Gerçek ortamdaki davranışları ve anlamı ortaya çıkarmaya yarayan vaka çalışması (Yin, 2017, s. 4), tek bir durumun ya da olayın boylamsal bir şekilde incelenmesi, gerçek ortamda neler olduğuna bakılması yönünde sistematik bir veri toplama süreci içerir (Davey, 2009, s. 1). Başka bir ifadeyle vaka çalışması araştırmalarının en karakteristik özelliği tekliği (Duff, 2007) ve durumun sınırlandırılmasıdır. Eğer bir olgu özünde sınırlı değilse o bir vaka değildir (Merriam, 2018, s. 40-41). Nitel vaka çalışmasının amacı hipotez test etmek değil, özellikle vakayı keşfetme, kavrama ve yorumlama ve bu süreçte olguya ilişkin önemli faktörlerin bağlamsal etkilişimini ortaya çıkarmaktır (Merriam, 2018, s. 41).

Durum çalışmasının tasarlanmasına üç temel adım aracılık eder. İlkinde durumu tanımlamak gerekmektedir. Bir durumu özel ve önemli kılan nedir sorusuyla hareket edilmelidir. Özgün bir konu hakkında çalışılabilir. Örneğin doğal bir afetin meydana gelmesi ve sonrasında yaşananlar (Yin, 2017, s. 6-7) hakkında bir durum çalışması yapılabilir. Yin'in bu açıklamasından yola çıkarak bu tez

araştırmasının tasarlanması sürecinde Antalya Kumluca ve Finike’de meydana gelen hortum deneyimi olayına odaklanılmıştır. Araştırmanın sınırlarını Kumluca ve Finike’deki hortum olayları oluşturmuştur. Bu sınır belirlenirken gerçekleştirilen literatür taramalarında Kumluca ve Finike’de hortum vb. afet deneyimlerini ele alan sosyolojik bir çalışmaya rastlanmadığı için özgündür. Bu bağlamda, iklim değişikliğine bağlı olarak şiddeti ve etkisi artan hortum vb. afetlerin Kumluca ve Finike’de nasıl deneyimlediğini, afete bağlı yaşanan kırılma noktaları detaylı ve bütünsel betimleyen, bunların ortaya çıkmasında rol oynayan ekonomik, politik ve toplumsal faktörlerin bağlamsal etkilerinin ortaya çıkarılmasını hedefleyen bu tez nitel bir vaka araştırma desendir.

Vaka çalışmasındaki ikinci adım vaka çalışması desenlerinin belirlenmesidir (Yin, 2017, s. 7). Yin vaka çalışması desenini tekli vaka ve çoklu vaka olarak ikiye ayırmıştır. Ancak her bir vaka bütüncül ve iç içe geçmiş alt durumlar şeklinde oluşmuştur (Yin, 2017, s. 7). Bu çalışmada bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Yin (2003, s. 39-46) çalışılacak tek bir birim veya durumun varlığından bahseder. Bu çalışmada Kumluca ve Finike olmak üzere iki farklı alan belirlenmesinin temel nedeni, hortum deneyimi ve kırılma noktalarının bağlam içinde ortaya çıkarılmasında detaylı ve zengin bilgiye ulaşmak için görüşmecilerin sayısını yüksek tutmaktır. Kumluca ve Finike olarak iki farklı mekanın seçilmesi bu mekanları farklı vakalar olarak tanımlayıp aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmak değildir. Ancak verilerin analizi esnasında iki ilçe arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkmıştır ve bunlar bulguların betimlenmesi kısmında ayrıntılı anlatılmıştır.

Vaka çalışmasının tasarımındaki üçüncü adım kuram kullanımına ilişkin süreçtir (Yin, 2017, s. 9-10). Bir çalışmanın vaka çalışması olmasında analiz biriminin belirgin bir rol oynadığı, amacının genel sonuçlara varmak ya da hipotez test etmek değil, kişiyi veya olayı özgün ortamı içerisinde keşfetmek, ayrıntılı bir şekilde betimlemek ve yorumlamak olduğuna göre (Merriam, 2018, s. 42-43; Parker, 2017, s.120), vaka çalışması için nicel ve bazı nitel araştırma desenlerinde benimsenen kuramın ilk araştırma evresinde belirlenmesi ve diğer bütün araştırma evrelerinin bu kuramı test etmek için şekillenmesi vaka çalışmaları için uygun değildir (Cresswell, 2017, s. 64). Cresswell (2017, s.64-66)’in nitel çalışmada kuram kullanımının çeşitlilik içerdiğinin altını çizerek genel eğilim olarak nitel

araştırmada dört çeşit kuram kullanımı gözlemlendiğini belirtir. Bunlar, kuramı araştırmanın ilk araştırma basamağında belirleme ve test etme, kuramsal bakış açısı veya perspektif belirleme, verilerden yola çıkarak kuram oluşturma ve belirgin hiçbir kurama yer vermemedir. Merriam (2018) da vaka çalışması içinde örtük bir teori inşa edilebilir ya da vaka çalışmalarının verileri eleştirel teori perspektifiyle analiz edilebilir diyerek (2018, s. 42) Cresswell'le hemfikirdir.

Bu tezde Cresswell'in belirttiği nitel araştırmada dört kuram kullanımı çeşitlerinden olan verilerden yola çıkarak kuram oluşturma eğilimi araştırmanın başından itibaren araştırmaya yön vermiştir ancak veri analizleri yeni bir kuramın oluşturulmasına izin vermemiştir. Ancak, verilerin analizi ve yorumlanması aşamasında deneyimlerin bağlama ilişkin faktörlerle etkileşimi sayesinde daha anlamlı ve anlaşılır kılınması için literatürde var olan kuramsal bakış açısı ile entegre edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Dolayısıyla verilerden yola çıkarak yapılan analizler ve anlamları bağlamında keşfetme ihtiyacı, beni ikinci bölümde kısaca anlatılan dünya sistemi kuramı, koşu bandı üretim kuramı ve ikinci çelişki kuramına götürmüştür. Verilerin analizi bittikten sonra bu kuramlar okunup, kısaca yazıldıktan sonra ikinci bölüme kuramsal ve kavramsal çerçeve olarak eklenmiştir.

1.2 Kesişimsellik Analitik Yaklaşımı

Günümüzde iklim değişikliği bütün toplumları etkileyen daha belirgin bir tehdit haline gelmiş ve dolayısıyla bu olgunun tanınırlığı yaygınlaşmaya başlamıştır. Küresel ölçekte iklim değişikliğinin neden olduğu zorlukların üstesinden gelmek için sorumluluk ve stratejilerin tartışıldığı gündemler önem kazanmaya başlamıştır (Kaijser ve Kronsell, 2014, s. 417). İklim değişikliğinin sosyal ve politik boyutuna yönelik artan çalışmalara karşın (Giddens, 2009; Newell ve Paterson, 2010; Held vd., 2011; Urry, 2011), iklim değişikliğine eşitlik ve kesişimsellik noktasında yeterince ilgi gösterilmemiştir (Terry, 2009).

Farklı ülkeler ve bölgeler arasında iklimle ilgili adaletsizliklerin var olduğu bilim insanları ve siyasi aktörler tarafından bilinmektedir. Coğrafi ve ekonomik faktörlerin yanı sıra güç ilişkilerindeki orantısız dağılım, eşitsizlik ve adaletsizliğin yaşanmasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliği deneyimlerinde coğrafi ve ekonomik faktörlerin ötesinde sosyal yapılar, kimlik, güç dinamikleri, eşitsizlik gibi faktörlerin dikkate alınmaması iklim değişikliği etkilerinin karmaşıklığını gözden kaçırmak anlamına gelmektedir (Lykke, 2009; Mallory,

2010; Gaard, 2011; Kaijser ve Kronsell, 2014). Çünkü iklim değişikliğinin etkileri, azaltma ve uyum stratejilerinin her birisi bu tür yapılarla ya da kategorilerle güçlendirilebilmektedir (Kaijser ve Kronsell, 2014, s. 420).

İklim değişikliğinin etkileri sadece küresel ölçekte değil, yerelde de yaşanmakta ve farklılıklar göstermektedir (Batan ve Toprak, 2015). Tropikal fırtınalar ve siklonlar, sel ve taşkınlar, şiddetli fırtınalar, ekstra tropikal siklonlar, orman yangınları, volkanik aktiviteler ve toprak kayması şeklindeki iklim tehlikeleri (Arabacı vd., 2017, s. 4), yerli toplulukları daha fazla etkilemektedir. Bu topluluklar genellikle homojen varlıklar olarak görülür ve homojen topluluklardaki çeşitli bireylerin bu tür tehlikelere nasıl maruz kaldıkları ve bu tehlikelere nasıl tepki verdikleri ya da bu tehlikelerle nasıl mücadele ettikleri bilinmez (Walker vd., 2019, s. 1). Söz konusu tehlikelerin ortaya çıkardığı riskler ise, daha çok yoksul ulusların ve alt sınıfların yaşadığı yerleri etkilemektedir. Kırılganlığın daha fazla hissedildiği bu gruplar iklim sorunları karşısında temsil edilme gücüne yeteri kadar sahip değildir (Hemmati ve Röhr 2009; Okereke ve Schroeder, 2009; Ritzer ve Stepnisky, 2013, s. 112). Örneğin, Amerika'da New Orelans'ta yaşanan Betsy kasırgası, devletin yaşadığı en büyük felaketlerden birisi olarak kamuda yer bulmuştur. Bu kasırga 9. Bölge olarak adlandırılan ve ağırlıklı olarak siyahi işçi sınıfının yaşadığı bölgede siyahi işçi sınıfının daha fazla etkilenmesine ve sosyal bir kargaşa yaşanmasına neden olmuştur (Janos, 2012). Ancak alt sınıf, etnik yapı ya da yoksulluk değişkeni söz konusu risklerin boyutunu açıklamak için tek başına yeterli değildir. Risklerin oluşumunda birçok etken yer almaktadır. Hankivsyk'ın da ifade ettiği gibi, insan yaşamları cinsiyet, ırk ve sosyo-ekonomik durum gibi tek kategoriler dikkate alınarak açıklanamaz. İnsanların yaşamları çok boyutlu ve karmaşıktır. Yaşanan gerçeklikler, birlikte hareket eden farklı faktörler ve sosyal dinamiklerle şekillenir. Sosyal sorunları analiz ederken, herhangi bir kategori veya yapının önemi önceden belirlenemez. Bu yüzden kategoriler ve önemi, araştırma sürecinde keşfedilmelidir (2014, s. 3). Dolayısıyla iklim değişikliği risklerini anlayabilmek için kesişimsel bir perspektif, farklı sosyal dinamikler ile ilişki kurma noktasında önemlidir.

Kesişimsellik fikri, 20. yüzyılda akademide önemli bir görünürlük kazanmıştır (Collins, 2007, akt: Collins ve Chepp, 2013, s. 2). Kesişimsellik, kadın çalışmalarında araştırma paradigması olarak karşımıza çıkarken (McCall, 2005, s. 1771), analitik bir yaklaşım olarak, çeşitli akademik disiplinlerin katkılarıyla halen

gelişmektedir (Vickery, 2017, s. 138). Etnik çalışmalarda, queer çalışmalarda ve yasal çalışmalarda; tarih, sosyoloji, edebiyat, felsefe, antropoloji, ekonomi ve hukuk gibi farklı disiplinlerde de üretken bir kavramdır (Cho vd., 2013, s. 787; Davis, 2008, s. 68).

Kesişimsellik, kadınların evrensel bir kategori oluşturduğuna dair feminist iddiaya bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri beyaz liberal feminizm toplumsal cinsiyeti merkeze alarak “ırkı” feminist çalışmalar içinde kenara itmiştir. Bu türdeki hegemonik feminist yaklaşım Crenshaw’ı feminist çalışmaları sorgulamaya teşvik etmiştir. Kesişimsellik kavramı, Crenshaw’ın siyah kadınların istihdam deneyimlerini şekillendirmek için ırk ve cinsiyetin nasıl bir etkileşim içinde olduğunu göstermek için kullanmasıyla (Crenshaw, 1991, s. 1244) literatüre kazandırılmıştır. Başlangıçta siyahi kadın deneyimlerini cinsiyet ve ırk faktörlerinin etkileşimi bağlamında anlamaya çalışan entelektüel, politik kuram ve uygulama alanı olan kesişimsellik, siyahi kadın deneyimlerinin çok boyutluluğuna dikkat çekmiştir. Siyahi kadınların karşılaştıkları ayrımcılıkların sadece cinsiyet temelli değerlendirilebileceği görüşünün eleştirisi yapılmıştır. Çünkü siyahi kadınlar ırk ve cinsiyetin kesişiminden kaynaklı ayrımcılığa uğramaktadır. Bu tek eksenli çerçevenin siyah kadınların feminist kuram ve ırkçı karşıtı politikalarda nasıl marjinalleştirildiğine (ötekileştirildiğine ya da dışlandığına) vurgu yapılmıştır (Crenshaw, 1989, s. 140). 1980’lerin sonu ile ayrımcılık ve toplumsal hareket siyasetindeki bağlamların değerlendirilmesinde; tek eksenli düşünmenin hukuki düşünceyi, bilgi üretimini ve sosyal adalet mücadelelerini zayıflattığı fikrinin öne çıkması (Cho vd., 2013, s. 787) kavramın kullanımını daha da genişletmiştir.

Terimin kendisi 1980’lerde literatürde görünür olsa da siyah feminist yazarlar, kimliğin birbirleri ile iç içe geçmiş ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve cinsellik vektörleri tarafından oluşturulduğunu yıllardır kavramsallaştırmaktaydılar (Nash, 2008, s. 3). Siyahi feminizmin kesişimselliğin doğuşunda oynadığı önemli rolün altını çizmekte yarar vardır. bell hooks ve Patricia Hill Collins gibi siyahi feministler beyaz liberal feminizmi eleştirmede Crenshaw’a katılmıştır. Toplumsal ilişkiler analizlerinde ırkın diğer toplumsal kategoriler gibi merkeze alınması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Kesişimsellik, kimlik politikası, aktivizm ve feminizmdeki evrenselleşme eğilimlerinin eleştirisinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Crenshaw’ın iddia ettiği gibi, “Kimlik politikalarıyla ilgili sorun, farklılığı aşmak değil, tam tersi grup

içi farklılıkları sıklıkla birleştirmesi veya görmezden gelmesidir” (Crenshaw, 1991, s. 1242). Siyahi kadınlar genellikle ataerkillik yoluyla erkekleri evrensel zalimler, kadınları da evrensel ezilenler olarak konumlandıran ana akım / beyaz akım feminizminin eleştirmenleri olmuştur (Hill, 2008, s. 60; hooks, 1984, s. 5-6). Beyaz, heteroseksüel ve orta sınıf kadınların deneyimleri tüm kadınların deneyimlerini temsil etmemelerine rağmen, feminist söylemlerde hakim hale gelmişlerdir. Anaakım feminizmin bu şekilde davranması aynı zamanda birçok renkli kadının beyaz kadınların elinde baskı ve sömürü gördüğü gerçeğini yadsımak anlamına gelmektedir. Bu renkli kadınlar için ırkın en az cinsiyet kadar kendi deneyimlerinin belirleyici olduğunu yadsımak anlamına gelmektedir (Hill, 2008: 60; hooks, 1982, s. 12,155; hooks, 1984, s. 52).

Literatürdeki anaakım feminist teori, eleştirel ırk teorisi, Marksist teori veya queer teorisi ve bunun gibi kuramlar genelde karşıt ikicilikler oluşturarak toplumsal gerçekliği anlamaya çalışmaktadır. Kesişimsellik bir nevi bu kuramlara bir eleştiri mahiyetindedir. Kesişimsellik, bir kişinin birden çok dezavantajlı gruba veya kimliğe ait olabileceğini ve bu durumun farklı bağlamlarda kişilerin tahakküm deneyimlerini birleştireceği ve karmaşıklataştıracağı görüşünü savunur (Matsuda, 1991, s. 1191). Bu nedenle, kesişim teorisyenleri özellikle, “bu sistemler karşılıklı olarak birbirlerini nasıl inşa ederler veya birbirleriyle nasıl eklemlenirler sorusu üzerine odaklanırlar (Collins, 1998, s. 63). Emperyalizm, sömürgecilik, engellilik, cinsiyet kimliği, queerness ve sınıf gibi konularda çalışma yapanlar da ana akım feminizmin evrenselleşme veya beyaz, orta sınıf batı feminizmindeki iddiaları eleştirmiştir (Bruns, 2010, s. 29; Fuchs, 2008, s. 216; Hunt, 2001, s. 743; Kang, 2005, s. 287).

Anaakım feminizm kadınları özdeş çıkar ve arzularının olduğu eş fazlı bir grup olarak betimlemişlerdir. Sınıf, etnik veya ırksal konumlarını göz ardı ederek Batılı feministler “üçüncü dünya ülke kadınlarını” kurban edilmiş, yoksul, eğitimsiz, cinsel olarak bastırılmış bayağı biri olarak tasvir etmiştir. Aşırı genelleme ve önyargılı inşaa kuramsal bakış açılarında mevcuttur. Kesişimsellik, anaakım feminist söylemin kadınları homojen bir grup olarak ve kadınların tahakküm biçimlerinin aynı olduğu varsayımlarına meydan okur. Grup olarak kadınların homojen olduğunu varsayan söylem kadın gruplarının maddi tarihsel gerçekliği ile örtüşmemektedir. Bütün bu varsayımlar bütün kadınların bir grup olarak feminist bilimsel, hukuksal ve sosyolojik söylemler tarafından her zaman güçsüz,

sömürülen, cinsel tacize maruz kalan olarak varsayılmasına neden olmuştur (Mohanty, 1984, s. 56-57).

İrkçılık karşıtı feminist kurama ait olan kesişimsellik daha sonraları ırk, cinsiyet, sınıf, cinsellik gibi toplumsal olguların karmaşık etkileşimiyle ilgilenen analitik bir yaklaşım ve disiplinlerarası erişime sahip bir kavram haline gelmiştir (Nash, 2011, s. 446-447). Analitik bir araç olarak kesişimsellik, farklı güç yapılarının nasıl ortaya çıktığı ve birbirleri ile nasıl ve ne şekilde etkileşime girdiğini anlamaya ışık tutar (Kaijser ve Kronsell, 2014, s. 418).

Kesişimsellik, farklı sosyal konumların (örneğin, ırk / etnik köken, yerellik, cinsiyet, sınıf, cinsellik, coğrafya, yaş, engellilik / yetenek, göç durumu, din vb) etkileşimi ile şekillenen bir insan anlayışını teşvik eder. Bu etkileşimler bağlantılı sistemler ve iktidar yapıları (yasalar, politikalar, eyalet hükümetleri ve diğer siyasi ve ekonomik sendikalar, dini kurumlar, medya vb.) bağlamında gerçekleşir. Bu süreçler aracılığıyla, sömürgecilik, emperyalizm, ırkçılık, homofobi, yetenek ve ataerkillik tarafından şekillendirilen birbirine bağlı ayrıcalık ve tahakküm biçimleri yaratılır (Hankivsky, 2014, s. 2). Başka bir ifadeyle, kesişimsellik, cinsiyet, ırk ve bireysel yaşam, sosyal uygulamalar, kurumsal düzenlemeler ve kültürel ideolojilerdeki diğer farklı kategoriler arasındaki etkileşimi ve bu etkileşimlerin iktidar açısından sonuçlarını ifade ederken (Davis, 2008: 68), söz konusu etkileşimler toplumsal eşitsizlikleri biçimlendirir (Collins ve Chepp, 2013, akt: Collins, 2015, s. 2).

Kesişimsellik kavramı literatürde farklı şekillerde kullanılmıştır. Kesişimsellik bir teori olarak kabul edilirken (Manuel, 2006), kesişimsel risk yaklaşımı (Oloffson vd., 2016; Walker vd., 2019), metot (Crenshaw, 1991) ya da bir paradigma olarak (Hancock, 2007) da ele alınmıştır. O halde kesişim tam olarak nedir? Kavram mı, paradigma mı, sezgisel bir araç mı, metodoloji mi, yoksa bir teori mi? (Collins, 2015, s. 2). Söz konusu kavramın tanımında çok az fikir birliği vardır. Bu da kavramın terminolojideki yerinin kesinleşmemesine neden olmaktadır (Collins ve Chepp, 2013, s. 2). Kesişimsellik özelinde kabul edilen tek bir tanım olmasa da, “ırk, sınıf, cinsiyet, cinsellik, etnik köken, ulus, yetenek ve yaşın, tek başına ve karşılıklı dışarlayan oluşumlar olarak işlemediğini, fakat karşılıklı birbirlerini inşa ederek ve dolayısıyla karmaşık toplumsal eşitsizlikleri şekillendiren olgulardır” anlayışı üzerinde mutabakat sağlanmıştır (Collins, 2015, s. 2).

Bu araştırmada da bu keşişimsellik tanımı temel alınmakta ve keşişimsellik analitik bir çerçeve olarak ele alınmaktadır.

“Bir felaket doğal bir olayla başlasa veya doğal bir olayla tetiklense de toplum üzerindeki etkisi içinde bulunduğu sosyal sisteme bağlı olarak şekillenir. Bireyin kırılğanlığı, toplumsal cinsiyet, etnik köken, sınıf, yaş ve engellilik gibi faktörlerle belirlenen toplumsal ilişkilerden kaynaklanır” (Fisher, 2010, s. 904). Bu noktada iklim değişikliğinin deneyimlenmesi de söz konusu sosyal sistem ve toplumsal ilişkilerle güçlü bir bağ içermektedir.

Uluslararası literatürde birçok disiplinde birçok konuya uyarlanmasına rağmen, keşişimsellik ancak son zamanlarda iklim değişikliği bağlamında dikkate alınmaya başlanmıştır (Walker vd., 2019). İklım tehlikeleri araştırmalarında keşişimselliğin uygulanması hala gelişmekte olan bir alandır. İklım tehlikesi vakaları sonrasında yapılmış ampirik çalışmalar olarak sel (Vickery, 2017), kasırğa (Weber ve Hilfinger Messias, 2012) ve yangınlar (Eriksen ve Simon, 2017; Olofsson vd., 2016) keşişimsellik analitik çerçevesinden araştırmaların gerçekteşiği araştırmalara örnek olarak verilebilir.

İklım bağlamında uyarlanan keşişimsel bir mercekle, iklim tehlikelerine karşı oluşan oldukça farklılaşmış deneyim ve reaksiyonların yaratılmasında sosyal kimliklerin ve güç dinamiklerinin farklı düzeylerde nasıl etkileşime girdiğini gösteren daha incelikli ve kapsamlı bir resmin elde edilmesini sağlar (Kaijser ve Kronsell, 2014). Keşişimsellik aynı zamanda savunmasız ve ayrıcalıklı sosyal konumların oluşmasında rol oynayan güç ilişkilerinin rolünü anlamak için potansiyel bir yol sağlamasının yanında iklim risklerine karşı mücadelede yerel insan eylemlerinin anlaşılmasına çalışılmasında etkilidir. Çünkü karar vericiler iklim tehlikesi risklerine karşı nasıl tepki verileceğini belirlemede ve mevcut sosyal eşişsizliklerin güçlendirilmemesi veya şiddetlenmemesi noktasında önemli bir role sahiptir. Bu yüzden sosyal eşişsizliğin ortaya çıkmaması ya da var olanın güçlenmemesi için iklim tehlikelerinin sosyal boyutlarının daha titiz ve detaylı analizinde keşişimsellik merceği önemlidir.

İklım, karmaşık bir konjonktürdür. İklımın sosyal yapılar ve süreçler üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi vardır. Hem iklimsel hem de politik ekonomik baskılar, yerel düzeydeki sosyal yapılar ve süreçlerle birlikte yeni bir kırılğanlık modeli yaratan dış etkenler olarak anlaşılmalıdır. Bu yerel düzeydeki sosyal yapıların ve süreçlerin (sınıf ilişkileri, yerel devletin eylemleri, göç kalıpları)

birçoğu makro düzeydeki politik-ekonomik faktörlerle bağlantılıdır (Sugden vd., 2014, s. 260). Felaketleri bir süreç olarak değil, farklı ve tanımlanabilir olaylar olarak görmek gerekmektedir. Bu yüzden iklim değişikliğinin etkileri karşısında bir nüfus veya yerle ilgili olarak yapılan (acil) durum planlaması sonrasında, ortaya çıkabilecek sorunlar ya da deneyimlere çok az dikkat edilmesi ya da hiç dikkat edilmemesi farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Scharbach ve Waldram, 2016, s. 67). Örneğin, Amerika'nın New Orelans Bölgesi'nde Katrina Kasırgası ile yaşanan zorunlu tahliyeler, şehirdeki insanların mevcut sorunlarının (örneğin, eşitsizlik, ayrımcılık, yoksulluk) daha da artmasına ve yenilerinin eklenmesine yol açmıştır. Bir yandan tahliyeyi yapabilmek için ekonomik yoksunluk, diğer yandan yeni bir yaşama başlayabilmek için gerekli olan maddi ve manevi desteğin yoksunluğu içerisinde olanlar olmuştur (Fussel, 2006). Dolayısıyla doğal felaketler sosyal felaketleri etkilemiş ya da mevcut sosyal yapının doğal felaketten aldığı darbe ile sosyal yapının sorunları katlanmıştır. Bu yüzden iklim değişikliği ile ortaya çıkan afetlerin öncesindeki ve sonrasındaki bağlantıyı göz ardı etmemek gerekmektedir.

Bu tez araştırmasının analitik çerçevesinin oluşturulmasında Walker vd. (2019) ın sunduğu analitik çerçeveden yararlanılmıştır. Walker vd. (2019) iklim değişikliği konusunda ampirik araştırmalar için analitik bir çerçevenin temelini oluşturabilen beş anahtar kesişim özelliği sunar: kesişen sosyal kategoriler; çok seviyeli analiz, güç ilişkileri; öğrenme, eylem ve toplumsal değişim ve refleksivite. Önerilen beş anahtar kesişim özelliği bu çalışmada aşağıda anlatıldığı gibi uyarlanmıştır.

1.2.1 Kesişen Toplumsal Kategoriler

Farklı toplumsal özelliklerin özgün karışımları, bireylerin kimliklerini ve dünyayı nasıl deneyimlediklerini şekillendirir. Tipik olarak kesişim literatüründe cinsiyet, ırk ve sınıf en yaygın kategorilerdir. Bunların yanında yaş, refah, yerellik, fiziksel ve zihinsel engellilik, eğitim, evsizlik, cinsel yönelim, mekân ve göçmenlik durumu da iklim değişikliğinin incelenmesi ve iklim tehlikelerinin deneyimlenmesi çalışmalarında öne çıkan önemli kategorilerdir (Cohen, 2017; Eriksen ve Simon, 2017; Gaard, 2015; Prior vd., 2013; Reid, 2013; Rochette, 2016; Ryder, 2017; Vickery, 2017).

Keşimsel analitik çerçeve, çoklu kimlik kategorisinin birleşerek “güç, baskı ve savunmasızlık” yapılarını nasıl ürettiğini anlamak için yapılan analiz

(Osborne, 2013, s. 132) aynı zamanda deneyimlerin evrenselleştirilmesini de önleme eğilimindedir (ör. tüm kadınlar veya tüm çiftçiler benzer şekilde korunmasızdır). Bunun yerine, kimlik kategorileri arasındaki ve içindeki dinamik ilişkileri tanımanın yanında, toplumsal konumun çeşitli bireylerin toplumsal algılarını ve değişen toplumsal ve çevresel koşullarını nasıl deneyimlediğini de tanımlar (Kajiser ve Kronsell, 2014).

İklim tehlikelerinin sosyal boyutlarının daha incelikli olarak anlaşılması için, ampirik kesişimin göreceli olarak çok az örneği vardır. Neredeyse sonsuz sayıda toplumsal kategori bireylerin kimliklerini kapsar ve bunların hepsini ampirik araştırmalarda ortaya çıkarmayı hedeflemek pratik değildir. Ampirik kesişimsellik araştırmasının kilit metodolojik zorluğu, hangi ve ne kadar sayıda toplumsal niteliği analizlere dahil etmeye karar vermektir (Osborne, 2013; Rodriguez, 2010; Vickery, 2017). Bu noktada araştırmacılar aşağıda anlatılacağı gibi araştırma bağlamı temelinde kendi stratejilerini geliştirirler.

Bu araştırmanın kapsamını Akdeniz Bölgesi'nin Antalya ilinin Finike ve Kumluca ilçelerinde özellikle 2017 ve 2019 yılında hortumdan etkilenenler oluşturmaktadır. Hortumdan etkilenen bireylerle görüşmeler yapılmadan önce, hortumdan etkilenen bölgeye yönelik yapılan ön çalışmalar sonucunda temel üretim sektörü bağlamında üç temel sektörün ayrı ayrı olarak ele alınması gerektiğinin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu üç kategori şunlardır: “örtüaltı sebze üreticileri”, “bahçe bitkileri ürün üreticileri (örn. turuncgiller, nar vb)”, ve “tarım dışı sektör (örn. komisyöncü, tüccar, pazarcı, esnaf ve zanaatkar, memur, işçi, ev hanımı)”. Bu üç sektör belirlendikten sonra sektörler içi ve arası çeşitliliği ortaya çıkarmak için her kategoriden bireylerle mülakat yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Buna ek olarak, her bir temel üretim sektörü içinde iklim değişikliği sonucu oluşan iklim değişikliği kırılganlığı deneyimlerinin toplumsal bağlam dinamikleri çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, üretim sektörü ile nasıl keştiğini anlamak için bu kategorilerden en önemlilerinin ortaya çıkmasına Vickery (2017) nin yaptığı gibi veri toplama ve analiz esnasında izin verilmiştir.

Bazı akademisyenler, en önemli ilgili kategorilerin saha çalışması sırasında ortaya çıkacağını önermektedirler (Hackfort ve Burchardt, 2016; Hankivsky, 2014). Bazıları belirli grupların deneyimlerini keşfetmeyi seçmiş (ör. Prior vd, 2013; Prior ve Heinämäki, 2017) veya zenginlik ya da evsizlik gibi tek bir kimlik özelliğini

araştırmanın başında karar vererek saha çalışması sırasında bunların ortaya çıkacak diğer özelliklerle kesişimliğine izin vermiştir (Eriksen ve Simon, 2017; Osborne, 2013; Vickery, 2017). Örneğin, Vickery (2017) birincil kimlik kategorisi olarak evsizliği seçmeyi uygun bulmuştur ve yapılan görüşmelerle sel deneyimi olan evsiz bireylerin deneyimleri ruhsal hastalık, cinsiyet, fiziksel engellilik ve göçmen statüsü bileşkesine göre çeşitlilik göstermektedir. Seçilen yaklaşımdan bağımsız olarak, Kaijser ve Kronsell (2014) kesişimsel analizin amacının mümkün olduğunca çok kategori içermek değil, çalışmanın spesifik bağlamıyla en alakalı olanları tespit etmek olduğunun altını çizmiştir.

Tezin kesişim kategorileri belirlenirken Vickery (2017)'e benzer şekilde saha çalışmasının başladığı aşamada “örtüaltı sebze üreticileri”, “bahçe bitkileri ürün üreticileri” ve “tarım dışı sektör” grupları adı altında hortum afetini deneyimleyenler ve afetten zarar görenlerle görüşmeler yapılması şeklinde belirlenmiştir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği sırada afet deneyiminde toprağın *mülkiyet durumunun* önemli bir kategori olduğu ve afet deneyimini çeşitlendirdiği anlaşılmıştır. Hatta mülkiyet durumu kategorisi kendi içerisinde toprağın/üretim alanının mülkiyet sahibi (kendisinin), üretim alanının kullanım hakkına sahip olan ortak ve icar ile mülkiyetle hiçbir ilişkisi olmayan yevmiyeci şeklinde kategorilendirilmiştir. Böylece kırılgnlık deneyiminin mülkiyet sahipliği özelinde farklılık gösterdiği daha da anlaşılır olmuştur. Tezin bulgular kısmında detaylı şekilde yer verilmekle birlikte *mülkiyet sahipliği* durumunun *cinsiyet, etnik kimlik, çalışma statüsü* ve *yerellik* ile kesişimselliği olduğu gözlemlenmiştir. Bu kesişimselliğin kırılgnlık deneyimini farklılaştırdığı tespit edilmiştir. Özellikle kırılgnlıklarla baş etme sürecinde mülkiyet sahibi olmanın kırılgnlığı etkilediği (arttırdığı ya da azalttığı) ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan cinsiyet, etnik kimlik, çalışma statüsü ve yerellik özelliklerinin mülkiyet sahibi olmayı etkilediği ve bu yüzden de kırılgnlıkların deneyimlenmesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle kesişim kategorilerinin arasına cinsiyet, etnik kimlik ve yerellik kategorileri dahil edilmiştir.

TÜİK rakamlarına bakıldığında örtüaltı ve bahçe bitkisi alanlarının dışında tarım dışı işlerde çalışanlar da bölgede yaygındır. 2017 ve 2019 yıllarında hortum sadece çiftçilik yapanları ya da tarım sektöründe çalışanları etkilememiştir. Bunun yanında bazı hanelerin evleri kısmen zarar görmüş bazılarının ise evleri tamamen zarar görmüştür. Bazılarının kendilerine ait iş yerleri zarar görmüş bazılarının

çalıştığı iş yeri zarar görmüştür. Bu bağlamda tezin kapsamını oluşturan Kumluca ve Finike'deki tarım dışı işlerde çalışan grup da tezin katılımcı grubuna dahil edilmiştir. TÜİK'e göre 2019 yılındaki tarım dışı istihdam 22.683'tür (TÜİK, 2019d). Boratav'a göre tarım dışı sektör memur ve işçileri kapsamaktadır (Boratav, 1969, s. 201). Ancak bu tezde tarım dışı sektör kategorisine komisyoncu, tüccar, pazarcı, esnaf ve zanaatkar, memur, işçi, emekli, ev hanımı vb meslek grupları dahil edilmiştir. Komisyoncu ve tüccar tarımsal üretim süreci ile ilişkili olsa da üretilen ürünleri alım ve satımı adına yürütülen bir meslek olduğu için tarım dışı sektör kategorisine dahil edilmiştir.

Kesişim kategorilerinden kişinin kendi mülkiyetinde ve başkasının mülkiyetinde ama kendi işinde çalışması ya da başkasının mülkiyetinde işçi olarak çalışması gibi ayrımlar gözetilerek hortumdan etkilenen kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle çalışma statüsü kategorisinde kişilerin işçi statüsünde değil yevmiyeci statüsünde çalıştığı ortaya çıkmıştır. Yevmiyeci olarak çalışan kişilerin ise bazılarının doğrudan hortumu deneyimlemediği ancak hortum sonrası ya da diğer etkilerin yaşanması sonrasında ne gibi deneyimler edindiklerini ortaya çıkarabilmek ve maksimum çeşitliliğin temsil edilebilmesi açısından faydalı olacağı düşünüldüğü için örnekleme dahil edilmiştir. Yevmiyeci statüsündekiler Suriyeli ve Kürt etnik kimliğiyle ön plana çıkarken, kendi toprağında üretim yapanlar çoğunlukla Türk olara karşımıza çıkmıştır. Diğer taraftan başkasının toprağının işletim hakkını yıllık sözleşmelerle devir alan icar ya da ortakçı olarak çalışan üreticiler çoğunlukla Türk ve Kürt etnik kimliğinden kişiler olarak karşımıza çıkmıştır.

Kesişim kategorisi olarak bir diğer önemli görülen kategori ise sektör olmuştur. Sektör kategorisi içerisinde örtüaltı üretim ve bahçe bitkisi üretim sıklıkla belirtilmiştir. Verilerden elde edilen bulgulara göre iki üretim sektörünün gelir getirme işlevi birbirinden farklı olmakla birlikte söz konusu üretim alanlarına sahip olanların kayıp ve zararlarının da aynı olmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan tarım dışı sektör de kayıp ve zararların yaşandığı bir alan olmakla birlikte tarımdaki üretim sektörleriyle kıyaslandığında hortum vb. afetlerin farklı deneyimlendiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu yüzden yerelin kırılma deneyimi kategorisinde farklı üretim sektörlerinin önemli olduğuna karar verilmiştir.

Dolayısıyla bu tezde çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, üretim sektörü kategorilerinin iklim değişikliğinin

deneyimlenmesinde kesişimsel analiz için gerekli olduğu tespit ve söz konusu kesişim kategorilerinin çalışmanın amacına ulaşma ve araştırma sorularının cevaplanmasında önemli olduğu için araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

1.2.2 Çok Düzeyli Analiz

Kesişimsel bakış açısını kullanan birçok araştırma bireyin toplumsal özelliklerine veya kimliklerine odaklandığı için, çalışmalar mikro (bireysel) düzey analizler ile sınırlıdır şeklinde eleştirilmektedir (Hackfort ve Burchardt, 2016). Fletcher (2018, s. 51)'a göre gelecekteki araştırmalar için en büyük zorluk kesişimsellik anlayışının makro düzeydeki fenomenleri ve sistemleri analiz etmeye uyarlanmasıdır. Feminist politik ekoloji merceğinden ortaya çıkan çalışmalar, bu zorluğa, mikro düzeyde bireysel yaşamlarla makro ölçekte sosyal yapılar, ideolojiler ve normlarda yer alan güç sistemleri arasındaki ilişkilere dikkat çekerek yanıt vermeye başlamıştır (Eriksen ve Simon, 2017; Gaard, 2015; Hackfort ve Burchardt, 2016; Iniesta-Arandia vd., 2016; Weber ve Hilfinger Messias, 2012).

Kesişimsel bir lens makro düzeyi (ekonomik, politik ve kültürel eğilimleri içeren geniş toplumsal yapılar), mikro düzeyi (iş rolleri, ilişkiler ve bireylerin ihtiyaçları dahil olmak üzere yaşanmış deneyim ve kimlik oluşturma) ve temsiliyet düzeylerini (sosyokültürel normlar, stereotipler, vb) kapsayan çeşitli toplumsal düzeyler içinde ve arasında oluşan karmaşık etkileşimler ve güç ilişkilerine dikkat çeker (Kaijser ve Kronsell, 2014; Winker ve Degele, 2011). Bu farklı düzeyler arası etkileşimlerle ilgili eleştirel farkındalık, bir düzeydeki süreçlerin ve fenomenlerin, bir diğer düzeydeki eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiği ya da eşitsizliklere karşı koyduğu konusunda geri beslemeyi açığa çıkarır (Fletcher, 2018).

Çok düzeyli analiz bağlamında tezin araştırma soruları mikro düzeyde kesişimsellik analitik yaklaşımı temelinde doğal afet deneyimine ilişkin bilgi toplamının yanında, bu deneyimlerin makro düzeyde gelişen iktidar ve güç ilişkileri ile bağlantısını ortaya çıkarmaya izin verecek şekilde oluşturulmuştur. Mülakat sorularında sadece afet deneyiminde şu kadar zararım var, şu kadar gelirim var şeklinde bilgilere odaklanılmamıştır. Örneğin, tarımda yaşanan sorunlara odaklanan mülakat sorusuna verilen yanıtlar yerelde yaşanan kırılğanlıkların çeşitliliğini ortaya çıkarmış ve bu kırılğanlıkların yaratılmasında neo-liberal tarım politikalarının küresel ölçekte teşvik edilmesi ve uyarlanması, kapitalist sistemin krizi ve dünya sistemi içinde devletler arası güç ilişkileri ile doğrudan bağlantılı olduğunun bağı kurulabilmiştir. Aynı şekilde Kumluca'da hortumların tarihsel

süreç içinde nasıl deneyimlendiğini anlamaya çalışan mülakat sorusuna verilen cevaplar da Kumluca'nın yukarıda vurgulanan makro düzey gelişmelerle tarihsel süreçte nasıl bir örtüaltı koşu bandı üretim alanına dönüştürülerek hortum kırılmalıklarının toplumsal olarak nasıl yaratıldığını gözler önüne sermektedir. İlgili kuramsal bakış açıları ikinci bölümde anlatılmıştır.

İklim değışikliği etkileri ve devletle olan bağlantısını ortaya çıkarmak için ilgili yetkililerle bağlantı kurulup yazılı ve sözlü bilgiler de elde edilmiştir. Kumluca ve Finike İlçe Tarım Müdürlükleri'nden edinilen bilgiler ile mülakat yapılan kişilerden elde edilen bilgilere göre 2017 ve 2019 yılı hortum afetini deneyimleyenler afet sonrası kayıp ve zararlarının karşılanmasına yönelik devlet desteği (para yardımı) almışlardır. 27 Ekim 2020 tarihinde Kumluca İlçe Tarım Müdürlüğü ve Finike İlçe Tarım Müdürlüğü'nden iki ayrı yetkiliyle yapılan görüşmenin ardından devlet yardımları ve artan afetlere yönelik bazı bilgiler edinilmiştir. Her iki yetkili kişi son yıllarda afetlerin arttığını ve kayıp zararlarda artışlar yaşandığını belirtmiştir. Yetkililer 2017, 2018 ve 2019 yıllarındaki afetlerin her birinin ağır hasar ve kayıplar meydana getirdiğini anlatmıştır. Bu dönemde özellikle 2017 ve 2019 yılında devletin Kumluca ve Finike Kaymakamlığı'na gönderdiği ödeneklerle afet desteği sağladığı ifade edilmiştir. Finike İlçe Tarım Müdürlüğü görevlisi afetler hususunda İlçe Tarım Müdürlüğüne ait bir bütçelerinin olmadığını ve her yıl yaşanan afetler sonrasında devletin bir desteğinin olmadığını; benzer şekilde Kumluca İlçe Tarım Müdürlüğü görevlisi söz konusu desteklerin özellikle 2017 ve 2019 yılında olduğunu, 2018 yılındaki dolu ve hortum afetinin kayıp ve zararlarının daha fazla olmasına rağmen devletin bir desteğinin olmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan kayıp zararların miktarı ve kişi sayısına göre belirlenen ödenekler dikkate alındığında 2017 yılında dağıtılan yardımların miktarı 2019 yılında dağıtılan yardımların miktarından daha fazla olduğu bilgisi edinilmiştir. Hortumdan etkilenen ve tarımsal üretim yapanlar afet desteği alabilmek için bir dilekçe ile İlçe Tarım Müdürlükleri'ne başvuru yapmıştır. Ayrıca 2017 ve 2019 evi ve iş yeri zarar görenler İlçe Kaymakamlıkları'na başvuru yapmıştır.

Araştırmanın kapsamının dışındaki yıllarda meydana gelen afetlerin bazıları için kaymakamlığın sağladığı az miktarda bir ücret yardımı olsa da söz konusu yardımların sürekli olan, ihtiyaçları ve zararları ortadan kaldıracabilecek nitelikte destekler olmadığı bilgisi edinilmiştir. Ayrıca 2017 ve 2019 yıllarında devlet desteğinin söz konusu olduğu dönemde kayıp ve zararların en fazla olduğu Kasım

2017 ve Ocak 2019 aylarıdır. Bunun dışında Finike İlçe Tarım Müdürlüğü'nün ilçede meydana gelen afetlere yönelik tablosunda belirtildiği üzere 2017 yılında Finike'de ocak (fırtına/dolu), mayıs (dolu), haziran (dolu) ve ağustos (dolu) aylarında meydana gelen afetlerde afetlere yönelik gelen ödenek olmadığına yer verilmiştir. Kumluca'da ise 2017 yılında ocak (hortum), şubat (hortum), mart (heyelan), mayıs (dolu), ekim (hortum) aylarında da afetler olmuş ve 2017 kasım ayındaki devlet desteğinin dışında aynı yılın içindeki diğer afetlere devlet desteği olmadığı bilgisi edinilmiştir. Benzer bir durum 2019 yılı için de söz konusudur. 2019 yılında Finike'de sadece ocak ayında dolu ile hortum/sel/fırtına/dolu olmak üzere iki ayrı zamanda afet meydana gelmiştir. Bunlardan 24-26 Ocak 2019 tarihinde meydana gelen hortum/ sel/fırtına/dolu afetlerine ödenek sağlanırken diğerlerine sağlanmamıştır. 2019 yılında Kumluca'da ocak ayında fırtına ile fırtına/hortum olmak üzere iki defa, haziranda dolu, eylülde yangın, aralıkta da fırtına/su baskını meydana gelmiştir. Finike'dekine benzer şekilde Kumluca'da 24-26 Ocak 2019 afetine yönelik devlet desteği merkezden olacak şekilde kaymakamlıklara aktarılmıştır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle aslında her afette devletin desteği söz konusu değildir. Devlet desteğinin sağlanmasında afetlerdeki artış, üretim alanlarının ciddi kayıp ve zararların olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Fakat 16 Haziran 2018 yılında hem Kumluca'da (dolu) hem Finike'de (dolu/fırtına) doğal afet meydana gelmiştir. Belirtilen yılda (16 Haziran 2018) Kumluca'daki zararın toplam değeri 53.316.501, 73TL iken Finike'deki zararın toplam değeri 38.281.322, 27 TL'dir. İlçe Hasar Tespit Komisyonları'nın kayıtlarında yer alan bu hasarlar dikkate alındığında doğal afetler karşısında devletin desteği hangi durumlarda ortaya çıkmaktadır noktasında sorgulanması gereken bir konu vardır. Çünkü 2018 yılı dolu afeti sonrasındaki zarar bilançosu oldukça yüksek olmakla birlikte afeti deneyimleyen kişilere devletin aktardığı maddi bir kaynak akışı sağlanmamıştır. Hemen ardından 2019 Ocak ayında meydana gelen hortum afetinde ise devlet desteği söz konusu olmuştur. Her ne kadar meydana gelen her doğal afet sonrasında devletin maddi bir desteği söz konusu olmasa da afetler ve afetlerin etkisi attıkça iklim değişikliğinin kırılğanlıklarına karşı devletin sorumluluklarının daha da arttığını 2017 ve 2019 yılı devlet desteklerine bakarak söyleyebilirim.

1.2.3 Kesişen Güç İlişkileri

Kesişimsellik karmaşık toplumsal eşitsizlikleri anlamak için tek bir iktidar sistemini (ırkçılık, cinsiyetçilik) ele alarak analizlerini yapmaz. Tersine, birden fazla iktidar sisteminin (ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet vb.) yaşanan deneyimleri şekillendirmek için birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini ve birlikte birbirlerini nasıl oluşturduğunu anlamaya odaklanır (Fletcher, 2018; Olofsson vd., 2016). Dolayısıyla kesişimsellik ilişkiseldir. Kimlik kategorileri veya güç sistemleri arasındaki farklılıklardan ziyade ara bağlantılara odaklanır (Collins ve Bilge, 2016).

Bu perspektiften bakıldığında güç ve baskı, zaman ve mekana bağlı olarak farklı deneyimlenir. Eşitsizlikler tarihsel olarak yapılandırılır ve sosyal ilişkiler ve kurumlarla da istikrarlı hale getirilir. Zaman içerisinde değişim göstermesi mümkün olsa da toplum içinde marjinalize edilmiş ya da ayrıcalıklı gruplar oluşturulmasına neden olur (Walby vd., 2012).

Kesişen güç ilişkileri belirli bilgiler, deneyimler ve maddi kaynakların dışlanması ya da dahil edilmesiyle hem maddi hem de söylemsel olarak çeşitli şekillerde görünür hale gelir. Örneğin Kanada'daki uzak bir yerli topluluğunun yakınında büyük bir orman yangını çıkar (Scharbach ve Waldram, 2016). Orman yangını sırasındaki gerçekleştirilen tahliye programı ve acil durum yönetimi yerli topluluğun geniş aile anlayışını göz ardı etmiştir. Alınan acil durum önlemleri Batı varsayımları ve normları gözetilerek alınmış ve bu durum yerli topluluk için ikinci bir felakete yol açmıştır. Bu tür varsayımlar, yerliler (kadın, erkek, genç ve yaşlılar) için belirgin etkiler ve sonuçlarla sonuçlanmasına neden olarak acil durum yönetimi uygulamaları için gerekli değişikliklere gidilmesine yol açmıştır (Walker vd., 2019).

Kesişen güç ilişkileri afet deneyimini en fazla etkileyen etmenlerden birisidir. Kasapoğlu (1992)'e göre güç "kontrol etmek için algılanan kapasite" (Kasapoğlu, 1992, s. 206) dir. Güç ilişkileri de kontrolün elde tutulması ve diğeri üzerinde üstün değildir. Bu tezde güç ilişkilerini belirleyen kategoriler cinsiyet, (siyasi) partiye yakınlık, mal varlığı, mülkiyet sahipliği, çalışma statüsü, sektör, yerellik, etnik kimlik gibi kategorilerdir. Mülakat sorularının hazırlanması esnasında güç ilişkilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Özellikle afet deneyimi ve afet sonrasındaki mücadele yöntemlerinin neler olduğuna yönelik sorular sorular güç ilişkilerinin neler olduğunun ortaya çıkarılmasında etkili sorular olmuştur. Ayrıca verilerin analizleri yapılırken tek tek kadın ya da erkek, mülkiyet

sahibi ya da mülkiyet sahibi şeklinde değil de mülkiyet, etnik kimlik, cinsiyet vb. kategorilerin kesişimine dikkat edilerek analizler gerçekleştirilmiştir. Afet deneyiminin veya afetin etkilerine uyum sağlamada bu kesişim kategorilerinin birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğu verilerden elde edilen bilgilerle ortaya çıkarılmıştır.

1.2.4 Öğrenme, Eylem ve Sosyal Değişim

Baskın iklim söylemleri kadınlar ve yerli topluluklar gibi belirli sosyal grupları homojen ve iklim tehlikeleri etkilerine karşı açık olarak tasvir etme eğilimindedir. Bu mağdur söylemi çeşitli yerel bilgi ve deneyimlerin yanı sıra bireysel ve kolektif eylemliliği, değişim için harekete geçme kapasitesini göz ardı etmeye katkıda bulunabilir (Arora-Jonsson, 2011; Haalboom ve Natcher, 2012; Jacobs, 2018; Ravera vd., 2016). Bazıları bireysel ve kolektif eylemliliğin tanınması gerektiğinin altını çizerek bu mağdur söylemlerine karşı koymak gerektiğini vurgularlar (örneğin, Djoudi vd, 2016; Fletcher, 2018; Hackfort ve Burchardt, 2016; Moosa ve Tuana, 2014; Vickery, 2017). Diğerleri eylemliliği "yerleşik" veya "topluluk" bilgilerini merkeze alma ihtiyacına referans göstererek (Godfrey ve Torres, 2016; Jacobs, 2018) veya doğal afet sonucu toparlanmayı kolaylaştıran taban eylemlerine örnekler vererek (Eriksen ve Simon, 2017; Pyles ve Lewis, 2010) daha az açık bir şekilde kabul eder.

Dolayısıyla, kesişimsellik lensi sadece iklim tehlikelerine karşı savunmasızlığın kesişen kimliklerle nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik olarak sunmakla kalmaz, aynı zamanda insanların ve toplulukların zaten nasıl tepki verdiğini ve kesişen kimliklerin değişime nasıl katkıda bulunduğunu anlamaya çalışır.

Öğrenme süreçleri, mevcut yapıların, sistemlerin, sosyokültürel normların ve baskın söylemlerin iklim tehlikelerine karşı kırılganlığın temel nedenlerine katkıda bulunduğu toplumsal engelleri aşmak ve dönüştürücü sosyal değişim yaratmak için bireysel ve toplu eylemi kolaylaştırabilir (Walker vd., 2019, s. 5). Bu tezde kaymakamlık, İlçe Tarım Müdürlüğü yetkilileri, Meteoroloji Müdürlüğü yetkilileri, belediye yetkilileri vb.den hortum deneyimi yaşayanların mağdur olduklarına dair ifadelerle karşılaşılmamıştır. Ancak bireysel görüşmelerde bu ifadelerle sıkça karşılaşılmıştır. Özellikle hortumu deneyimleyenler ve ekonomik kayıplar yaşayanlar afet sonrasında çok mağdur olduklarını, afet sonrasında kayıp ve zararlarla karşılaştıklarını ve kendi kendilerine mücadele etmek zorunda

kaldıklarını belirtmiştir. Söz konusu verilerin ortaya çıkışında afet sonrasında kayıp ve zararlarla nasıl mücadele ettiklerini anlamak için yöneltilen sorular etkili olmuştur. Ayrıca söz konusu afetlerin ortaya çıkmasına neden olan etkenler, yerelin afet deneyimini ne ile ilişkilendirdiğini öğrenmek açısından gerekli görülmüştür. Böylece yaşadıkları afetin ortaya çıkmasını ne ile ilişkilendirmekteler ve afetin sonuçlarına dair hangi eylemlerde bulunulmuştur kısmını anlamak adına bilgi edinilmiştir. Bu sayede yerelin afet sonrasında hangi eylemlerde bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu eylemler makro düzeyde eylemler mi yoksa yerelin kendilerinin başvurduğu bir yöntem mi sorusu tezde cevaplanmaya çalışılmıştır.

Afet sonrası eylemlerin başında borçlanma, devlet desteği ve TARSİM uygulaması en başta gelen eylemlerdir. Borçlanma, yerelin kendilerinin başvurduğu bir yöntem olup kesişim kategorilerinin her birisinin neredeyse başvurduğu bir yöntemdir. Borçlanma kendi içinde çeşitlense de (örneğin bankalar veya tarım kredi kooperatiflerinden çekilen kredilere herkes başvuru yapamamaktadır) bunun içerisinde makro yapılar etkilidir. Yerelin birçoğu bu mekanizmadan faydalanabilmektedir ve mikro düzeyde eylemin bir yansımasıdır. Devlet desteği afet sonrası devletin gerçekleştirdiği maddi desteklerdendir. Ancak özellikle tarımsal üretimi aktif yapan kişilere yönelik gerçekleştirilen desteklerdir. Devlet desteğini meso düzeyde ve ulusal bir eylem planı olarak değerlendirebilmekteyiz. Ancak sürekliliği olmayan kısa vadeli bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa ki TARSİM uygulaması gerek ulusal gerekse uluslararası politikaların bir sonucu olarak tarımsal üretim yapanların afet risklerine karşı koruma amaçlı uygulanan makro düzeyde bir sistem olarak karşımıza çıkmıştır. TARSİM, devletin afet kırılganlıklarına karşı gerekli gördüğü, devletin maddi olarak destek verdiği ve çiftçiyi yönlendirdiği bir mekanizmadır. Mikro ve makro düzeyde elde ettiğimiz bu eylemlerin her birisi afeti deneyimleyenlerin afet sonrasında afetin etkilerini ortadan kaldırmak için neler yaptığı ya da afeti deneyimlemeden önce neler yaptığına (örn. TARSİM) yönelik bilgi elde etmemizi sağlamıştır. Araştırmanın verileri borçlanma, kredi çekirme, TARSİM yaptırma gibi kısa vadede eylemleri karşımıza çıkarsa da uzun vadede kırılganlıklarla başetmeye yönelik bir eylem planının olmadığı ortaya çıkmıştır. Hortum sonrasındaki afetle baş etme mekanizmaları gerek mikro gerekse meso ve makro mekanizmaların her birisi iklim değişikliğinin etkilerine karşı sürdürülebilir politikalar değil iklim değişikliğinin

etkilerini kısa vadede ortadan kaldıracak eylemlere yönelik olduğu ortaya çıkmıştır.

Kumluca ve Finike’de iklim değişikliğiyle etkisi artan afetlere yönelik sosyal değişim net bir şekilde ortaya çıkmasa da verilerden elde edilen bilgiye göre hortum sonrası bazı kişilerin örtüaltı üretimi bırakmaya başladığı bilgisi edinilmiştir. Bunun yanında bazı ortakçı ve icar olarak üretim yapanlar üretimi bırakarak memleketlerine geri dönebileceklerine yönelik bilgi paylaşımında bulunmuştur. Bu durum bir dönem tarımsal üretime bağlı olarak iş imkanlarının artması sebebiyle bölgeye gelenlerin memleketlerine ya da farklı yerlere göç edebileceği sinyalini vermektedir. Ayrıca mülakat sorularında yer alan örtüaltı üretim/narenciyenin yaygınlaşması bölgede nasıl değişikliklere yol açmıştır sorusunda sosyal ve ekonomik olarak birçok değişimden bahsedilmekle birlikte iklim değişikliğinin etkileri sonucunda bu değişimin tersine dönebileceği tahmini yürütülmektedir. Çünkü Kumluca’da örtüaltı üretimin yaygınlaşması ve Finike’de narenciyenin yaygınlaşması yerelin (tezin kesişim kategorilerinde sıkça ifade edilmiştir) sosyoekonomik değişimini etkilemiştir. Katılımcıların özellikle yereldekilerin ev, araba, toprak, örtüaltı üretim alanı gibi gayrimenkullara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak afetlerin sıklığı ve şiddetindeki artış, kayıp ve zararları arttırdıkça mevcut kazanç birikimlere aktarılmanın ötesinde var olan yeniden kurmakla harcanmaktadır. Fakat tezin verilerinden elde edilen bulgularda sosyoekonomik değişimin nedenlerinden sadece iklim değişikliğinin etkileri yoktur. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası politik yaptırımların da etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin hortum deneyimi yaşayan katılımcıların büyük bir kısmı tarımsal girdilerden dolayı mağdur olduklarını ifade etmiştir. Artan girdi fiyatlarının kazancı azaltması yanında bir de artan afetler var olan gelir kaybını ikiye çıkarmaktadır. Bu da üreticinin zor durumda kalmasına, yeni yatırımlar yapamamasına ya da özellikle küçük üreticinin üretimi bırakmasına yol açacak gibi görünmektedir. Öyleyse sosyal değişimin ortaya çıkmasında sadece iklim değişikliğinin etkileri değil aynı zamanda kapitalizmin krizinin uzantısı olan neoliberal politika uygulamalarının etkileri de söz konusudur.

1.2.5 Refleksivite

Araştırmacının sosyal konumu araştırmanın sorgulanması ve eleştirel düşünce bağlamında önemlidir. Refleksivite, araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yayılmasında hem bireysel hem de toplumsal yapılarla farklı

ayrıcalıkların ve gücün eleştirel incelenmesini sağlar (Hankivsky, 2014; Iniesta-Arandia vd., 2016). Toplulukların içinde yer aldığı belirli tarihsel, kurumsal ve kültürel bağlamların güçlü şekilde anlaşılması, araştırma süreci ve karşılıklı öğrenme sürecinde önemlidir (Creese ve Frisby, 2011). Bu yüzden araştırmacının araştırma alanı ile kurduğu ilişki ve sosyal konumu araştırmanın sorgulanma boyutunu geliştirir ancak bu sorgulamanın çok boyutlu olması gerekmektedir.

Bir araştırmacının araştırmaya ilişkin farklı güç, imtiyaz ve varsayımlar konusundaki eleştirel farkındalığı güç paylaşımı stratejilerinin oluşturulması için geçiş sağlayabilir (Creese ve Frisby, 2011). Kesişimsellik de kişinin göremediği noktaların sorgulanması, ileri düzeyde analiz edebilmek ve analitik bir şekilde dönüştürebilmek için fırsat sunar (Davis, 2008, s. 77). Bu yüzden araştırmacı, kesişimsellik çerçevesi kapsamında araştırma soruları ve araştırmanın yapıldığı tarihsel, kurumsal ve kültürel bağlamlar çerçevesinde kendi varsayımlarını şekillendirerek kör noktaları aydınlatmaya çalışır (Walker vd., 2019: 8). Bunu yaparken de “yerel” insanların ne düşündükleri, ne hissettikleri, ne bildikleri, ne istedikleri, neye maruz kaldıkları konusunda bilgi, kapasite ve endişeleri ele alan stratejiler ve yanıtlar tasarlamalıdır. Bu sayede iklim değişikliği karşısında oluşabilecek kırılganlıkları en aza indirebilecek ya da hafifletebilecek stratejiler belirlemeye katkı sağlayacağı (Cameron, 2012, s. 107) düşünülmektedir.

Tezin araştırmacısının temel özelliği bölgenin yerlisi olmasıdır. Araştırmacı çocukluğu dahil lise yıllarında kadar Finike İlçesi’nde ikamet etmiştir. Lisans eğitimi süresi ile birlikte ilçeden ayrılrsa da yaz dönemleri ve uzun tatillerde ilçeye sık sık gitmiştir. Bu durumda araştırmacı geçmiş dönemde bölgedeki sosyoekonomik yapı ve doğal değişimlere sosyolojik perspektifte hakim olmasa da dolaylı bir şekilde tanık olmuştur. Araştırmanın yürütüldüğü esnada ise sahip olunan sosyolojik perspektifle bölgede özellikle de Kumluca ve Finike’deki değişim hem sosyoloekonomik hem de iklim değişikliği ekseninde sorgulanmıştır.

Kumluca ve Finike’de benzer iklim özellikleri olsa da Kumluca’nın Finike’ye göre daha ılıman olması Kumluca’da örtüaltı üretimi arttırmıştır. Kumluca hızla örtüaltı alanlara dönüşürken hızlı bir kentleşme başlamış, sosyal ve kültürel imkanlar artış göstermiştir. Kumluca halkı zenginleşirken hızla artan örtüaltı üretim sonrasında iş gücü ihtiyacı artmış ve beraberinde Kumluca göç alan bir yer haline gelmiştir. Bu da Kumluca’nın değişimini hızlandırmıştır. Finike’de ise Kumluca’ya kıyasla bahçe bitkisi yetiştiriciliği devam etmiş ve Kumluca’nın

örtüaltı üretimle elde ettiği gelir seviyesi Finike’de çok fazla yaşanmamıştır. Değişen iklim koşulları yanında son yıllarda artan hortumlarla birlikte birden çok afet aynı anda yaşanmaya başlamış ve etkileri daha yıkıcı olmaya başlamıştır. Kumluca’nın yerlisi veya yakın il ve ilçelerden göç edenler mevcut sosyoekonomik değişimi örtüaltına bağlarken bölgedeki (Kumluca ve Finike) hortum afetinin meydana gelmesinde örtüaltı alanların etkili olup olmadığı hem katılımcılar hem de araştırmacı tarafından sorgulanmaktadır. Yerli halk iklim değişikliğinin neden olabileceği etkenleri sorgulasa da örtüaltı üretimden vazgeçme hususundaki görüş yok denecek kadar azdır. Bu açıdan baktığımızda örtüaltı iklim değişikliği etkilerinde bir risk olarak sorgulanmaya başlanmış olsa da (araştırmanın verilerinden elde edilmiştir) örtüaltından vazgeçilir mi noktasında ise üreticinin bu konudaki yaklaşımı evet yönünde değildir. Öte taraftan örtüaltı üretimi yapan ve hortumdan etkilenen kişiler iklim değişikliği ve hortum oluşumunda örtüaltının varlığını sorguluyor olsa da bu durumun politika yapıcılar tarafından nasıl görüldüğü sorusu da cevaplanması gereken sorulardan birisidir. Çünkü örtüaltı üretimi gıda ihtiyacının karşılanmasında önemli bir tarım sektörü olmakla birlikte örtüaltında kullanılan materyaller çevreye zarar veriyor mu? Özellikle de küresel ısınmaya (Chang vd., 2013) bir katkısı var mı? Eğer var ise Özal dönemi teşvikleri başta olmak üzere sebze ve meyvelerin ihracat değerlerinin arttığı gözetildiğinde üretilmiş risk midir diye sorgulayabileceğimiz örtüaltı üretim için politika yapıcılar hangi alternatif yöntemi önerebilir? Bunun dışında örtüaltı üretimden bağımsız olarak Kumluca ve Finike’de iklim değişikliğinin etkileri hortum başta olmak üzere dolu, kuvvetli fırtınalarla sıkça hissedilmektedir. Bu durumda başta devlet olmak üzere yerel yönetimlerin ne gibi uyum politikaları ve eylem planları vardır? Elde edinilen bilgiler ışığında Kumluca ve Finike’deki yerel yönetimlerin kısa ve uzun vadede bir uyum ve eylem planının olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca benzer şekilde afeti deneyimleyenlerin afetler karşısında ne yapılabileceğine dair çözüm önerileri yoktur. Bu durumda iklim değişikliğinin etkileri artmaya devam ettiği sürece yerli halkın risk altında olmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Araştırmacı olarak bu tezin bulgularından ve yorumlarından yola çıkarak politika yapımına katkıda bulunma araştırma amaçlarından biri olmamasına karşın uzun vadede bu alana katkıda bulunma araştırmacının hedeflerinden biri olmuştur.

1.3 Araştırma Yöntemi

Araştırmanın bu bölümünde ilk önce Antalya Kumluca ve Finike'nin hortum afeti sonrasındaki kayıp ve zararları ile üretim yapılan tarım alanları hakkında bilgiler verilmiş ve araştırma alanının neden seçildiği anlatılmıştır. Sonra araştırmanın örneklem çeşitlerine ve örnekleme nasıl ulaşıldığı bilgisine yer verilmiştir. Hemen sonrasında veri toplama araçlarından olan soru formlarının hazırlanması, görüşmeler gerçekleştirilmeden önce alandan nasıl bilgi toplandığı ve pilot çalışma(lar) yapılması, görüşmelerin gerçekleştirildiği zaman aralıkları ve veri toplama tekniklerine dair veri toplama araçları ve süreci hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Daha sonra edinilen ham bilgilerin nasıl deşifre edildiği ve temaların nasıl ortaya çıkarıldığı anlatılmıştır. Son olarak da araştırma sürecinde deneyimlenen sınırlılıklar hakkında bilgiler verilmiştir.

1.3.1 Araştırma Alanı

Tarımda en fazla değişim ve dönüşümün yaşandığı bölgelerden birisi Akdeniz Bölgesi'dir. Ekolojik koşullara bağımlı olan örtüaltı üreticileri, özellikle Akdeniz kıyılarında yoğunlaşmış durumdadır (Sevgican vd., 2000, s. 679). Dünya nüfusunun artışı, tüketici alışkanlıklarındaki değişme, sağlıklı ve güvenilir gıda talepleri, insanları tarımsal üretimde yeni arayışlara yönlendirmektedir. Bu arayışlardan birisi de örtüaltı üretimdir (TOBB, 2013, s. 17; Yalçın Sever, 2018). Örtüaltı tarım, bitkilerin mevsim dışında yetiştirilmesini mümkün kılan bir yetiştiriciliktir (Tüzel vd., 2010, s. 2). Son yıllarda özellikle dünya genelinde genişlemektedir (Chang vd., 2013, s. 43). Bu yaygınlaşmada ekolojik etmenler ve sera teknolojisi oldukça farklılık göstermektedir (TÜRKTÖB, 2012). Ülkemizde örtüaltı üreticiliği 1940'lı yıllarda Antalya'da kurulan örtüaltı üretim alanlarında başlarken (<https://www.serada.org/>), 1960'lı yıllarda plastik materyalin örtüaltı üretim alanlarında kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bu gelişme sektör için bir dönüm noktası olmuştur. Örtüaltı üreticiliğinin örtüsü olarak kullanılan plastik ile birlikte üretimin maliyeti düşerken (2. Ulusal Seracılık Çalışması, 2017, s. 4; DOĞAKA, 2015, s. 22), örtüaltı üretim sayesinde iklimin kontrol edilebilirliği ve bu sayede kaliteli ve yüksek verim elde edilmesi (2. Ulusal Seracılık Çalışması, 2017, s. 7) üreticiliği hızla arttırmıştır. Antalya'da 1980'li yıllara gelene kadar normal bir seyirde ilerleyen örtüaltı üretim 1990'lı yıllarda devletin uyguladığı kaynak kullanımı ve destek fonu hibelerle birlikte artış göstermiştir. Ülke genelinde 1995 yılında 363 bin dekar örtüaltı varlığı, geçen 20 yıllık süreçte 663 bin dekara

ulaşmıştır. Son 20 yıllık artış gözetildiğinde Türkiye’de seracılıktaki artış %85 iken, bu oran Antalya’da %158 olarak ortaya çıkmıştır (Şen, 2017, s. 25).

Kumluca ve Finike tarımsal üretimde turunçgil ve örtüaltı üretim faaliyetlerinin yaygın olduğu ilçelerdendir (Yaman Kocadağlı, 2012, s. 338). Ülke ekonomisinde tarımsal faaliyetlerin önemi arttıkça ve tarımsal faaliyetlerin ihracattaki payı yükseldikçe bu alanlara duyulan ilgi de artmıştır. Tarımsal faaliyetlerin ülke içerisindeki sınıflandırılmasında Kumluca 22.sırada, Finike ise 75. sırada yer almıştır (Yaman Kocadağlı, 2012, s. 370). Bu açıdan Kumluca ve Finike zirai üretimin yaygın olduğu önemli ilçeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örtüaltı üretimi Kumluca İlçe’si başta olmak üzere çok sayıda köyün ve küçük ailenin üretim yaptığı alanlardan biri olmasının yanında (Aktaş Çimen, 2001, s. 2), emek ve sermayenin yoğun şekilde kullanıldığı üretim şekli olarak bilinmektedir (Çanakçı ve Akıncı, 2009, s. 194). Bu özelliği iş gücüne duyulan talebi arttırmakta ve örtüaltı üretimini iç göçler açısından önemli hale getirmektedir (Aktaş Çimen, 2001, s. 2; Çanakçı ve Akıncı, 2009, s. 194). Bu bağlamda turunçgil yetiştiriciliği ve örtüaltı üretimi Kumluca ve Finike açısından önemli olmakla birlikte bu alanlarda meydana gelen kayıplar ve zararlar ciddi ekonomik kayıplar yaşanmasına yol açmaktadır ki 2017 ve 2019 yıllarında Kumluca ve Finike’de meydana gelen hortum afeti sonrasında ciddi miktarda ekonomik kayıplar yaşanmıştır.

13 Kasım 2017 hortum afeti “Hortum, Antalya’nın batısını yıktı geçti” (hurriyet.com.tr/, 2017), “Finike’deki hortum felaketini yaşayanlar anlattı” (kasaydinhaber.com, 2017), “Finike’de Şiddetli yağış ve hortum: 18 kişi yaralandı” (haber.sol.org.tr, 2017) gibi bazı başlıklarla medyada yer alırken, 2019 afeti “23 Ocak 2019 itibari ile bölgede 5 hortum meydana gelmiş, özellikle Finike, Kemer ve Kumluca ilçelerinde ciddi kayıplar yaşanmıştır. Meydana gelen hortumlar 2 kişinin ölümüne, 1 kişinin kaybolmasına ve 12 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Ayrıca kentin önemli gelir kaynaklarından birisi olan çok sayıda örtüaltı üretim alanları ve tarım arazilerinin yanı sıra araçlarda ve binalarda hasarlar oluşmuştur. Bölgenin Kumluca ve Finike ilçelerinden bazı bölgeler kısmi olarak enerjisiz kalırken, çok sayıda tabela uçmuş, ağaçlar ve direkler devrilmiştir. Yaşanan felaketin sonrasında Cumhurbaşkanı’nın yaptığı açıklamaya göre 100 milyon TL’lik zararın ortaya çıktığı belirtilmiştir” (Özdemir Tosun vd., 2019; Elçin ve Eğilmez, 2019; Öztürk, 2019; İHA, 2019; İklim Haber, 2019; Acer, 2019;

AA/DHA, 2019; Orkçu, 2019) şeklinde haber içerikleriyle medyada ciddi yer bulmuştur.

Kumluca ve Finike’de 2017 yılında yaşanan hortumların en şiddetlilerinden birisi 13.11.2017 tarihinde gerçekleşmiştir. Kumluca ve Finike İlçe Tarım kayıtlarına göre, hortumun yaşandığı mahallelerin bazılarında aynı gün dolu afeti de meydana gelmiştir. Kumluca İlçe Tarım’dan elde ettiğim “İlçe Hasar Tespit Komisyonu Kararı”na göre, Kumluca’da 13.11.2017 yılında yaşanan hortum afetinde 128 çiftçi ailesi sera, 1 çiftçi ailesi bahçe, 2 çiftçi ailesi hem sera hem bahçe olmak üzere toplam 131 çiftçi zarar görmüştür ve hortumun meydana getirdiği toplam zarar 21.377.997 TL’dir. Aynı gün yaşanan dolu afeti dahil edildiğinde ilçe genelinde toplamda 6 mahalle, 146 çiftçi ailesi, 616,56 (dekar)da bahçe, örtüaltı üretim tesisleri ve ürünleri zarar görürken, hortum ve doludan kaynaklı toplam zarar 21.485.387,00 TL’ye yükselmiştir. Ayrıca söz konusu afetten mülk sahibi ile birlikte kiracı, icarcı ve ortak olarak üretim yapanlar dahil zarar görenlerin sayısı toplam 191 olarak belirlenmiştir.

Kumluca İlçe Tarım Müdürlüğü yetkilisinden elde edilen bilgiler arasında, hortumun zarar bilançosuna bakıldığında 13.11.2017 tarihli hortum/dolu afeti sonrasında Kumluca İlçesi’ne devletin 3.650.652,52 TL’lik bir desteği olduğu yer almaktadır. Bu destek zarara uğrayan örtüaltı üreticilerinde kiracı, ortakçı ve/veya örtüaltı üretim tesis sahibine; bahçe bitkileri ürün üreticileri (özellikle narenciye üreticileri) sahibine ödendiği bilgisinin yanında devlet desteğinin TARSİM kaydı olanlara ve esnaflara sağlanmadığı bilgisi edinilmiştir.

Aynı tarihte (13.11.2017) Finike’de meydana gelen hortumda tıpkı Kumluca ile benzer olarak hortumun dışında, dolu ve fırtına gibi aşırı hava olayları birlikte yaşanmıştır. Finike İlçe Tarım Hasar Tespit Komisyonu Kararı’nda Asarönü, Sahilket, Turunçova ve Yeşilyurt mahallelerinde 219 çiftçi ailesine ait örtüaltı cam/plastik üretim tesisleri ve ürünlerinde, karışık meyvelik ve portakal bahçesi tesislerinde hasar tespiti yer almaktadır. Zarara uğrayan toplam alan 1307,40 da iken, zararın toplam değeri 8.737.395,80 TL olup zarar ortalaması %34,91’dir. Finike İlçe Tarım Müdürlüğü yetkilisinden elde edilen bilgilere göre söz konusu afete devletin 2.473.639, 62 TL desteği olmuştur.

Kumluca ve Finike İlçe Tarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından belirtildiğine göre 13 Kasım 2017 hortum afeti sonrasındaki devlet desteklerinin dağıtımında zarara uğrayan kişilerin hasar tespitinin %10’luk bir kısmına karşılık

gelmiştir. Bu destek mekanizmasının işleyişinde de zarara uğrayan kişilerin zarar tespiti için İlçe Tarım Müdürlüklerine başvuru yapması zorunlu kılınmıştır.

“Kumluca Hortum/Fırtına Afeti İlçe Hasar Tespit Komisyonu Kararı”na göre, 23-26 Ocak 2019 tarih aralığında meydana gelen hortumda ise Kumluca’da toplam 18 mahallede, 513 çiftçi ailesinde 2.282,26 da bahçe/örtüaltı/tarla ürün ve tesisinin zarar gördüğü tespit edilmiştir. Hortumun ilçeye toplam maliyeti 53.979.593,72 TL’dir (2019a). Kumluca İlçe Tarım yetkilisinin paylaştığı bilgiye göre toplam zarara karşılık devlet tarafından yapılan destek ise 6.879.474 TL olmuştur. Aynı tarihlerde Finike’de meydana gelen hortumda, Finike İlçe Hasar Tespit Komisyonu’nda yer alan yetkili kişinin paylaştığı “Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Ait İlçe İcmal Cetveli”nde ve komisyon kararında yer alan bilgilere göre, Finike’de 11 mahalle, 366 çiftçi ailesinde 7.097,34 da plastik ve cam örtüaltı alan ve bahçe tesisinde hasar tespiti yapılmış olup toplam zarar 17.103.069,39 TL zarar belirlenmiştir (2019b). Devletin Finike için yaptığı kaynak desteği 1.339.817,00 TL olmuştur. Kumluca ve Finike İlçe Komisyonlarının hasar tespit miktarları ile devletin desteğine bakıldığında yapılan destek ile zarar arasında büyük farklar olduğu görülmektedir.

Yukarıda aktarılan bilgiler ve araştırmanın bulguları ışığında Akdeniz Bölgesi’nin geneli başta olmak üzere Kumluca ve Finike iklim değişikliğine karşı kırılgan ve riskli bölgelerden birisidir. Çünkü araştırmanın kapsamını oluşturan ve hortumdan ciddi şekilde etkilenen Antalya İli’nin Kumluca ve Finike İlçeleri tarım alanları ve tarımsal üretim bağlamında önemli noktalardır. TÜİK 2019 yılı verilerinden elde edilerek hazırlanan tablolarda Kumluca ve Finike İlçeleri’ndeki örtüaltı üretim alanı ve bahçe bitkisi üretim alanı olmak üzere tarımsal üretim alanları yer almaktadır.

Örtüaltı Tarım Alanları

Türkiye’nin toplam tarım alanınının 789.604 dekar(da) alanını örtüaltı üretim alanı oluşturmaktadır (TÜİK, 2019b). Türkiye’nin 2019 yılı örtüaltı üretim alanlarınının 286.522,4 da alanı Antalya’da yer almaktadır (TÜİK, 2019c). Antalya’nın ise 42.502,1 da alanı Kumluca’da; 11.455 da alanı Finike’de yer almaktadır. Toplamda Kumluca ve Finike 53.957,1 da’lık örtüaltı üretim alanına sahiptir (TÜİK, 2019c). Elde edilen resmi istatistiklere baktığımızda Türkiye’nin örtüaltı üretim alanlarınının yaklaşık 1/3’den (%36,2) fazlası Antalya’da yer alırken,

Antalya'nın toplam örtüaltı alanının yaklaşık 1/4'ü (%18,8) Kumluca ve Finike'dedir.

Bahçe Bitkisi Tarım Alanları

Türkiye'nin 2019 yılı tarım alanlarının toplamı 230.949.238,2 da'dır. Söz konusu alanların 33.873.817 da'lık kısmı nadas alanı iken bunun dışında kalan alanlar tahıl ve diğer bitkisel ürünler, sebze bahçesi, meyve, içecek ve baharat bitkileri, süs bitkileri alanıdır. Antalya'nın ise toplam tarım alanı 3.617.072 iken bunun 523.771 da nadas alanı, kalan kısımlar ise üretim alanıdır (TÜİK, 2019a).

Tablo 1.1. Tarımsal Üretim Alanları Hakkında Bilgiler

Bitkisel Üretim	Finike	Kumluca	Antalya	Türkiye
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	11.832	23.776	1.969.386	168.557.937
Sebzeler	11.455	56.399	556.015	8.278.709
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	40.108	45.116	797.144	35.250.703
Süs Bitkileri	0	3.500	5.943.594	52.477.362
Toplam	63.395	128.791	9.266.139	264.564.711

Kaynakça: TÜİK. (2019c).

TÜİK verilerinden elde edilen bilgilere göre Türkiye'nin 264.564.711 da ekilen bitkisel üretim alanı vardır. Bunların 9.266.139'u Antalya'da olup Kumluca ve Finike'nin ekili alandaki payı 85.224 (%10,6)' tür. Tablodaki ekili alanlara baktığımızda Kumluca ve Finike'de sebze ve meyve üreticiliğinin daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bölgedeki meyve üretiminde turunçgiller ağırlıklı iken, arkasından nar ve zeytin üreticiliği gelmektedir (TÜİK, 2019c). Antalya'da 154.932 da turunçgil alanının 29.782 da Kumluca'ya, 34.158 da Finike'ye aittir. Toplamda 63.940 da turunçgil alanı Kumluca ve Finike'ye ait olup Antalya'daki turunçgil üretiminin %41'ine karşılık gelmektedir (TÜİK, 2019c).

TÜİK'in verileri dikkate alındığında örtüaltı üretim ve bahçe bitkisi yetiştiriciliği gerek Türkiye'de gerekse Antalya'da önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda söz konusu üretim alanları Kumluca ve Finike'deki küçük üretici için temel geçim kaynağı olmakla birlikte aynı zamanda bölge dışından gelenler için de iş imkanları sağlamaktadır. Ayrıca örtüaltı üretim tesislerinde üretilen ürünlerin ve bahçe bitkisinde üretilen ürünlerin ihracattaki yeri ve önemi dikkate alındığında hem yurtiçinin hem yurt dışının gıda ve meyve ihtiyacının karşılanmasında rolü büyüktür. Tüm bunların yanında Türkiye'nin GSMH'daki tarım gelirine katkı sağladığı dikkate alındığında Antalya'nın Kumluca ve Finike İlçesi'nde hortum

deneyiminin nasıl gerçekleştiğini anlamak açısından araştırma alanı önem taşımaktadır.

1.3.2 Araştırma Örnekleme

Görüşmeciler belirlenirken nitel araştırma örneklem çeşitlerinden birden fazlası kullanılmıştır. Başlangıçta kolay ulaşılabilir durum örneklemeyle tanıdık ve bilindik kişiler aracılığıyla görüşmecilere ulaşmaya (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 123) çalışılmıştır. Bu sayede araştırmanın ve veri toplamanın daha hızlı yürütülmesi hedeflenmiştir. Ardından afeti deneyimleyenlerin tanıdıkları kimseler olup olmadığı sorusu yöneltilmiş ve böylece kartopu örnekleme yöntemiyle (Merriam, 2018, s. 77) yeni görüşmecilere ulaşılmıştır. Böylece araştırmanın amacı ve problemine uygun bilgi kaynağına erişme (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 122) hedefine ulaşılmıştır. Bir yandan araştırmanın amacına uygun kişilere ulaşılırken diğer yandan örneklem sayısı hızla artırılmıştır. Örneklem çeşitliliği belirlenirken en başta belirlenen üç temel kategori dikkate alınmıştır. Örtüaltı sebze üreticileri, bahçe bitkileri ürün üreticileri ve tarım dışı sektör olmak üzere belirlenen 3 kategoriden her birisi için yirmi kişi seçilerek toplamda altmış kişiyle görüşme yapılması planlanmıştır. Bu sayede amaçlı örneklem çeşidinden kota örnekleme (Ergin, 1994) türü ile katılımcı kategorileri belirlenmiş ve daha sonra her bir kategoride kaç kişiyle görüşüleceğine karar verilmiştir (Neuman, 2006a, s. 322). Kota örnekleme ile örneklem grubundaki üç gruba ağırlıklarına göre görüşme yapılmaya çalışılmış (Koçak ve Arun, 2006, s. 25) ve her bir kategorinin temsiliyetlerinde eşitlik sağlanması hedeflenmiştir. Her bir gruba yirmişer kişilik bir görüşme hedeflenmiş olsa da yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doygunluğa ulaşana (Creswell, 2016, s.189; Akmehtmet Şekerler, 2017, s. 189) kadar görüşmelerde artış ya da azalış olabileceği de dikkate alınmıştır. Tezin saha çalışmasının pilot çalışması esnasında ve yüz yüze görüşmelerin yürütülmeye başladığı sırada yapılan görüşmelerle birlikte kesişim kategorileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece kota örnekleme çerçevesindeki yirmi kişilik gruplar arasında maksimum çeşitlilik amaçlı örneklem (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 118-125) türüyle kesişim kategorileri (çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, sektör) dikkate alınarak her bir kesişim kategorisinde maksimum çeşitlilik yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu sayede kesişimsel analiz çerçevesinde çeşitlilik gösteren kategoriler arasında ortak ve paylaşılan olguların olup olmadığı bulunmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 109).

Görüşmelerin başlangıcı araştırmacının ablasının Kumluca'da tanıdığı bir arkadaşı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kişinin komşusu 2019 yılı hortum afetinde zarar görmüştür. Bu sayede ilk görüşme o kişinin komşusuyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcı kişi örtüaltı üretim alanının tamamı zarar görmüş, mülkiyet alanı kendisine ve eşine ait olan ve örtüaltı üretim dışında tarım dışı alanda gelir kaynağı olan birisidir.

Gerçekleştirilen ilk görüşmenin ardından görüşme yapılan birinci katılımcıya kendilerinin tanıdığı bir afetzedenin olup olmadığı sorulduğunda hortumdan etkilenen ve tanıdığı bir başkasının ismini vermiştir. Söz konusu kişinin iletişim bilgileri alınmıştır. İlk görüşmenin ardından gerekli notlar ve gözlemler kaydedilmiştir.

Ertesi gün ilk gün görüşme yapılan katılımcının önerdiği kişi ile telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Afetzededen görüşme talep edilmiştir. Böylece ikinci mülakat gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kişinin de birden çok üretim alanında ve iş alanında (tarım dışı) gelir kaynağı vardır. Ayrıca hortum afetinde örtüaltı üretim alanı, bahçe bitkisi üretim alanı ve işçi evi olmak üzere üç farklı alanda zarar görmüş birisidir. İkinci görüşmecisi de mülkiyet sahibi birisidir. Kendisine mülkiyet sahibi olmayan ama hortumdan zarar gören bir tanıdığı olup olmadığı sorulmuştur. Üretim alanının yanındaki bir komşusunun icar olarak üretim yaptığını ve o kişinin de 2019 hortum afetinde zarar gördüğünü aktarmıştır. İkinci katılımcının aracılığıyla aynı gün içerisinde icar olarak üretim yapan erkek ve mülkiyet sahibi kadın olan ve hortumdan örtüaltı üretim alanı zarar görmüş iki kişiyle daha görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

İlk dört görüşme araştırmanın hedefine uygun şekilde 2019 yılı hortum afetinden zarar gören ve Kumluca'da örtüaltı üretim yapanlardan oluşmuştur. Ardından ilk görüşmenin ayarlanmasını sağlayan kişilerin aracılığıyla iki afetzedeye daha görüşülmüştür. Ancak bu iki kişiden biri olan beşinci kişi 2020 Aralık ayı dolu afetinden etkilenen bir kişidir. Örtüaltı üreticisi olan bu katılımcı geçmiş yıllarda da afetten zarar gördüğünü ancak herhangi bir resmi kurumdan destek almadığını belirtmiştir. Görüşmenin yapıldığı tarih aralığında Kumluca'da meydana gelen dolu afetinde üretim alanının tamamına yakınının yerle bir olduğunu aktarmıştır. Katılımcı ile görüşmeler yarıda kesilmemiştir. Çünkü 2017

ve 2019 yılında hortumdan zarar görenler afet sonrası devlet desteği alabilirken araştırma alanı kısmında detaylı şekilde yer verildiği gibi 2018 dolu afetinde afetin etkileri fazla olsa bile devlet desteği olmamıştır. Bu durumda katılımcı kendisine devlet desteğinin olup olmayacağını bilmediğini hatta önceki yıllarda hortum afetleri sebebiyle (kendisi etkilenmemiş) TARSİM yaptırmaya başladığını ve şu anki mevcut zararının TARSİM tarafından karşılanıp karşılanmayacağından şüphe duyduğuna yönelik paylaşımlarda bulunması 2017 ve 2019 yılları dışında hortum vb. afetlerden zarar görenlerin afet deneyimi hususundaki çeşitliliği arttırabileceği düşünüldüğünden dolayı 2017 ve 2019 yılları dışındaki afetlerden zarar görenler de katılımcı olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Çünkü Katılımcı 6 ile yapılan görüşmede katılımcının farklı yıllarda üç defa sel, hortum ve dolu olmak üzere çeşitli afetlerden etkilendiği ancak afeti deneyimlediği yıllarda herhangi bir devlet desteği olmadığı, üretim yaptığı örtüaltı üretim alanının hukuki konumu ve örtüaltı üretim alanın şekil vb. şartından kaynaklı olarak TARSİM yaptıramadığı için afetle mücadele hususunda büyük sıkıntılar yaşadığı bilgisi paylaşılmıştır. Böylece araştırma alanı olan Kumluca ve Finike’de bir değişiklik olmamakla birlikte 2017 ve 2019 yılları dışında afetten zarar görenlerle yapılan görüşmeler yarıda kesilmemiştir. Yüz yüze görüşmelerde kar topu örnekleme sürdürülmüş ve hortum afeti başta olmak üzere çeşitli afetlerden etkilenenlere ulaşılmaya devam edilmiştir. Katılımcılara ulaşılamadığı esnada yine tanıdık ve bilindik kişiler aracılığıyla (araştırmacının babası, eniştesi, annesi, amcası vb.nin tanıdıkları) maksimum çeşitliliği yansıtabilmek ve kota örneklemede belirlenen sayılara ulaşılmak amacıyla kesişim kategorilerini de göz önünde bulundurarak görüşmeler sürdürülmüştür.

Araştırmanın başında belirlenen üç temel kategori (örtüaltı sebze üreticileri, bahçe bitkileri ürün üreticileri ve tarım dışı sektör) pilot çalışmaların yapıldığı esnada değişiklik göstermeye başlamıştır. Mevcut değişiklik mülakatların başladığı ve devam ettiği ilk 6 görüşmede de kendini göstermiştir. Şöyle ki görüşmelerin gerçekleştirildiği altı kişi ve öncesinde yapılan yedi pilot görüşmede bazılarının tek bir gelir kaynağı değil birden çok üretim alanından gelir kaynağının olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bölgenin coğrafi ve iklim koşulları gereği birçok kişi tarımsal üretimle (örtüaltı üretim, bahçe bitkisi üretimi veya her ikisi vb.) geçimini sağlarken, birçoğu da tarımsal üretim yanında tarım dışındaki işlerle de

uğraşmaktadır. Dolayısıyla katılımcı kategorilerinden biri olarak belirlenen sadece tarım dışı sektör kategorisinde hortumu deneyimleyen kişilerin tespit edilmesinde zorluk çekilmiştir. Örneğin esnaf ya da iş yeri zarar gören bir katılımcının aynı zamanda tarımsal üretimle (örtüaltı üretim, bahçe bitkisi üretimi ya da her ikisi) uğraştığı görülmüştür. Bu yüzden kota örneklem açısından 3 grup arasında sayıca belirlenen temsiliyet hedefi tarım dışı sektör kategorisi açısından zayıf kalmıştır. Hortum afetini deneyimleyen kişilerde ağırlıklı olarak ya örtüaltı üretim ve/veya bahçe bitkisi üretimi ya da örtüaltı üretim ve/veya bahçe bitkisi üretimi ile tarım dışı sektör olmak üzere 2 kategori ön plana çıkmıştır. Fakat sadece tarım dışı sektör kategorisinde yer alan ve afeti deneyimleyenlerin hortum sonrasındaki deneyimlerinde çeşitlilik olduğu gözlemiyle kota örneklemede belirlenen sayıya ulaşılsa da araştırmanın kesişim kategorileri ve analizinde önemli bir kategori olduğu için en başta belirlenen üç kategoriden vazgeçilmemiştir. Ayrıca Kumluca'da yapılan görüşmelerde geçim kaynağı tarım olmayan katılımcılardan hiç kimse bulunamamıştır. Ancak Finike'de tarım dışı işlerle uğraşan 4 kişiyle görüşme sağlanmıştır. Bu yüzden Finike ve Kumluca arasında aynı grupta benzerlikler olmaması tezin saha çalışması hususunda sınırlılıklara yol açsa da araştırmadaki çeşitlilik açısından fayda sağlamaktadır.

Tezin saha çalışmasının birinci kısmı olan 24 Ekim 2020 ve 7 Kasım 2020 arasında 49 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ortalama süresi 60 dakika sürmüştür. 49 görüşme içerisinde 41 katılımcı ses kaydı alınmasına izin verirken, 4 katılımcı izin vermemiş, 4 katılımcıya da sorulmamıştır. Dolayısıyla 41 görüşmede ses kaydı kullanılmış, 8 görüşmede ses kaydı kullanılmamıştır. Ses kaydı kullanma talebi bulunmayan 4 kişinin çalışmaya katılımındaki çekimser tutumları, nereden geliyorsunuz, devletle mi ilgili bir şey bu, sigortacı mısın gibi sorular sorarak çalışmaya yaklaşımlarında endişe gözlemlendiği için ses kaydı kullanımı talebi sunulmamıştır.

Yapılan görüşmelerin ardından elde edilen verilerin kısa bir analizi tez izleme aşamasında juri üyelerine sunulmuştur. Araştırmacının saha çalışması sırasında eksik kalındığını düşündüğü noktaları (örneğin kadın katılımcı sayısının az olması gibi) juri üyeleriyle paylaşması; juri üyelerinin kesişimsellik çerçevesinde kadın katılımcı sayısının arttırılması gerektiği yönündeki görüşleri ve sığınmacı, işçi, yevmiyeci vb. statüdeki tarımsal üretim alanında çalışan ve hortum afetini

deneyimleyen kişilerin de araştırmaya dahil edilmesinin araştırma açısından önemli olduğunu ifade etmeleri sebebiyle saha çalışması için yeni bir soru formu oluşturmaya geçilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasını oluşturan bu süreçte 3 farklı yeni soru formu oluşturulmuştur. Sığınmacı, işçi, yevmiyeci vb. statüsünde afet deneyimi yaşayan kişilere yönelik yeni bir Sosyoekonomik Yapı Formu ve Yarı Yapılandırılmış mülakat soruları oluşturulmuştur. Yeni hazırlanan soru formlarında araştırmanın birinci kısmında kullanılan soru formlarındaki birçok soruya da yer verilmiştir. Kadın görüşmeciler için ise araştırmanın ilk aşamasında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formuna 3 soru daha ilave edilerek yeni görüşülen kadın katılımcılara bu aşamada hazırlanan soru formu kullanılmıştır.

Araştırmanın yeni katılımcıları için gerekli soru hazırlama süresiye yaklaşık 1,5 ay sürmüştür. Bu konuda yapılan çalışmalar incelenmiş, çalışmanın amacı ve araştırma sorularına uygun olarak sorular oluşturulmaya çalışılmıştır. Sorular hazırlanırken araştırmacının danışmanı ve jüri üyelerinin görüş ve önerileriyle sorulara son şekli verilmiştir.

Araştırmanın saha araştırmasının ikincisi olan bu kısımda pilot çalışma yapılmamıştır. Bu aşamanın katılımcı grubu kadınlar, sığınmacı, işçi, yevmiyeci vb. statüsündeki kişilerden oluşmaktadır. 13 Mart ve 4 Nisan 2021 tarihleri arasında toplamda 19 kişi ile görüşülmüştür. Görüşme yapılan 13 kişi ile yapılan görüşmelerde ses kaydı kullanımına izin verildiği için ses kaydı kullanılmıştır. Geriye kalan 6 katılımcıdan 1'i ses kaydı kullanımına izin vermezken, 5 katılımcıdan ise ses kaydı kullanımı için izin talep edilmemiştir. Ses kaydı talep edilmemesinde katılımcıların çekimser tutumları önemlidir. Ayrıca ses kaydı alınmayan 3 katılımcı Suriye kökenlidir. 3'ü de kayıtlı olduğu ilin dışında yer aldıkları, yasal olmayan şekilde bölgeye yerleşmelerinden dolayı, çalışmaya katılımlarında kendilerini baskı altında hissedebilecekleri düşüncesiyle ses kayıt talebinde bulunulmamıştır.

Görüşmelerin sürdürüldüğü bu kısımda saha araştırmasının birinci döneminde kullanılan 4 örneklem çeşidi dikkate alınarak örneklem belirlenmeye çalışılmış ve kesişimsellik kategorilerinde çeşitlilik yakalanmaya çalışılmıştır.

Örnekleme seçiminde maksimum çeşitliliğin elde edilebilmesi ve kesişim kategorilerinde çeşitliliğin yansıtılması için saha araştırmasının bu ikinci kısmında kadın (cinsiyet), sığınmacı ve Türk olmayan (etnik kimlik vb.), işçi (yevmiyeci) gibi kesişim kategorilerine dikkat edilmeye çalışılmıştır. Ancak eşit sayıda ulaşım gerçekleştirilememiştir. Kesişim kayegorilerine eşit ulaşım gösterilememesinin çeşitli nedenleri vardır.

Bu nedenlerden birisi, ilgili kesişim kategorilerinin dikkate alınmaya çalışıldığı birinci dönemin (görüşmelerin yürütüldüğü birinci dönem olan 24 Ekim 2020 ve 7 Kasım 2020 tarihlerinde hortum afetini deneyimleyenlere dair liste oluşturmak ve kartopu örnekleme ile bir sonraki kişiye ulaşmak daha kolay olmuştur) aksine ikinci dönemde, afeti deneyimleyenlerin kimler olduğunu tespit etmek güçleşmiştir. Daha önceki görüşülen ve telefon numarası alınan kişiler aranmış ve afeti deneyimleyen bildikleri başka kişiler olup olmadığı tekrar sorulmuştur. Hatta Suriyeli ya da yevmiyeci olarak çalışan ve afeti deneyimleyen tanıdıkları olup olmadığı tekrar sorulmuştur. Telefon görüşmeleri istenilen örnekleme grubu için verimli olmadığı için hortum afetinin yer aldığı Kumluca ve Finike'deki mahallelere gidilmiştir. Örtüaltı üretim alanlarına girilmiş ve örtüaltı alanda çalışan kişilere sorulmuştur. Dahası hortum geçen mahallelerden bazılarında gördüğüm kişilerden ilgili kesişim kategorisine dair örnekleme ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın ikinci döneminde örtüaltı üretim alanındaki görüşülen kadın gruplarına bu şekilde ulaşılmıştır. Görüşülen kadınlardan ulaşmak istediğim örnekleme grubuna dair bilgi edinmeye çalışsam da ihtiyaç duyduğum bilgiye erişemedim.

Kesişim kategorilerine eşit ulaşım olmamasının bir diğer nedeni ise Suriyeli, farklı etnik kimlikte ve yevmiyeci statüsünde çalışan ve hortum afetini deneyimleyen kişilerin tespit edilememesidir. Görüşme yaptığım kişilere (özellikle telefon görüşmelerinde ve sonraki görüşmelerde) hortumu deneyimledikleri dönemde yevmiyeci statüsünde çalıştırdıkları kişilerin bilgisi talep edilmiştir. Özellikle Suriyelilerin talep edildiği örtüaltı üretim alanı sahiplerine sorulmuştur. Bilgi almak istenilen kişilerden bazıları o dönemde yevmiyeci olarak çalıştırdığı kişinin bundan etkilenmediği, zaten ara sıra yevmiyeci çalıştırdığı, hortumun deneyimlendiği dönem(ler)de sürekli yevmiyecisi olanların yevmiyeci olarak

çalıştıkları kişilerin bölgeden ayrıldığı yönündeki bilgiler hortumu doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimleyenlere ulaşmayı güçleştirmiştir.

Maksimum çeşitliliğe ulaşmada güçlük yaşanmasındaki bir başka etken ise farklı etnik kimlikteki grupların çalıştıkları tarım sektörü ile ilgilidir. Görüşme yapılan örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticilerinden örtüaltı üreticileri çoğunlukla Suriyeli ve yerli kişileri talep etseler de yukarıda bahsettiğim nedenlerden dolayı bu gruplara ulaşamamıştır. Ancak bahçe bitkisi üretim alanında farklı etnik kimlikten kişileri çalıştırdığını söyleyen kişilere hortum deneyimleri döneminde çalıştırdıkları bu kişilere nasıl ulaşabileceğim sorulmuş ve görüşme yaptığım kişiler bahsi geçen gruba dair kendilerinde iletişim bilgisi olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bahçe bitkisi alanında yevmiye olarak ve hortum vb. afetlerden etkilenen kişilere dair bilgi edinilmek istenildiğinde görüşme yaptığım kişiler ürettikleri ürünleri çoğunlukla tüccara sattıkları ve zaten ara sıra yevmiyeci çalıştırdıkları için o kişilerin hortumu deneyimlemediğini belirtmişlerdir. Görüşme yaptığım Kürt etnik kimlikli ve Suriyeli kişilere ise Finike'deki bahçe bitkisi işletmelerinde çalışan kişiler aracılığıyla ulaşılmıştır. Görüştüğüm o kişilerden ve yereldeki farklı kişilerden bilgi edinilmeye çalışılsa da ilgili kesim kategorisinde örnekleme yeterli sayıda erişmek mümkün olmamıştır.

Tablo 1.2. Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistikler

	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Erkek	43	63,2
Kadın	25	36,8
Toplam	68	100,0
Mülkiyet Durumu		
Kendisinin	40	58,8
Kendisinin ve icar	5	7,4
Kira	2	2,9
Mülkiyeti yok	10	14,7
Ortak	8	11,8
İcar	3	4,4
Toplam	68	100,0
Yerellik		
Adanalı	1	1,5
Batmanlı	1	1,5
Burdurlu	1	1,5
Demreli	1	1,5
Denizlili	4	5,9
Elmalılı	2	2,9
Finikeli	20	29,4
Kaşlı	3	4,4
Korkutelili	1	1,5
Kumluçalı	22	32,4
Mardinli	1	1,5
Mersinli	1	1,5
Muğlalı	1	1,5
Niğdeli	1	1,5
Suriyeli	5	7,4
Şanlıurfalı	3	4,4
Toplam	68	100,0
Etnik Kimlik		
Arap	1	1,5
Kürt	5	7,4
Suriyeli	4	5,9
Suriyeli ve Kürt	1	1,5
Türk	41	60,3
Türk ve Yörük	2	2,9
Yörük	14	20,6
Toplam	68	100,0
Çalışma Statüsü		
Yevmiyeci	8	11,8
Yevmiyeci değil	60	88,2
Toplam	68	100,0
Sektör		
Bahçe bitkisi	17	25,0
Tarım dışı sektör	4	5,9
Örtüaltı	33	48,5
Örtüaltı ve bahçe bitkisi	14	20,6
Toplam	68	100,0

Tablo 1.2’de görüşme yapılan kişilere dair betimleyici bir istatistik sunulmuştur. Veriler toplamda 68 kişinin deneyimlerini aktarmasıyla ortaya çıkmıştır. Görüşülen kişilerden 25’i kadın, 43’ü erkektir. Katılımcıların 40’nın

mülkiyeti kendisinin, 5 kişi hem kendine ait üretim alanında hem de başkasına ait üretim alanında icar olarak örtüaltı üretim yapmaktadır. Ortak olarak üretim yapan 8 kişi, icar olarak üretim yapan 3 kişi ve kiracı olarak işletmesi olan 2 kişi vardır. Geriye kalan 10 kişinin ise herhangi bir toprak mülkiyeti ya da iş yeri mülkiyeti yoktur. Katılımcıların 22'si Kumluca, 20'si Finikeli'dir. 7 kişi ise Antalya'nın farklı ilçelerinden iş, evlilik gibi nedenlerden dolayı Kumluca ya da Finike'ye göç etmiş kişilerdir. Geriye kalan 14 kişi Türkiye'nin farklı illerinden ve 5 kişi Suriye'den olmak üzere toplamda 19 kişi Kumluca ve Finike'ye bölge dışından gelmiştir.

Tablo 1.2 katılımcıların etnik kimliklerini dair bilgi verilmektedir. Görüşme yapılan kişilere kendilerini hangi kimlik içerisinde tanımladıkları sorulmuştur. Bu bağlamda katılımcıların kendilerini tanımlama şekilleri Tablo 2.2'ye yansıtılmış olup metin içinde bazı yerlerde de katılımcıların kendilerini ifade ettiği şekliyle kullanımlar yapılmıştır. Bu durumda görüşme yapılan kişilerin büyük çoğunluğu kendini "Türk" olarak tanımlarken "yörük" olduğu ifadelerine yer veren 16 kişi olmuştur (bunlardan iki kişi kendisini hem Türk hem yörük olarak vurgulamıştır). Geriye kalan 6 kişi kendini "Kürt" (bunlardan bir kişi kendini Suriyeli ve Kürt olarak tanımlamıştır) etnik kimliği içerisinde tanımladığını ifade etmiştir. Diğer 5 kişiden birisi "Arap", dördü ise Suriyeli olarak kendini tanımlamıştır.

Katılımcıların 60'ı kendilerine ait ya da kullanım hakkına sahip oldukları üretim alanında iş gücü olarak yer bulurken, 8 kişi başkasının mülkiyeti ya da kullanım hakkı olan üretim alanlarında kendi üretiminde iş gücü olarak çalışmaktadır.

Katılımcılardan 33 örtüaltı üretim, 17'si bahçe bitkisi üretim, 14'ü hem örtüaltı hem de bahçe bitkisi üretim alanında üretim yapmakta ya da iş gücü olarak çalışmakta olup 4 kişi de tarım dışı alanda çalışmaktadır.

1.3.3 Veri Toplama Araçları ve Süreci

Vaka çalışmasıyla farklı kaynaklara ulaşılabilirlik, gözlemeleme, derinlemesine veri toplama ve analiz etme mümkündür (Duff, 2007). Vaka çalışması yapılırken kullanılan en yaygın kaynaklar; doğrudan gözlemler, görüşmeler, arşiv kayıtları, dökümanlar, katılımcı gözlem ve fiziksel artifaklardır (örneğin iş görenlerin işlerinin bilgisayar dökümleri) (Yin, 2017 s. 10). Bu araştırmada Kumluca ve Finike İlçe Tarım Müdürlükleri başta olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile gerçekleştirilen görüşmelerden hortum vb. afetlerde

meydana gelen kayıp ve zararlara dair dökümanlar; Finike ve Antalya Meteoroloji Genel Müdürlükleri'nden son yıllarda artan hortumlara dair bilgiler; Kumluca ve Finike'de hortumu deneyimleyen kişilerden hortum deneyimlerine dair edinilen bilgiler; internet kaynaklarından elde edilen haberler; literatür taraması ile araştırma sürecindeki gözlemler başlıca bilgi kaynakları olmuştur.

Araştırma sürecinde katılımcılardan görüşme yoluyla veriler toplanırken 5 farklı soru formu kullanılmıştır. Soru formlarından ikisinin ortak özelliği hortum afetini deneyimleyen kişilere uygulanan Sosyoekonomik Yapı Formu olmasıdır. Sosyoekonomik Yapı Formaları'ndan biri hortum afetini deneyimleyen, doğma büyüme bölgenin yerlisi olan ve tarımsal üretim yapan ya da tarımla ilgili işlerde çalışanlara ve bölgeye farklı illerden göç eden ve tarımsal üretim yapan Türk ve Kürt etnik kimlikli kişilere uygulanmıştır. Diğer Sosyoekonomik Yapı Formu ise mevsimlik işçi ya da yevmiye karşılığı çalışan Türk, Suriyeli ve Kürt etnik kimlikli kişilere uygulanmıştır. Söz konusu formlar yarı yapılandırılmış (Mil, 2007, s. 8), açık ve kapalı uçlu sorulardan (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 139-142) oluşturulan soru formlarıdır. İki farklı sosyoekonomik yapı formunun düzenlenmesindeki amaç birisinin yerli ve(ya) Türkiye içinde başka yerlerden bölgeye göç etmiş Türk ve Kürt etnik kimlikli ve üretimi kendisi yapan kişilerden oluşması iken, diğerinin bölgeye Suriye'den ya da Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nden göç eden ve yerli olmayan, farklı etnik kimlikten olan ve çoğunlukla yevmiyeci kimseler olmasıdır.

Geri kalan 3 soru formu hortum afetini deneyimleyen ve doğma büyüme o bölgede yaşayan ya da o bölgede doğmamış ama uzun yıllardır o bölgede yaşayan ve üretim yapanlar; hortum afetini deneyimleyen ve bölgede uzun süredir üretim yapan kadınlar ve hortum afetini deneyimlediği kriteri esas alınarak işçiler ve/veya yevmiyeciler için hazırlanan yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşturulan Mülakat Formlarıdır.

Görüşmeler esnasında saha notları alınmış ve ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıt cihazı kullanımı noktasında görüşmelerin başında katılımcıların izni alınmıştır. Ancak bazı katılımcılar ses kaydı alınmasını istemedikleri için o katılımcılarda ses kaydı kullanılmamış ve araştırmacı tarafından notlar alınmıştır.

Bu tezde 2017-2019 yılları arasında Antalya'da gerçekleşen hortum afetiyle 1) örtüaltı sebze üreticileri 2) bahçe bitkileri ürün üreticileri (örn. turunçgiller, nar vb)", ve 3) tarım dışı sektör" (örn. komisyoncu, tüccar, pazarcı, esnaf ve zanaatkar,

memur, işçi, ev hanımı) olmak üzere üç temel kategorinin hortumun etkileri ile nasıl karşı karşı karşıya kaldığı, hortumu nasıl deneyimlediklerine yönelik bilginin azlığına dikkat çekildiğinde, her bir kategorinin grup içinde ve gruplar arasında hortumu nasıl deneyimlediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece, iklim değişikliği sonucu oluşan doğal afet deneyimlerinin toplumsal bağlam dinamiklerine (çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik, sektör) bağlı olarak bu üç grup içinde nasıl deneyimlendiğini ortaya çıkaracak şekilde planlanmıştır.

Tezin saha çalışması öncesi 2019 yılı nisan ve 2020 nisan ayı aralığında yapılandırılmamış görüşmelerle Finike Meteoroloji Müdürlüğü, Antalya Meteoroloji 4. Bölge Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Finike İlçe Tarım Müdürlüğü, Kumluca İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Antalya Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü kurumlardaki yetkililerle görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu kurumlarla ve kişilerle yapılan görüşmelerde bölgede gerçekleşen hortum afeti başta olmak üzere diğer afetler, afetlerin sıklığı, afetlerin sonrasındaki süreç, afet sonrasında gerçekleştirilen hasar tespiti, yapılan maddi yardımların kaynakları ve hangi kriterler esas alınarak dağıtıldığı vb. konularda bilgiler edinilmiştir. Resmi kurumların yanı sıra bölgede yaşayan yerel halktan birçok kişi ile informal görüşmeler yapılmıştır. Hatta hortum, dolu vb. afetlerden zarar görmüş bazı kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde tarımsal üretim, tarımsal üretim alanında yaşanan sorunlar, iklim değişikliği, küresel ısınma, son yıllarda meydana gelen afetlerin bölgeyi nasıl etkilediği, geçmiş yıllar ile bugün arasında iklimde ne tür ve hangi yönde değişimler yaşandığı ya da gözlemlendiği, afet deneyimlerinde neler yaşadıkları gibi genel ve yapılandırılmamış sorularla görüşmeler yapılmıştır. Tüm bu edinilen bilgiler ışığında, literatür taraması, tez danışmanı ve jüri üyelerinin desteğiyle saha çalışması için mülakat soruları hazırlanmıştır.

Jüri üyelerinin önerileri doğrultusunda soru formlarına nihai şekil verilmesi yaklaşık 2 ay sürmüştür. Soru formunun hazırlanmasının hemen ardından 11.08.2020 tarihi itibarıyla 3 pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamalar örneklem olarak belirlenen örtüaltı üretim, bahçe bitkileri üreticileri ve tarım dışı sektör kategorilerinden her biri olmak üzere Finike'nin Turunçova Çavdır Mahallesi'nde 2 kişi ve Turunçova'nın Akçaybaşı mahallesinde 1 kişiyle olmak üzere toplamda 3 erkekle görüşme yapılmıştır. Söz konusu pilot çalışmalarla hazırlanan soru formunun işler olmadığı kanaatine varılmıştır. Soru formunda

özellikle araştırma konusu ve araştırma sorularının cevabını verebileceği düşünülen hortum deneyimi, hortumun oluşumunu nasıl değerlendirdiği, söz konusu hortum ve diğer afetlerle mücadelede ne yapılması gerektiğine yönelik sorulara kısa yanıtlar verilmesi; soru formunda birbirini tekrarlayan soruların söz konusu olması ve sorulan sorulara bilmiyorum yanıtının sıkça alınması sebebiyle soru formunun yeniden gözden geçirilmesine karar verilmiştir. Böylece saha çalışması durdurulmuştur.

Soru formunda tekrarladığı düşünülen sorular formdan çıkartılıp yeni soru formu düzenlenmiştir. Mevcut değişikliklerin ardından 25.08.2020 tarihinde tekrardan pilot görüşmelere başlanmıştır. İkinci pilot görüşmede 1 kadın 3 erkek olmak üzere toplamda 4 kişiyle görüşülmüştür. Pilot çalışmalardan birisi dolu afetinden etkilenen, diğer üçü de hortumdan etkilenen kişilerle Finike'nin Turunçova (2 Çavdır, 1 Dağdibi, 1 Boğaz) Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Kadın görüşmeci ev hanımıdır. Temel geçim kaynağı eşinin emekli maaşı ve kendilerine ait toprakta narenciye üretiminden elde ettikleri kazançtır. Erkek görüşmecilerden ilki hem örtüaltı üretim hem narenciye üretimi yapmakta aynı zamanda nakliyecilik işleriyle uğraşmaktadır. Görüşme yapılan ikinci erkek ise örtüaltı üretim ve narenciye üretimi yanı sıra katiplik işi ile uğraşmaktadır. Görüşmelerin gerçekleştirildiği üçüncü erkek ise kendine ait toprakta narenciye üretimi yapmasının yanı sıra ticaret ile uğraşmaktadır. Söz konusu görüşmelerin ortalama 2,5 saat sürmesi, soru formundaki bazı soruların hala tekrar etmesi ve soru formundaki bazı soruların araştırmanın amacı ya da araştırma sorusunun dışında kalmasından nedenle pilot çalışma sonlandırılmış ve sorular yeniden revize edilmek için saha çalışmasına ara verilmiştir.

2020 Ağustos ayının son haftası ve 2020 Ekim ayının son haftası olmak üzere 2 ay boyunca soru formu revize edilmiştir. Soru formunun düzenlenmesindeki bu aşamada soru formu demografik soruların ve mülakat sorularının yer aldığı form olarak ikiye ayrılmıştır. Daha önceki soru formlarında tekrar edilen sorular çıkartılmış, araştırma konusu, araştırmanın amacı ve araştırma soruları göz önünde tutularak önceki soru formundaki sorulara ekleme çıkarma yapılarak yeni soru formu oluşturulmuştur. Bu süreçte tez jurisinde yer alan komite üyeleri ve tez danışmanının görüş ve önerilerinden faydalanılarak soru formuna son şekli verildiğine kanaat getirilmesiyle birlikte 24 Ekim 2020 tarihinde yeniden sahaya çıkılmıştır. Görüşmelere başlanmadan önce hortum afetini deneyimleyen

kişilerle pilot çalışma yapılmamıştır. Onun yerine afeti yaşayan ancak maddi ya da manevi zararı olmayan iki kişiye sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevap ortalama 50 dakika sürmüştür. Zaman konusunda katılımcıların dikkatinin dağılmaması ve görüşmeler sırasında soruların anlaşılır olmasının ardından 24 Ekim 2020 tarihi itibarıyla saha çalışmasına başlanmış ve soru formları uygulanmaya başlanmıştır.

Bilimsel araştırmalarda verilerin elde edilmesi çeşitli şekillerde gerçekleştirilir ve pek çok araştırmacı bilgiyi doğal ortamında edinmeye çalışır (Al, 2007, s. 79; Creswell, 2016, s. 189-190). Veri toplama basamakları, bir çalışmanın sınırlarının belirlenmesinde, bilginin kaydedilmesinde, yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış gözlem, görüşme, doküman ve görsel materyaller aracılığıyla bilginin toplanmasını içerir (Creswell, 2016, s. 189).

Nitel araştırmada en yaygın kullanılan veri toplama tekniklerinin başında görüşme, odak grup görüşmesi ve gözlem gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 85). Görüşme tekniği, nitel araştırmada en sık karşımıza çıkan ve kullanılan veri toplama araçlarından birisidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 129). Görüşme, gözlemleyemediğimiz davranış ve duyguların ya da insanların içinde bulunduğu dünyayı nasıl ifade ettiklerini anlayabilmek açısından önemlidir (Merraim, 2018, s. 86). Odak grup görüşmesi ise gruptaki bireylerin birbirleriyle etkileşimiyle bireysel görüşmelerde bireyin aklına gelmeyecek açıklamaların yapılmasını mümkün kılmasının yanında daha hızlı bilgi üretilmesi noktasında (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 157) faydalıdır. Gözlem tekniği ise araştırmacının araştırma aşamasında etkinlikleri ve davranışlarına yönelik notlar alması (Creswell, 2016, s. 190), katılımcıların verdikleri yanıtlar üzerinde değerlendirme yapması ve verileri doğrudan kaydetmesi (Sart, 2017, s. 220) açısından avantajlıdır. İlgili veri toplama tekniklerinden görüşme ve odak grup görüşmesinde veriler yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış soru formları aracılığıyla yüz yüze ya da telefonla yapılan görüşmelerle elde edilir (Cresswell, 2016: 190; Merraim, 2018, s. 87-89; Bilim, 2007, s. 29-31).

Bu tezin veri toplama aracı olarak görüşme, odak grup görüşmesi ve gözlem tekniklerinden her birinin kullanılması planlanmıştır. Ancak Covid 19 salgını sebebiyle birçok kişinin bir araya getirilerek görüşme yapılmasının riskli görülmesi, koronavirüs salgınının bulaşıcı olması ve gerek araştırmacının gerekse katılımcıların risk altında bırakacağı düşüncesinden hareketle odak grup görüşmesinden

vazgeçilmiştir. Çünkü odak grup görüşmesi için “en az 6 ile 10 katılımcının” (Ersin ve Bayyurt, 2017, s. 203) bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu yüzden veri toplama aracı olarak görüşme ve gözlem tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada birincil veri toplama tekniği olan görüşme ile katılımcıların geçmişte yaşadıkları afet deneyimleri ve eylemlerinin gözlemlenmesi mümkün olmayan noktalara ışık tutulmaya çalışılmıştır (Maxwell, 2018, s. 103). Ayrıca gözlem tekniğiyle de katılımcıların davranışları, afet deneyimine dair kendilerini ifade ediş biçimleri, araştırmacının kendi yorum ve düşünceleri not edilerek araştırma bulgularına veri sağlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 181-182).

Görüşmeler başlamadan önce görüşmecilerin oluşturulabilmesi için Kumluca ve Finike İlçe Tarım Komisyonları’ndan temin edilen belgelerdeki afet tarihleri, mahalleler ve sayılardan faydalanılmıştır. Böylece 2017 ve 2019 yıllarında afetten en çok etkilenen, her yıl zarar görmüş, maddi zararın ve sayının en çok olduğu mahalleler tespit edilerek bunlar arasından üç tanesinin seçilmesi planlanmıştır. Ancak görüşmelerin yapıldığı sırada hortumun geçtiği güzergahta ilgili mahallelerin birbirine yakın olması ve 2017 ve/veya 2019 yıllarında hortum deneyimi söz konusu olmasından dolayı birbirine yakın mahallelerdeki kişiler de görüşmeye dahil edilmiştir. Finike İlçesi’nde Turunçova (Çavdır/Akçaybaşı/İğnecilik/Dağdibi/Yellice/Yazılar) Mahallesi, Hasyurt Mahallesi ve Sahilkent Mahallesi; Kumluca İlçesi’nde ise Karşıyaka Mahallesi, Narenciye Mahallesi, Mavikent Mahallesi, Beykonak Mahallesi, Salur Mahallesi, Kum Mahallesi ve Hacıveliler Mahallesi görüşmelerin gerçekleştirildiği mahalleler olarak belirlenmiştir. Seçilen mahallelerden Turunçova, Hasyurt, Sahilkent, Karşıyaka, Mavikent ve Beykonak Mahalleleri’nde yaşayan ve hortum afetini deneyimleyen kişilerin kimler olduğuna dair bilgi edinmek amacıyla Kumluca ve Finike İlçesi’nde yaşayan yerli halktan bazı kişilerle yüz yüze ya da telefonla iletişim kurulmuştur. Hatta hortum afetinin yaşandığı mahallelerden bazılarında gidilmiş olup esnaf ve örtüaltı üretim sahibi kişilerle sohbet edilmiştir. Görüşülen kişilerin verdiği bilgilerden hareketle hortum afetinden zarar gören kişilere yönelik bir liste oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonradan dahil edilen mahalleler kartopu örnekleme türüyle hortum afetini deneyimleyenlere ulaşılmıştır.

1.3.4 Verilerin Analizi

Nitel araştırma deseni çeşitlerinden vaka deseni kullanılan bu araştırmada “açık kodlama”, “eksensel kodlama” ve “seçici kodlama” (Özalpman, 2011) ile her

bir soruya verilen ifadeler ortaya çıkarılmış ve verilerin analizinde MAXQDA 2022 programı kullanılmıştır.

Açık kodlama (Koşar ve Kasapoğlu, 2021) ile birlikte, tarımsal üretim süreci, tarımsal üretimdeki değişim, tarımda karşılaşılan sorunlar, bölgede sıklığı artan hortum vb. afetlerin nasıl ortaya çıktığı, küresel ısınmanın afetlerin yaşanmasında etkisinin olup olmadığına dair yerelin farkındalığı, bölgedeki afetlerin nasıl deneyimlendiği, afetlerin etkilerine karşı hangi destek mekanizmalarından faydalandığı vb. bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılırken sorulan sorulara verilen dikkat çekici ifadeler not edilmiştir. Aynı zamanda kodlamalar yapılırken kodlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da gözetilmiştir. Örneğin “Tarımsal üretime başlamanızdan bugüne kadarki süreçten bahsedermisiniz?” sorusu ile “Bölgenizde örtüaltı üretim, narenciye üretimi vb. üretim alanlarından hangisi daha yaygındır?” gibi birbiriyle ilişkili mülakat sorularından ‘deneyim’, ‘bilgi birikimi’, ‘piyasa araştırması’, ‘yetiştirme kolay’, ‘kazancı iyi’, ‘malîyetler’, ‘serbest piyasa’, ‘ekonomik nedenler’ gibi küçük küçük notlar alınmıştır. Sorulardan bir başkasında “Hortum sonrası size kimler destek oldu?” ile “Hortumun yaşanmasından sonra hortumun etkileriyle nasıl mücadele ettiniz?” sorularında ‘kredi kullanımı’, ‘birikim’, ‘borçlanma’, ‘devlet yardımı’, ‘komisyoncu desteği’, ‘halci desteği’, ‘TARSİM’ gibi kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlamaların bazıları katılımcıların doğrudan kullandıkları ifadeler olurken bazıları da kullanılan ifadelere karşılık gelebilecek anlamlı bir kavram türetilerek oluşturulmuştur. Burada hem “katılımcı ifadeleri” (Merriam, 2018, s. 170) hem de araştırmacı notları dikkate alınmıştır.

Daha sonra eksensel kodlama ile kodlar birbiriyle karşılaştırılarak aralarındaki ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Birgili, 2017, s. 112). Kodlar ve alt kodlar bir araya getirilerek temaların (kategoriler) oluşturulduğu (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 250) bu araştırmada tümevarımcı bir yaklaşım gösterilmiştir (Neuman, 2006a, s. 90; Birgili, 2017, s. 108).

Oluşturulan temalar araştırmanın temel araştırma sorularına yanıt verecek şekilde birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülen mülakat soruları altında birleştirilmiştir. Seçici kodlamanın olduğu (Bulduklu, 2019, s. 12) bu aşamada verilerin bütünleştirilmiş ve temellendirilmiş bir resmi ortaya çıkarılmaya

çalışılmıştır (İlgar ve İlgar, 2013, s. 219). Ancak temalar arasındaki ilişkiler kurulup soyutlama düzeyinde yeni bir kuram oluşturulması konusunda başarılı olunamamıştır. Bundan ziyade soyutlamalar literatürde var olan kuramların sentezlenmesi ile bir kuramsal çerçeve oluşturulmasına olanak sağlamıştır. 3. Bölümde anlatıldığı gibi Kumluca ve Finike'deki hortum afeti deneyimi, bulguların analizi esnasında neo-marksist eleştirel yaklaşımdan koşu bandı üretim teorisi, kapitalizmin ikinci çelişkisi teorisi ve modern dünya sitemini kapsayacak şekilde bir kuramsal yaklaşımın ortaya çıkmasına izin vermiştir.

1.3.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

2019 yılı ocak ayı itibariyle planlanmaya çalışılan bu çalışmada iklim değişikliği konusuna dair literatürde boşluk aranması, örneklem grubunun belirlenmesi, araştırmanın amacına, kapsamına, alt sorularına uygun mülakat sorularının oluşturulması uzun bir zaman almıştır. Bu süreçte araştırmacının yükseköğrenim kurumlarından birisinde çalışıyor olması, araştırma sahasına uzak bir yerde ikamet ediyor olması, araştırmacının süre sınırlılığı ve iki şehir arasında sık sık seyahat etmek zorunda kalması, COVID 19 pandemi sürecinin neden olduğu sokağa çıkma yasakları gibi nedenler pilot çalışmaların ve sonrasında mülakatların peş peşe yapılmasına yol açmıştır. Zaman kaynaklı sınırlılıklar ve fiziki uzaklık, mülakatların yapıldığı esnada verilerin mülakatlarla aynı zamanda deşifre edilememesine, sahadaki ve görüşme formundaki soruların bazılarının benzerliklerinin görülememesine yol açmıştır. Ayrıca mülakatların yapıldığı esnada katılımcılardan bazılarında ses kayıt cihazı kullanılmaması verilerin not edilmesini güçleştirmiş ve veri kaybına yol açmıştır.

Araştırma sürecindeki bir diğer sınırlılık Suriyelilerden bazılarının yeterli düzeyde Türkçe bilmemesinde yaşanmıştır. Görüşme yapılan Suriyeliler'in bazılarında Türkçeyi daha akıcı konuşan Suriyeli kişiler tercümanlık yapmıştır. Böylece görüşmenin gerçekleştirilmesi istenilen kişiye soru yönelttiğinde çeviri yapan kişiler kendi görüş ve önerilerini aktarmaya çalışmıştır. Bu durumda Suriyelilerin yeterli Türkçe bilmemesi veri kaybına yol açtığı gibi görüşmelerin yapılmasına güçleştirmiştir. Dolayısıyla gerek tercüman aracılığıyla görüştüğüm gerekse bire bir görüştüğüm Suriyeliler'den veri toplamak zor olmuştur.

Araştırma sürecinde deneyimlediğim bir diğer sınırlılık ise yevmiye karşılığında bahçe bitkisi üretim alanında çalışan kişilerle olmuştur. Söz konusu

kişiler hortum vb. afetleri doğrudan deneyimlemedikleri için kesişimselliğin yansıtılmasında sınırlılık yaşanmasına yol açtığı gibi bu kişilere erişimi zorlaştırmıştır. Ayrıca COVID 19 virüsünün bulaşıcı olması gibi durumlar odak grup görüşmesini engellemiştir.

Örnekleme ulaşılmadığı bir başka sınırlılık ise görüşme yapılacak kişilerin örtüaltı üretim alanlarında çalıştıkları zamana denk gelmesidir. Bu yüzden bazı kişilerle örtüaltı üretim tesisi içinde, bazılarıyla kalabalık aile ortamının olduğu ortamlarda görüşmek durumunda kalmıştır. Zaman zaman görüşmecinin dışındaki kişiler tarafından müdahaleler söz konusu olsa da araştırmacı görüşmecinin dikkatini toparlamaya çalışmıştır.

Çalışmanın tasarlanması aşamasında katılımcılar afeti deneyimleyenlerden örtüaltı üreticiler, bahçe bitkileri ürün üreticileri ve tarım dışı sektör olmak üzere 3 kategori olarak belirlenmişti. Ancak araştırma alanının yapısından kaynaklı olarak katılımcılar ağırlıklı olarak ya örtüaltı üretim ve/veya narenciye üretim alanlarında çalışmaktadır ya da örtüaltı üretim ve/veya narenciye üretimi yanında tarım dışı işlerle uğraşmaktadır. Bu yüzden bu iki kategori ön plana çıkmış ve tarım dışı sektör kategorisi çeşitliliğinin yansıtılmasında sınırlı kalmıştır. Ayrıca tarım dışı sektör kategorisinde Kumluca ilçesinde afeti deneyimleyen birileri ile görüşülemediği. Bu bağlamda örneklem çeşitliliği Kumluca ve Finike’de aynı şekilde olmamıştır.

Araştırmadaki bir diğer sınırlılık ise özel isimler ve siyasi partilerin isimlerinin anonimleştirilmesi hususunda olmuştur. Araştırmada güç ve iktidar durumlarının hortum afetini deneyimini etkilediği ifadesinde çok sayıda katılımcı siyasi partilere yönelik ifade kullanmıştır. Bu yüzden ilgili partiler ve bölgeye dair özel isimler farklı bir kodlama ile metin içerisinde yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde verilerden yola çıkarak ulaşılan kuramsal çerçeveyi içeren koşu bandı üretim teorisi, kapitalizmin ikinci çelişkisi kuramı, neo-liberal dönüşüm ve dünya sistemi kuramı kısaca anlatılmıştır.

2.1 Koşu Bandı Üretim Sistemi

Koşu Bandı Üretimi, ilk kez 1980 yılında Schnaiberg tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Schnaiberg, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2. Dünya Savaşı'ndan sonra çevresel bozulmalarda ciddi bir artış olduğunu gözlemlemiştir. Bu artışın neden bu kadar hızlı olduğu sorusuna cevap arayan Schnaiberg, koşu bandı teorisinin zeminini oluşturmuştur (Gould vd., 2004; Schnaiberg, 1980). Bu teori öncelikli olarak ekonomik değişim teorisi olup ekonomik değişimin doğal kaynak tüketimi ve işçiler için nasıl sonuçlar doğurduğu konusunu da içine almaktadır. Ayrıca kapitalizm ve kurumları arasında temel bir çatışma olduğunu iddia eden (Konak, 2009, s. 470) teori, kapitalist ekonomik sistem ve kapitalist toplumda devletin sermaye ile birleşerek nasıl ve neden çevresel yıkıma doğru bir eğilim gösterdiği sorusuna da yanıt aramaktadır (Konak, 2010, s. 277).

Koşu bandının kapitalist toplumların bir özelliği olduğunu dikkate alırsak (Schnaiberg, 1980, s. 208), kapitalist pazarın ekonomik büyüme ve tüketime doğru bir yönelimi olduğu gibi modern devlet politikaları da bu büyümeyi ve tüketimi desteklemektedir (Konak, 2010, s. 277). Ekonomik büyüme isteği sadece devletin değil aynı zamanda şirketler ve işçilerin de desteklediği bir durum olmuştur. Çünkü ekonomik kalkınmanın toplumsal ilerlemeyi sağlayan en güçlü yol olduğu (Gould vd., 2004, s. 297) ve sosyal refahın sağlanmasının tek yolun da ekonomik büyüme ile mümkün olduğu inancı yaygın hale gelmiştir (Schnaiberg, 1980, s.218). Bu yüzden Batı ekonomilerinde başlayan daha fazla sermaye birikimi, karın arttırımı için yeni teknolojilerin kullanımına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu durum emek yoğun işlerin yerini enerji ve(ya) kimyasal madde bıraktıran yeni teknolojilerin almasına yol açmıştır. Böylece şirketler karlarını daha fazla arttırmak için yeni teknolojilere başvurmakta ve aynı zamanda şirketlerin doğal kaynaklara olan talebi hızla artmaktadır (Gould, vd., 2004, s. 296-297).

Teknolojik değişim çoğunlukla büyük Şirketlerin elinde olsa bile bu tür değişimlerde devletin rolü yadsınamaz. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’li hükümetler bilimsel ve teknolojik politikalara büyük kamu yatırımları gerçekleştirmiştir. Bilim ve teknoloji eğitime vergilendirme desteği, araştırma enstitülerinin oluşturulması, özel sektördeki teknolojik ve bilimsel araştırmacılara hibe desteği gibi birçok kaynak sağlanmıştır (Schnaiberg, 1980, s.129). Böylece devlet ve sermayenin iş birliğiyle üretim ve kar sağlama amacı yeni teknolojilerin üretilmesini hızlandırmıştır. Koşu bandı üretim ile verimli teknolojiler kullanılarak daha fazla ürün üretmek ve daha da verimli teknolojilere yatırım yaparak yüksek karlar elde etmek hedeflenmiştir. Bu nedenden üretim fazlasını sağlayabilecek yeni teknolojilere yatırım yapılmıştır. Bu genişleme daha fazla ham madde ve enerji ihtiyacı doğurmuş ve doğal kaynakların doğadan daha da fazla çekilmesine neden olmuştur (Schnaiberg vd., 2015: 19). Bu bir yandan üretim atığının hacminin genişlemesine, diğer yandan kimyasal kullanımındaki artışın atıklardaki zehirlilik miktarının çoğalmasına yol açmıştır (Gould vd., 2004, s. 300). Çünkü büyük Şirketlerin hızlı ve daha fazla üretim için kullandıkları teknolojiler daha fazla zehirli, sıvı ve katı maddenin üretilmesine ve ekosisteme salınmasını beraberinde getirmiştir (Schnaiberg vd., 2002, s. 19). Aslında ekonomik büyüme temelli sermaye, devlet ve emek arasındaki bu iş birliği çevresel zararların artışını kaçınılmaz kılmıştır.

Koşu bandı üretimi modern sanayide yeni bir politik-ekonomik sistem yarattı. Bu politik-ekonomik sistemin bileşenleri tüketim, üretim ve ekonomik kalkınmadır. Burada sermaye, emek ve devlet arasında üçlü bir ilişki görmektediriz. Sermaye ekonomik büyümeyi hedeflerken, ekonomik büyüme, yeni iş olanaklarını yaratır ve bununla beraber işçiler yüksek ücretler alır. Ekonomik büyüme ile birlikte devletin vergileri artar ve devletin refah seviyesi yükselir. Dolayısıyla her üç grup da ekonomik büyümeyi amaçlayan politikaları desteklemektedir (Gould vd., 1996: 5-6). Yani aslında ekonomik büyüme amaçlı politikalar hem sermayenin hem de emek ve devletin çıkarlarına hitap etmektedir. Longo ve Baker’ın da belirttiği gibi, koşu bandı üretim teorisi, ekonomik büyümeyi sosyal refahın artırılması için bir ön koşul olarak kabul eder. Bu refahı azaltmak için yapılan girişimler sosyal açıdan zararlı görülür. Bu yüzden modern sosyal kurumlar ekonomik önceliklere vurgu yapar ve çevresel etkileri dikkate almayan hakim ideolojik bir taahhüt içine girer (Longo ve Baker, 2014, s. 343).

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için üretim ve tüketim dengesinin sağlanması için gerekli zeminin oluşturulması gerekmektedir. Bunun için tüketicinin gelir seviyesinin yükseltilmesine ya da gelire ihtiyacı vardır. Bu yüzden devlet ve özel sermaye iş birliği ile tüketicilere ev vb. eşyaları satın almaları için düşük faizli kredi sağlanmaktadır. Böylece üretim ve tüketim döngüsü sağlanmış olacaktır (Schnaiberg vd., 2002, s. 17). Bu sayede bir yandan toplumdaki refahın artırılması diğer yandan üretim ve tüketim dengesinin sağlanmasıyla birlikte ekonomik gelişmeye katkı sağlanmış olacaktır. Ancak sermaye, devlet ve emeğin artan bu büyüme isteği bilinçli ya da bilinçsiz olarak ekolojik ve çevresel bozulmaya yol açmıştır (Gould, 1996, s.5-7). Çünkü ekonomik büyüme arayışı sermaye yoğunluğuna neden olmuş, bu da çevresel zararları kaçınılmaz hale getirmiştir (Schnaiberg, 1980).

Koşu bandı sermaye, devlet ve emek arasındaki iş birliği, sürekli büyüme çabası içinde olan kapitalist düzenin yol açtığı yoksulluk, işsizlik ve çevre sorunlarına birkaç on yıl kayıtsız kalmıştır (Schnaiberg, 1980, s. 212). Koşu bandının sürekli yeniden üretimi için destek sağlayan işçiler (Curran, 2017, s. 28), emek karşıtı girişimlerle karşı karşıya kalmaya başladı. 1945 sonrası politik-ekonomik girişimlerle iş gücündeki ve ücretlerdeki artış ve sendikaların desteklenmesi girişimi (Schnaiberg vd., 2002, s. 18) yerini sendikaların işlevini yitirmesine bıraktı. Sendikasılaşma girişimlerinin hız kazandığı 1980’li yıllarda sendikasılaşma girişimlerine devlet(ler)in müdahalesi olmadı (Bluestone ve Bluestone, 1994).

Çevre ile ekonomi arasındaki “kalıcı çatışma” ya vurgu yapan koşu bandı üretim teorisi, çevresel yıkımı ekonomik büyümenin bir bileşeni olarak görmektedir. Bu nedenden doğal kaynak tabanının aşınması gelecekteki ekonomik büyümenin imkansız hale gelmesine yol açacaktır. Aslında toplumlar ekonomik olarak büyüdükçe çevre üzerindeki etkileri artmaktadır. Bu da kapitalist birikimin bir sonucu olarak çevresel tahribatın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Fisher, 2015, s. 57-58). Örneğin ekonomik ilerleme için hem endüstriyel üretim hem de arazi gelişimi önemlidir. Ancak her ikisi de hammaddeye ihtiyaç duyar. Bu da ekosistemden kaynak çekmeye ve ekosisteme atıkların boşaltılmasına yol açar (Gould vd., 1996: 6). Bu durumda koşu bandı üretimi teorisi ekonomik büyüme ve çevrenin korunması arasında tezatlığı ortaya çıkarmaktadır (Gould vd., 2003).

Ekonomik büyümenin refah artışına yol açacağı düşüncesi yaygın olsa da çevreye verilen zararın büyüklüğü sistemin sürdürülebilirliğini sorgulatmaktadır (Curran, 2017, s.28). Her şeyden önce sermayenin çevrede yol açtığı tahribatları denetleyen devlet mekanizmasının bu konudaki girişimlerinin yetersizliği çevre ihlallerinin yapılmasını daha kolay hale getirmektedir (Gould vd., 2004). Bu yüzden çevre ihlalleri yapan şirketlerin denetiminin olmaması, mevcut ihlaller karşısındaki yaptırımların yetersiz olması bu yöndeki ihlalleri azaltmayacağı gibi arttıracaktır (Stretesky vd., 2013). Bu da ekolojik yıkım söz konusu oldukça doğayla iç içe olan yerli halkların etkilenmesine (Lynch vd., 2018), zarar görmesine yol açacaktır.

O halde üçlü dayanışmanın söz konusu olduğu koşu bandı üretim sistemi sermayenin çıkarlarını korumaya devam ederken gelinen son durumda bu alanda destek gördüğü işçilere zarar vermektedir. Aynı zamanda sermayenin çıkarları çevresel tahribatın ikinci planda kalmasına yol açarken, Eryılmaz (2016) neoliberal kalkınma politikaları ferah arttırımı hedefiyle doğal kaynakları koşu bandı üretiminin bir parçası haline getirmektedir. Son durumda ise sistem, kalkınma ve çevre bozulması ikilemi içinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Eryılmaz, 2016, s. 127-128).

2.2 Kapitalizmin İkinci Çelişkisi Teorisi

Eko-Marksist çevre sosyologları çevre problemlerini kapitalist üretim tarzı ve kapitalist birikimin doğasında var olan mantıksızlıklar olarak kavramsallaştırmaktadır (Konak, 2009, s. 470; Konak, 2010, s. 277). Kapitalist toplumlar, sosyal ve ekonomik krizlerin ekonomik büyüme ile çözümleneceği görüşündedir (Faber ve Grossman, 2000; Foster, 2001; O'Connor, 1988). Bu yüzden de kapitalistler ve ekonomistler, ekolojik sorunları tartışmaktan kaçınmışlardır. Ancak büyüme teorisyenleri çevrenin sonsuz olmadığını ve bu yüzden de sonsuz bir gelişmenin çelişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu durum kapitalizm ile küresel çevre arasında yıkıcı bir çatışma ortaya çıkarmıştır (Foster, 2001).

Kapitalizmin ikinci çelişki teorisi çevre sorunlarının kökeninde kapitalizmi görmektedir (Eryılmaz, 2017, s.168). O'Connor, meta üretim ekonomilerini, özellikle de kapitalist üretim sistemini büyüme bağımlısı olarak değerlendirmektedir. Kapitalistlerin üretim araçlarına sahip oluşu kapitalizmde iki tür çelişkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Konak, 2010, s.277). Bu açıdan

James O'Connor, kapitalizm ve çevre arasındaki ilişkiyi ikinci bir çelişki olarak tanımlamaktadır (O'Connor, 1988).

O'Connor, kapitalizmi “krizlere bağımlı” olarak görmektedir (O'Connor, 1996: 203; akt, Spence, 2000, s. 82). Yani kapitalizm normal işleyiş sürecinde kendi gelişiminin önünde engeller oluşturur ve bu engeller kriz şeklinde kendini göstermektedir (O'Connor, 1996, s. 200; akt, Spence, 2000, s.82). O'Connor'a göre ilk çelişki sermaye ve emek arasındaki çelişkidir. Kapitalist üretim sadece meta üretimi değil aynı zamanda artı değerın üretimiyle ilgilenir. Kapitalistler kar elde etmeye odaklandıkları için işçilere ürettikleri ürünlerin değerinden daha az ücret verirler (Konak, 2010, s. 277). Bu durumda emeğin sömürülmesi, artı emeğin insan doğasından çıkarılması yoluyla elde edilir (Faber ve Grossman, 2000, s. 73). Yani sermaye sahibi düşük ücret ödeyerek emeği sömürmekte ve bundan kazanç elde etmektedir. Aynı zamanda emeğin üretim sürecinden yabancılaştırılmasına neden olmaktadır. Marx'a göre emeğin sömürülmesi artı değerın yaratılması için gereklidir. Bu yüzden Marx, kapitalizmin doğasında sınıf çatışması ve ekonomik krizlerin olmasını kaçınılmaz görmektedir (Konak, 2010, s. 277).

O'Connor'a göre, ilk çelişki nasıl ki sınıf çatışmalarını ortaya çıkardıysa, ikinci çelişki de çevresel hareketlerin ortaya çıkışıyla “doğanın başkaldırısı” na neden olmuştur (Ünver, 2017, s. 12). Başka bir ifadeyle, O'Connor kapitalizmin ikinci çelişkisi ile kapitalist ve biyofiziksel çevre arasındaki çelişkiyi vurgulamaktadır (Konak, 2010, 278). Kapitalist ekonomiler, her şeyden önce kâr artışına önem vermektedir. Bunun için dünya nüfusunun sömürülmesi ve sefaleti dikkate alınmamaktadır. Önemli olan ekonomik büyümedir. Kapitalistlerin büyüme arzusu enerji kaynaklarının, malzemelerin hızlı bir şekilde tüketilmesine yol açarken çevreye daha fazla atık atılması, çevresel bozulmanın daha fazla yayılması anlamına gelmektedir (Foster, 2001). O'Connor kapitalizmin ikinci çelişkisi teorisi ekolojik krizin sermayenin gelişmesinde ve sermayenin birikim sağlamasının önünde yeni engeller ve sistematik krizler yaratacağına dikkat çekmektedir (Spence, 2000, s.84). Bu perspektif kapitalizmin doğası gereği ekoloji karşıtı olduğunu vurgular. Üretim maliyetlerini azaltmak ve daha fazla kazanç elde etmek için kapitalistler, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde doğal kaynakları tüketir; atıkları çevreye boşaltır ve diğer ekoloji karşıtı uygulamaları teşvik eder. Kısacası, kapitalist sistem emeği sömürmekle kalmaz aynı zamanda doğayı da sömürür (Konak, 2010, 278). Bu yüzden O'Connor, sermayenin kendi koşullarını bozarak

veya yok ederek kendi karını azalttığını ve daha fazla sermaye biriktirmesini sınırladığını belirtmektedir (O'Connor, 1988, s. 25). Aslında sermaye kendi birikiminin önüne engeller yaratmaktadır (Spence, 2000, s. 82).

Neoliberal politik anlayış çerçevesinde sermayenin yeniden yapılanma süreci, dünya çapında ekolojik ve çalışma/yaşam koşullarının bozulmasından sorumludur (Faber ve Grossman, 2000, s. 76). Kapital sermayenin biriktirilmesi ve harekete sokulması için ekolojik sermayenin yok edilmesi anlamına gelmekte ve sistem kendi sonunu getirme potansiyelini kendisi içinde barındırmaktadır (Kökalan Çımrın, 2014, s. 1015) O'Connor'a göre, küresel ısınma ve kimyasal atıkların birikimi insanlara ve doğaya zarar vermesinin yanında kazançlara/karlara da zarar vermektedir (Konak, 2010, s.278; O'Connor, 1988, s. 25). Oysa sermaye, kendisinin varlığını devam ettirmesi ve büyümesi için gerekli olan ekolojik ve doğal kaynaklara sahip çıkmamasından dolayı kendi temelini çürütmektedir. Bu durumda kapitalist sistem kendi koşullarını yeniden üretebilen bir sistem olmaktan öte kendi varlığını tehdit eden bir sistem olarak var olmaktadır. Sonuç olarak, sermayenin çevreyi sömürge haline getirmesi uzun vadede kendi kazancını riske atması anlamına gelmektedir (Konak, 2010, s. 278).

O'Connor'ın tartışmalarında geldiği nokta sürdürülebilir kalkınma/kapitalizm kavramına karşılık sürdürülebilir toplum anlayışıdır. Sürdürülebilir toplum anlayışının merkezinde insanın doğanın karşıtı olmaktan ziyade doğanın bir parçası olması gerekmektedir. Çünkü insanın toplumsal dinamiklere sahip olabilmesinin ön koşulu doğanın içinde olmasıdır. Bu yüzden doğaya zarar verici eylemlerde bulunmak insanoğlunun da tarihsel ve toplumsal serüveninin sonuna işaret etmektedir (Kökalan Çımrın, 2014, s. 1015).

Yukarıda anlatılan koşu bandı üretim mantığı ve kapitalizmin ikinci çelişkisi tarihsel süreç içinde kapitalizmin coğrafi olarak genişleme zorunluluğu sonucunda dünya geneline yayılmış durumdadır. Bu yayılda çevre-merkez devletler arası ilişkilerin nasıl olduğuna göz atmada fayda vardır.

2.3 Dünya Sistemi Kuramı, Neo-Liberal Kapitalist Sistemin Yaygınlaşması ve Tarıma Etkisi

Wallerstein'in "Dünya Sistemi Teorisi" gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki bağı kurmak adına kurulmuştur. Wallerstein'a göre modern dünya sisteminin özünde sınırsız bir sermaye biriktirme dürtüsü vardır ve modern dünya sistemi kapitalist dünya ekonomisinin kendisidir. 16. yüzyıldan beri kendini var

etmeyi sürdürmekte olan dünya sistemi başlangıçta Avrupa'nın büyük çoğunluğu, Amerika kıtasının bazı bölümleri olmak üzere yüzyıllar içinde genişleyip dünyanın diğer bölümlerini de sırasıyla kendi yarattığı iş bölümüne dahil etmiştir (Wallerstein, 2000a: 44-45).

Wallerstein modern dünya sistemini merkez (core), çevre (periphery) ve yarı-çevre (semi-periphery) ülkeler kavramlarıyla tanımlamıştır. Bu tanımlama ile Wallerstein, merkez, çevre ve yarı çevre arasındaki en başta ekonomik gibi görünen ama siyaset ve kültür sistemlerini de içine alan bağımlı ilişkinin analizini yapmaya çalışmıştır. Dünya sistemi kuramı, kapitalist ekonominin küresel hakimiyetine dayanır. Siyaset ve kültür sistemi, sistemin jeopolitiği ve jeokültürünü belirler. Kapitalist ekonomideki krizler sistemin revize edilmesini sağlar (Wallerstein, 1993).

Wallerstein, işbölümünü merkez, çevre ve yarı çevre arasındaki ilişkiyle açıklamaktadır. Merkez-çevre ilişkisi kapitalist sermayenin büyümesi ve karlılık oranındaki artışla belirlenmektedir (Wallerstein, 2011, s. 59-60). Wallerstein' göre, merkez-çevre ilişkisinin coğrafi bir sonucu vardır. Çünkü kısmi tekeller güçlü devletlere bağlıdır. Merkeze özgü süreçlerde üretimin çoğunluğu birkaç devletle sürdürülürken, çevresel süreçlerde üretim faaliyetlerinin büyük bir kesimi çok sayıda ülkeye dağılmıştır (Wallerstein, 2011, s.60).

İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte kapitalist dünya ekonomisinde ciddi bir genişleme yaşanmıştır. Kar haddinin çok yüksek olduğu ve artı değer toplumsal ve coğrafi açıdan nispi tekellerce eşitsiz olduğu bu dönem 1967-1973 yılıyla birlikte durgunluğa geçmiştir (Wallerstein, 1993, s. 165-166). Süregiden durgunluk dönemi artı değer üretkenliğinde ve kar hadlerinde düşüş yaşanmasına ve ücretli işçilerin işsiz kalmasına yol açmıştır. Ayrıca dünya pazarı için çekirdek ülkeler arasında politikleşmiş rekabetler, dünya sermayesinin temerküzünde artış, üretim süreçlerinin coğrafi bakımdan yeniden dağıtılması, yeni ürün arayışı (Wallerstein, 1993, s. 166) gibi girişimler olmuştur. İktisadi durgunluğun olduğu bu dönemde Birleşik Devletler ve SSCB'nin siyasi gücünün azaldığı bir dönem olurken Amerika'nın kültürel nüfuzunun yerleşmeye başladığı bir dönem olmuştur (Wallerstein, 1993, s. 168).

Kapitalist dünya ekonomisi, tarihsel süreçte sermaye birikiminin belirli toplumlarda ve bölgelerde el değiştirdiği, sermaye sahibi olanın olmayan üzerinde kurduğu hiyerarşik yapının adıdır (Wallerstein, 1993, s. 166-168). Bu hiyerarşik

yapı eşitsiz bir dağılım sunması yanında, sermayenin el değiştirmesi ekonomik ve siyasi gelişmelerle paralel bir süreçte ilerlemektedir (Wallerstein, 2003, 9-11).

Kapitalist dünya sistemini merkez-çevre ilişkilerinin hâkim olduğu ekonomik temele dayandıran Wallerstein, bu sistemin egemen devletlerin oluşturduğu siyasi bir yapı tarafından kurulduğunu belirtir (Wallerstein, 2000a: 45). Tüm bunların dışında sistemin ideolojisini ve kültürel alt yapısını vurgular. Bu sayede dünya sistemini politik, sosyolojik ve tarihsel bağlamda bir bütün olarak tasvir eder. Wallerstein'ın düşünceleri, birbirinden bağımsız gibi görülen ve daha çok yerel etkiler ve sonuçlar gibi algılanan ekonomik, siyasal ve kültürel olayları ve ilişkileri, büyük bir yapı içinde birbirine bağlayarak, sistematik hale getirmek üzerine kuruludur. Bununla bir anlamda işlevsel parçaların devletler tarafından oluşturulduğu, tek ve büyük bir toplumun ekonomi, siyaset ve kültür gibi çeşitli alanlarla birbirine bağlı şekilde oluştuğunu anlatmaktadır (Avcıoğlu, 2014, s. 98)

Dünyada iktisat tarihi sermaye birikim süreçleri en fazla tartışılan konulardan birisi olmuştur. Sermayenin birikim dinamikleri sürekli değişirken küresel ve bölgesel düzeyde yeni görüntülere sahip olmaktadır. Bu süre oldukça dinamiktir (Erdölek Kozal, 2020, s. 103). Sermaye birikiminin temel dinamiklerinin anlaşılabilmesi için kapitalizmin nasıl tanımlandığı önemlidir. Çünkü Wallerstein, modern dünya sisteminin kapitalist bir dünya ekonomisi üzerine kurulu olduğunu dile getirmektedir (Kaya, 2005, s. 41). Wallerstein kapitalizm şöyle tanımlanmaktadır:

“Bir üretim tarzı olarak kapitalizm nedir? ... Kapitalizm artık yaratımının en üste çıkarılmasının, per se (kendiyile) ödüllendirildiği tek üretim tarzıdır. Her tarihsel sistemde bir kısım üretim kullanım için, bir kısım üretim ise mübadele içindir; yalnızca kapitalizmde, tüm üreticiler birincil olarak ürettikleri mübadele değeri için ödüllendirilir ve buna aldırmadıkları ölçüde cezalandırılırlar. "Ödüller" ve "cezalar", "pazar" adı verilen bir yapı aracılığıyla dağılır. Bu bir yapıdır ama bir kurum değildir. Birçok (siyasal, iktisadi, toplumsal, hatta kültürel) kurum tarafından biçimlendirilen bir yapıdır ve iktisadi mücadelenin esas arenasıdır... artığı daha çok artık üretmek daha fazla sermaye biriktirmek için kullananlar, daha da çok ödüllendirilir. O halde sürekli yayılma...zorunludur” (Wallerstein, 2000b, 147).

Wallerstein'ın bu tanımında tarihsel süreçte kullanım ve mübadele adına gerçekleştirilen üretimin, kapitalizmle birlikte çoğunlukla mübadele amacıyla

gerçekleştirildiğidir. Aslında kapitalist sistem üretmeyenleri cezalandırmaya yani yoksullaştırmaya, hükmetmeye, kontrol etmeye mahkum bırakmaktadır. Wallerstein'ın merkez çevre ilişkisi üzerine kurduğu bağımlılık ilişkisinde de bunun olduğu söyleyenebilir. Tarihsel süreçte üretim gücünü elinde bulunduran ve sermaye birikimi sağlayan ülkeler bugünün dünya sisteminin hegemonik güçleridir. Örneğin ABD, Avrupa ülkelerinin bazıları sadece sermaye birikimi ile güçlü değil aynı zamanda politik kararlarda etkin olmaları sermayenin yayılımını ve dağıtımını da etkilemektedir.

Ekonomik ve politik güç dengesinin eşitsiz dağılımı, merkez ve çevre arasındaki ilişkide kendini göstermektedir. Az gelişmiş ülkeler dünya ekonomisinin bir parçası olmak için çabalasalar bile merkez ülkelerin çıkarları onların çevre ülkesi olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Çevre ve merkez olma durumu ülkelerin kalkınmalarına da etki etmektedir. Bu yüzden merkeze bağımlı olan ülkeler kalkınma sorunu yaşamaktadır (Öztürk vd., 2009).

Çevre ülkeler merkez ülkenin hammadde ve iş gücü ihtiyacını karşılamaktadır. Bu durumda merkez ülke çevre ülkelerden hammaddeyi satın alıp işlemektedir. Daha sonra da sermayesini arttırabilmek amacıyla ürettiği ürünleri çevre ülkeye satmaktadır (Mavi, 2020, s. 62). Bu durumda çevre ülkeler daha ucuza sattıkları hammadde karşısında daha pahalı ürünleri satın almak zorunda kalmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin çevre ülkeleri sömürme hali kapitalist sisteme zarar verse de dünya sisteminin temelinde merkezin çevreye hükmetmesi vardır. Eşitsiz mübadele koşullarının olduğu bu süreçte birikmiş sermaye politik olarak zayıf bölgelerden politik olarak güçlü bölgelere aktarılmaktadır. Böylece çevreden merkeze artı değer akışı olmaktadır. Bu artı değerın ortaya çıkmasında politik iktidarın eli yadsınamaz. Güçlü bir devlet aygıtı sermayenin yönünü belirlediği gibi bu yön merkez ülkeleri göstermektedir. Merkezi ve güçlü devletler sermayenin kazancını arttırmak için kısmi tekeller yaratmaktadır. Bu da kısa süreli gibi görünse de sermayenin ciddi bir kar elde etmesi anlamına gelmektedir. Patentler, devlet kısıtlamaları, devlet sübvansiyonları ve vergi indirimleri kısmi tekellerin yaratılmasının yollarıdır. Böylece merkezi devletin güçlenmesi için politik zemin oluşturulurken zayıf devletlerin güçlü devletlere itiraz etmelerinin önü kesilmektedir (Wallerstein, 2011, s. 53-59). Böylece merkezin çevreyi sömürmesi

kolaylaşırken sermayenin üretim alanı olmasının önündeki engel kalkmaktadır. Bu engelin kalkmasının baş aktörleri ise ulusal ve uluslararası devletlerdir.

1970’li yıllardaki kapitalizmin krizini aşmak için merkez devletler ve sermaye tarafından benimsenen neoliberal ideoloji ile şekillenen bir dizi ekonomik ve politik atılımlar yarı-çevre ve çevre devletleri tarafından benimsetilerek sermayenin coğrafi olarak genişlemesi sağlanmıştır.

Neoliberalizm bazılarına göre ideoloji (Acar, 2017, s. 253; Özmaden, 2020, s. 65), bazılarına göre teori (Harvey, 2015a, s. 10; Memiş, 2019, s. 30), bazılarına göre ise paradigma (Çelik, 2012, s. 187) olarak ifade edilmektedir. Neoliberalizmin nasıl ifade edildiğinden çok içeriğinin ne olduğunu anlamak daha elzemdir. Politik ekonominin güncellenmiş hallerinden olan neoliberalizm (Heywood, 2021, s. 63), kapitalizmin 1970’li ve 1980’li yıllardaki geçirdiği dönüşümleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Dumenil ve Levy, 2004, s. 1). Liberal politikaların yeni yöntemlerle uygulanması anlamına gelen neoliberal politik yaklaşım (Şenol ve Yörür, 2006, s. 931), 1970’li yıllardaki aşırı birikim krizine alternatif olarak düşünülmüş ve refah devleti anlayışından “arz yanlı” sermaye birikimi koşullarına geçiş yapılmasına olanak sağlamıştır (Harvey, 2008, s.131). Bu bağlamda neoliberalizmin ana teması, ekonominin devlet hegemonyasından kurtarılması ve serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanmasıdır (Heywood, 2021, s. 63).

Marx’a göre “artı değerın sermayeye dönüştürülmesi birikimdir” (Marx, 1995, s. 439) ve kapitalist sistem için sermaye birikiminin merkezi rolü vardır. Çünkü birikim, kapitalist üretim tarzında büyümeyi güçlendiren motordur (Harvey, 2012, s. 287). Bu yüzden kapitalizmin yaşadığı krizler sonucunda yeni arayışlara girmesi, coğrafi olarak genişlemesi ve başka yerlerde talep yaratması (Harvey, 2008, s. 116) diğer üretim tarzlarına ihtiyaç duyması, kapitalist olmayan toplumlara nüfuz etmesi, başka araçlar vasıtasıyla birikim için taze alan yaratabilmesi (Harvey, 2012, s. 311) kapitalizmin doğasının kaçınılmaz gerçeğidir. Kısacası sermayenin kendini yeniden üretimi ve sonraki gelişimi için elverişli coğrafi mekanlar yaratması zorunludur (Harvey, 2015b, s. 149).

Kapitalist sistemin iki önemli birikim anlayışı vardır. Bunlardan birisi Marx’ın “ilkel birikim anlayışı”, diğeri neoliberal politik anlayışla ivme kazanan “el koyarak birikim” başka bir ifadeyle “mülksüzleştirme yoluyla birikim” anlayışıdır. Marx kapitalist sistemin ilkel birikimini şöyle özetlemektedir: “Toprağın sermayenin bir parçası haline getirilmesi, metalaştırılması ve

özelleştirilmesi; tarım üreticisinin ve köylülerin topraklarından zorla çıkarılması, çeşitli mülkiyet haklarının (ortak, kolektif ve devlet mülkiyeti) özel mülkiyet haklarına dönüştürülmesi, halka tanınan hakların daraltılması, iş gücünün metalaştırılması, alternatif (yerli) üretim ve tüketimin bastırılması, varlıkların sömürgeci-yeni sömürgeci ve emperyal yöntemlerle talan edilmesi ve yerli halkın ortadan kaldırılması, mübadele ve vergilendirmenin parasallaşması, köle ticareti, ilkel birikimin radikal araçları olan tefecilik, ulusal borç ve kredi sisteminin yaygınlaşması bu süreçlerden bazılarıdır” (Harvey, 2008, s. 121-122; Harvey, 2015a, s. 168; Marx, 1995, s. 520-574).

Neoliberal politik anlayış ise ilkel birikimin genişletilmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Neoliberalizm içeriği, “küreselleşme, yerelleşme ve özelleştirme söylemleriyle şekillendirmektedir” (Şenol ve Yörür, 2006, s. 931). Harvey’e göre, “el koyarak biriktirme” ya da “mülksüzleştirme yoluyla birikim” olarak ifade edilen neoliberal anlayış, özelleştirme ve metalaştırma, finansallaşma, kriz yönetimi ve manipülasyon, devlet eliyle yeniden dağıtım olmak üzere dört temel özelliğe toplanmaktadır (Harvey, 2015a, s. 169-174). Burada neoliberal projenin en belirgin özelliği kamuya ait varlıkların şirketleştirilmesi, metalaştırılması ve özelleştirilmesidir (Harvey, 2015a, s. 169). Böylece her türlü kamu hizmetleri ve kurumları, sosyal güvenlik hizmetleri, savaşlar vb. bir noktaya kadar özelleştirilmekte ve piyasa koşullarına sunulabilir hale getirilmektedir. Bu bakış açısı o kadar genişlemiştir ki Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kapsamında yapılan TRIPS anlaşmasıyla tesis edilen fikri mülkiyet hakları, genetik materyaller, tohum plazmaları vb. ürünler özel mülk olarak tanımlanmaktadır (Harvey, 2015a, s. 169). Bu durum sermayenin lehine atılmış bir girişimken, atılan bu adım kamu kurumları üzerindeki kontrollerin azalmasına ve mülksüzleşme politikalarının en ağırı olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca yıllarca süren sınıf mücadeleleri sonucunda kazanılmış ortak mülkiyet haklarının kaybedilmesi anlamına gelmektedir (Harvey, 2008, s. 123; Harvey, 2015a, s. 169).

Sermaye birikim sürecinde reel üretimin yerini büyük ölçüde finansal sermayenin alması söz konusu olmuştur. Bu durum kapitalizmin uluslararası düzeyde yeniden örgütlenmesi, birikim süreci için gerekli olan koşulların yeniden düzenlenmesi ve sınıf iktidarının yeniden kurulması anlamına gelmektedir (Gambetti, 2009, s. 147-148). “Finansallaşma” kavramı kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde kritik bir öneme sahiptir. Finans sistemi şimdiye

kadar olduğundan daha baskın hale gelmiştir. Bu yüzden de kapitalizmin içinde bulunduğu dönem yeni bir çağ olarak adlandırılmaktadır (Sawyer, 2013, s. 16). Epstein'e göre, "...finansallaşma, yerel ve uluslararası ekonomilerin işleyişinde finansal güdülerin, finansal piyasaların, finansal aktörlerin ve finansal kurumların artan rolü anlamına gelmektedir." (2005, s. 3). Hisse senedi ve tahviller, ipotekler, finansal türevler, vadeli işlemler, döviz ve diğer birçok varlık türüyle ilgili işlemleri ve aynı zamanda eski moda krediler vermeyi içeren finansal faaliyetler (Kotz, 2008, s. 4), kişisel krediden vadeli işlem piyasalarında alım satıma kadar çok çeşitli işlemleri barındırmaktadır (Fine, 2012, s. II). Aslında parasal süreçlerin metalaştırılması durumuyla karşılaşılmaktadır (Bryan ve Rafferty 2006, s. 153-155). Bu metalaştırma, bir zamanlar sadece değişim süreçleri olarak kabul edilen bir dizi parasal etkileşime yeni bir anlam kazandırılması söz konusu iken para ve sermaye arasındaki ayrımı bulanıklaştırmaktadır (Bryan vd., 2009, s. 459). Tüm bu değişimlerin yanında 1970'li yıllarda telekomünikasyon, uçakla yük taşıma, otoban, tren yolu ve okyanus üzerinden konteynırların nakliyesi, vadeli işlemler piyasalarının geliştirilmesi, elektronik bankacılık ve bilgisayar ortamında yürütülen üretim sistemleri gibi gelişmelerin yaşanması (Harvey, 2012, s. 157), sermayenin dolaşımını daha da hızlandırırken hukuk, finans, eğitim, devlet, çevre, ulaşım, kent gibi çok sayıda geniş bir yelpaze sermayenin dolaşımında etkili olmuştur (Harvey, 2012, s. 372). Böylece dünya sermayenin kolayca hareket edebildiği, birbirine yakın ve küçük bir yer haline gelmiştir.

Devlet(ler) bu yeni düzenin oluşturulmasında baş aktörlerden birisi olmuştur. 1980'li yıllarla birlikte kurumsallaşan birçok mercii, neoliberalizmin bilinçli ve planlı bir şekilde oluşturulduğunu göstermektedir. Neoliberalizm, 1982 yılında başlayan Uruguay Görüşmeleri ile birlikte DTÖ'nün oluşturulması, G8, Davos Zirveleri, Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Basel'deki Uluslararası Bankalar gibi çeşitli kurumlar oluşturulmuştur (Gambetti, 2009, s.147; Harvey, 2015a, s. 18-20). Bu kurumlar gelişmiş ülkelerin ve çok uluslu şirketlerin çıkarlarına hizmet etmek amacıyla oluşturulmuş olup bunu gerçekleştirirken yapısal dönüşüm adı altında baskı ve manipülasyona önem vermişlerdir. En önemli baskı (aracı) ise devlet veya hükümetler olmuştur. Çünkü sermayenin özgürce dolaşabilmesi ve piyasa koşullarının uluslararası şirketlerin ve gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillenebilmesi için devletin Gambetti (2009) holding ve çok uluslu şirketlerin

önemli bir müttefiki olması, aynı zamanda hukuk sistemini birey ve grupların haklarını koruyucu bir sistem yerine şirket çıkarlarını koruyacak şekilde düzenlemesi gerekmektedir (Gambetti, 2009, s. 150). Çünkü sermaye birikimi, hukuk, özel mülkiyet, sözleşme özgürlüğü gibi bazı kurumsal yapılarla para güvenliğinin temin edildiği bir ortamda sağlanmaktadır. Bunun için devlet anayasal düzenlemelerle ve zorlayıcı yapılarıyla (örneğin kolluk kuvvetleri, ordu, savunma, emniyet ve hukuk gibi) sermaye birikimini desteklemektedir (Harvey, 2008, s. 76; Harvey, 2015a, s. 10). Kısacası devletin rolü sermayenin piyasa koşullarına müdahale etmesi değil, sermayenin uyarlayıcı değişimleri sağlaması ve eğer bu şartlara rağmen kısıtlılıklar söz konusu ise sermayenin önündeki engellerin devlet tarafından uygulanacak yaptırımlarla kaldırılması gerekmektedir. Gerekirse şiddete başvurulması mümkündür (Harvey, 2008, s. 34-46; 120-121; Harvey, 2012, s. 311; Harvey, 2015a, s. 168). Yani sermayenin okkalı eli sermayeyi desteklemek için elinden geleni yapmalıdır (Harvey, 2015b, s. 149).

Neoliberalizm insanı ekonomik bir varlık olarak görmektedir. Tüketime arttırılması hatta teşvik edilmesi ile üretim faaliyetlerinin kapasitesi arttırılsa da bu gelişme pazar ekonomisinin alanının genişlemesine yaramaktadır. Fakat göz ardı edilen kısım, gelir adaletsizliğinin de aynı ölçüde büyümesidir (Özmaden, 2020, s. 9). Çünkü özellikle uluslararası kuruluşlar ve çok uluslu şirketler özelleştirme politikaları kapsamında sermayenin önündeki engelleri kaldırarak ekonomik krizler, yoksulluğun artışı (Acar, 2017, s. 254), işsizlik (Köymen, 2009, s. 31), sendikasılaşma gibi sorunların artmasına neden olmuştur. Oysa ki sermayenin kar arayışında canlı emeğin sömürülmesi ve emeğin bir meta haline getirilmesi (Harvey, 2012, s. 373) kapitalizmin gerçeğidir. Kolay sömürülen düşük ücretli iş gücü ve üretimin coğrafi hareketliliği demek sermaye fazlası demektir (Harvey, 2008, s. 54-55). Bu yüzden sendikasılaşdırma ile birlikte işçinin güçsüzleşmesine ve savunmasız kalmasına neden olunmuştur. Sendikasılaşmak sermaye gücünün itaatkar bir emeğe kavuşması anlamına gelmektedir (Harvey, 2015a, s. 66-67). Bu yüzden neoliberalizm sermayenin emek üzerindeki tahakkümünü kaçınılmaz (Bedirhanoğlu, 2019, s. 375) kılmaktadır.

Özetle neoliberalizm, 1970'li yıllarla birlikte kapitalizmin yapısal krizine karşılık yeni bir yapılanma sürecinin karşımıza çıkmasının adıdır. Kapitalist sistemin kendini devam ettirmek için daima ötekiye ihtiyaç duyması, bunun için sürekli arayışlarda bulunması, piyasanın giremediği alanlara girmek ya da tam

olarak yerleşemediği alanlara yerleşmek istemesi ve bu sayede sistemin devamlılığının sürdürülmesine işaret etmektedir. Şu anki haliyle bakıldığında neoliberal anlayış serbest piyasada eğitim, sağlık, çevre, tarım başta olmak üzere hemen hemen tüm alanları istila etmiş gibi görünmektedir. Bu istila sadece ekonomik değil sosyal, siyasi ve kültürel bağlamda da gerçekleşmiştir.

Tarım, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutlarıyla toplumsal yaşamın bütünlüğünü etkilemektedir. Günümüzde dünyanın hala birçok ülkesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunun geçim kaynaklarından birisi tarımdır. Tarım, kırsal yaşamın ekonomik, sosyal ve kültürel bütünlüğünde önemli bir faktördür. Bu yüzden tarım alanında yaşanan değişim ve dönüşüm kırsal yapıyı derinden etkilemektedir.

1980 sonrasında neoliberal ekonomi politikaları dünyanın birçok ülkesinde ve birçok alanda uygulanmaya zorlandığı gibi tarım sektörü de bundan payını almıştır. Ulus devletin zayıflatılması ve özelleştirme politikaları, ulus devletlerin ulusal politikalarını sürdürmesine engel oluşturmuştur (Öztürk vd., 2009, s. 161). IMF, DB, DTÖ ve yerli tekelci sermaye dayatmalarıyla gelişmiş ülkelerde uygulanmaya çalışılan yapısal uyum politikaları Türkiye başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin tarımsal faaliyetlerini yeniden yapılandırmıştır (Aydın, 2010, s. 155; Doğan, 2002, s. 1; Oral, 2009, s. 342).

Bugüne kadarki kendi kendine yeterli olma politikalarının yanında, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürünleri yetiştirme ve piyasa fiyatlarında hassasiyet arttıran politikaların benimsenmesi öngörülmüştür (Arı, 2006, s. 63). Bu bağlamda en önemli gelişmelerden birisi dünya tarımının liberalleşmesi ve dünya ticaretinin nasıl yapılacağına şekillenmesinde etkili olan Uruguay Raundu görüşmeleri olmuştur. Bu görüşmelerin, tarım ürünlerinin dış ticaret politikasının oluşturulması, tarım politikalarının devlet müdahalesinden ve sosyal boyuttan arındırılarak tarımsal üretim, tarım ürünlerinin ticareti ve değişimin piyasa mekanizmalarının yönlendirilmesine açık hale getirilmesinde rolü büyüktür (Doğan, 2002, s. 1; Göngen, 2013, s. 128; Şahinöz, 1994, s. 290). Böylece uygulamaya konulan yapısal uyum programlarıyla birlikte tarım ve gıda piyasası, çok uluslu şirketlerin, taşeronların ya da yerli tekelci sermayenin himayesine girmiştir (Oral, 2009, s. 342; Shiva, 2010, s. 73).

“Yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar özellikle gıda ürünlerinde düşük metalaşma ve tarım ile gıda ilişkisinde yerel-yöresel bir karakter hakimken,

neoliberal politikalar aracılığıyla tarım ve gıda arasındaki ilişkinin metalaşması ve küreselleşmesi, tarım ve gıdayı toplumsal ve politik iklimin odağına yerleştirmiştir” (Büke, 2019, s. 52). Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelerin gümrüklerle korunan pazarlarına müdahale ederek kendi tarımsal ürünleri için pazar yaratılan mekanlara dönüştürmüştür (Özkaya, 2009, s. 268). Fakat bu durum gelişmiş ülkelerin ekonomik açıdan büyümesine olanak sağlarken gelişmemiş ülkelerin serbest piyasa karşısında kırılganlık yaşamasına ve birçok alanın derinden etkilenmesine yol açmıştır. Örneğin, “Kırsal alanlarda çözülme görülmesi” (Yenigül, 2017, s. 16), “doğrudan destekleme politikaları ile devletin rolünün kısıtlanması” (Tahsin, 2001, s. 7), “tarımdaki yeni teknolojik gelişmelerin ve ekonomik normların tarım sektöründe yaygınlık kazanması” (Oral, 2006, s. 63), “gıda egemenliğinin çok uluslu şirketlerin güdümüne girmesi ve yabancı sermayenin eline geçmesi” (Oral, 2015, s. 5) gibi çok fazla etki gösterilebilir. Tüm bu politik süreç tarım ve gıda sektörünü farklı bir boyuta taşımıştır.

Tarımdaki değişimlerin en başında endüstriyel tarım ürünlerinin kullanılması ve yaygınlaştırılması gelmektedir. Şirketler, endüstriyel tarımın dünyadaki gıda sorununa çözüm üreteceği ve açlığı ortadan kaldıracacağı görüşünü ileri sürmüştür (Shiva, 2006, s. 7) ve endüstriyel tarımın ucuz ve bol gıdanın kaynağı olduğunu iddia etmiştir (Shiva, 2012a, s. 125). Bu bağlamda monokültür türlerin üretimi ve tarımda Yeşil Devrim (Shiva, 2006; 2012b) adımları atılmıştır. Tohumla yönelik gerçekleştirilen bu gelişmelerle, yüksek verimli tohumlar elde edilmesi ve böylece dünyadaki gıda arzının sağlanabilmesi hedeflenmiştir. Buradaki amaç dünyadaki açlığın azaltılması olarak lanse edilmiştir (Şahinöz, 1990, s. 233-235). Gıdaya yapılan bu genetik müdahaleler açlığı ortadan kaldırmaktan ziyade açlığı artırıcı etkilere yol açmış (Shiva, 2012b, s. 99), ayrıca gıda fiyatları ucuzlamamış aksine artmıştır (Shiva, 2012c, s. 11). Tohumdaki değişim girişimleri sonucunda açlığın önlenmesi söz konusu olmadığı gibi çiftçinin özel şirketler tarafından sömürülmesine olanak sağlamıştır. Ancak asıl sorun şudur: Tohumun egemenliğini eline geçiren şirketler oyunun kuralını belirlemektedir. Aysu (2009) hangi ürünün nasıl üretileceği, hangi girdilerin (ilaç, gübre vb) kullanılacağı ya da kullanılmayacağına karar veren şirketler bir bağlamda çiftçinin patronudur. Fakat bunu yaparken hükümet politikaları ve uluslararası birliklerin desteğini aldıkları (Aysu, 2009, s. 234) gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Aslında bu gelişme (Yeşil Devrim) çiftçilerin tohumlar üzerindeki güçlerini kaybetmelerine neden olmaktadır (Özkaya, 2009, s. 255).

Tohum, tarımsal üretimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Shiva'ya göre gıda zincirinin ilk halkası olan tohum, biyolojik ve kültürel çeşitliliği barındırmaktadır (Shiva, 2012c, s. 100). Tohumun en önemli özelliği kendisini yeniden üretmesi ve çoğaltmasıdır. Bu bağlamda hem ekolojik olarak hem de kendisini yeniden üretmesi anlamında özgürdür (Shiva, 2010, s. 131). Tohumun bu özgürlüğü yani yeniden doğması tohum şirketleri açısından büyük bir engeldir. Çünkü piyasa için bir tohum pazarının oluşturulabilmesi için tohumun maddi olarak dönüştürülmesi ve yeniden üreyebilmesinin önüne geçilmelidir (Shiva, 2010, s. 131). Bu yüzden yerli üretim denilebilecek, çiftçinin kendisinin biriktirdiği tohumlardan bitkiyi üretebildiği sistemden uzaklaşmış ve tohumların egemenliği şirketlerin eline geçmiştir. Bu durum şirketlerin gıda sistemine egemen olması anlamına gelmektedir (Aysu, 2009, s. 232).

Tohum ticareti sektöründe 2000'li yıllar itibariyle büyük bir yoğunlaşma yaşanmış ve az sayıda firma piyasanın hakimi olmuştur. Bu firmalar, tarımda kullanılan girdi zincirlerinin neredeyse tümüne hakimdir. Hatta firmalardan bazıları sadece tohum pazarının sahiplerinden değil aynı zamanda tarım kimyasallarının, mantar öldürücü, böcek öldürücü ilaçların hem üreticisi hem satıcılarıdır. Üretilen tohumlar tarımsal ilaç ve gübrelere yetiştirilebilecek şekilde ıslah edilmektedir. Bu da çiftçilerin bu firmaların ürünlerini almaya zorunlu kılmaktadır (Özkaya, 2009, s. 256-258; Stedile, 2009, s. 102). Kısacası tohumların ıslahı ve tarımda geliştirilen yeni teknolojiler ve yeni mülkiyet hakları tohumun geleceğini tehlikeye attığı gibi (Shiva, 2012c, s. 101), endüstriyel tarım, üretim sürecinin başından sonuna kadar çiftçinin ve(ya) köylünün bağımlılığını arttırmaktadır (Shiva, 2010). Örneğin endüstriyel tarım üretimine geçen çiftçi ıslah edilmiş tohumları kullanmaya başladığı andan itibaren ilaç ve gübre kullanmaya başlar. Çünkü yabancı otlar ve böcekler ilaç kullanımını zorunlu kılmaktadır (Aysu, 2009, s. 223). Öte taraftan girdilerin alışverişinin dolar üzerinden olması (Stedile, 2009, s. 100), endüstriyel tarıma bağımlı olan çiftçiyi borçlandırmaktadır (Shiva, 2012b, s. 99).

Endüstriyel tarımın görünürdeki sebebi ile sonuçları aynı olmamıştır. Endüstriyel tarım, biyolojik ve toplumsal sermayeyi yok etmektedir. Bir yandan topraktan kopuş ve üretimi bırakma diğer yandan kentlere yönelik hareketliliğe neden olmuştur (Shiva, 2012c, s. 28). Toprağını terk eden köylü yedek iş gücü

haline gelmiştir (Ünal, 2009, s. 278). Diğer taraftan endüstriyel tarım toprağın verimliliğini ve üretkenliğini azaltmakta, Shiva (2010) yoğun kimyasal madde ve su kullanımı gerektirmektedir (2010, s. 140). Tarımda kullanılan sentetik gübre ve böcek ilaçları gibi bazı teknolojiler gıda ve çevre güvenliğiyle uyumlu olmadığı gibi (Shiva, 2012c, s. 77), yoğun kimyasal kullanımı çevresel tahribatlara ve iklim değişikliğinin şiddetlenmesine yol açmıştır (Shiva, 2010, s. 148; Shiva, 2012a, s. 125).

Tarım sektörü, metan (CH₄) ve nitröz oksit (N₂O) salınımlarının temel kaynağıdır (Polat ve Dellal, 2016b, s. 3). Gübreleme, tarımsal üretimde verim artışı sağlamanın yanı sıra küresel ısınmayı tetikleyen nitröz oksit salınımına neden olur (Polat ve Dellal, 2016a, s. 2232). Örneğin mineralli gübrelerin kullanımının son 50 yılda beş kattan fazla arttığı belirtilmektedir. Mineralli gübrenin %74'ünü azot oluşturmaktadır. Azotlu gübre olan "üre"nin toprağın asitlenmesine neden olduğu düşünüldüğünde (Kotschi, 2015), yüksek dozda uygulanan azotlu gübreler, toprakta yıkanarak toprak suyunda azot oluşumunu arttırmaktadır (Atılğan vd., 2007, s. 38). Bu da doğrudan toprağın yapısına dolaylı olarak da çevreye zarar vermektedir.

Tarım ve kırsal kalkınma politikalarıyla birlikte küçük üretici ya da köylü topraktan uzaklaşmış ve tarımsal iş gücü ve küçük üreticinin üretim alanı daralmıştır. Her geçen gün aile çiftliği azalırken, aynı zamanda tarım sektöründe çalışan diğerlerinin (tarım işçisi, yevmiyeci vb) yaşam ve çalışma alanları etkilenmiştir (Taluğ ve Birden, 2014; Topal, 2014; Turhan, 2011). Bir yandan neoliberal ekonominin dayattığı büyüme isteği (Taluğ ve Birden, 2014, s. 84) var iken, diğer yandan iklim değişikliğine bağlı olarak yerel düzeyde fayda sağlayan kaynakların zarar görmesi (Aksoy Özcan, 2020, s. 172), tarımsal altyapı kayıpları (Karaman, 2019, s. 299) küçük üreticilerin, kadınların ve yerli nüfusun geçim koşullarını tehdit etmiştir (Koç, 2016, s. 2). Böylece çevresel, ekonomik ve politik nedenlerle ortaya çıkan etkileşim hızla artan bir yoksullaşmayı ve çevresel problemleri beraberinde getirmiştir.

Merkezin meşruiyetini koruyabilmesi için merkez ve çevre arasında hegemonik ilişki devam etmelidir. Bunun sürdürülebilmesi için merkez ve çevre arasındaki hammadde, üretim araçları ve pazar ilişkisi varlığını sürdürmelidir. Tüm bunların yanında çevre, merkezin kararlarına itaat etmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

3.1 Kırılganlığın (Yeniden) Üretimi: Neo-Liberal Tarım Politikaları ve İklim Değişikliği Etkileri Kesişimselliği

Bu bölümün savı şu şekilde ifade edilebilir: Dünya Sistemi kuramının belirttiği gibi yarı-çevre ülkelerinden olan Türkiye'nin neo-liberal politikaları benimsemeye ve uluslararası şirketler ve finans kuruluşları ile AB tarafından ihracat için yüksek değerli nakit mahsullere geçmeye zorlanması genel olarak Antalya'nın ve özel olarak Kumluca'nın örtüaltı "koşu bandına" (Schnaiberg, 1980; Schnaiberg ve Gould, 1994) dönüşmesinde rol oynayan önemli etmenlerdendir. Dolayısıyla küresel, ulusal ve yerel düzeyde kesişen ekonomik ve politik gelişmeler dikkate alınmadan Kumluca ve Finike'deki çiftçilerin iklim değişikliği kırılganlığının (yeniden) üretimi anlaşılabilir. Bu mekanların koşu bandına dönüşümü aynı zamanda O'Conner'ın kapitalizmin ikinci çelişkisi kuramında bahsettiği gibi çevresel birçok olumsuz etkileri de beraberinde üretmektedir.

3.1.1 Türkiye Tarımı ve Neo-Liberal Politikalar

Tarımın Türkiye ekonomisindeki yeri Cumhuriyetten günümüze nispeten azalsa da yurt içi gıda gereksinimi, sanayi sektörüne yönelik girdi sağlama, ihracat ve istihdam olanakları açısından hala önemlidir (Miran, 2005, s. 9). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze gelene kadar Türkiye tarımı çeşitli şekillerde yapısal değişimler ve dönüşümler geçirmiştir (Kazgan, 1999, s. 31). Tarımsal yapıların ve uygulamaların değişiminde içinde bulunulan dönemlerin iktisat politikaları veya iktisadi krizlerin yanında (Köymen, 1999, s. 1), dünyada meydana gelen değişimler etkili olmuştur (Eştürk ve Ören, 2014). Hükümetler hazine arazisi dağıtımını, ekime elverişli olmayan alanların kullanıma açılması, meraların tarlaya dönüştürülmesi, traktör kullanımının teşvik edilmesi, girdi kullanımının yaygınlaştırılması gibi sosyoekonomik süreçlerin ortaya çıkmasının yanında tarımsal üretimi teşvik etmek amacıyla yürüttükleri politikalarla (Kazgan, 1999, s. 31; Dernek, 2006, s. 3) Türkiye tarımının geldiği noktada etkili olmuştur.

1980 sonrası neoliberal politikaların Türk tarımına etkisinin anlaşılabilir olabilmesi için Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar uzanan Türk tarımına göz atmak gerekmektedir.

1950'lere kadar, Ege Bölgesinin kıyı kesimleri ve Çukurova'daki belirli ürünlere yönelik dış piyasalar hariç, Türkiye'nin diğer bölgelerinde tarım üretimi yeterli olmamıştır. Bölgelerin alt yapı yetersizliği, kalıplaşmış yapıları koruma anlayışı, tarımda verim düşüklüğü, tarımsal verimi arttırabilecek modern girdilerin olmaması, pazarlar için ulaşım olanaklarının yetersiz olması gibi nedenler Türk tarımının piyasalardan kopuk, geçimlik üretime dayalı kalmasına yol açmıştır (Teoman, 2001, s. 43). Ancak bu demek değil ki Türkiye'de tarımsal üretim girişimleri yoktur. Bu konuda devletin egemen rolü göz ardı edilemez.

Türkiye tarımındaki girişimlerde Marx'ın ilkel birikim anlayışının var olduğunu söylemek mümkündür. Hatta ilkel birikim aracı olarak devletin önemi göz ardı edilemez. Türkiye'de "Cumhuriyet'in kuruluşu sürecinde yeni rejimin tarım politikası büyük toprak sahiplerini destekleyici nitelikte olmuştur" (Gürel, 2008, s. 87). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile topraksız çiftçiler topraklandırılmaya çalışılmıştır (Yavuz, 2005, s. 46). Böylece bir yandan toprak üzerindeki özel mülkiyet anlayışı yaygınlaştırılmaya diğer yandan topraksız köylünün kapitalist üretim sisteminin bir parçası haline getirilmeye çalışılması söz konusu olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım politikalarının temel hedefi bütün tarımsal üretim ünitelerini teşvik etmek ve üretimi özendirici ortam oluşturmaktır (Eştürk ve Ören, 2014, s.194). 1920'li yıllar toprak mülkiyeti, makineleşme ve ticari ürünlerin teşvik edilmeye çalışıldığı yıllar olmuştur (Köymen, 2017, s. 112-114). Özel mülkiyet kabul edilmiş ve 1924 Anayasası ile 1926 Medeni Kanun'la da toprakların mülkiyet hakkı tanınmış ve toprağın alınıp satılmasının önündeki engel kalkmıştır (Kayıran ve Metintaş, 2021, s. 119; Köymen, 2017: 112). Üretimi arttırmak amacıyla 1924 yılında makineleşmeyi teşvik politikası başlatılmış ancak söz konusu politika toprağı fazla olanlar ve en az 50 büyükbaş hayvanı olanları; makine girdilerine ve akaryakıtta gümrük muafiyetlerini; devlet malı traktörlerinin büyük çiftçilere kiralanabileceği şeklinde uygulanmıştır (Ravndal, 1926: 90, akt: Köymen, 1999, s. 10). Bu durumda Anadolu köylüsünün neredeyse hiçbir şeyi olmadığı düşünülürse ilgili teşvik politikası amacına ulaşmamıştır.

Özel mülkiyetin resmi olarak kabul edilmesi özel mülkiyet anlayışının hızla yayıldığı anlamına gelmemektedir. 1950'lili yıllara kadar özel mülkiyet anlayışının

eksikliği, toprağın daha çok devlet tekelinde olması, ara sınıfların eksikliği, kendi kendine yeterli ve çevreden soyutlanmış köy birimlerinin varlığı gibi Asya Tipi Üretim Biçimi (Avcılar, 2003, s. 6-7) kendi haricindeki üretim biçimlerinin yayılmasını engellemiştir. Bu yüzden üretici bireyler mülk sahibi, ortakçı, kiracı, maraba gibi çeşitli sosyo-ekonomik kimliklerle üretim yapmıştır (Teoman, 2001, s. 42). Bu durumun yaşanmasında Türkiye’de Batı’daki gibi bir toprak mülkiyeti anlayışının olmamasının etkili olduğunu söylemek mümkündür (Gürel, 2008).

1950’li yıllarla birlikte tarımda makineleşmenin yer alması (Özkan, 2016) özellikle de traktörün (Keyder, 1993, s. 164) tarıma girmesiyle birlikte Türk tarımındaki üretim ve üretim ilişkilerinin yüzü değişmeye başlamıştır. Kimyasal gübre, tarımsal ilaç ve ıslah edilmiş tohumluklar gibi girdilerin kullanımı için imkanların oluşması tarımdaki verimliliği arttırmıştır. Diğer taraftan devletin fiyatları sübvanses etmesi, bazı ürünlerin üretimini ve alımını desteklemesi, üretim yapılan tarım alanlarının artması üretilen ürünlere taban fiyat olanakları sağlaması, düşük kredi imkanları sunması, üreticinin elindeki ürünün fazlasını satın alma garantisi vermesi gibi teşvikler ve hava koşullarının iyileşmesi (Özkan, 2016, s. 414; Keyder, 1993, s. 163; Kesbiç vd., 2016, s. 6), Anadolu köylüsünü ürünlerin, girdilerin ve kendi işgününün ticarileşmesine giden bir yola doğru götürmüştür. Bu dönemde Amerikan kalkınma örgütleri tarımı egemenliği altına almış ve 1946 yılı hükümetleri Amerikan kalkınma örgütlerinin tarımla ilgili girişimlerine ilgi göstermeye başlamıştır. Yabancı uzmanların dışarıdan sağlanan yeni (parasal) kaynakların kırsal kalkınmaya kanalize edilmesi yönündeki tavsiyelerine uyulmuştur. Böylece 1948 yılından sonra piyasaya traktörler ve tarım makineleri yanında verimliliği arttırmayı hedefleyen çeşitli programlar dahil olmuştur (Keyder, 1993, s. 163-164).

1950’li yıllar kapitalist sistemin kendisini modern dünya olarak tanımladığı bir dönemdi. Bu yüzden gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelerin kalkınması için modern dünya ile ilişki kurmasının zorunlu olduğunu, bu yüzden de az gelişmiş ülkelerin dış ticaret ve yabancı sermayenin girişini serbestleştirmesi gerektiğini savunuyordu. Bunun için az gelişmiş ülkelerin yapısal özelliklerinin Batı dünyasına uyum sağlayacak şekilde revize edilmesi gerekmekteydi (Köymen, 1999, s. 13-16). Bu sayede ABD ve Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerin tarım sektörüne traktör ve diğer modern girdileri sokmak için girişimlerde bulunmuştur. 1950’lerde

Türkiye'deki kalkınma politikalarında da ABD ve DB'nın etkileri görülmüştür. Marshall Planı çerçevesinde tarımda destekler ve kredi imkanları sağlanmıştır (Köymen, 1999, s. 16).

Yaşanan gelişmeler Anadolu'nun çeşitli yerlerinde üretimin artması ihracat artışlarını da beraberinde getirmiştir (Eştürk ve Ören, 2014, s. 194). Yabancı kaynakların ülkeye girmesiyle birlikte yabancı firmalar Türkiye'de kendisini göstermeye başlamış ve yerel firmalarla ortaklık ve satın alma gibi iş birlikleri sonucunda pazar paylarını arttırmaya başlamıştır. Fakat Kamu İktisadi Teşebbüsler (KİT) liberal ekonominin Türkiye'de yaygınlaşmasının önünde bir engel olmasından dolayı uluslararası piyasa Türkiye tarımına tam olarak eklenememiştir (Özkan, 2016, s. 414).

1963 yılı itibariyle planlı ekonomiye geçişle birlikte devletin entansif üretim için verdiği destekler sonucunda kırsaldaki küçük meta üreticiliği güçlenmiştir (Özkan, 2014, s. 414). Küçük meta üretimini, Boratav'ın ifadeleriyle tanımlarsak: "bir başlangıç noktası olarak, dolaysız üreticinin, üretim araçlarına esas itibariyle sahip olduğu; esas olarak kendi ve ailesinin emeğiyle, kısmen veya tamamen piyasa için, fakat tüketim amacıyla (birikim yapmadan) üretimde bulunduğu bir "durumu" içerdiğini" belirtmektedir (Boratav, 2004, s. 51-523).

1980 öncesi tarımsal üretim alanları mülk sahipleri dışında ortakçılık ve kiracılık biçimlerinde işletilmekteydi. 1963 ve 1970 tarım sayımlarında ortakçı ve kiracı olanlar ekilen arazinin %10, 2'sini işletmekteydi (Özkan, 2016, s. 413). Bu dönemde az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kiracılık ve ortakçılık biçimleri oldukça yaygındır. Ayrıca üretim piyasa için gerçekleştirilse de ortaya çıkan ilişki küçük meta üretimi olmuştur (Boratav, 2004, s. 29-36). Sadece köy içi değişimin söz konusu olduğu kapalı tarım ekonomisi koşullarından köy-dışı piyasalar için üretime geçilmiş ve endüstriyel işletmelerle ilişki kurulmuştur. Bu ilişki sonucunda tarım ve sanayi ile köy ve kent arasında toplumsal iş bölümü ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda tüccarın sermayesinin artı ürüne el koyması ya da artı ürünü paylaşmasına yönelik koşullar oluşmuştur (Boratav, 2004, s. 42). Bu koşullar, küçük meta üreticisi ile kapitalist işletme biçimlerini doğurmuştur. Kapitalist işletme biçimleri ulusal ve uluslararası daha büyük işletmelerle ilişki kurarak piyasadaki yerlerini sağlamlaştırmıştır (Özkan, 2016, s. 414).

1970'li yıllara gelindiğinde ülkede hissedilen döviz bunalımı ve yüksek enflasyonun faturası tarımsal desteklere kesilmiştir. Hissedilen enflasyon sebebiyle tarımsal destekler en düşük seviyeye çekilmiş ve tarımda yeni bir dönemin başlamasına adım atılmıştır. Çünkü 1950'lerin sonu itibariyle tarımda başlatılan modernizasyon süreci yüksek enflasyon sebebiyle tamamlanamadan yarıda kesilmiştir. Bu durum işletmelerin ileri teknolojiyi yeterince benimseyememesine yol açmıştır. Türkiye ekonomisindeki tüm bu olumsuz koşullardan uzaklaşma çaresi olarak IMF'nin reform paketi görülse de tarımdaki nüfus yoğunluğu, alt yapı, arazi kullanımı, arazilerin parçalanması, verimlilik, eğitim, piyasa ve pazarlama gibi yapısal sorunlar ve kamu maliyesinin istikrarsızlığı bunun uygulanmasını zorlaştırmıştır (Şahinöz, 2000, s. 288-301). Bu yüzden Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara gelene kadar tarımdaki kalkınma ve büyüme hedefleri, 1980'li yılların serbest piyasa ekonomisinin genişleme isteğiyle boy ölçüşememiş ve değişime uyum sağlamak zorunda kalmıştır.

1980 öncesi tarımı destekleme yönündeki politik anlayış 1980 sonrasındaki neoliberal adımlarla birlikte terk edilmiştir (Pamuk, 2009, s. 72-73). 24 Ocak Kararları bunun dönüm noktalarından birisi olmuştur. 24 Ocak Kararları Türkiye'nin küresel pazara eklemlenmesi ve serbest piyasaya dönüş açısından önemli bir adımdır (Aysu, 2009, s. 227; Öztürk vd., 2008, s. 15). Bu adımla birlikte neoliberal anlayışın adım adım tarımsal üretimi çevrelediğine tanık olunmaktadır.

24 Ocak Kararları Türk tarımında Harvey'in mülksüzleştirme yoluyla birikim ilişkisinin bir başka adıdır. Tarımsal üretimde devlete bağımlı bir birikim ve üretim anlayışı terk edilmiştir. Tarımda devlet destekleri kaldırılarak maliyetler düşürülmeye çalışılmıştır. Bu sayede devlet küçük üreticinin desteklenmesindeki rolünden vazgeçerken sermayenin birikim kapasitesi için uygun zemini hazırlamaya yönelmiştir. Bu bağlamda atılan önemli adımlardan birisi özelleştirme politikaları olmuştur.

24 Ocak Kararları ile birlikte kısa ve uzun vadeli planlamalar yapılmıştır. Kısa vadede dış ödeme güçlüklerine çözüm üretebilmek, enflasyon hızını düşürmek, ekonomide istikrarı sağlamak, atıl (boş) kapasiteleri harekete geçirmek ve bu bağlamda büyüme hızını artırma gibi hedefler belirlenmiştir (Çörtük, 2006, s. 62; Fırat, 2009, s. 503). Böylece dış ticaretin serbestleştirilmesi, döviz piyasası

ve sermayenin dolaşımına izin verilmesi, piyasa denge fiyatlarının iç piyasaya yansıtılması, sermaye üzerindeki vergilerin hafifletilmesi, faiz hadlerinin serbestleştirilmesi, devletin rolünün küçültülmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi, ücretlerin düşürülmesi ve tarım fiyatlarının baskı altında tutulması (Ardıç, 2005, s. 84-85) yönünde girişimler için kararlar alınmış ve uygulamaya geçilmiştir. Fakat kalkınma amacıyla geliştirilen bu kararlar tarımsal kalkınmayı dikkate almadığı için tarım sektöründe bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Öztürk vd., 2008, s. 17).

Tarımdaki destekleme alımları (Eğri, 2014, s. 92; Köymen, 2009, s. 31) sona erdirilmiş ve devletin tarım ve köylüyü destekleyen tutumlarına son verilmiştir (Kaya, 2018b, s. 2279). Devlet-köylü ilişkisi, sermaye-köylü ilişkisine dönüşmeye başlamış, üretimde küçük ölçekli çiftçilerin yerine tarım şirketleri yerleşmeye başlamıştır (Oral, 2015, s. 2). Gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline gelen Türk tarımında girdi fiyatlarında artış yaşanırken üretilen ürünlerin piyasasının düşük olması sonucunda üreticinin ayakta kalması zorlaşmıştır (Köymen, 2009, s. 31). Ayrıca tarım ürün fiyatlarının önceden belirlenmesi, belirlenen fiyatların enflasyonun altında kalması, tarım ürünlerinin fiyatlarının baskılanması, taban fiyat uygulamasının terk edilmesi, tarımsal girdilere sağlanan sübvansiyon ve kredilerin kaldırılması gibi durumlar (Keyder ve Yenal, 2018, s. 154-155; Öztürk vd., 2008, s. 21-22) üreticinin karını ortadan kaldırdığı gibi borçlanmasına, üretilen ürünlerin tefeciler tarafından el konulmasına yol açmıştır (Öztürk vd., 2008, s. 22). Söz konusu tarım desteklerinin kaldırılması ve girdi fiyatlarındaki artış sonucunda, Özmucur (1988) tarım kesimindeki gelirlerde azalmalar meydana gelmiştir (Özmucur, 1988, s. 163) ve tarım sektöründe istihdamdaki pay azalmıştır (DPT, 1990-1994, s. 45). Bu durum gelir kaybı yaşayan tarım kesiminin yoksulluk sınırının altında kalmasına neden olmuştur (Öztürk vd., 2008, s. 23). Diğer taraftan kıyı bölgelerindeki verimli arazilerin betonlaşması, karayolu, fabrika gibi inşaatlarda kullanılması köylülerin tarım dışına sürülmesine ve kentlere göç etmesini hızlandırmıştır (Köymen, 2009, s. 31).

IMF, DB, DTÖ, AB'nin dayattığı tarım politikaları adeta birbirini tamamlayacak şekilde Türk tarımını sarsmıştır. "1990' lı yıllarda Washington Mutabakatı adı altında gerçekleştirilen politikalar sonucunda ithal ikameci anlayıştan piyasa mekanizmasının benimsenmesi" (Tekeli, 2019, s. 22) yanında,

IMF'nin ekonomik istikrar programlarıyla ekonomide serbestleşme ve dünya piyasasındaki liberal anlayışın yaygınlaşması amacı yerine getirilmiştir (Öztürk vd., 2008, s. 17). Bu bağlamda 1999 yılında IMF ile imzalanan stand by anlaşmasıyla “doğrudan gelir destekleme politikalarına geçiş, tarım alanındaki bütçe harcamalarının azaltılması, kredi ve girdi desteklerinin azaltılması ve Tarım Satış Kooperatiflerinin özerkleştirilmesi” kararları (Tahsin, 2001, s. 75), Tarım Reformu Uygulama Projesiyle (TRUP/ARIP) Doğrudan Gelir Desteği (DGD), fiyat ve girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması ve tarımdaki devlet işletmelerinin özelleştirilerek tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlamasında hükümet müdahalesinin azaltılması (Tan, 2009, s. 53); DTÖ ile gerçekleştirilen tarım görüşmelerinde tarım ürünlerine yönelik ihracat sübvansiyonu, destekleme fiyatları ve tarife indiriminin belirlenmesi taahhütü (Tahsin, 2001, s. 75) serbestleşme girişimlerine hız kazandırmıştır. Dolayısıyla IMF, DB, DTÖ, AB gibi kuruluşların önerdiği istikrar programları ya da uyum programları ulusal tarım politikalarını şekillendirmektedir. Oysa ki destekleme alımlarının durdurulması ve gümrük tarifelerini indirme politikaları, tarımın gerilemesini ve dışa bağımlılığı arttırmakta, aynı zamanda da gelişmiş ülkelerin ellerindeki tarımsal ürün fazlaları için pazar imkanı yaratmaktadır (Öztürk vd., 2009, s. 163).

DGD, piyasanın işleyişine müdahale etmeden ürün ve girdi fiyatları için üreticilere yapılan gelir desteğidir (Oyan, 2000, s. 6). Ancak Türkiye’de DGD’nin uygulanması noktasında başarısızlıklar yaşanmıştır. Oyan (2000) Türkiye’deki kadastro sistemindeki eksiklikleri, ücretsiz aile işçisi istihdamı, çok parçalı işletme sayısının varlığı ve işletme parsellerinin her birisinin hak talep etmesi gibi sorunların DGD sisteminin işlevsel olamayabileceğini belirtmiştir (2009, s. 7-8). Nitekim de uygulamalarda birçok aksaklıklar yaşanmıştır. Denetim yetersizliğinden kaynaklı olarak üretim yapanlardan ziyade tarla sahiplerine desteklemeler yapılmıştır. Büyük toprak sahipleri 200 hektarlık kira sözleşmelerini gerekçe göstererek DGD’den yararlanmıştır (Günaydın, 2009, s. 183). Öte yandan sosyoekonomik farklılıklar DGD’nin kullanımını etkilemiştir. Düşük gelirli ailelerin yaklaşık yarısının DGD’yi tarım dışı alanlarda kullandığı göstermektedir (Aslan ve Boz, 2005). O halde uluslararası kuruluşların ve devletlerin dayatmalarıyla gerçekleştirilmeye çalışılan DGD Türkiye’nin yapısal özelliklerinden kaynaklı olarak başarılı olmamış ve “AKP hükümeti 2009

bütçelerinde DGD ödeneğine yer vermemiştir” (Günaydın, 2009, s. 185). DGD ile desteklemenin niteliği değişmiş ancak üretimin artmasını etkileyecek bir niteliğe sahip olmamıştır.

Türkiye’de 2000’li yıllar sonrasında IMF ve Dünya Bankası’na verilen taahhütler ekseninde tarımda özelleştirme kulvarında yükseliş yaşandı. Bu süreçte Kamu İktisadi Teşebbüsler (KİT)’in özelleştirilmesi, yerli ve yabancı şirketlerin piyasaya girmesi ve tekelleşmesi (Oral, 2015, s. 3), tarımsal desteklemenin uygulama araçlarının özelleştirilmesi (Arı, 2006, s. 69) söz konusu iken tohumluk, kimyasal gübre ve tohumluk hayvan ithalatının serbest hale getirilmesi tarımın zararını (Öztürk vd., 2008, s. 28) farklı boyutlara taşımıştır.

Tarımın serbest piyasanın içine alınabilmesi için KİT’lerin özelleştirilmesi gerekmektedir. KİT’lerin özelleştirilmesi demek devlet tekelinde olan kurumların üretim faaliyetlerinin ve işletme yönetiminin özel sektöre aktarılmasıdır (Tanrıvermiş vd., 2000, s. 245). KİT’ler tarımsal girdiler, tarımsal üretim, tarımsal ürünlerin işlenmesi hususunda rollere sahip iken toplumun beslenmesi ve çok sayıda insana istihdam sağlaması açısından önemliydi (Tanrıvermiş vd., 2000, s. 265). Dolayısıyla bu kurumların özelleştirilmesi çiftçiyi ve tarım sektörünü derinden etkilemiştir.

Kapitalizmin kendini yeniden üretebilmesi için yeni alanların kapitalizm için uygun hale getirilmesine ihtiyaç vardı (Öztürk ve Kart, 2017, s. 151). KİT’ler de kapitalizmin kendisini üretebilmesi için uygun alanlar olarak görülmüştür. Piyasanın dışında kalan kamu alanları hızla sermayenin bir metasına haline dönüştürülmüştür. Böylece devlet kamu hizmetlerine sağladığı yatırımlardan ve desteklerden feragat etmiştir. Artık devlet ne fiyat politikaları ve üretim süreci ne de sektörde çalışanların sorunlarıyla ilgilenmemektedir. Bu sayede sermaye kamu kurumları üzerinde dilediğince hüküm sürebilmektedir. Bu da Harvey’in ‘mülksüzleşme süreçlerinin’ (Harvey, 2015a) önemli bir örneğidir. Çünkü çok sayıda kişinin istihdam edildiği bu alanların özelleştirilmesi topraksız olan çiftçinin işsiz kalmasına ve bu alanda üretim yapan çiftçilerin özel sektörle mücadele edememesi karşısında mülksüzleşmesine yol açmıştır.

Türkiye’de 1985’de başlatılan özelleştirme serüveni sonucunda tarımda tarımsal faaliyet gösteren alanlarda EBK, YEMSAN, TSEK, ORÜS, TÜGSAŞ,

TZDK, YEMSAN, TSEK (Tanrıvermiş vd, 2000, s. 266), TEKEL (Aysu, 2009) gibi tarımsal faaliyetler yürütülen işletmeler özelleştirilmiştir. Bu özelleştirmeler sonrasında devletin tarım sektörü ve hayvancılığı yönlendirmede bir etkisi kalmamıştır (Tanrıvermiş vd, 2000, s. 267). Hatta ulusaşırı şirketlerin egemenliğine geçmiştir (Aysu, 2009: 229). Ayrıca özelleştirme sonrası KİT’lerde üretim zorunluluğu olmasına rağmen özelleştirilen işletmelerin birçoğunda üretim sona erdirilmiş (Tanrıvermiş vd, 2000: 268), üretim devam edenlerin de üretiminde azalmalar meydana gelmiştir. Bu durum bu sektörde çalışan kesimlerin işsiz kalmasına, büyük kentlere göçü zorunlu kılmıştır (Tanrıvermiş vd, 2000, s. 267). Örneğin Tekel ve Şeker Fabrikaları gibi KİT’ler hem ham maddenin üretiminde hem de işlenilmesinde önemli sektörler olmasına rağmen piyasa ekonomisinin eline geçmesiyle birlikte bu sektörde üretim yapan çiftçilerin serbest piyasa karşısında üretim yapamamasına yol açtığı gibi, özelleştirme sonrasında şeker ve tütün üretiminde azalma söz konusu olmuştur. Mesela TEKEL uzun yıllar devlet sermayesine büyük katkıları olan bir kuruluş olmasına rağmen özelleştirme sonrasında piyasa ekonomisiyle mücadele edememiştir. TEKEL’in küçülmesi bu sektörden çalışan işçilerin işsiz kalmasına yol açmıştır (Aysu, 2009; Özerman, 2009; Ünal, 2009).

Özelleştirme politikalarından bir diğeri ise tohumların özelleştirilmesinde gerçekleşmiştir. Nasıl ki sermaye hayatımızın her alanını metalaştırıp özelleştiriyorsa genetik enformasyon da özel mülkiyetin bir parçası haline gelmiştir (Harvey, 2015b: 258). Vandana Shiva’nın ifadesiyle “tohumun biricik anlamı” (Shiva, 2012c: 39) başkalarının özel mülkiyeti olmasıyla yok olmuştur. Shiva, günümüz gıda zincirinin ilk halkasını oluşturan tohum üzerindeki tek el egemenliğinin ekonomik temerküz, patentler ve fikri mülkiyet hakları, gen mühendisliği olarak üç süreçte güçlendirildiğini (Shiva, 2006: 98) anlatmaktadır. Bu gelişmeler devletin tohum üzerindeki egemenliğinin tamamen ortadan kalkmasına yol açarken devletin yarattığı hukuki dayanaklar tohumun özel şirketlerin tekeline girmesine fırsat yaratmıştır.

Türkiye’nin ulusaşırı şirketlerin egemenliğine geçmesi Tohumculuk Kanunu ile yaşanmıştır. Kanun, “Tarla bitkileri, bağ-bahçe bitkileri, orman bitki türleri ve diğer bitki türleri çoğaltım materyaline ait çeşitlerin ve genetik kaynakların kayıt altına alınması, tohumlukların üretimi, sertifikasyonu, ticareti,

piyasa denetimi ve kurumsal yapılanmalar ile ilgili düzenlemeleri kapsar” (Tohumculuk Kanunu, 20006c). Bu kanunla Türkiye’deki tarım üreticisi kendi tohumundan piyasa için ürün üretemez. Bu şu anlama gelmektedir: tohum sektörü şirketlerin egemenliğine geçmiş ve Tarım Kanunu’yla birlikte bunun için gerekli yasal yapı oluşturulmuştur.

O halde neoliberal politikaların Türkiye tarımındaki etkilerinin neoliberal anlayışın içeriğiyle uyum sağladığını söylemek mümkündür. Devlet desteklerinin ortadan kalkması, tarım sektöründeki özelleştirmeler ve tekelleşme, tohumun yabancı şirketlerin eline geçmesi gibi neoliberal anlayışın her biri Türkiye’de tarımı şekillendirmiştir. Örneğin, ekonomide liberal politikaların izlenmeye başlanmasıyla birlikte tarımdaki destek ve teşvikler azaltılmaya başlanmıştır. Bu durum girdi maliyetini karşılayamayan üreticinin üretmeyi bırakmasına ve boş kalan verimli toprakların sanayi için kullanılmasına yol açmıştır. Öte taraftan tarım sektöründeki tekelleşme sonucunda ürün çeşitliliğinde azalmalar başlamış ve üreticilerin yöneldikleri tek üründe uygun koşulların sağlanamaması üretimin azalmasına neden olmuştur. Tüm bunların yanında ithalatı engelleyici kısıtlılıklar yavaş yavaş ortadan kaldırılmış ve tarımdaki ithal ürünler artış göstermiştir. Bu gelişmeler Türkiye’de üretilen ürünlerin fiyatlarında ve pazar paylarında düşüşe yol açarken tarım gelirinde azalışa neden olmuştur (Erbay, 2013, s.11-12; Susam ve Bakkal, 2008, s. 336-348). Ayrıca ithalat yanlısı izlenen politikalar tarımın milli gelirdeki payını eksi yönde etkilerken tarımda çalışan iş gücünün maddi kayıplar yaşamasına ve refah seviyesinin azalmasına yol açmıştır (Erbay, 2013, s. 12). Tarımda istihdam kayıpları yaşanan bu süreçte tarım sektöründeki nüfusun yoksullaşması ve mülksüzleşmesi beraberinde gelmiştir (Susam ve Bakkal, 2008, s. 355). Böylece sermayenin birikimi ve yeniden üretimi için mülksüzleşen köylü/küçük üretici yedek iş gücü haline getirilmiştir (Arslan ve Şengül, 2021, s. 1240).

Türk tarımının gelişimine bakıldığında öküz kullanımından traktöre geçilmiş, tarım araç ve makineleri kullanılmaya başlanmış, gübre ve ilaç kullanımıyla birlikte tohumlardaki verimlilik artışı hedeflenmiştir. Tüm bunlardaki amaç tarımdaki üretimi ve verimliliği arttırmaktır. Ancak ilk başlarda olumlu olarak değerlendirilen bu gelişmeler üretim ve toprak verimliliğini olumsuz etkilemiştir (Pamuk, 2009, s. 68). Bu yüzden tarımdaki teknolojinin ölçülü ve

bilinçli kullanımı önemlidir. Teknolojik gelişim her durumda fayda sağlamamaktadır. Örneğin, Şevket Raşit Hatipoğlu kazançlı bir ziraatın her yerde modern ziraat yapılması anlamına gelmediğini ifade etmektedir (Raşit, 1933, akt: Köymen, 1999, s. 7). Bunun önemli örneklerinden birisini Türkiye’de makineleşme girişimleri sırasında buharlı pullukları kullanan Trakyalı Alman ve Macar çiftliklerinin toprağın altındaki kireç tabakasını toprağa karıştırmasıyla verimliliği düşürmelerinde ve bu yüzden de iflas etmelerini gösterebiliriz (Gökgöl, 1935, akt: Köymen, 1999, s. 7).

Hibrit tohum, gübre ve ilacın kullanımını zorunlu kılan entansif tarımın bir parçasıdır. Bu tohumların kullanımı kısa vadede ürün artışını sağlasa da uzun vadece çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Örneğin fazla azotlu ve fosforlu gübre kullanımı toprakların fiziksel ve kimyasal yapısını etkilemekte dolayısıyla kirliliğe yol açmaktadır (Turhan, 2005, s. 17). Gübre kullanımındaki artış toprağın tuzluğunu arttırmaktadır. Bu da ürün verimi ve kalitesini olumsuz etkilemektedir (Sönmez vd., 2008, s. 3). Amacher, Koenig and Kitchen çeşitli ürün yetiştiriciliğinde topraktaki tuzun artışıyla ürün kaybı arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Mesela biber üretiminde tuzluluğun 1.3 dS m⁻¹’ten 2.2 dS m⁻¹’e çıkarılmasıyla üründe % 10 kayıp, 3.3 dS m⁻¹’ye çıkarılmasıyla üründe % 25 ve 5.1 dS m⁻¹’ye çıkarılmasıyla üründe % 50 oranında azalma olduğunu belirlemişlerdir (2000, s. 5).

Yapılan bazı çalışmalarda tarım üreticilerinin gübre ve diğer kimyasalların kullanımının zararları hakkında bilgi sahibi olsalar da hala üretimde yoğun gübre ve ilaç kullanımına yönelimin devam ettiğini göstermektedir. Özalp ve Güldal’ın Adana’daki mısır üreticileri ile yaptığı bir çalışmada mısır üretimi yapan çiftçilerin kimyasal gübre kullanımının toprağa zarar verdiği, toprağı verimsizleştirdiği, topraktaki yararlı canlılara zarar verdiğini, yer altı sularını ve akarsuları kirlettiğine, insan sağlığına zarar verdiğini kabul ettikleri ama buna rağmen kimyasal gübre kullanmaktan vazgeçemedikleri ortaya çıkmıştır. Çünkü üreticilerin en öncü kaygıları üretimde verimlilik ve para kazanmaktır. Bu yüzden kimyasal ve gübre kullanımının çevre ve insan sağlığına verdiği zarar ikinci planda kalmaktadır (2017, s. 18-22). Antalya’da örtüaltı üreticileri ile yapılan bir araştırmanın bulgularında üreticilerin üretim miktarı kaygısıyla üretim yaptığı onun dışında çevresel problemleri dikkate almadığı görülmüştür (Atılğan vd., 2007, s. 44). Dolayısıyla

gübre ve ilaç gibi girdi kullanımını olumsuz etkilere neden olsa da üreticiler piyasa isteklerini dikkate alarak artı ürünü üretme peşindedir. Böylece zararları ne olursa olsun yüksek girdi kullanımıyla verimlilik desteklenmeye çalışılmaktadır.

Sonuç olarak, 2000’li yıllardan bu yana Türkiye’deki tarımsal desteklerin azaltılmasında ve eşitsiz mübadele koşullarının ve altyapının hazırlanmasında uluslararası kuruluşların dayatmalarının etkili olduğu görülmektedir (Diktaş Yerli ve Oktik, 2022, s. 279; Öztürk vd., 2009, s.160). Sistem içerisinde çevre konumunda olan ülkelerde tarımsal desteklerin önemli ölçüde azalması, niteliğinin farklılaştırılarak DGD şeklinde uyarlanması sağlanmıştır ve bu destek küçük tarım işletmelerine fayda sağlamazken büyük ölçekte tarım işletmelerinin yararına olmuştur. Tarımda dönüşümün gerçekleştiği bu süreçte farklı tarımsal ürün geliştirmek adına mevcut üretilen ürünlerin alımına kota konulmuş, alımları sınırlandırılan ürünleri satamayan köylü o ürünü ekmekten vazgeçmiş ve satışını yapabileceği ürüne yönelmiştir. Farklılaşan ürünlerin üretimlerinin her aşamasında çevre ülkeler bağımlı hale gelirken, merkez ülkeler piyasalardaki egemenliğini büyütmeyi gerçekleştirmiştir (Diktaş Yerli ve Oktik, 2022, s. 279). Dolayısıyla yarı çevre konumunda olan Türkiye’de yukarıda anlatıldığı gibi uluslararası kuruluşların düzenlemelerinden ciddi şekilde etkilenirken Türkiye’nin merkeze bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.

3.1.2 Kumluca ve Finike’de Tarım Politikaları’nda Dönüşümler

Tarihsel süreçte baktığımızda Kumluca ve Finike, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar tarımsal üretimle tanışmamıştır. Kumluca ve Finike, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında bataklıklarla çevrilidir. Bölgenin bu konumundan dolayı bölgede uzun yıllar tarımsal üretim söz konusu olmamıştır. Bu durumda halk konar göçer bir yaşam sürmekle birlikte hayvancılıkla geçimini sağlamıştır. Cumhuriyet sonrasında meydana gelen ıslah çalışmaları, bataklıkların kurutulması, sulama kanallarının yapılması, taşkınlardan korunma yöntemlerinin geliştirilmesi bölgede tarımsal faaliyetlerin başlamasına ve tarımsal faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlamıştır (Yaman Kocadağlı, 2012; Kumluca Belediyesi).

Tarımsal üretim özellikle Finike Ovası’nda 1940’lı yıllarda çeltik üretimiyle ortaya çıkmış ve aynı dönemde yer fıstığı üretimi bölgedeki tarımsal faaliyetlerden birisi haline gelmiştir (Yaman Kocadağlı, 2012: 371). Kumluca’nın kuruluşunda

tarımsal üretimde hububat yer alırken hayvancılık ve az miktarda meyvecilik yer almıştır (<https://antalya.ktb.gov.tr/>, s.403).

Pamuk üretimi bir dönemin en popüler ürünlerinden birisi haline gelmiştir. Pamuk üretiminde devlet desteği söz konusu olurken üretilen pamuğun Antalya'daki dokuma fabrikasına hammadde sağlaması ve Finike limanından deniz yoluyla taşınması bölgedeki pamuk üretimini arttırmıştır (Yaman Kocadağlı, 2012: 371). Ayrıca devlet teşvikiyle birlikte pamuk üretimi daha fazla öne çıkmış ve Kumluca'daki hububat ve meyve üretilen alanlarda Antalya Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Antbirlik) kuruluşları aracılığıyla pamuk ekimi yaygınlaştırılmıştır (<https://antalya.ktb.gov.tr/>, s.403).

Antbirlik adı altındaki birlik 1952 yılında kurulmuştur. Antbirlik, çiftçinin ekim öncesinde, hasat sonrasında ihtiyaçlarının karşılanması, tarım ve zirai ihtiyaçlarının ucuz ve vadeli olarak temin edilmesinde önemli rol oynamıştır (<http://www.antbirlik.com.tr/>). Çiftçi bir yandan devletin desteğiyle pamuk üretimine teşvik edilmiş, diğer taraftan da kurulan kooperatifle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Pamuk üretimindeki yüksek kazanç ve bu ürünün devlet tarafından teşviki, pamuk üretiminde altın çağın yaşanmasına yol açmıştır.

Pamuk üretiminin yaygınlaşmasının yanında narenciye üretimi denemeleri başlamıştır. 1940 yılında narenciye ilke kez denenmiş (Arıkan, 2017) ve “1960’lı yıllar narenciye tarımının” (<https://antalya.ktb.gov.tr/>) yaygınlaştığı yıllar olmuştur. Kısa bir süre içinde de narenciyenin oluşturduğu kazanç narenciyeye, özellikle de portakal üretimine olan talebi arttırmıştır. Narenciye üretiminin yaygınlaşmasındaki tek neden gelir getirmesi olmamış, bilhassa “Finike’nin toprak sıcaklığının turunçgil üretimi için uygun olması” (Yiğitbaşıoğlu, 2000: 117) ve Finike yöresindeki havanın nispi oransal neminin fazla olması neticesinde portakalların ince kabuklu, bol sulu ve tatlı olması narenciye üretiminin yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Eryılmaz, 2020: 19). Çünkü narenciye üretimi için gerekli fiziki koşulların yanında tat ve lezzetin olması turunçgilin önemini arttırmış ve pazardaki yerini güçlendirmiştir.

Turunçgil üreticiliğinin popülerleşmesindeki bir diğer etken, 1970’li yıllarda karayolu ulaşımının gelişmesine bağlı olarak bölgenin büyük şehirlerle arasındaki kopukluk ortadan kalkmıştır. Bu gelişme tarımsal üretimde büyük bir

değişimi başlatmıştır. Çünkü ulaşım ağının gelişmesiyle birlikte büyük tüketim merkezlerindeki portakal, limon ve mandalina gibi narenciye ürünlerine talep artmıştır. Söz konusu taleplerle birlikte turunçgil bahçeleri kısa bir zamanda Finike ve Kumluca Ovası'nı kaplamış (Yaman Kocadağlı, 2012: 357-372) kıyı düzlüklerinden tarım alanı olarak yararlanılmıştır (Yiğitbaşıoğlu, 2000: 133). Böylece turunçgil üretimi bölgenin en yüksek gelir getiren tarımsal uğraşı haline gelmiştir.

Finike'de en yaygın üretim alanlarından birisi olan turunçgil üretimi, Finike'nin en önemli gelir kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Özellikle portakal, karı en yüksek üretilen ürün olduğu için (Özkan vd., 2002, s. 6) ağırlıklı olarak portakal üreticiliği yaygınlaşmıştır.

Bölgede turunçgil üreticiliğinin yanında önemi artan bir diğer üretim alanı ise örtüaltı üretimi olmuştur. 1970'lerde plastiğin örtü materyali olarak kullanılması ve plastik seraların kurulumunun basit ve daha ucuz olması plastik sera alanlarını cam sera alanlarına göre daha yaygın kılarak örtüaltı üretime geçişi hızlandırmıştır (<https://antalya.ktb.gov.tr/>, s.403; Korkmaz, 2009: 56-61).

Örtüaltı üretimin en yaygın olduğu yer Kumluca olmuştur. Kumluca İlçesi'nin hemen hemen tüm köylerinde örtüaltı üretim faaliyetleri en yaygın üretim alanı haline gelmiştir. Kumluca'da yer alan Gavur Deresi'nin doldurduğu topraklardan oluşan verimli arazilerde Cumhuriyetin ilk yıllarında buğday, arpa, mısır, darı, susam, pamuk gibi ürünler üretilen araziler iken günümüzde örtüaltı üretim alanlarına dönüştürülmüştür (Güçlü, 2007: 243). İlçenin güney kısmında yer alan tüm topraklar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Örtüaltı üretimi için düz alanlar tercih edilirken düz alanların mevcut olmadığı yerlerde tepeler düzleştirilmiş ve toprak getirtilerek doldurulmuştur. Ayrıca orman vasfını yitirmiş alanlar da tarımsal faaliyetler için kullanıma açılmıştır (Korkmaz, 2009: 54).

Bölgede örtüaltı üretim faaliyetlerinin yaygınlık göstermesi arz talep ilişkisi açısından önemli hale gelmiştir. Üretilen ürünlere pazar alanının sağlanması ve pazar alanının genişletilmesi seracılık faaliyetlerine ilginin artmasını sağlamıştır (Aktaş Çimen, 2001: 2). Dolayısıyla pazar arttıkça üretim alanı genişlemiş, üretim alanı arttıkça da pazar talebine duyulan ihtiyaç artmıştır.

3.1.2.1 Kumluca ve Finike’de Neo-Liberal Tarımsal Dönüşümler ve Kırılganlıkların Üretimi

Görüşmecilerin anlatılarıyla detaylandırılan bu bölümde tarımsal üretimde karşılaşılan sorunların neoliberal tarım politikalarına geçiş ve neoliberal tarım politikalarının benimsenmesiyle olan ilişkisine odaklanılmıştır. Küresel ölçekte çiftçilerin karşı karşıya kaldığı çok yönlü ve katmanlı kırılganlıkların nasıl üretildiği ve deneyimlendiği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

“Sorunlar çok. Fidelerin bozuk çıkması, afetler, zirai ilaçların fiyatlarının farklılık göstermesi. Bunların hepsi sorun. Mesela fidanlar bozuk çıkıyor, biz o fidanı kullandığımız için onun parasını mecbur ödüyoruz. Zirai ilaçların fiyatları eşit değil. Mesela ziraatçinin az olduğu bir yerde fiyat fazla oynamaz. Yüksek tir düşmez ama Kumluca gibi kalabalık bir yerde zirai dükkanların çok olduğu yerde rekabet fiyatları belirliyor”. Sizce bu sorunların kaynağı ne? “Afetler için iklimin yavaş yavaş bozulması olabilir. Fidan üretiminde takibi olmaması ya da fidan üretiminde ihmalkarlık olabilir. Fidanın zamanında ilaçlanmaması olabilir. Ya da bozuk eski tohumun ekilip bize satılması olabilir. Çünkü bir tohum belli bir süre sonra bozuluyor. Onun bilerek ya da bilmeyerek ekilmesi ve bizim zarar görmemiz söz konusu olabilir. Zaten bu durumda tohumcu fideci parası alıyor. Biz kazansak da kazanmasak da mecbur parasını veriyoruz. Çiftçi her zaman mağdur. Bu para etse de etmese de ben bu icarı vermek zorundayım. Kaç paraysa. Ne olur sebze para etmezse. Arabamı satarım, motosikletimi satarım bahçemi satarım bir şeyi varsa satarım borcumu kapatmak için. Desteksiz olan yine çiftçidir. Bu sorunlar sürekli var. Seracılığı tarımı yaptığımdan beri var. Duyuyorum da. Mesela ben amcam babam akrabalarım toplu şekilde kavun fidesi aldık. Her yılki aldığımız kavun fidesine benzemiyordu. Normalde yemyeşil capcanlı olan fidenin rengi sarı. Fidan geldiğinde fark ettik farklılığı ama aşırı sulamadandır falan diye tahmin ederek önemsemedik. Fideyi çağırdık. Düzeler dediler. Sonra kavun ipe geldi, bağlayacağız. O sırada bakteriler oluşmuş! Bakteriden dolayı içine hastalık girmiş. Tohumken mi, bozuk tohum mu gelmiş bilmiyorum. Ben başladım köklemeye. Herkesten 1 ay önce dikmiştim. 1 ay da soba yakmıştım erken çıkarayım da piyasayı yakalayayım diye. Öbürkileri geç diktim. Ama onu salatalığın arkasına erken diktim ki hiç olmazsa biraz kazanç sağlayayım dedim. İpe aldık. Başı marul gibi duruyor. Artık hareket etmiyor. Ağaç bir yere kadar büyüyor gelişimi duruyor. Gelişmiyor. Ziraatçıyi çağırdık bu olmaz dedi. Fideciyi çağırdık yerine fidan verdi

ama biz yine de o fidanların tohum parasını vermek zorunda kaldık. Fideci kendi üretim fiyatından düştü ama tohumcu parasını aldı. Fideci tohumu da dışarıdan satın alıyor ya. Bizden onun parasını aldı. Kendi de satın aldığı için. Ben olmak üzere babam amcam kavunu kökledik. O sene iki kere dikmek zorunda kaldım. O bakteri yine toprağa geçti. Arkasına diktiğim fidan da hastalandı”. Peki toprak temizlendi mi? “Kavun dikmedim artık. Arkasından yazın uzun süre naylonla kapatıp ilaçlar saldı. Öylece bitirdim”. Bu sorunlarla nasıl mücadele ediyorsunuz? “Olduktan sonra biliyorsunuz. Öyle gözle görülür bir şey değil bu. Olmadan önüne geçemiyorsun. Nasıl afetin önüne olmadan geçemiyorsan bu bozuk fidanların da dikip gelişimini seyretmeden verimli olup olmayacağını bilemiyorsun. Ancak gözleyerek verimi görebiliyorsun. Fideyi alırken tahmin edemiyorsun. Marka çeşidinden dolayı fidanların renk değişimi olabiliyor” (K46-E-33-Fin)¹.

“Tarımdan beklenen gelir eskisi gibi değil. Son yıllarda verimde bir azalış var. Millet üretimden vazgeçiyor. Afetlerin, girdilerden, iyi bakılamamasının etkisi var tabii bunda. Geçmişte verimlilik daha fazlaydı. O da şuna bağlı: geçmişte bu kadar ilaç kullanılmıyordu. Doğal bir yapı vardı. Ürünler daha kaliteli, lezzetli, tonajlıydı. Bu da bir devlet politikası. Örneğin İsrail önce tohumu yetiştirir. Tohum olarak bize verir. Fideden biz ürünleri yetiştiririz. Ama bu ürünlerin içerisinde her yıl yeni hastalıklar olur. Bu hastalıklar her sene yenileniyor. Çünkü bu üretilirken içerisine enjekte ediliyor. Bu doğru bir şey. Katkı maddeleriyle. Ne oluyor bir portakal her sene aynı ürünü verir ama verdiği portakal fidanı dikilen ağaç farklı özelliklerde oluyor. Çünkü farklı şekilde içerisinde katkı maddeleri veriliyor. Bu sefer portakal hastalandığında zirai ilaç bayisine gidiyorsunuz, her sene yeni bir hastalık çıkıyor. Özellikle seracılarda var bu. Gidiyorsun ne hikmetse çıkan hastalığın ilacı var. Ama bu hastalık bu yıl çıktı. Ne oldu çıkan hastalığın ilacını da aynı anda üretiyor. İlginç değil mi bu. 1 ay önce çıkıyor, geçen sene yoktu. Gittiğiniz zaman ilacı sana hemen sunuluyor. Ondan sonra bu ürünü tüketiyoruz. Portakalı domatesi tüketiyoruz. Sonra kanser olayı çıkıyor. 20-30 yıldır bu kadar kanser yoktu. Şimdi her türlü var. Kanseri de hastaneye gittiğinizde nedir bunun da bir ilacı çıkıyor. Ve bu üç etkene baktığınızda bunların hepsinin arkasında İsrail var. Üreten de o ilacı veren de o hastalığı çıkaran da ilacı veren de o. Paradan para kazanıyor. Mesela yerli tohum yasaklandı. Daha da teşvik edilmesi gerekirken

¹ Alıntılarının sonunda yer alan kısaltmalar, katılımcılara ait bazı demografik bilgileri ifade etmektedir (katılımcı sırası-cinsiyet-yaş-hortum afetinin deneyimlendiği yer).

yasaklandı. Yerli tohumun Türkiye’de %15-20 si üretiliyor diyorlar ama aslında istenmiyor bunlar. Çünkü dünyada belli ülkeler İsrail, Fransa, İspanya gibi ülkeler sektörün başında, piyasayı yönetenler bunlar. Türkiye kendi üretimini yapabilecek dünyadaki en güçlü ülkelerden biri. Tarımı, tarım alanı, çiftçisi, iş gücü her şeyi var. Doğal olarak bunun olması istenmiyor. Oraya bağımlı olmamız isteniyor. Çünkü kendi tohumumuzu üretirsek o ilaçlara ihtiyaç duymayacağız. Belki kanser de olmayacağız. Dışarıya bağımlılığımız da kalmayacak. Bu hep bu şekilde devam ediyor. Örneğin 50- 100 yıl öncesinde sandıklarda tohumlar saklanırdı. Hala geçenlerde çıktı. Bir iki atarlar kabaktır falan. Mesela onlara devlet iki yıl önce sertifika zorunluluğu getirdi. Yasakladı. Atamazsın dedi. Çok ilginç daha da doğal işte. Sertifika da alamayacaksın. 50 yıl önceki şeyin sertifikasını nasıl yapacaksın. Nasıl bulacaksın veya nasıl oluşturacaksın. Bunlara bile izin vermiyorlar yani ufak tefek” (K36-E-38-Fin)

“Ekonomi, sera malzemesi satanların dükkanları fazlalaştı. Gelir fazlalaştı. Ama şimdi öncesine nazaran verim düştü. Çünkü topraklar belli bir seviyenin altına geçti. Yıllardır sebze üretiliyor. Verimi düştü. Evveli gübre 1 çuval atarsan şimdi 5 çuval atıyorsun. Masraflar çoğaldı. 1 ağaçtan 15 kg domates olurken ya da yılda 10 sefer ilaç sıkarken şimdi sürekli sıkıyorsun. Mesela bir eskiden portakallara yılda 2 kere ilaç yapardık şimdi 10 sefer yapar olduk”. Neden bu kadar ilaç yapıyorsunuz? “İlaçlardan mı kaynaklanıyor nerden oluyor bilmiyorum ama haşereler çoğaldı. Birkaç yıl öncesinde de çekirgeler istila etti buraları”. Haşerelerin kaynağı ne? “Vallahi bilmiyorum. İlaçların içinde mi geliyor gübrelerle mi geliyor. Önce biz suni gübre kullanırken bu kadar aşırı haşere yoktu. Fenni gübre de ziraide satılan 15/15 gibi ilaçlar. Eskiden şurup eder, domates kızarmaya başladığında domatese verirdin domates kudururdu” (K24-E-61-Kum)

“Fiyat garantisi yok. Tamamen hal piyasasına bağlı olarak satış gerçekleşiyor. Üretim riskli. Doğal afettir, seralardaki virüs bakteri, kışı var donu var afeti var. Kendi elinizin dışındaki olaylar büyük riskler yaratabiliyor” (K25-E-30-Kum).

“Bu sektörde biz para kazanmıyoruz. Bu sektörde sadece marketçiler para kazanıyor. Mesela bir market 3,5 lira satılan limonu şu an 1.5 lira diye almıyor. Tüccarın komisyonun olmadığı yerde bu işe marketlerin eline kalırsa yandık. Önce şunu 10-20 liraya alırken şimdi olmuş bir dünya para. Bir de ilaçlar var 1 litrelik novanten olsun bilmem şey olsun: 500-600 lira. Şimdi bu çocuk oyuncağı değil.

Diyorlar ya dolarla mı maaş alıyoruz diyorlar ama ben aldığım ilacı dışarıdan alıyorum. Devlet bunu cebinden bedava vermiyor bana. Özel şirket geliyor dolar ne kadar yüksek olursa ben de bundan etkileniyorum” (K9-E-49-Kum)

“Son 15-20 yılı hatırlıyorum ben. Mesela mavikent bölgesinde küçük bir alandan geçiyordu hortum bir sefer yılda ya da 2-3 yılda bir ama şimdi son 3 yıldır devamlı vuruyor. Üretim alanları zarar görüyor. Üretim zarar görünce mecbur biz bunları ayağa kaldırıyoruz. Tekrar bankalara borçlanıyoruz. Komisyonculara halcilere borçlanıyoruz. Ayağa kaldırıyoruz tekrar yapıyoruz. Mesela ben yeri kurdum. Krediyile çekmiştim zaten. Kurduktan hemen sonra hortum geçti. 2 yıllık borcu ödemiştim zaten ben ilk kurduğum zamanın. Hortum geçtikten sonra tekrar kredi çektim. Önceki borcu kapattım yeni çektiğim borcunu ödedim” (K7-E-30-Kum)

Bu alıntılardan anlaşılacağı üzere, küçük tarım üreticisi sebzelerin fidanlarının bozuk olması, yaşanan doğal afetler, zirai ilaçların serbest piyasa koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermesi, üretim sürecinde kullanılan malzemelerden örneğin tarım ilaçları, gübre vb. fiyatlarının yüksek olması, tarımsal gelirdeki ve verimlilikteki azalış, tarımdaki artan hastalıklar ve hastalıklarla mücadele için ilaç, gübre vb. kullanımındaki artış, ata tohumunun kullanılamaması, tarım girdileri için gelirlerinin yetmemesi ve borçlanma, iklim değişikliği sonucu hortum ve bunun gibi olumsuz olaylar yaşandığında tarım arazilerinin zarar görmesi ve zarar gören tarım alanlarının yeniden işler hale getirilebilmesi için yeniden borçlanma gibi birçok sorun dile getirmiştir. Kumluca ve Finike’deki küçük üretici söz konusu sorunların kaynağı olarak tohumların ve girdilerin dışarıdan alınmasına işaret etmektedir. Ayrıca tohum ve girdiler başta olmak üzere üretim sürecinde kullanılan birçok materyalin dışarıdan getirilmesine, üretilen ürünlerin fiyat garantisinin olmamasında üretici dışında market ve serbest piyasa koşullarının etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum küçük üreticinin dışarıdan ürün alınmasının ortaya çıkabilecek sorunlarla mücadele edilmesini güçleştirdiğini ve özellikle sebze üretiminde dışa bağımlılığı arttırdığının farkında olduğunu dillendirmektedir. Ayrıca küçük üreticinin hastalık ve afet durumunun kendileri dışında gerçekleşen faktörlerle ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır.

Esasında dünya sistemi içinde yarı çevre ülkenin parçası haline gelen Kumluca ve Finike’nin küçük üreticisi piyasanın kendilerinde yol açtığı tahribatı dile getirmektedir. Kapitalist sistem sahip olduğu iş bölümü anlayışıyla Kumluca ve

Finike'yi sermaye birikimi alanına dönüştürmüştür. Küçük üreticinin tarımdaki dışa bağımlılığı merkez ülkelerin gücünü katlarken kendilerini daha zayıf kalmasına yol açmaktadır.

Kumluca ve Finike'de örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticileri son yıllarda birden çok problemle karşı karşıya kaldıklarını aktaran alıntılar, deneyimlenen kırılğanlığın sadece iklim değişikliği ile ilişkili olan kırılğanlıklar olmadığını yansıtmaktadır. Tezin araştırma sorusu iklim değişikliği kırılğanlığına odaklanarak araştırmanın çerçevesini oluşturmuş olmasına rağmen, görüşmecilerin deneyimleri kırılğanlığın çeşitliliğine, çok boyutluluğuna ve çeşitli kırılğanlıkların üretilmesinde çoklu nedenlerin olduğuna işaret etmiştir. Aktarılan problem anlatıları ile görüşmeciler, uygulanan neo-liberal tarım politikalarından kaynaklı kırılğanlık yaşadıklarının altını çizmişlerdir. Neo-liberal tarım politikaları temelli yaşanan kırılğanlıklara son zamanda hortum gibi iklim değişikliği kaynaklı kırılğanlıkların eklendiği katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Yukarıdaki anlatılar aynı zamanda kırılğanlığın yaratılmasında çoklu nedenlerin iç içe geçmişliğini ve bu kırılğanlıkların üretilmesinde ne gibi faktörlerin rol oynadığını anlamak için kesişimsel analitik bir çerçevenin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Kumluca ve Finike'de çiftçilerin yaşadıkları kırılğanlıklar tarım politikaları, iklim değişikliği ve iklim değişikliği ile mücadelede benimsenen stratejiler kesişimselliği temelinde analiz edilmeden anlaşılabilir. Tarım politikaları sonucunda yaşanan kırılğanlıklar, iklim değişikliği sonucu oluşan kırılğanlıklar ve bu kırılğanlıklarla baş etmek için önerilen ve benimsenen stratejiler neo-liberal politik ekonomi politikaları tarafından şekillenmektedir.

Kırsalın geçim kaynaklarının iklim değişikliğinin ötesinde sosyo-politik yapılar tarafından nasıl yapılandırıldığı ve bu durumda kırılğanlıkların nasıl üretildiği (Heikkinen, 2021; Ojha vd, 2015) noktasında gelişmekte olan ülkelerdeki neoliberal tarım politikalarının etkilerine bakmak iklim değişikliği kırılğanlıklarının nasıl yeniden üretildiğini anlamak açısından önemlidir. Çünkü benzer bir etki Kumluca ve Finike'deki yerli halkın deneyimlerinde de görülmektedir. İklim değişikliğinin etkilerine karşı kırılğanlık bir kişinin, grubun özelliklerini tahmin etme, aşırı (extrem) bir olayla (örneğin doğal bir tehlike) karşı karşıya kaldığında söz konusu kişi ya da grubun meydana gelen aşırı olayla başa çıkma, mücadele etme ve etkilerinden kurtulma ya da kurtulamama durumlarını ifade etmektedir (Wisner vd., 2003, s. 11). Bu yüzden iklim değişikliğinin etkilerini

azaltma ve iklim değişikliğine uyum sağlamada doğal olaylar, sosyal ve çevresel süreçler ayrı ayrı yapılar olsa da sürekli etkileşim halinde (Nightingale vd., 2019; Wisner vd., 2003, s. 87) olan yapılar olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu yüzden iklim değişikliği etkilerinin yanı sıra iklim değişikliğinden etkilenen kişilerin yapısal ve kök nedenlerine odaklanılmalıdır. Bu sayede kök nedenlerin eşitsizliğe nasıl yol açtığı daha iyi anlaşılır (Ribot, 2013, s. 2). Bu durumda kimin kırılğan ve savunmasız olduğundan ziyade niçin kırılğan olduğu ortaya çıkarılmaktadır. Böylece Ensar vd., kırılğanlığın nedenlerini anlamak, hangi yapılarla ilişkili olduğunun bağını kurmak (Ensar vd, 2019) iklim değişikliği kırılğanlıklarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Ekonomik küreselleşme, piyasa ve çevresel değişimin kırılğanlık analizinde rolü büyüktür. İklim değişikliğine karşı kırılğanlıklarda küreselleşmeyle bağlantılı yapısal değişikliklerin rolü göz ardı edilmemelidir. Yapılan çalışmalar birleşen insan-çevre sistemleri ve onların yol açtığı güvenlik açığına vurgu yapar (Eakin, 2005; O'Brien vd, 2004; Turner vd., 2003). Neoliberal ekonomik ve politik anlayış gelişmekte olan ülkelerde hızla artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin hükümet politikaları tarım sektöründeki yapısal değişiklikleri oturtmak için büyük bir çaba sarfetmiştir (O'Brien vd, 2004; Sen, 1992). Böylece serbest piyasanın kendi ülkelerine girişi kolaylaştırmıştır. Yapısal uyum adı altında gerçekleştirilen birçok politika gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretimine etki ettiği gibi iklim değişikliğinin etkileriyle daha da karmaşık hale gelmiştir.

Kumluca ve Finike'de tarımsal üretim yapanlar tarımsal üretim sürecinde birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları bilgisini paylaşmıştır. Bu sorunların bazılarında neoliberal politik etkiler, bazılarında iklim değişikliği etkileri olmak üzere çok sayıda sorundan bahsedilmiştir:

“Tarımdaki en büyük sorun hastalıklar. Bunun neyden kaynaklandığını bilmiyoruz. En büyük sorun kendimiz tohumu üretmiyoruz. Biz tohumdan dolayı başkalarının eline muhtaç olduğumuzdan dolayı biz bu hastalıkları her zaman çekeriz. Bize bunu verirken, İsrail'den alınıyor çoğunlukla tohumlar bize 3. ve 4. kalitesini veriyor tohumun, hastalıklıyı bile bile mi veriyor bunu bilmiyoruz. Mesela domateste tuta denilen bir şey var. Bunu belki bir şekilde gübrelerle bize gönderiyor belki bazı firmalar. Bu bizim sadece kendi kendimize yorumladığımız şeyler. Tanık olmadığımız için bir şey diyemiyoruz tabii ki” (K13-E-40-Kum)

“Hastalıklar çoğaldı. Hava şartları değişti. Mesela biz önce nisanda mayısta gölge tozu sıkarken, öyle bir sıcaklık var ki. Geçenlerde şubat ayında herkes gölge tozu sıkı. Sebzeler yanmaya başladı güneşten. Gölge tozu bitkinin altındaki bitkinin yanmaması için sıkılıyor. Güneş ışınlarından bitkiyi korumak için” (K54-K-50-Kum).

Kumluca ve Finike bahçe bitkisi ve örtüaltı üreticileri tarımda birçok sorunla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Tarımdaki sorunlar ekonomik boyutuyla, hastalık boyutuyla, iklim (değişikliği)/afetler boyutuyla, zararlılar/haşere/böcek boyutuyla, ilaç kullanımı boyutuyla; ayrıca iki Suriyeli (biri icar biri yevmiyeci) ve bir de Kürt etnik kimlikli (yevmiyeci) katılımcı hiçbir sorunlarının olmadıkları boyutuyla kategorilenmiştir. Bu durumda ekonomik sorunlar teması toplamda beş alt kodda birleştirilmiştir.

Tarımdaki sorunlar neden sonuç ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Tarımdaki sorunları ilk olarak ekonomik boyutuyla detaylı bir şekilde ele alalım. Görüşme yapılan kişiler ekonomik olarak en büyük sorunlarının ürün fiyatlarının düşüklüğü, fiyat istikrarsızlığı, fiyat farkı, pazar(lama), iş veren baskısı ve sigortasız çalışma (bilhassa yevmiye karşılığı çalışanlar tarafından aktarılmıştır); girdi fiyatları ve giderler olarak belirtmiştir. Ekonomik sorunların kaynağı ise tohum, fide, ilaç, gübre vb. dış piyasaya bağımlılık (14); devlet ve düzenleyici kuruluşların olmaması ve politikadaki yanlışlık (13); dolarla alışveriş yapma (11); birlik beraberliğin ve örgütlülüğün ve çiftçinin söz sahibi olmaması (7); devlet desteğinin ve denetimin ve sistemin yetersizliği (4) olarak belirtilmiştir.

Görüşülenlerin birçoğu piyasa koşulları ve girdi fiyatlarına bağlı sorunları iç içe geçmiş şekilde aktarmıştır. Bazıları sadece ürünün piyasadaki değerinin düşüklüğünden/istikrarsızlığından bahsederken bazıları ise girdi fiyatlarının yüksekliğinden yakınmıştır. Fakat burada en genel sonuç küçük üreticinin serbest piyasa koşullarından kaynaklı olarak sorunlar yaşaması olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle merkez ülkelerin yarı çevre üzerinde kurduğu hegemonyası Kumluca ve Finike örneği ile Türkiye’de kendini göstermiştir.

1980 sonrasındaki yapısal uyum politikaları küçük üreticinin bugünkü sorunlarının temel kaynağı gibi görünmektedir. Zira tarımla uğraşan çiftçinin ürettiği üründe kullandığı ilaç, gübre, tarım tesisat yapıları gibi birçok malzeme ithal edilmektedir. İthal edilen ürünlerin piyasadaki değerinin dolar kuru üzerinden belirlenmesi ve üretilen ürünlerin değerinin iç ve dış piyasanın arz talebine göre

belirlenmesi durumu fiyatlarda esnek bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu da üretilen ürünün piyasada tercihine bağlı olarak kazancı etkilemekte ve ürünlerde kullanılan kimyasalların miktarı, ürünün su ihtiyacı vb. masrafları arttırmaktadır. Tüm bunların sonucunda küçük üreticinin gelir kaybı yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Aslına bakıldığında Kumluca ve Finike’de Harvey’in “arz yanlı” sermaye birikim (Harvey, 2008) anlayışının yaygınlaştığı görülmektedir. Kumluca ve Finike’de yabancı sermayenin iç pazara giriş çabaları karşılıksız kalmamıştır. Tarımda kullanılan malzemelerin dolar piyasası üzerinden gerçekleştirilmesi “finansal sistemin yabancı şirketlere” (Harvey, 2015a, s. 107) uyumlu şekilde düzenlendiğinin önemli bir işaretidir. Devlet/kooperatif gibi tarım üzerindeki düzenleyici önlemlerinin sınırlanması “finans sisteminin spekülasyon, yağma, dolandırıcılık ve hırsızlık vasıtasıyla yeniden dağıtımın ana merkezlerinden biri haline gelmesine (Harvey, 2015a, s.170) yol açmıştır. Bu da piyasa koşullarında üreticinin daha savunmasız kalmasına neden olmuştur.

Önemli bulgulardan biri girdilerdeki piyasa bağımlılığı olmuştur. Bazı kişiler girdi fiyatlarının fazlalığı ve artan maliyetler karşısında gelirlerinin azaldığını ve kendi emeklerini kullanmaları sayesinde geçimlerini sağladıklarını ifade ederlerken kendilerini yevmiyeciye benzetmiştir. Mülkiyet sahibi ve Kumlucalı olan örtüaltı üreticisinin artan maliyetler karşısındaki ifadeleri şu şekildedir: “*Serada çalışıyorsun. Yevmiyeci gibi o parayı yiyorsun. Şimdi olay ona döndü. Girdiler, masraflar çok*”. Küçük üreticinin ifade etmeye çalıştığı durum artan girdi fiyatları ve masraflar nedeniyle artık birikim yapmakta, yatırım yapmakta zorluk yaşadıklarıdır. Çünkü 10-15 yıl öncesinde elde ettikleri gelir ile örtüaltı tesis üzerine yatırım yaptıkları, tarla, arsa vb. aldıklarına dair bilgi aktarılmıştır. Katılımcı “*bu senenin borcunu yeni sene öder olduk*” diyerek üretim sürecinde borçlandıklarını belirtmiştir. Ayrıca girdi maliyetlerinin yüksekliğini anlatırken söz konusu problemin yıllardır var olduğunu da aktarmıştır: “*Girdi maliyetleri yükseldi. Girdi maliyetlerinin yükselmesi her sene var. Yıllardır var. Kontrolü de yok*” (K1-E-57-Kum). Benzer şekilde bir başka örtüaltı üreticisi, “*En büyük sorun girdilerin çok olması (ilaç –gübre). Bundan 2 yıl önce 3,5 dönüm yere 8-10 bin lira masraf yaparken şu an 40 bin lirayı buldu ilaççiya ödenen paralar. Bunun içerisinde aldığımız fide parası yok bile. Sezon boyunca (10 ay boyunca) 40 bin liraya yakın ilaç gübre parası çıkıyor. Bunun yanında 15-20 bin lira da fide borcu çıkıyor. 60 bin lirayı buluyor 3,5-4 dönüm seranın masrafı. Dolar çıkınca*

hepsi çıkıyor. Dolar düştü mü inen yok. Dolara bağlı her şey” (K6-E-46-Kum) ifadesiyle girdi maliyetlerinin yüksekliğinden bahsetmiş ve bunların gider olduğunu dile getirmiştir. Aslında Shiva'nın da belirttiği gibi ticaret, üretimi kontrol etmeye başlamıştır (2010, s.45). Çiftçinin üretime devam edebilmesi ve özellikle de piyasanın talep ettiği ürünleri yetiştirebilmesi için girdi bağımlılığını sürdürmesi kaçınılmazdır.

Girdilerin yüksek olmasının sebebini dolar para birimiyle ve girdilerin Türkiye’de üretilmemesiyle ilişkilendirenler oldukça fazla olmuştur. Oysa girdilerin Türkiye’de üretilmemesi uluslararası politikaların Türkiye üzerindeki baskı ve gücünün en bariz çıktısıdır. Örneğin, *“Girdilerden dolayı maliyetler arttı. Özellikle dövizden dolayı 2-3 yıldır arttı. Çünkü ilaç gübre dışarıdan, ithal geliyor”* (K8-E-30-Kum), *“Girdiler pahalandı. Girdilerin pahalılığı Türkiye’de üretilmemesiydi”* (K41-E-42-Kum), *“Girdiler kurla ilgili. İthal ürünler. Son 3 yıldır zorlamaya başladı girdiler. Sera ile uğraşan insanların %80’ni dolara bağımlıymış biz yeni yeni anlamaya başladık. Bizim her şeyimiz dolara bağılıymış. Türk Lirası ile işimiz yokmuş bizim. Bir mücadele şansımız yok. Doların neyiyle mücadele edebiliriz ki”* (K15-E-31-Kum), *“Dolar artıyor, ilaç-fide fiyatlarına yansıyor. Düşünce bize yansımıyor. Bir gübre alıyorsun dolar bu oldu diyorlar artıyor. Düşüşte bizi görmüyor. Alırken pahalı, satarken düşük”* (K55-K-44-Türk) diyen dört kişi de birbirine yakın ifadelerde bulunsa da özellikle Katılımcı 15’in ifadesinde örtüaltı üreticisinin dış piyasaya bağımlı olduğu ve bunun üretici tarafından derin bir şekilde fark edilmeye başladığı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Katılımcının doların neyiyle mücadele edilebilir derken ki yaklaşımı üretim sürecinde kendilerine biçilen üretim rolünü istenildiği şekliyle yerine getirmek zorunda olduklarını göstermektedir. Ayrıca anlaşılan bir diğer nokta son yıllarda dolara bağılı yaşanan hareketlilik üretim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.

Girdi maliyetlerini sorun olarak görenlerin yanında maliyetlerden ziyade ürünlerinin para etmemesinden dolayı rahatsızlık duyanlar da vardır. Artan maliyetler karşısında ürünün para etmemesi önemli bir sorun olarak görülmüştür. Dolayısıyla ürün fiyatlarının yüksek olması, başka bir ifadeyle üreticilerin yeterli kazancı elde edebilmesi durumunda girdi maliyetlerinin ya da diğer masrafların kabul edilebileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Örneğin, *“İlaç, fideyi alıyoruz ama karşılığını alamıyoruz. Yani gübre, fidan pahalı. İlaç pahalı oluyor bizim ürünümüz para etmiyor”* (K53-K-41-Kum), *“Para etmiyor ürettiğimiz. Gübreyi falan*

karşulamıyor. İlaçlar çok pahalı. Küçük bir kutu 300-400 lira” (K52-K-46-Kum), “Girdilerimiz çok pahalandı. Portakal 1,5 -2 lira ucuz değil ama girdiler pahalandığı için bizi kurtarmıyor. Gübre ilaç parası zor yetiştiriyoruz. Mesela sulamada dönüm parası veriyoruz. Sondajımız var elektrik parası ödüyoruz. Girdilerde gübre, ilaç, elektrik faturalamız çok yüksek. Önce sulama suları ucuzdu. 2 yıldır o da arttı”. Neden arttı peki? *“Bilmiyorum, devlet öyle yaptı demek ki” (K27-K-75-Fin).* Görüşme yapılan her üç kişi giderin gelirden daha fazla olduğuna vurgu yapmaktadır. Aslında mevcut şartlarda üretimin bu şartlar altında daha ne kadar sürdürebileceği sorgulanması gereken bir noktadır. Ayrıca bahçe bitkisi üretici olan Finikeli Katılımcı 27’nin ifadesinde *“önce sulama ucuzdu, iki yıldır o da arttı”* ifadesi kritik bir ifadedir. Katılımcı bunun sebebini bilmediğini ve devletin uyguladığı bir karar olarak ifade ederken, su fiyatlarındaki ilgili artışın nedenlerinden birisi iklim değişikliğine bağlı yaşanabilecek susuzluk sorununa karşı alınmış bir önlem de olabilir. Bu hususta yetkililerle yapılan herhangi bir görüşme olmasa da görüşmelerin gerçekleştirildiği sırada görüşme yapılan kişilerden bazılarının suların azalmaya başladığına dair ifadeleri olmuştur.

Kumluca’da örtüaltı üreticiliği yapanlardan bazıları kendi kazdırdıkları kuyulardan elde ettikleri su ile üretim alanlarının su ihtiyacını karşılamaktadır. Aktarılan bilgiler arasında son yıllarda kuyu sularında çekilmeler olduğu yer almaktadır. Benzer bir aktarım Finike’deki katılımcılar tarafından da yapılmıştır. Saha çalışması öncesinde Finike’deki yerel halk ile yapılan görüşmelerde yer altı sularının çekilmeye başladığı, bazı bölgelerdeki taban sularının yüzeyden tabana doğru gerilediği bilgileri edinilmiştir. Araştırmanın yürütüldüğü esnada da Finike’deki bazı katılımcılar suların çekildiğini belirtmişlerdir. O halde bölge halkının önemli bir sorun olarak deneyimlediği üretimdeki girdilere bağımlı olma sorununa bir yeni sorun yani su krizi eklenecek gibi görünmektedir.

Şu anki sorunların kaynağı arasında kullandıkları teknolojiyi kullanma karşısında ödemek zorunda oldukları fiyatları karşılamakta zorlandıkları ifade edilmektedir: *“Don var mesela. Geceleri sulama yapıyoruz. Üstünden yağmurlama diyoruz. Veya alttan soba kullanıyoruz. Sabaha kadar. Bu yağmurlamanın bize maliyeti var. Elektrik gideri. Sabaha kadar seralarda kullandığında maliyeti var” (K9-E-49-Kum).* Kışın sert geçtiği, gece ısısının düştüğü durumlarda bitkinin ısını koruyabilmesi için kullanılan yağmurlama sistemi ürün verimliliğini arttıran bir

etken olsa da üretici üzerinde oluşturduğu maliyetler nedeniyle avantajlı bir durumdan dezavantajlı bir durumun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Ürün fiyatlarının düşüklüğü, fiyat istikrarsızlığı, fiyat farkı, pazar(lama) gibi sorunların kaynağı arasında ürün fazlalığı, pazar kapasitesinin yetersiz olması, politik etkiler ve devlet desteğinin yetersizliği, çiftçi örgütlenmesinin olmaması, tekelleşme gibi faktörler gösterilmektedir.

Girdi maliyetlerinin yanında üretilen ürünlerin fazla olması ve yeterli düzeyde piyasasının olmamasının fiyatları etkilediği ifade edilmiştir. Maliyetlerin artışı aktaran katılımcılardan birisi aynı zamanda piyasadaki ürün fiyatı sorununun nedenini şöyle aktarmıştır:

“Maliyet çok fazla. Geçen sene 100 liraya aldığımız gübreyi bu sene 250’ye alacağız. Girdilerimiz, ilaçlarımız çok pahalı. Müstahsil deriz bizim bahçemizi alana. Şu an piyasa oturuk. Adana tarafının mandalinası çıkınca bizim portakal oturuyor. Orası ucuz satınca adam portakalı satamıyor. Piyasa sıkıntı” (K27-K-75-Fin). Bahçe bitkisi meyvelerinin pazarlanmasında Antalya dışında üretim yapılan bölgelerdeki farklı ürünlerin piyasada tercih edilmesi Finike ve Kumluca’daki portakalın piyasa koşullarını etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu durumda arz talep durumuna göre fiyatlar yükselmektedir ya da azalmaktadır. Aslında eşitsiz mübadele koşulları, sermayenin ürünlerinin öne çıkması karşısında Finike’nin rekabet gücünü zora sokmaktadır.

Ürün fiyatları ve ürünün pazar değeri hususundaki sorunlarını dile getiren örtüaltı üreticisi, mülkiyet sahibi, Kumlucalı erkek ürün fiyatlarının dalgalanmasının kendilerinin ekonomik olarak kayıp yaşamalarına yol açtığını şu cümleleriyle aktarmıştır: *“Fiyatlarda istikrarsızlık oluyor. Bir gün düşüyor bir gün kalkıyor. Ondan zararımız oluyor. Kestiremiyorsun fiyatların ne zaman nasıl olacağını. Bunun sebebi ise yoğunluk. Millet bir gün topluyor bir gün toplamıyor. Millet 10- 15 gün de biber toplamaması oluyor. Senin de denk geldiğinde toplaman herkesin ürünü birleşiyor. Hale yoğunluk oluyor”* (K5-E-45-Kum). Fiyat belirsizliğinin ürün fazlalığı durumlarında daha fazla ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Bu durumda fazla ürün olması üretilen ürünün piyasa değerinin düşmesine ve üreticinin ekonomik kayıp yaşamasına yol açmıştır. O halde arz talep dengesinin aşılması halinde üreticinin kazancı düşmektedir.

Örtüaltı üretimi ortakçı olarak gerçekleştirenlerden biri, ürünlerin piyasa değerlerinin başka bir ifadeyle ücretlerinin bir standartının olması gerektiğinden

bahsetmiştir. Aynı zamanda fiyat istikrarsızlığında marketçilerin ve komisyoncuların etkisi olduğunu anlatmıştır: “Pazar düşük. Ücretlerin standardı yok. Bir 5 lira bir 3 lira olmasın bu fiyatlar. Ürün fiyatının ortası bulunmalı. İhracat tam kapasiteli değil. Bugün Kumluca’ya marketçiler hakim olmuş. Marketçilere götürdüğüm 1000 ton mal götürüyorum mesela 400 kg seçiyor geri kalanını kalitesiz diye çöpe atıyor. Çöpe attığı salatalık 4.5 liraya pazarda satılıyor görüyorum. Marketçiler komisyoncudan alıyor. Komisyoncu mecbur marketçiye veriyor. Başka alan yok. Tüccar yok. Tüccar önce yaylalardan alıyor yaylalar bitince buraya iniyor. Bu sefer buradaki erkenci sebzeçiler sıkıntı yaşıyor” (K19-E-51-Kum). Katılımcının ifadelerinden anlaşılmaktadır ki üretilen ürünlerin pazar piyasasını etkileyen birçok etken karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle yazın bölgenin yüksek kesimlerinde sebze üretimi yapılmaktadır. Bu durum ürün fazlalığına yol açmaktadır. Fakat daha da önemlisi bölgenin yüksek kesimlerinde üretimin yaygınlaşmasında havaların ısınması etkili olmuştur:

“Fiyatları etkiliyor bizim. Havalar sıcak olunca biber çok döküyor, pazar değeri düşüyor. Başka yerlerde soğuk havadan dolayı biber yetiştiremeyen insanlar biber yetiştirmeye başlıyorlar. Eskiden ekim girdiğinde yaylalarda üretim biterdi soğuktan ama şu an orada üretim devam ediyor. Bizden daha çok tonaja sahipler. Çünkü havası güzel. Burada da serada sıcaktan dolayı sebze bozuluyor” (K18-E-42-Kum)

Sahil kesimdeki örtüaltı üreticilerinin üretim için hazırlık yapıp hasat elde etmeye başladıkları eylül ve ekim aylarında yayla kesimlerinde üretilen ürünlerin de etkisiyle artı ürün ortaya çıkmaktadır. Artı ürün sorunu ürünlerin satılması için yeterli pazarın olmaması karşısında ürün fiyatlarının düşük olmasına yol açmaktadır. Fiyatların belirlenmesinde bir diğer etken ise market piyasasıdır. Marketler sınırlı miktarda ama yüksek kaliteli ürünleri tercih etmektedir. Bu durumda ürün tükendikçe yeni ürün talep edilmektedir. Ancak ürünlerin marketlere sunulmasında üretenin kendisi değil, komisyoncular veya tüccarların etkili olduğu görülmektedir. Ürünü üreten çiftçi ürettiğini komisyoncuya veya tüccara götürmektedir. Bu durumda her iki aracı grup da üreticiden aldığı ürünlerin bir kısmını marketlere dağıtmaktadır ve kalan ürünleri ise hal piyasasında satışa sunmaktadır. Burada bahsi geçen marketlerin migros, şok, carrefoursa vb. marketler zinciri olduğu bilgisi edinilmiştir. Bu durumda aracılar üreticiden aldığı ürünleri iki farklı fiyatla iki farklı pazara satış yapmaktadır. Böylece alış ve satış arasındaki

fiyat farkı aracılarn ve Şirketlerin sermayesine katılmaktadır. Benzer ifadeleri bir başka katılımcı da Şöyle aktarmıştır: “*Fiyat konusunda sıkıntı var. Sebze fiyatları düşük kuruluyor. Hal ve tüccarlardan kaynaklanıyor. Üretici ve tüketici her zaman tokat yer. Burada salatalık 1-2 lira İstanbul’da 6-7 lira. Aradaki fark nereye gidiyor! Bunu arada alıp satanlar yiyor*” (K24-E-61-Kum). Bu durumda aracı konumundaki kişiler ve büyük marketlerin kazandıkları ile üretici arasındaki makasın sürekli olarak arttığı görölmektedir. Aslında üreticinin deneyimleri tarımdaki tekelleŐmenin somut bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hele ki üretici örgütlerinin etkisinin azaltılmasıyla birlikte (örneğin tarım kredi kooperatifleri) tekelleŐmenin ve serbest piyasanın etkileri daha kolay fark edilmektedir.

“*Girdilerdeki sorunun kaynağı yabancı Şirketler. Ahkam kesiyorlar. Tohumdan başlıyor mesela. Dolar/euro üzerinden pazarlama geliyor. Tohumu pahalı alınca fideci pahalı alıyor. Fideci koyuyor, yetiŐtirmeyi koyuyor. Daha tarlaya gelmeden iki katına ürün almaya başlıyorsun*” (K10-E-56-Kum).

“*Gübre fiyatları herkeste deęiŐik deęiŐik. Serbest piyasa olduğu için net bir fiyat yok. Bu yüzden sıkıntılar çok fazla. Őirketten adamın (ziraatçilerin) alıŐına göre fiyat oluyor. Firmalar belirliyor. İÇine gelirse al, iÇine gelmezse alma diyor yani*” (K13-E-40-Kum)

“*Girdiler yüksek. Türk Lirası ile bir Şey yok. Dolar artığında ilaççı da üstüne zam koyuyor. Dünyada 5 ülke var ilacı üreten: Almanya, İsviçre Amerika başı çekiyor işte*” (K43-E-62-Kum)

Yukarıdaki üç alıntı net göstermektedir ki küçük üretici serbest piyasa koşulları, büyük Şirketlerin, tohum sektöründeki tekel güçlerin farkındadır. Çiftçi, üretim döngüsünde yer aldığı için bunun bir parçası olmaya devam etmektedir. Ayrıca bazıları bu sürece devletin destek sağlamasını beklemektedir. Söz konusu sorunların devlet desteğinin eksikliğinden kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Ancak çiftçi, devletin tekel güçlerle iş birliği içinde olduğunun da farkındadır:

“*Sorunların kaynağını, devletin üretime önem vermemesi olarak görüyorum. Devlet enflasyonu yükselttiği için üretime önem vermiyor. Dışarıdan ithalat yapayım diye seracılığı çok önemsemiyor*” (K7-E-30-Kum)

“*Gübre ilaç fiyatlarının zaten devletin el atması gerekiyor. Sen bunu neden bu fiyata satıyorsun diye sorması lazım*” (K13-E-40-Türk)

Mevcut sistemin kendisi politiktir. Devletin destekleri, ürün fiyatları üzerindeki etkisi kaybolduğu gibi çiftçinin örgütlenmesini sağlayacak mekanizmaların her biri bizzat devletin kendisi tarafından yok edilmiştir. Çünkü 1980’li yıllar devletin ekonomi içerisindeki yerini sınırlandırmıştı (Ültanır, 2019, s. 101). Türkiye’de neoliberalizmin temellerinin sağlamlaştırıldığı 1990’lı yıllarda ARIP’le birlikte tarım sektöründeki piyasa koşulları geçerli kılınmaya çalışıldı. Bunun için de politikacıların ve bürokratların oluşturduğu taban fiyatı uygulamasının kaldırılması adımları atıldı. Ayrıca çiftçinin ürün seçimi ile üretim düzeyi kararlarını etkileyebilecek girdi fiyatlarının piyasaya teslim edilmesi şartları sağlandı. Böylece artık çiftçi mazot, gübre, tohum zirai kredi gibi sübvansiyonları alamayacaktır. Bunun yanında kurumsal düzeyde sürdürülen TEKEL, Çaykur, Et-Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu gibi kamu iktisadi teşekkülleri ve Çukobirlik, Tariş, Trakya Birlik gibi tarım kooperatiflerinin yeniden yapılandırılması ve devletten bağımsız çalışmaları sağlanacaktır. Bu kurumların herhangi bir açıklarında ise devlet bütçesinden ödeme yapılmayacaktır (Keyder ve Yenal, 2018, s. 198-199). Çünkü devletin asli görevi sermaye için gerekli fırsatların yaratılmasıdır. Bunun için de devlet çiftçi örgütlülüğünün ortadan kaldırılmasını sağlayarak sermayeye karşı bir güç unsuru haline gelmesinin önünü kesmektedir. Başka bir ifadeyle devletin uluslararası sermaye ile el sıkışması küçük üreticinin bugünkü deneyimlediği sorunların temellerinden birisidir.

Pazarlama konusundaki sıkıntıları ifade eden katılımcı, üreticinin dışarda bırakıldığını ve bu yüzden de fiyatları belirlemede üreticinin herhangi bir rolü olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda serbest piyasa sisteminden kaynaklı olarak çiftçinin sıkıntılar yaşadığını ve devletin müdahale etmesi gerektiğini şu sözleriyle anlatmıştır: *“Pazarlama en büyük sıkıntılardan birisi çünkü kendi ürünümüzün fiyatını kendimiz belirleyemiyoruz. Karşı ne derse, fiyat ne kurulursa o fiyattan satıyoruz. Hiç bir de devletin çiftçiye sahip çıkmaması meselesi var. Gübre, ilaç, demir, naylon fiyatlarının yüksek olması buna müdahale etmesi lazım, serbest piyasa olduğundan dolayı çiftçi sıkıntıda”* (K17-E-41-Kum). Oysaki neo-liberal politikaların temel mantığında sermaye odaklı bir yaklaşım yer almaktadır ve devletin eli ortadan kaldırılmıştır.

Ürün fiyatlarının düşük olmasından rahatsızlık duyanlardan bir başka katılımcı fiyatların yanı sıra devletin destekleme alımları yaparak bir şekilde katkı sağlayabileceklerini aktarmıştır: *“Pazar daraldı. İhracatın desteklenmesi*

gerekiyor. Önceki hükümetler kilo gram başına prim veriyorlardı. Bu şekilde destek olabilir” (K41-E-42-Kum). Böylece çiftçinin azalan gelirinin yanında ürünlerin fiyat istikrarının olmaması ve üretilen ürünlerin fiyatlarının düşük olmasından dolayı devlet desteğine duyulan ihtiyaçtan bahsedilmiştir. Aslında küçük üretici piyasa koşulları ile mücadele etmek istese de tarımdaki yükselen neoliberal politik etkiler nedeniyle devletin müdahalesi ya da girdilerde destek sağlaması söz konusu değildir.

Ürün fiyatları ve piyasa koşullarında serbest piyasa koşullarının etkisinden sıkça bahseden örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticileri ilgili sorunları üreticiyi destekleyecek, üreticinin ortak hareket edeceği bir platformun olmamasına dayandırmaktadır: *“Dernek yok, önder yok. Bir dernek olsa, baş tutan olsa daha farklı olacak. Yıllar önce belediye öncülüğünde bir dernek kuralım dedik. Piyasalar düşük olduğu için tüccar geliyor senin 1 liralık malına 75 kuruş diyor. Biz de bu malı vermeyelim. Belediye ile derneği kuralım. Denge sağlansın. Örneğin, bir yaz biberi topladım. Hale götürdüm. Piyasa o zaman 1 liraysa 1 lira değil dediler. Bir kızgınlıkla biberleri çuvala katmaya başladım. Bu sefer oo falan dediler. Tamam dediler. Hatta 1 lira değil 1,5 lira yazdılar. Demek ki dirensen piyasa üstünde gidecek malın. Bunun için de bir baş tutan olması, önder lazım. Birlik olmadığı sürece hakkımızı arayacak yok” (K42-E-59-Fin). Görüşülen kişi mevcut fiyat politikalarının belirlenmesinde pazarlık yapılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Aynı zamanda kendi deneyiminde ürettiği ürüne düşük fiyat verilmesinden dolayı ürünü satmak yerine hale vermek istemediğini ve bunun karşılığında ürünün fiyatının arttırıldığını söylemiştir. Buna bağlı olarak belirtilen ürünlere itiraz edilirse ve üreticilerin haklarını savunacak bir birlik kurulursa ürünlerin düşük ücretlerle pazarlanmayacağı görüşü ortaya çıkmıştır.*

Küçük üretici her ne kadar devlet desteğine olan taleplerini dile getirse, çiftçilerin örgütlenmesi gerektiğine dair fikirler beyan etse de merkez ülkeler çevre ve yarı çevre ülkelerin bütünleşmesine izin vermeyecektir. Çünkü zaten neoliberal politikaların temel mantığındaki özelleşme ve tekelleşme anlayışı devlet eliyle, çiftçi örgütlenmelerini ortadan kaldırmıştır. Bu durumda devletin çiftçiyi desteklemeye yönelik müdahalesi mümkün değildir ya da çok kısıtlıdır.

Tarımda iş gücü olarak çalışan yevmiyeci kesim ise doğrudan üretici konumunda olanlardan farklı sorunlar dile getirmiştir. Yevmiye karşılığında çalışanlar güvencesiz çalışma ve çalıştıkları işte emeklerinin karşılığını alamamaları

sorunundan bahsetmiştir. Örneğin bahçe bitkisi üretim alanlarında yevmiye karşılığında çalışan kişi: “İşveren baskısı var. Mesela kasayı doldurmadan adam sana yevmiye vermiyor. Seni işten çıkartıyor. Senin bir şey yapma hakkın kalmıyor. Sigortan yok. Biz onlarla çok karşılaştık. Adam parası var zengindir. Sen karşısında fakirsin. Yağmur yağıyor örneğin. Sen portakalı toplayacaksın mecbur. Yapamazsan seni işten çıkarır. İşçi çok olduğundan sana mecbur da değil. Türkiye’de hemen hemen her yerde oluyor” (K63-E-45-Fin) ifadesiyle bir yandan güvencesiz çalışma koşulları ve ücretlerinin verilmemesi riskine değinmiş diğer yandan hava olayları karşısında çalışma zorunluluğunun olduğunu, işi yapamam demenin mümkün olmadığını aktarmıştır. Benzer ifadeler Suriyeli yevmiyeci tarafından da kullanılmıştır: “Sigortası yok. İş sezonluk olduğu için devlet zorunlu kılmıyor zaten sigortayı. Bizim işte nar ve portakalda hastalık çok oluyor. Soğuktan, ıslak oluyor. Çamurdan vs dolayı işçiler hasta oluyor. Grip oluyor çok” (K68-E-41-Fin). Bu bağlamda her iki yevmiyeci ve farklı etnik kimlikteki kişinin çalışma koşullarının hava olaylarından dolayı zorlaştığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda herhangi bir hastalık durumu söz konusu olursa yaptıkları iş karşısındaki güvencesizlikleri onların korunmasızlığını arttıracak gibi görünmektedir.

Tarımdaki sorunlara dair gruplandırılan bir diğer tema hastalık boyutuyla olmuştur. Katılımcılardan bazıları en önemli sorunları arasında ürettikleri bitkide pürüz, virüs, patatesleme adı ile ifade ettikleri hastalıklar yer almaktadır. Bu hastalıkların kaynağı olarak tohum (lar), tohum firmaları, yerli tohum olmaması, dışarıya bağımlılık; iklim(sel etkiler) değişikliği ve doğaya zarar vermek olarak işaret edilmiştir.

Görüşülenlerin çoğu ilgili hastalıkların tohumdan kaynaklı olduğunu, hatta hastalığın tohum üreten ülkeler ya da firmalar vasıtasıyla tohuma enjekte edildiğini ileri sürmektedir. Bu yönde görüş bildirenden bazıları varsayımlarla konuşurken, bazıları sürecin bu şekilde olduğuna dair kesin ifadeler kullanmıştır. Örneğin, hastalık ve tohum ilişkisini kuran katılımcılardan birkaçına göre:

“Biz tohumdan geldiğini düşünüyoruz. Bilmiyoruz artık öbür tarafını” (K12-K-56-Kum)

“Cavurlar hastalığı tohumuna katıp mı yolluyorlar, savaşlardan dolayı kimyasal ortalığa mı yayılıyor kim bilir!” (K21-K-53-Kum)

“Bunun kaynağı olarak dış etmenler, tohumlar, çevreden de gelebilir. Çevredeki yabancı otlardan böceklerden geldiği söyleniyor. Genetik olduğu

söyleniyor. Kesin bir tanımı yok” (K16-E-31-Kum) şeklinde fikirler aktaran küçük üretici hastalık ve tohum arasındaki ilişkiye dair şüphelerini bu şekilde dile getirmiştir. Dahası kulaktan dolma bilgilerle de olsa bu yönde bir varsayım geliştirmişlerdir.

Hastalık ve tohum arasında ilişki kuranlardan bazıları ise söz konusu sürecin dış piyasaya bağımlılıkla ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumda hastalıklar tohum üreten firmalar aracılığıyla ortaya çıkarılmaktadır. Bu tohumlara bağımlı olan üretici de hastalık sorunu ile mücadele etmek durumunda bırakılmaktadır. Örneğin katılımcılardan birisi hastalıkların neyden kaynaklandığını bilmediklerini çünkü bu konuda yeterli çalışmaların olmadığını aktarmıştır:

“Bizde zaten doğru düzgün hastalıkları araştıracak laboratuvarlar hocalar yok. Bunun neyden kaynaklandığını bilmiyoruz. En büyük sorun kendimiz tohumu üretemiyoruz. Biz tohumdan dolayı başkalarının eline muhtaç olduğumuzdan dolayı biz bu hastalıkları her zaman çekeriz. Bize bunu verirken, İsrail’den alınıyor çoğunlukla tohumlar bize 3. ve 4. Kalitesini veriyor, hastalıklıyı bile bile mi veriyor bunu bilmiyoruz. Mesela domateste tuta denilen bir şey var. Bunu belki bir şekilde gübrelere bize gönderiyor belki bazı firmalar. Bu bizim sadece kendi kendimize yorumladığımız şeyler. Tanık olmadığımız için ne bir şey diyemiyoruz tabii ki” (K13-E-40-Kum). Aslında üretici söz konusu sürecin belirsizliklerle dolu oluşuna dikkat çekmektedir. Benzer ifadeleri kullanan katılımcılarda olduğu gibi hastalıkların tohumlarla birlikte geldiğine yönelik kuşkusu olsa da piyasadaki bağımlılık sürecine bağlı olarak bu hastalıkların her zaman ortaya çıkacağına değinmiştir. Mesela benzer ifadeleri bir başkası da şu şekilde dile getirmiştir: “Hastalığı tohumun içine enjekte edip de öyle gönderiyorlar benim kanaatim. Sıkıntı bu. Biz kendimizi geliştirmedik, dışarı bağımlılık devam ediyor. Kendimizi geliştirecek dışarıdan daha etkili tohumlar çıkarılacağına inanıyorum ama destek mi yok yukarıların durumunu bilmiyoruz. Yöneticilerin durumu” (K22-E-41-Kum). Tohumlar ve hastalık arasında ilişkiyi kabul eden ve bunun gerek sektörden geri kalmak gerekse dışa bağımlılıkla ilgili olduğunu belirten kişi(ler), kendi kendimize üretmemiz için destek mi yok, devletin bu konudaki fikirlerinin ne olduğunu bilmiyoruz diyerek sürecin oldukça karışık ve politik olduğunu farkındadır.

Tohum ve hastalıkla ilgili kurulan neden sonuç ilişkisinde bir diğer nokta ise tohumun bozuk olması (o şekilde ifade edilmektedir), DNA’daki değişiklikler,

üretim verimliliğine etkileri ifade edilirken, diğer taraftan da yeni ilaçların kullanımına yol açtığı vurgulanmaktadır.

Görüşülenlerden biri hastalıkların yerli tohum olmamasından kaynaklı olduğunu ifade ederken aynı zamanda üretimde verimliliğin azaldığına dikkat çekmiştir: “*Yerli tohum olmaması hastalıkların sebebi tabi. 1 yıl önceki tonaj aldığımız tohumdan, 1 yıl sonra tohum bozuluyor. İsrail yapıyor. Başarıyı yakalayamıyorsun. 1 yıl önce tonaj aldığım ürünü fideliklerden temin ediyoruz. Fidelikler firmalardan tohumu kendileri alıyor*” (K22-E-41-Kum). Bir diğeri ise tohum üreticilerinin tohumun DNA’sını bozduğu ve tohumlara hastalık aşılandığını söylemektedir: “*Genetiği bozuk da ondan. Çünkü tohumlar dışarıdan geliyor. Tohumu bozdular. DNA’sını mı ne onu bozuyorlar işte. Sürekli hastalık aşılıyarak getiriyorlar*” (K49-K-45-Fin). Hatta bu durumun yeni ilaçları ortaya çıkardığı ve üreticinin satın almak zorunda kaldığı da bir başkası tarafından aktarılmıştır: “*Dışa bağımlı olduğumuzdan olabilir hastalıklar. Tohumları kendimiz üretmiyoruz. Dolayısıyla bir hastalık çıkınca hemen arkasından ilacını satıyorlar*” (K54-K-50-Kum). Bu durumda tohum hastalığa, hastalık ilaç kullanımına, ilaç kullanımı hastalığa neden olmaktadır şeklinde döngüsel problemlerin yaşandığı ortaya çıkmaktadır.

Örneğin görüşülenlerden bazıları da hastalıkların nedenini ilaçlara bağlamaktadır: “*Ben ilaçlara bağlıyorum. Adam bana bitkiyi gönderiyor, ardından da bitkiyi koruyacak ilaçlar gönderiyor. 10 yıldır var bu sorunlar*” (K29-E-54-Fin), “*İlaçla mı geliyor, biz de bilmiyoruz. Önce bunlar hiç olmazdı. Senede iki kere yağlı ilaç atardık. Bu hastalıkların hiçbiri olmazdı. 10 yıldır var bunlar. 10 yıldır ilacı attırdık. 20 günde, aydan aya ilaç yaptığımız oluyor*” (K39-E-60-Fin). Finikeli bahçe bitkisi üreticisi sorunların yaklaşık on yıldır var olduğunu söylerken küçük üreticinin ilaç kullanımı hususunda eski ve şimdi kıyaslamasını göz ardı etmemek gerekir. Geçmiş yıllarda ilaç kullanımının şimdiki kadar yaygın olmadığına vurgu yapan kişi narenciye üreticisidir. Geçmiş yıllarda çok az ilaç yapmalarına karşın daha az hastalıkla mücadele ettikleri bilgisi, şimdilerde ortalama her ay ilaç yapmaları ve hastalıkların artışı hususundaki deneyim aktarımı görüşülen diğer kişilerin söylediklerini destekleyici niteliktedir. Yani hastalıklar tohumdan mı kaynaklı yoksa ilaçtan mı kaynaklı sorusu küçük üreticinin deneyimleriyle yanıtlanabilmektedir. Ayrıca bu bağlamda yapılan çalışmalar da endüstriyel tohumların kullanımındaki artışla beraber hastalıklarda artış yaşandığını

desteklemektedir. Peki gerek küçük üreticinin deneyimleri gerek araştırmalar, bilimsel çalışmalar endüstriyel teknolojinin zararlarını kanıtlıyor ise bu sorunlarda özellikle politik kararlardan geri dönüş neden olmamaktadır, geri dönüş için daha neye ihtiyaç vardır gibi sorulara yanıt bulunmalıdır.

Bir dönem örtüaltı üretimi yapan ama şimdilerde temel geçim kaynaklarından birisi bahçe bitkisi üretimi olan katılımcının belirttiği gibi: *“Türkiye’nin tarım politikasının yanlışlığında görüyorum bu sorunları. Örneğin, bize İsrail’in ilaç ve tohumları geldi. Birini yaptı birini bozdu. Ben yıllarca sebze yaptım. Patlıcan, domates, biber ürettik. Bunları seraya ektiğimizde sezon sonu dediğimiz sökersin, temizler, sularsın. Söktüğümüz yerde tohumlar çıkardı. Ama şimdi yok. Tohumlar topraktan çıkardı kendiliğinden. Ama şimdi atılan ot ilaçlar toprakların dengesini bozdu. Toprakta yetişen faydalı böcekler hayvanlar vardı. Bunların hepsi öldü. Gelincik böcekleri vardı benekli benekli, narenciyedeki haşereleri yiyen böceklermiş. Onları da öldürüyormuş”* (K47-E-61-Fin). Söz konusu tohumlar, ilaçlar bizi bağımlı kılmakla kalmamakta, aynı zamanda ekolojik yapıya da zarar vermektedir. Bu durumda çiftçi, tarım, çevre, refah, sağlık, ekonomi başta olmak üzere birçok yapı risk altındadır.

Tarımdaki sorunları hastalık boyutuyla ifade eden bazı kişiler ise bu hastalıkları iklimdeki değişim ve doğaya verilen zararlarla ilişkilendirmektedir. Örneğin görüşülenlerden bazıları artan sıcaklıkların ya da mevsim sıcaklıklarındaki artışın ürüne zarar verdiğini, hastalıkların ortaya çıktığını aktarmıştır:

“Havanın kapalı gitmesinden dolayı bitki hastalanıyor. Toprakta herhangi bir zararlı madde varsa hastalanıyor. Pas dediğimiz bir olay var. Meyve çürütme olayı” (K2-E-25-Kum)

“Sıcaktan oluyor. Sebzeye zararından dolayı domatesi satamıyorsun. Ürün çöpe gidiyor” (K3-E-43-Kum)

“Hava şartları değişti. Mesela biz önce nisanda mayısta gölge tozu sıkarken, öyle bir sıcaklık var ki. Bu sene şubat ayında herkes gölge tozu sıktı. Sebzeler yanmaya başladı güneşten. Gölge tozu bitkinin altındaki gövdenin yanmaması için sıkılıyor. Güneş ışınlarından bitkiyi korumak için” (K54-K-50-Kum)

Sıcaklık artışının hastalıkları etkilediği hatta bazı durumlarda zamansız ilaç kullanımına yol açtığı bilgisi edinilmiştir. Fakat küçük üreticilerden biri daha önce üretim yapılmamış bir toprakta çok fazla hastalıkla karşılaşılmayacağını

söylemiştir: “*Taze topraklarda, yeni sebze yapılan yerlerde pek fazla bulunmaz hastalık*” (K24-E-61-Kum). O halde yukarıda bahsettiğimiz döngüye bir yenisi daha eklenmektedir. Tohumların yol açtığı hastalıklar toprağa yayılmakta ya da kullanılan ilaçların kalıntıları toprakta kalmakta ve toprağın yapısına zarar vermektedir. Bu durumda toprağa ekilen bitki topraktaki zararlılarla etkileşime girerek büyüyememekte ve hastalanmaktadır. Ya da artan sıcaklıklar karşısında topraktaki börtü, böcek, haşereler daha etkili olmakta ve böylece ürün kaybı, ekonomik kayıp, çevresel bozulma gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Tarımda sorun olarak görülen bir diğer konu ise iklim (değişikliği)/afetler olmuştur. Katılımcıların kullandığı ifadelerde iklimsel etkiler, hava şartları, afetler, su sıkıntısı gibi konular tarımdaki önemli sorunlar olarak belirtilmiştir. Bunun sebebi olarak iklim değişikliği, küresel ısınma, doğaya zarar verme, doğaya müdahale etme olarak gösterilmiştir.

“*Ozon tabakasının delinmesinden dolayı diyorlar ona, işte küresel ısınmadan dolayı*” (K5-E-45-Kum)

“*Hava şartlar değişti. Onun nedeni de küresel iklim değişikliği olabilir*” (K54-K-50-Kum)

“*Doğal afetler Allah'tan gelen bir şey ama artık iklimlerin değişmesinden kaynaklanıyor işte. Eskiden mesela rüzgar olurdu, 3 gün rüzgar eserdi, 20 gün yağmur yağardı. Şimdi öyle bir şey yok. Şimdi yağmur yok. Bir geliyor tam geliyor. Aşırı geliyor. Rüzgarlar geldi mi kırıcı geliyor. Önceden böyle değildi. Sular bile eksildi öncekine göre*” (K5-E-45-Kum)

“*Doğayı mahvettik insanlar. Gittikçe hava şartları kötüleşiyor. Mesela Turunçova'da mermer ocakları var birileri para kazansın diye. Maden ocakları açılarak, ormanlarımız yanıyor. Doğa bozuluyor. Daha da yaşanacak bu bilim adamlarının söylediğine göre*” (K9-E-49-Kum)

Küçük üreticilerden yapılan alıntılara bakıldığında doğa, iklim değişikliği ve afetler arasında ilişki kurulmuştur. Doğaya zarar verilmesi iklim değişikliğine yol açmış ve bunun sonucunda da afetler yaşanmaya başlamıştır. Bu durumda katılımcıların tarımdaki sorunların sebebine dair bilgileri olsa da yapılması gerekenlerle ilgili çözüm üretil(e)mediği de ortaya çıkmaktadır.

Tarımda karşılaşılan bir diğer sorun zararlılar/haşereler/böcekler gösterilmiştir. Bunların kaynağı olarak da tohum, iklimsel etkiler ve taş ocakları

gösterilmiştir. Fakat tıpkı hastalıkların kaynağında olduğu gibi zararlıların/haşerelerin/böceklerin oluşmasında da ilaç ve gübrenin etkili olduğu aktarılmıştır:

“Haşerelerin kaynağı ne bilmiyorum ama ilaçların içinde mi geliyor gübreler mi geliyor ki. Önce biz suni gübre kullanırken bu kadar aşırı haşere yoktu. Fenni gübre de ziraide satılan 15/15 gibi ilaçlar. Eskiden şurup eder, domates kızarmaya başladığında domatese verirdin domates kudururdu” (K24-E-61-Kum). Dolayısıyla uzun vadeli deneyimler dikkate alındığında fenni gübrelerin kullanımıyla birlikte haşerelerde artış ortaya çıkmaktadır.

Haşerelerin ortaya çıkmasında havanın sıcaklığı, soğukluğu gibi durumların etkili olduğu da anlaşılmaktadır: *“Haşerelerin çıkmasında hava etkenleri etkili. Mesela hava yağmurlu giderse haşere çoğalır çünkü ilaç edemezsin”* (K24-E-61-Kum). Katılımcı kapalı havalarda ilacın etkisiz kalmasından bahsetmektedir.

Finike’de yaşayan bahçe bitkisi üretici olan kadın katılımcı ise narenciye bitkisinde unlu bit (böcek türü) oluşumunu taş ocaklarının varlığına bağlamaktadır: *“Portakal bahçelerinde taş ocaklarından dolayı unlu bitler oluşmaya başladı. Bunları millet ne kadar dile getirirse de dikkate alınmıyor”* (K33-K-46-Fin). Katılımcının ifadesinden yola çıkıldığında doğadaki kaynaklara müdahale sonucunda tarımdaki bitki ve ağaçlarda böcek oluşumu ortaya çıkmaktadır.

Tarımda sorun olarak görülen bir diğer husus ise ilaç kullanımındaki artış ile ilaçların böceklerle (haşere, bit vb) ve hastalıklara karşı etkisizliği gösterilmektedir. Bazı kişiler ilaçlamanın zorunlu olduğunu, ilaç yapılmazsa böceklerin ölmediği, hastalıkların geçmediği ya da ürünün zarar gördüğünden bahsetmiştir. Bu yüzden ilaç kullanımında artışın yaşandığı ortaya çıkmaktadır:

“İlaçlama zorunlu her 15 günde. Atmazsan sinek geliyor, kurt oluyor, kırmızı örümcek oluyor. 15 günde bir ilaçlamayıp 20.güne kaldığında o bitmiştir” (K33-K-46-Fin)

“Haşerelerle mücadele ediyoruz. İlaçlamayla mücadele ediyoruz. Devletin verdiği ilaç oranı kadar yapabiliyoruz. Geçerli olduğu kadar yapıyoruz işte. Dikmeye başladığımızdan beri mücadele ediyoruz. Yani dikmeye başlamamızla ilaç kullanmaya başlıyoruz” (K38-K-56-Fin)

“Şimdi her hastalığa ayrı ilaç vermek zorundayız. Normalde bir ilaç, zehir 3-4 zararlı böceğe etki yapıyordu. Şimdi beyaz sineğe ayrı, tutaya ayrı, harita

böceğine ayrı, tripise, kırmızı örümcek gibi zararlı böceklere ayrı ayrı ilaç atmak zorunda kalıyoruz” (K46-E-33-Fin)

“Haşere çoğaldı. İlaçla mücadele edilemez hale geldi. İlaça bağımlı hale gelindi. İlacın birini yapıyorsun biri geliyor” (K47-E-61-Fin)

Peş peşe yer verilen alıntılarda görülmektedir ki küçük üretici her böceğe farklı ilaç kullanmaktadır. İlaç kullanım aralığı azaldığı gibi ilaçlara olan bağımlılığın arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum tarımsal üretim yapanların girdi kullanımının ne kadar çok arttığı somut bir göstergesi olduğu gibi Finike ve Kumluca’da örtüaltı üretim ve bahçe bitkisi üretimi ile toprak ve su gibi tarımın temel malzemelerinin verimliliğinin düşmesine yol açmakta, aynı zamanda üretilen ürünlerde yoğun ilaç kalıntısının olması ihtimalini yükseltmektedir. Örneğin m.bianet.org/ (2019) pestisit kullanımında son 10 yılda %57 artış olduğu bilgisi yer almaktadır. Pestisit kullanımının en yaygın olduğu illerin başında Antalya ortaya çıkmıştır.

Toprağın eskisine göre verimli olmadığını aktaran hem örtüaltı hem bahçe bitkisi üreticisi: *“Öncekine nazaran verim düştü. Çünkü topraklar belli bir seviyenin altına geçti. Yıllardır sebze üretiliyor. Verimi düştü. Evveli gübre 1 çuval atarsan şimdi 5 çuval atıyorsun. Masraflar çoğaldı. 1 ağaçtan 15 kg domates olurken ya da yılda 10 sefer ilaç sıkarken şimdi sürekli sıkıyorsun. Mesela bir eskiden portakallara yılda 2 kere ilaç yapardık şimdi 10 sefer yapar olduk” (K24-E-61-Kum)*. Topraklarda uzun yıllardır üretim yapıldığını aktaran kişi, kullanılan gübrenin miktarının arttığını, bunları masrafları arttırdığını ve toprak verimliliğinin azaldığından bahsetmektedir.

Görüşülenlerden bir başkası da uzun yıllardır topraktan kaynaklı virüs sorunuyla uğraştığını anlatmıştır: *“Bizim ilaçlama sorunu var. Şu an patatezleme sorunu çok. Toprakta bir virüs. 2000 yılında başladı bu virüs hala da devam ediyor” (K24-E-61-Kum)*. Toprakta olan bu virüsün sık sık ilaçlama gerektirdiği, hatta dikilen bitkiye de zarar verdiği belirtilmiştir. Dolayısıyla üretim sürecinde birbirini takip eden döngülerden birisini de burada yakalamaktayız. Kullanılan ilaç, gübre vb. girdiler ve(ya) tohumların etkisiyle toprağın doğasındaki yararlı bakteriler yok olmaktadır. Hatta katılımcının aktardığı ifadedeki gibi toprak hastalanıp ilaçlama yöntemi ile bu hastalığı yenmeye çalışmaktadır.

İlaç kullanımındaki artış veya ilaçların etkisizliğinin kaynağının ne olduğu konusunda ise çok az kişi fikir beyan etmiştir. Farklı bir fikir olarak sadece bir kişi

örtüaltı üretim alanının etkisi olabileceğini söylemiştir: “*Seraları görüyorum. Şimdiye kadar kelebek yoktu. Serayla fideyle mi geliyor bilmiyorum*” (K33-K-46-Fin). Burada fide ve tohuma yönelik acabalar olsa da fide, tohum vb. yanında örtüaltı alanla birlikte sebzelerde hastalık ve(ya) zararlı türün ortaya çıktığı görüşü vardır. Halk arasında “kelebek” olarak ifade edilen ancak “ana konukçusu domates olan ve Akdeniz iklimine sahip yerlerde görülen domates güvesi (tuta absoluta)” (bku.tarimorman.gov.tr, s. 28-30) zararlısının şimdiye kadar olmayan bir zararlı türü olduğundan bahsetmiştir.

3.1.3 Kumluca ve Finike’de Örtüaltının Yaygınlaşması ve İklim Değişikliği Kırılganlığının Üretimi

Bu bölümde, Finike ve Kumluca’da hortum, dolu gibi iklim değişikliğine bağlı olaylardan olumsuz etkilenmenin seracılığın yaygınlaşması ile nasıl bağlantılı olduğu, örtüaltının yaygınlaşmasında politik ve ekonomik nedenlerin önemi ve bu nedenlerin iklim değişikliği kırılganlığının yaratılmasında nasıl rol oynadığı görüşmecilerin anlatılarından yola çıkarak anlatılmaktadır.

Bu bölümün temel savı şu şekilde ifade edilebilir: koşu bandı üretim kuramı devlet-sermaye- çiftçi çıkarları elele vererek Kumluca’yı geniş bir örtüaltı koşu bandı üretim alanına çevirmiştir. Koşu bandı üretim kuramının temel vurgusu “ekonomik kalkınma” başka bir ifadeyle “büyüme ideolojisi”dir. Bu yüzden de sermaye, devlet ve emek grubu bu anlayıştan hareket etmektedir (Gould vd., 2004, s. 297). Her üçünün de ekonomik büyüme arayışı üretimin genişlemesine, sermayenin yoğunlaşmasına ve çevresel zararları arttırmıştır (Schnaiberg, 1980). Örtüaltı üreticiliğinin yaygınlaşması, bu noktada devletin sermayeyi teşvik etmesiyle birlikte hızla artmıştır. Narenciye ağaçlarının sökülüp yerine örtüaltı tesis kurulmasında resmi kurumların müdahale etmemesi, daha önce hortum geçen güzergahta örtüaltı üretimin kurulmasında devletin destekler sunması, geçmiş yıllardaki hortum afetlerinin güzergahlarında olmasına rağmen hortumun geçtiği alanlarda örtüaltı üretim tesisi kurulması Kumluca’da örtüaltı üretimini yaygınlaştırmıştır. Bu süreçler iklim değişikliği kırılganlığını yaratmada önemli rol oynamış görünmektedir. Seracılığın bu denli yaygınlaşması iklim değişikliği etkileri sonucunda olası risklerden oluşacak kırılganlıkların üretiminde aktif rol oynamaktadır.

“Özal’ın teşvik zamanlarından beri. %50 hibe verdi yatırıma. Sera için yatırıma %40-50 arasında değişen hibe verdi. O zaman yoktu, azdı seracılık.

Pamuk, susam, buğday, mısır vardı. Daha çok gelir elde etmek için seracılık. Pamuk son zamanlar masrafını karşılamadı. Portakallar 80'den sonra söküldü. Seralar kuruldu. Tarlalar dolduruldu, yükseltildi sera yapıldı. Boş arazi yok yani” (K10-E-56-Türk)

“Zamanında boş tarlalar da seraya dönüştürüldü. Boş arazi kalmadı artık. Bu kadar yaygın olmasının sebebi nedir? İklim şartları. Kışın başka yerlerde olmuyor bu sebze. 20 yıl önce iklim şartları uygun değil miydi seracılık için? Şimdi ne oldu? O zaman da vardı. O zaman derme çatma, dilmeden, ağaçtan seralar vardı. Teknoloji ilerledi demiri çıktı, devletin verdiği teşvikler oldu. Çiftçiye iki yıl ödemesiz 7 yıla kadar krediler verdi” (K14-E-43-Türk)

Örtüaltı üreticilerinin ifadeleri göstermektedir ki teknolojideki gelişmeler, tarıma yapılan devlet destekleri, kredi imkanları örtüaltı tarım üretiminin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu durum Kumluca başta olmak üzere Finike'nin de çehresinin değişmesine yol açmıştır. Tarihsel süreçteki bu değişimi ve tarım politikalarının Kumluca ve Finike üzerindeki etkisini katılımcıların aktardığı bilgilerle detaylandırılm.

Bu bölümün 3.1. başlığı altında Kumluca ve Finike'deki tarımsal gelişime dair detaylı bir literatür bilgisi verilmişti. Her iki ilçenin de tarımsal gelişim süreci birbirine paralel olmuştur. Bu bilgi katılımcıların aktardığı bilgilerle de örtüşmüştür. Cumhuriyetin başlarına kadar tarım yapılabilecek alan olmayan Kumluca ve Finike bataklıklarla çevrili bir bölge iken Cumhuriyet sonrasındaki devlet destekli politikalar bölgenin üretim yapısını değiştirmiştir.

Bölgenin ürün çeşitliliğinde geçmişten bugüne gelene kadar sürekli bir değişim olmuştur. Katılımcıların da paylaştığı bilgilere bakıldığında geçmişten bugüne bölgede yetiştirilmiş birçok ürün vardır. Geçmişte yetiştirilen ürünlerin iki ilçede de uzun yıllar pamuk, mısır, susam, darı/mısır, buğday, bostan, arpa, ekin, portakal çeşitlerinde üretim yaptığı bilgisi aktarılırken Finike'den farklı olarak Kumluca'da açık alan/bostan üretimi yapıldığı bilgisi edinilmiştir.

Katılımcılardan sadece biri çeltik ekimiyle ilgili bir bilgi paylaşmıştır. Bunun nedenleri arasında görüşme yapılan kişilerin yaş ortalamasının düşük olması, ileri yaştaki kişilerin bilgi birikimini aktarmaması, çeltik üretiminin uzun sürmemesi gibi nedenlerin olduğu olasılığından bahsedilebilir.

Çeltik ekiminden bahseden kişi aynı zamanda bölgedeki ürün değişikliği sürecine de değinmiştir: *“Darı, susam, pamuk kalmadı artık. Eskiden buraya çeltik*

de ekilmiş. Yörüklerin altına ova kısmına çeltik ekilmiş. Çünkü bu bir arayış. O zaman buralarda bahçe yok daha. Darıdır, susamdır, pamuktur adam deniyor. Bir de onu denemiş adam daha mı gelir getirir diye işte” (K48-E-70-Fin). Bahçe bitkisi üretici olan Finikeli üreticinin ifadelerinde de yer bulmaktadır ki tarımsal üretimde bir arayış olmuştur. Söz konusu arayışın kaynağı ise gelir elde etmeye dayandırılmaktadır.

İki ilçenin birbirine fiziksel yakınlığı ve iklimsel benzerlikleri ürün çeşitliliğine de yansımaktadır. Bu bilgi görüşülen kişilerin aktardığı bilgilerle de örtüşmektedir.

Görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu geçmiş yıllarda üretilen ürünler hakkında bilgi aktarırken en sık bahsedilen ürün “pamuk” olmuştur:

“Çok eskilerde pamuk tarlası, mısır falan ekirmiş ama annemgil doğduktan sonra portakalcılık başlamış” (K38-K-56-Fin)

“Pamuk, susam, buğday, mısır vardı. Daha çok gelir elde etmek vazgeçildi bunlardan. Pamuk son zamanlarda masrafını karşılamadı. Portakallar 80’den sonra söküldü. Yerine seralar kuruldu” (K10-E-56-Kum)

“Daha öncesinden pamuk, mısır, susam vardı 30-40 yıl önce meşhurdu. Ama şimdi herkes seracılığa yöneldi. Çünkü o ürünlerle geçinemezsin ki. 30-40 yıldır örtüaltına geçildi” (K1-E-57-Kum)

Açık alan/bostan üretimi yapan katılımcılar: *“Portakallık öncesi pamuk varmış. Boş karpuz dikiyorlarmış” (K17-E-41-Kum), “Seralar olmadan önce pamuk karpuz kavun susam vardı bu alanlarda. Parası düşük olduğu için vazgeçildi” (K18-E-42-Kum).*

Tarımsal üretimde pamuk, buğday, mısır, susam, bostan gibi ürünlerin ekip dikildiği dönemlerden bahsedenler aynı zamanda ürün değişikliği hususunda da bilgi vermiştir. Ürün değişikliğinin en önemli nedenlerinden birisi olarak üretilen ürünlerin kazanç sağlamaması başka bir ifadeyle ekonomik nedenler karşımıza çıkmıştır. Bulgulardan elde edilen bilgilerde en fazla pamuk üretiminden bahsedildiği ortaya çıkmıştır. Hatta örtüaltı ve bahçe bitkisi üretimini ayrı tutarsak diğer ürünlerden pamuk üretimine geçişte 1950’li yıllar itibariyle pamuk üreticilerine yapılan devlet desteklerinin etkili olduğu anlaşılabilir. Dönemin politikalarının “ülke içi üretimi artırma ve ihracat” kapasitesini yükseltme (Eştürk ve Ören, 2014: 194) ve “ürün desteği, ürün alım desteği” (Özkan, 2016: 414) gibi atılımları Kumluca ve Finike’de de etkisini göstermiştir:

“Pamuk 1974’te Ecevit döneminde %100 artmış. Hatta 1’e 3 artmış ta diyebiliriz. 2,5 liradan 8 liraya çıkmış” (K48-E-70-Fin). Pamuk üretimindeki yüksek kazanç ve bu ürünün devlet tarafından teşviki, pamuk üretiminde altın çağın yaşanmasına yol açmıştır. Benzer durumda turunçgilin yaygınlaşması, örtüaltı üretimin yaygınlaşmasında da olduğuna dikkat edildiğinde Kumluca ve Finike’de tarımdaki gelişme, büyüme, üretilen ürünlerin söz konusu ürün değişikliklerinde devletin doğrudan bir katkısı olduğunu görmekteyiz. Ayrıca devletin bu teşvikleri bölge halkının tarıma olan ilgisini arttırmış ve yerli halk küçük tarım üreticisine dönüşmenin önemli adımlarından birini atmıştır.

Tarımdaki ürün denemeleri birbiriyle aynı ya da yakın zamanlarda olmuştur. Örneğin pamuk üretiminin artış gösterdiği zamanlarda narenciye denemeleri de yapılmıştır. Örneğin Finikeli bahçe bitkisi üretici olan kişi: *“O zamanlar birisi getirmiş aşığı. Pazarı da iyi olduğundan, çiftçi para kazanıyormuş. Bizden önceki nesilden duyduğum kadarıyla Denizler (bölgenin yerlisi ve zengin bir aileden bahsetmekte) getirmiş. Amerika’dan falan getirmişler diye duydum. Bunlar bunu Sahilkent tarafında 5-10 ağaç dikmişler. Ondan sonra buradakiler yavaş yavaş dikmeye başlamışlar”* (K47-E-61-Fin) aktarımlarında bulunmuştur. İlgili ifadeye göre yerli halktan birinin deneyimiyle turunçgil tarımının tanınmış olabileceği muhtemeldir.

Kısa bir süre içinde turunçgil yetiştiriciliğinin sağladığı kazanç, özellikle de portakal üretimine olan talebi arttırmıştır. Narenciye üretiminin yaygınlaşmasındaki tek neden gelir getirmesi olmamıştır. Bilhassa Finike’nin iklimi ve toprak yapısının etkili olduğu belirtilmiştir: *“Finike çukurunda narenciye. Aşağı yukarı 50 yıldır var. Finikenin hava şartları etkili narenciyenin burada bu kadar yaygın olmasında. Bu portakal her yerde bu kadar olmaz”* (K39-E-60-Fin), *“Portakal Finike’nin toprak yapısı için uygun”* (K36-E-38-Fin). Bu durumda özellikle Finike’nin ılıman iklim koşulları ve toprak yapısı narenciye üretimine olanak sağlamıştır. Böylece Kumluca ve Finike’de temel gelir kaynaklarından birisi bahçe bitkisi üretimi haline gelmiştir.

Bahçe bitkileri yetiştiriciliğinde turunçgil üretimi ön plana çıkarken, tarımdaki devlet desteği bu üretim alanlarının yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Turunçgil tarımının yaygınlaşmasındaki hususlardan biri Marshall yardımlarıdır. Modern tarım ve yabancı destekli üretimin Türkiye’deki artışında

etkisi olan Marshall destekleri pamuk ve turunçgil üretiminde üretim arttırma yöntemlerinden bir diğeridir:

“Çocukluğumdan beri tarımın içindeyim. Önce pamuk ekerdik elin yerlerinde. Babam biriyle beraber yer almış. Buradan bir adam babamın adına Marshall yardımı talebinde bulunmuş Ankara’dan. O aldığı yerin içine turunç dikmiş. Diktiği turunçları satmaya başladı babam. 60-70 kuruştan fidanları satmış. Ertesi yıl zaten o sattığı fidanlardan aldığı yerin parasını ödemiş. Bahsettiğine göre zaten o yıl 30-40 bin fidan satmış. Dediğim yıllarda bizden fidan alınıp dikilen yerler darı, susam, pamuk tarlası zaten. Fidan dikildikten sonra hemen bahçe olmuyor. Yine o mahsuller ekilip dikilmeye devam ediyor yani. Bizim kendi tarlamız 6 dönümdü. Kendi tarlamız içinde de darı susam pamuk ekmeye devam ediyoruz. Elin yerinde de ekip biçmeye devam ediyoruz. Biz 1953’te diktiysek 1 yıl sonra da fidanlar aşılannmıştır. 1954’te. Onlarda 1957-58’de meyve vermeye başlar. Bizden sonra millet kendi de çekirdekten fidan büyütmeye başladı güzel para ediyor diye. Sonra dikilen tarlalar dolunca fide para da etmez oldu” (K48-E-70-Fin). Marshall yardımları yeni bir ürünün hatta üretim alanının yayılmasında etkili olmuştur. Küçük üretici Marshall yardımıyla birlikte turunçgil fidanı yetiştirmiş ve üretimi gerçekleştirdiği ilk yılda üretim yaptığı alanı satın alacak kadar gelir etme etmiştir. Bu durumda bölgede yaygınlaşmaya başlayan turunçgil üreticiliği hızla artmaya başlamıştır. Gelir getirmesinin sağladığı çekicilikle susam, pamuk, darı, mısır gibi ürünlerin üretim yapıldığı tarlalar narenciye üretim alanlarına dönüşmesini özellikle de portakal ürünü yetiştiriciliğini başlatmıştır. Hatta “Burada narenciye Türkiye’de daha tek. Adana, Mersin daha yeni” (K47-E-61-Fin) ifadesine baktığımızda bölgesel olarak başlayan bir ürünün benzer iklim özelliklerine sahip başka yerlere aktarılması söz konusu olmuştur. Ancak Katılımcı 48’in ifadesinden devam etmek gerekirse narenciye üretimindeki yaygınlaşma arz talep dengesi bozulunca hızla düşüşe geçmiştir. Başka bir ifadeyle kapitalist sistemin artı ürün ve gelir dengesinin krize girmesi ile üretilen ürünün pazar arayışının dara düşmesi üretimde yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Çünkü narenciye üretimi başladığı yıllarda portakal ürününün çeşitli türleri denenmiştir. Bundaki amaç ise piyasanın talep ettiği ürünleri yetiştirmektir.

Finike’de portakal üreticiliği, farklı türde portakalların denenmesiyle piyasa koşulları için uygun ürün yetiştirilmesi hedeflenmiştir:

“Genelde biz yerli (yoz) portakal deriz. Artı yafa vardır. Washington ve velesye (valensiya) portakal vardır. 6,5 -7 dönüm civarında yerimiz vardı. Babam da yarısını yoz yarısını da yafa yapmış. O zaman arada aşı tutmayanlara da Washington portakal aşısı yapmış babam. Şu an yemeklik bir yafa ağacımız yok. 4-5 velesye ağacımız kaldı o da yemeklik. Yoz portakalın kış şartlarına göre satım ve olgunlaşma sezonu geç oluyor. Mesela washingtonu bu ayda (kasım) başlıyorsun, martın sonuna kadar topluyorsun. Bu taraflarda kalmadı yafa. Yafanın kabuğu kalın oluyor ama lezzetlidir. O da yoz portakal gibi çekirdekli oluyor. Ama albenisi güzeldir yafa portakalın. Yoz portakal marttan sonra. O zamana kadar tüm kış üzerinden geçiyor. Şimdi ilaçlar var. O zamanlar çok da ilaç yoktu. Ağacın tabanından başlıyor tepesine çıkıyordu çürümeye meyvelerin. Yani yafadan biraz daha geç vakitte yoz portakal toplanır. Aslında yetişen ürünlerde ağaçta en fazla kalan meyve portakal. Portakalın yafa, yoz ve Washington türlerinin hepsi uzun süre ağaçta kalır” (K48-E-70-Fin). Aktarılan bilgiler ışığında ve literatürün de bize sağladığı bilginin örtüşmesine tanık olunmaktadır. Narenciye ürün tercihinde ve değişikliğinde erken dönemde kazanç elde etme, dayanıklı ürünlerin üretimi, lezzet gibi faktörler etkili olmuştur. Ancak dikkat çekilmek istenen bir nokta daha vardır. Finikeli üreticinin “o zaman da ilaçlar yoktu, şimdi ilaçlar var” ifadesiyle tarımdaki ilaç kullanımında artış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü değişen ürün çeşitliliğinde ürünün uzun süre kalabilmesi, dayanıklı olması, ürün kaybı yaşanmaması da önemli değişkendir. Böylece piyasa koşulları talep ettiği ürüne erişebilirken küçük üretici de gelir kaybı yaşamak istememektedir. Bu da kapitalist sistemin küçük sermaye sahibinin kazancını kaybetmek istemediği ve bu bağlamda da serbest piyasanın sunduğu tüm uygulamalara uyum sağlamaya eğilim gösterdiği bilgisine ulaşmamızı sağlamaktadır.

Turunçgil üreticiliğinin popülerleşmesindeki 1970’li yıllarda karayolu ulaşımındaki gelişme de etkili olmuştur. Bu gelişme bahçe bitkisi ürünlerinin daha uzak noktalara pazarlanmasına olanak sağlamıştır. Teoman (2001)’in de belirttiği gibi karayolları ağının gelişmesiyle beraber, artan üretimin pazarlara ulaşımında da bir hareketlilik söz konusu olmuştur (2001, s. 43). Böylece küçük mülk sahipleri, geçimlik üretimden kısmi de olsa sermaye biriktirebilen üreticiler düzeyine gelerek, piyasanın genelleşmiş meta üretimine eklemlemeye başlamıştır

Turunçgil üretiminin yaygınlaşmasında devlet destekleri kadar pamuk üretimindeki gelir kaybı ve işçilik durumu da etkili olmuştur:

Finikeli ve manavcılık yapan ve emekli kişi, “Eskiden buraları yoz, sonra Washington’a geçildi. Gelir olunca da tercih edildi. Mesela pamuk toplayacak amele bulamıyorsun. Kg 10-15 kuruşa topluyorlar. O zaman 50 kg toplayamıyorsun bile. Adam amele pahalı, işçilik pahalı, pamuktan zarar etti. Bu sefer pamuğu vazgeçti. Şimdi denize kadar Göksu’ya kadar portakal bahçesi var” (K32-E-72-Fin) diyerek portakalın yaygınlaşmasında pamuk üretimi sürecindeki sorunların etkili olduğunu aktarmıştır.

“Çok eskilerde pamuk tarlası, mısır falan ekirmiş ama annemgil doğduktan sonra portakalcılık başlamış”. Neden dönüşüm oldu? “Demek ki daha verimli, satışı daha iyi. Pamuk ne kadar olacak. Eskiden ovadaki tarlalar hep pamuk ve mısır tarlalarıymış. Sonra yoz, sonra Washingtona geçilmiş” (K38-K-56-Fin).

Finike ve Kumluca’nın bahçe bitkisi üretimindeki yaygınlaşmada diğer ürünlerdeki gelir kaybı etkili olurken ürün değışikliklerinde piyasa koşullarının, devlet teşviklerinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat benzer bir tablo bahçe bitkisi yetiştiriciliğinden örtüaltı üretime dönüşte de yaşanmıştır.

Bölgede turunçgil üreticiliğinin yanında önemi artan bir diğer üretim alanı ise örtüaltı üretimi olmuştur. 1970’lerde plastiğin örtü materyali olarak kullanılması ve plastik seraların kurulumunun basit ve daha ucuz olması plastik sera alanlarının cam sera alanlarına göre daha yaygın kılarken örtüaltı üretime geçişi hızlandırmıştır (<https://antalya.ktb.gov.tr/>, s.403; Korkmaz, 2009, s. 56-61).

Bölgenin tarihinden de görüldüğü gibi tarımsal üretimde sürekli olarak bir değışim ve gelişme yaşanmıştır. Bu değışimlerin ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerden biri ekonomik nedenler, bir diğeri ise politik nedenlerdir. Çünkü pamuktan turunçgile, turunçgilden örtüaltı üretime kayışta devletin sunduğu teşviklerin ve pazar koşullarının önemli olduğu görülmüştür. Pamuk üretiminde Ecevit Dönemi desteklerinden bahsedilirken, turunçgilin yaygınlaşmasında Marshall yardımı desteklerinin etkisinden bahsedilmiştir. Bu da bize ekonomik etkilerle politik etkilerin eklemlenmiş olduğunu göstermektedir.

“Portakalın öncesinde pamuk, susam vardı. İnsanlar bu değışikliğı bence ekonomik nedenlerden dolayı yapmışlardır. Bu gördüğünüz arazinin kompleksi pamukmuş. Pamuk, susam, ekin, buğday, arpa varmış”. Kaç yıl olmuş bunlardan vazgeçileli? “Bu bahçe 30 yaşında. Ona bağılı olarak dediğiniz mevzu bir 50 yıl var bence”. Sonra? “Narenciye sökölüp yerine sera kuruldu. Narenciyenin dönüm

kazancı 2,5 milyardı (eski para birimi). Seranın 15-20 milyar olunca millet söktü. 3 sene seraya çalışırım, ondan sonra seradan para kazanırım dedi. Portakal para etmiyordu o zaman. Çok fazla yaygın oldu bu durum. Bu gördüğünüz seranın %50'si bahçeydi. Portakalın öncesinde pamuk, susam vardı” (K2-E-25-Kum) ifadesinde bulunan kişi babadan oğula aktarılan topraklarda sulu-kuru tarımdan bahçe bitkisine, bahçe bitkisinden de örtüaltına dönüşen bir üretim sürecini anlatmıştır.

“Sebzeciliğin daha iyi para etmesi. Pazar paylarının genişlemesi. 20 yıl öncesinde bu kadar sebze nereye satılsın. Aklınızın alabileceği her ülkeye satıyoruz biz. Almanya, İngiltere, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya, İran, Irak, Arabistan her yere satıyoruz. Hem üretim hem ihracat var yani şu an” (K14-E-43-Kum)

“Eskiden çeşit azdı. Şimdi 30'un üzerinde çeşit var. Çeşitler arttı. Pazar gelişti. İhracat gelişti. Market pazarı arttı. Bunların hepsi örtüaltının artmasını sağladı”. (K16-E-31-Kum)

“Dünyada bu şekilde örtüaltı. İhtiyaç sebebiyle. Bir günde kaç çocuk dünyaya geliyor. Boğaz artıyor. Sirkülasyon var. Mesela bu yıl 30 ton domates tüketiliyorsa Türkiyede seneye 40 ton tüketilecek. Dışarıdan gelenler de var. Suriyelisi var osu busu var. Yani nüfus artıyor, talep de artıyor” (K22-E-41-Kum)

Serbest piyasanın talepleri, artan ürün talebi Finike ve özellikle de Kumluca'daki çiftçileri örtüaltı üretime hızla entegre etmiştir.

Çeşitli dönemlerdeki hükümet politikalarının tarımsal üretimi şekillendirdiğinden bahsedilmişti. Mevcut politik adımlardan birisi de örtüaltı üretim sürecinin yaygınlaşmaya başladığı zamanda denk gelmiştir. Bölümün içinde yer verildiği gibi Özal dönemi teşvikleri örtüaltı üretiminin bölgede yayılmasına fırsat vermiştir. Birikimi olmayan ya da sermaye sahibi olmayan kişilere sağlanan kredi olanakları örtüaltı yatırımda önemli olmuştur. Bankaların sunduğu kredi olanakları neo-liberal finans sistemi ile ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Kısa vadede sermaye birikimine katkı sağlıyormuş gibi görünen bu fırsatlar uzun vadede “mülksüzleştirme yoluyla birikimde temel araçlardan (Harvey, 2015a, s. 168) birisi haline gelmiştir.

“Bu seraların kurulmasında devletin etkisi var. 7-8 yıl önce Ziraat Bankasının sera kurdurma kredileri mi ne var. 5 yıl sıfır faiz mi ne. Yaygınlaşmasında bunun da etkisi oldu. Öncü oldular” (K2-E-25-Kum)

“Zamanında boş tarlalar da seraya dönüştürüldü. Boş arazi kalmadı artık”. Bu kadar yaygın olmasının sebebi nedir? *“İklim şartları. Kışın başka yerlerde olmuyor bu sebze”.* 20 yıl önce iklim şartları uygun değil miydi seracılık için? Şimdi ne oldu? *“O zaman da vardı. O zaman derme çatma, dilmeden, ağaçtan seralar vardı. Teknoloji ilerledi demiri çıktı, devletin verdiği teşvikler oldu. Çiftçiye iki yıl ödemesiz 7 yıla kadar krediler verdi”* (K14-E-43-Kum).

“Örtüaltı. Son 20 yıldır. Her yıl 100 dönüm narenciye sökülüp sera kurulur. Son 5 yıldır da artık portakal bahçesi kalmadı. Kalanlar da sökülüp örtüaltı kuruyor. Tabii ki zamanında boş tarlalar da seraya dönüştürüldü. Boş arazi kalmadı artık” (K14-E-43-Kum,)

Devlet destekleri, kredi olanakları, sermaye piyasasının genişlemesi gibi etkenler örtüaltı üreticiliğini daha da hızlandırırken aynı zaman da bahçe bitkisi alanları yanında çok sayıda boş arazi örtüaltı üretime dönüştürülmüştür:

“Narenciye daha yaygın ama bahçesini kökleyip sera da yapanlar oluyor. Kırsal yerde tarlası olanlar sera yapıyor. Mesela Yellice Mahallesi 'nde yapıyorlar” (K27-K-75-Fin)

“Nüfus arttı. Arz talep arttı. Üreticiler de bulduğu yeri dikmeye başladı. Örtüaltı da artmaya devam ediyor. Mesela önceden gördüğünüz binalar hep seraydı. Günümüzde yerini inşaata bıraktı. Bu taraflar seracılıktan inşaata kaydıkça dağdaki boş yerlerde de sera kurulmaya başladı” (K25-E-30-Kum)

“Bol bol sera yapıldı. Ekonomik olarak daha iyi hale getirdi. Hava olarak yeşillik kayboldu. Beyaz örtünün kaplaması. Aynı kar yağdığında ortalığı beyaz örtünün kaplaması gibi her taraf kaplandı. Boş toprak yok” (K17-E-41-Kum)

“Hani dedim ya pamuk susam darı tarlası kalmadı diye. Önümüzdeki yıllarda bu bahçeler de kalmayacak mesela. Kumluca'da mesela şu an adamlar bahçeleri söktü sera kurdu. Onu da söküp yerine bina yapıyor adamlar. Eskiden Kumluca küçüktü ve bomboştu. 50 yıl da Kumluca çok değişti. Bir 50 yıl sonrasını tasavvur edemiyorum” (K48-E-70-Fin)

“Bahçeyi köklediler mesela. Tarlası olan tarlasına, bahçesi olan bahçeni kökledi yerine sera kurdu. Yoz portakal olanlar çoğunlukla bahçelerini kökledi sera yaptılar, Washington portakalı olanlar şey yapmadı” Neden peki? *“Daha fazla gelir var diye. Bahçenin geliri az, sera daha fazla gelir getiriyor diye”* (K4-K-58-Kum)

“Narenciyeler (portakallar) devamlı kökleniyor. Burada yıllık nerden baksan en az 100 dönüm belki daha fazla yer kuruyor narenciye portakal para etmediği için. Bu sene belki biraz para getirebilir. Çünkü yazın olan sıcaktan dolayı meyveler çok döküldü. Yılda narenciyede 10 dönüm yerde 60-70 bin lira kazancı oluyorsa adamın, seracılık yaparsa dönemde 30 bin liradan masrafı içinde 300 bin lira para kazanır. Masrafının çıktığında dönemde 15 bin lira para kalır. O da az para değil” (K13-E-40-Kum)

“Yaygın olmasında etkili olan; daha önce buralar narenciyeydi, Kumluca çevresi benim bu tesisimin olduğu yer de narenciyeydi. Narenciye çok olduğundan dolayı para etmiyordu. Millet genellikle söküp sera kurmaya başladı” Bunlara İlçe Tarım Müdahale etmedi mi? “Etmedi. Kişinin kendi tarlası, kendi arazisi. İlçe tarım ne diyecek. Bana bir destekleme mi sağlıyor ilçe tarım. Benim cebime bir para mı koyuyor. Ona ne derler” (K2-E-25-Kum)

Bahçe bitkisi üretiminin hızla terk edilmesinin yanında İlçe Tarım Müdürlüklerinin narenciye ağaçlarının kesilmesine müdahale etmediği bilgisi paylaşılmıştır. Örtülatı üretici ve mülkiyet sahibi kişi üretim yaptığı alanının özel mülkiyeti olduğunu ve bunun için resmi bir durdurmanın olamayacağını ifade etmiş olsa da örtüaltının yaygınlaşmasında politik bir tutum olduğunu söylemek yanlış olmamalıdır. Ayrıca tüm bu değişim bölgenin yeşil görüntüden beyaz görüntüye dönmesinde de etkili olmuştur. Fakat ekonomik ve politik etkilerle hızlı artış gösteren örtüaltı üretim iklim değişikliğine bağlı hortum ve diğer doğa olayları riskinin üretiminde önemli rol oynar hale gelmiştir.

1980’li yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerin sermaye birikim sürecini sürdürebilmesi konusundaki arayışları, gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelere yönelik hedefledikleri sözde kalkınma adı altında yapılan neo-liberal kalkınma politikalarının tarım sektörü başta olmak üzere Türkiye ekonomisindeki yeniden yapılandırma girişimleri dikkate alınmadan Finike ve Kumluca’daki mevcut iklim riskleri ve zararları anlaşılabilir.

Türkiye tıpkı gelişmekte olan diğer ülkeler gibi ekonomik ve finansal sorunlarla iç içe olup içinde bulunduğu borç kriziyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Krizle mücadele için başvurduğu yöntemlerden birisi IMF’nin yapısal uyum politikalarıdır. Buna bağlı olarak Türkiye’nin tarımsal üretimi DB, DTÖ ve AB aracılığıyla mevzuata uygun bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Böylece

tarımdaki geleneksel meta üretimi ve ihracatı yerine değeri yüksek mahsul üretimine ve ihracata geçiş söz konusu olmuştur (Aydın, 2010, s. 157-161).

Türkiye devleti, borçlarıyla ilişkili olarak ekonomik ve finansal sorunlarından dolayı 1980'lerden bu yana neo-liberal politikaların bir parçası olan ihracatı ve nakit değeri yüksek olan mahsul üretimini üretmeye zorlanmıştır. Bu bağlamda dönemin hükümeti örtüaltı üretimi destekleyici faaliyetlerde bulunmuştur. Örtüaltı üretimin alt yapısının inşası için yüzde elli kredi destekleri sağlanırken portakal üreticiliğinde gerçekleşen gelir kaybı ve portakal yanı sıra diğer ürünlerin yeterli geliri sağlayamaması örtüaltı alana ilgiyi daha da arttırmıştır. Katılımcılar örtüaltı üretime geçmelerindeki itici gücün yüksek kazanç elde etmek olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında devletin düşük faizli kredi olanakları ile kredilerin uzun vadede ödenebilmesi ya da kredi ödemesinin ertelenmesi gibi olanaklar çiftçiyi cezbetmiştir. Bu sayede özellikle Kumluca ilçesinde örtüaltı üreticiliği hızla yayılmaya başlamıştır.

Örtüaltı üreticiliğinin yaygınlaşmasında örtü materyalinin cam materyale göre ekonomik oluşu, yurt içinde ve yurt dışındaki pazar payının artması ve üretilen ürünlerin Rusya, Almanya, Avusturya, Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye ihracatının artışı bölgenin dev bir beyaz örtü ile kaplanmasına yol açmıştır.

Ürün tercihinde ihracat yapılan ülkelerin taleplerinin dikkate alındığı bilgisine bakmak gerekirse: “*İhracatta domates ve dikenli salatalık Rusya'ya, limon Hırvatistan ve Polonya, kaliforniya, şili, macar gibi biber çeşitleri Avrupa ülkelerine Almanya Avusturya'ya gidiyor. Biber çeşitleri de tohuma göre belirleniyor*” (K20-E-34-Kum). Söz konusu ilişki sadece üretilen ürünlerin piyasası ve ihracatından ibaret olmamıştır. Tarımda kullanılan ilaç, gübre, plastik gibi materyallerin ithalatını da açık hale getirmiştir. Üretilen ürünlerin tohumlarının ithal edilmesi ise üretim sürecinde piyasa koşullarına bağımlılığı arttırmıştır. Çünkü üretilen ürünlerin tohumları yerli tohum değil, İsrail, Hollanda, İspanya gibi ülkelere getirilerek üretim gerçekleştirilmektedir. Katılımcıların bazıları örtüaltı üreticiliğindeki bağımlılığın farkındadır.

Tezin bulguları göstermektedir ki Cumhuriyet'ten bu yana Finike ve Kumluca'nın tarımsal üretiminin şekillenmesinde politikalar etkili olmuştur. Ancak özellikle 1980 sonrasındaki politikalar küçük üreticinin belirli risklerle karşı karşıya kalmasını güçlendirmiştir. Üretim sürecinde devlet desteğinden mahrum kalan küçük üretici ürettiği ürünlerin üretim araçlarının büyük bir çoğunluğunda serbest

piyasa mekanizmasına bağımlı kalmıştır. Ne kullandığı üretim araçlarında ne de ürettiği ürünün fiyat artışında azalışında söz sahibi olamayan küçük üretici üretimi yapabilmek ve ürettiği ürünü satabilmek için büyük şirketlere bağımlı olmuştur. Bu bağımlılık aynı zamanda küçük üreticiyi borçlandırmıştır. Üretime devam edebilmek için girdileri kullanmak zorunda bırakılan küçük üretici, yeterli geliri elde edememesi durumunda üretimde kullandığı girdileri zirai ilaç bayilerine, fide şirketlerine, örtüaltı üretim tesis pazarlayan firmalara ya da esnaflara borçlanarak elde etmektedir.

Kumluca'da hemen hemen her yıl az ya da çok olacak şekilde örtüaltı üretim alanlarında kayıp ve zararlar yaşansa da 2017-2018 ve 2019 yıllarında yaşanan hortum sonrasında ekonomik kayıplar yüksek miktarları bulmuştur. Oysa geçmiş yıllarda bölgede yaşanan çeşitli hava olayları olsa da son yıllarda bunların etkisi daha yıkıcı olmuştur. Hatta bu etki geçmiş yıllarla kıyaslandığında daha fazla olmakla birlikte gelecek yıllar içinde de artış göstereceği düşünülmektedir:

“Geçmişte böyle olmuyordu. 1 hafta yağmur yağdı sel gelmezdi. Şimdi 1 saat yağmur yağsa sel geliyor. Bizim buraya olmadı da olan yerlerde var. Mesela doluyla beraber yağmur geliyor. Geçen günkü dolu ceviz gibiydi. Afetli geliyor şimdi” (K27-K-75-Fin)

“Eskiden böyle bir şey yoktu. 5-6 yıldır hortum fırtına dolu meşhur oldu. Korkuyoruz artık. Bir yağmur yağdı mı hortum çıkacak, dolu yağacak, zarar göreceğiz diye korkuyoruz” (K30-E-48-Fin)

“Geçmiş yıllarda biz burada hiç hortum görmedik. 80-90 yaş da görmemiş. Yeni moda olarak hortum eklendi. Daha önce dolu, don olarak doğal afet görüyorduk. Daha sonra hortumlar modaya çıktı” (K34-E-29-Fin)

“Geçmişte de oluyordur ama şu an çok fazla görülüyor. Daha önceden 10-15 yılda görülen şey şu an yılda 3-5 defa olur hale geldi. Doğanın dengesinde bir değişiklik olduğu belli” (K36-E-38-Fin)

“Eskiden bu kadar büyük değildi. Fazla hasar vermezdi. Yılda bir kez çıkıyorsa şimdi yıl yıl artıyor. Dolu geldiğinde naylonu yıkıyor zarar veriyor. Yıkım oluyor. Sanki gelecekte devamlı risk içinde olur. Bundan daha büyük daha kötü olur” (K3-E-43-Kum)

“Her yıl aşağı yukarı 4-5 yıldır hortum rüzgar dolu afet oluyor. Olan dolular cevizden büyük tırtırlı tırtırlı. Mesela cama geldiğinde paçavra ediyor. Geçen hafta

Kumluca Beykonak tarafında oluşan dolu çok berbat etti. Adamların çok büyük zararı var” (K13-E-40-Kum)

“Geçmişte bu kadar afet yaşanmıyordu. Bir yağmur yağardı. Böyle fırtına hortum gibi şeyler olmazdı. Şimdi havanın ne olacağı belli değil. Hiç yağmur yağmadan bir anda yağmur geliyor fırtına geliyor dolu oluyor hortum oluyor. Eskiden her şey düzeyliydi. Yağmur yağacaksa 1-3 ay sadece yağmur yağardı. Şu an belli değil. Yağmur yapıyor az sonra kasırga çıkıyor. Hava açmış güneşli, birden hortum çıkıyor” (K17-E-41-Kum)

“Son 5 yıldır gördüğüm yaşananları 25 senedir gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Tek hatırladığım 8-10 yaşındayken bir toprak kayması gördüm” (K25-E-30-Kum)

Bazı katılımcılar geçmiş yıllarda afetlerin olduğunu ama son yıllarda yaşanan afetlerin sıklığının, şiddetinin ve etkilerinin arttığını vurgularken, bu durumların örtüaltı üretim alanının artışıyla daha çok hissedildiğinin altını çizenler de olmuştur:

“Çocukluğumuzda da olurdu. Hatta o zaman da biz doludan zarar görmeye başladık ama şimdi zararlar daha fazla. Çünkü sera alanı giderek arttıkça yıkıcılık, zarar görme ihtimali arttı. Sana olmasa bana oluyor. Ama eskiden boş arazi vardı. Bahçe vardı. Bu kadar hissedilmiyordu. Şimdi artık her yer sera olduğu için. Denizden en ufak bir şey olsa illaki birileri zarar görüyor” (K15-E-31-Kum)

“Hortumun geçmişte bu kadar etkisi yoktu. Ben ilkokuldaydım hortum çıktı. Tarla boş. Aşağıdan denizden çıktı. Bomboş tarla. Mezarlıkta 3-4 çam devirdi, bir evin yarısını aldı oradan dağa ağıp gitti. Alt tarafta ovada zarar vereceği bir şey yok. Ağaç varmış iki üç onlara denk gelmiş onları sökmüş geçmiş. Şu an araziler dolu. Boş yer yok” (K10-E-56-Kum)

“Bir fark yok bence. Afet aynı afet ama etkileri illaki yıkıp geçiyor. Önce sera yıkmıyordu. Susamı yıkıp geçiyordu” (K14-E-43-Kum)

Verilen bilgiler ışığında Kumluca ve Finike’de iklim değişikliğinin sonucunda afetlerin şiddetinin ve etkisinin arttığı bilgisi edinilmiştir. Kumluca ve Finike’de geçmiş yıllarda da çeşitli afetler meydana geldiği fakat son yıllarda hortum afetinin ortaya çıkışı ve etkisi yanında diğer afetlerin de şiddetinin arttığı ve beraberinde kayıp ve zararların daha çok yaşandığı ifade edilmiştir. Kayıp ve zararların yaşanmasında hortum vb. afetlerin şiddetinin artmasının yanında örtüaltı üretim alanlarının artışının etkili olduğu görüşülenler tarafından şöyle aktarılmıştır:

“Geçmişte de bu tür afetler oluyordu ama bu kadar cam ve sera olmadığından dolayı hissedilmiyordu belki. Ama şu anda çok. O yüzden afetlerin etkisi daha fazla hissediliyor olabilir” (K41-E-42-Kum)

“Geçmişte seralar bu kadar yaygın değildi. Etkisi biraz daha az görünüyordu. Şimdi sera oranı arttığı için etkisi daha fazlaymış gibi görünüyor” (K16-E-31-Kum)

Geçmiş yıllara kıyasla Finike ve Kumluca’da afetlerin şiddeti ve sıklığının arttığı, son yıllarda hortum afetinin ortaya çıktığı ve artış gösterdiği, bununla beraber hortum vb. afetin etkilerinin daha fazla hissedildiği, üretim alanlarında daha çok zararlar meydana geldiği bilgisi paylaşılmıştır:

“Geçmişte kış kışlığını puşt puştluğunu bilirdi. Şimdi denge bozuldu. Aniden günlük güneşlik bir hortum geçiyor. Şimdi beklenmedik zamanda oluyor. Hava pırıl pırıl bir bakmışsın hortum oluyor. Haziranda görüyoruz mesela” (K1-E-57-Kum)

“4-5 seneye gelene kadar ben hortumu duymadım. Doludur görmedim. Ben buranın plastiğini geçen yıl çektim. İkinci yılında yeniledim yani doludan dolayı. 10 yıldır içerisindeyim Böyle bir şey çok duyulmuyordu. Şu an her yıl bir şey oluyor bölgesel de olsa. Kumluca’nın Doğu tarafı Batı tarafı olur mahallesi olur köyü olur. Bir şekilde bir şey geçiyor bir taraftan yani. Dolu olur fırtına olur hortum olur” (K8-E-30-Kum)

“Geçmişte bu kadar afet yaşanmıyordu. Bir yağmur yağardı. Böyle fırtına hortum gibi şeyler olmazdı. Şimdi havanın ne olacağı belli değil. Hiç yağmur yağmadan bir anda yağmur geliyor fırtına geliyor dolu oluyor hortum oluyor. Eskiden her şey düzeyliydi. Yağmur yağacaksa 1-3 ay sadece yağmur yağardı. Şu an belli değil. Yağmur yağıyor az sonra kasırga çıkıyor. Hava açmış güneşli, birden hortum çıkıyor” (K17-E-41-Kum)

“Geçmiş yıllarda oluyordu ama 5-6 yılki kadar değildi. Ara ara hamaslar oluyor, naylonu atıp geçiyordu ama şimdiki gelen hortumlar yıkıp geçiyor. Geçmişte de yıkıyordu ama bu kadar değildi. Şimdi daha fazla. Yıllık 1-2 kere olurdu şimdi yılda 3-4 sefer hatta daha fazla oluyor. Hava olaylarına bağlı o” (K13-E-40-Kum)

“Afetsiz yıl geçirmez olduk. Yazınki olan sıcaklığı biz önceden görmedik. Boncuk bırakmadı. Geçenlerde bir dolu. Bu yaşıma kadar ben öyle dolu görmedim. Ceviz gibi dolu oluyor yere indiğinde. 1970-75’de kar yağdı buralara ama o afet değildi. Gece yağdı ama sabah güneş çıkınca kayboldu. Kış mevsiminde olan kara

yağmura bir şey demezsin ama bu afet başka bir şey. Havada anlık değişimle oluyor. Günlük güneşlik. Bir bakıyorsun takır takır dolu yağıyor. Bizim 1950’de dikilmiş ağaçlarımız gitti 3 yıl önceki hortumda. Biz böyle bir şeyi önce hiç görmedik” (K48-E-70-Fin)

“Şu anki afetler ağaç devrilmesi, çatı uçmaları, iş yeri yıkılmaları, ölüme sebebiyet verebiliyor. Aşırı rüzgar” (K34-E-29-Fin)

“Son 5 yıla gelince kadar afet görmedik biz. Bir rüzgar olurdu, dolu olurdu da böyle afetler hortumdur bilmezdik. Görmedik. Tamam çok yağış olurdu, dolu olurdu, yağmur çok yağardı portakallar kara leke olurdu ama böylesi yoktu. Şu an dolu çok oluyor. Meyveleri döküyor yaralıyor, seraları deliyor” (K31-E-63-Fin)

“Geçmişte hiç böyle afet görmedik. İlk 2017’de evimiz yıkıldığında gördük böyle bir afeti. Bu yaşıma kadar görmedim. Şimdi bir yağmur yağsa hemen afet oluyor. İlk yağmurlar dolu şeklinde yağıyor. Geçenlerde yağdı yumurta gibi, ceviz gibiydi denildi. Seralar, camekanlar zarar gördü” (K40-K-53-Fin)

“Daha hafifti eskiden. Şimdi daha çok yükseldi etkileri. Ben daha hiç böyle hortum görmedim. Önceden fırtına şey oldu. Seralar yıkıldı. Camları falan attı ama bu denli olmamıştı” (K62-K-47-Fin)

“Afetler geldiği zaman seraları yatırıyordu aşırı rüzgarlar. Demirleri yatırıyordu Ama bu kadar dolu falan görmezdik. O zaman da böyle zararları vardı. Önceden kış döneminde ocakta şubatta olurdu. Şimdi sezon başlamadan olmaya başladı. Şimdi ilk yağmurlarda zarar gelmeye başladı. Kırıcı geliyor” (K5-E-45-Kum)

“Geçmişte de serayı olduğu gibi yerinde yumaklıyordu. Önceden de buradan küçük bir hortum oldu. O zaman da demirleri sıkıp geçti. Ama şiddeti geçmişte bu kadar değildi. Şimdiki hortumda 3 dönüm seraya ortadan girdiği için olduğu gibi bir araya topladı” (K49-K-45-Fin)

Yaşanan deneyimlerin aktarımlarından görüldüğü gibi Kumluca ve Finike’deki küçük üretici hem neo-liberal politikaların tarımsal üretimde neden olduğu sorunlardan dolayı hem de seracılığın yaygın hale getirilmesinden dolayı iklim değişikliği temelli kırılganlıkları eşzamanlı yaşar hale gelmiştir. Bu tezin bulguları gelişmekte olan ülkelerde yapılan iklim değişikliği ve neoliberal tarım politikaları kesişiminin kırılganlıkları nasıl artırıgına dair yapılan araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir (Eakin, 2005; Ensor vd., Kandlikar ve Sagar,

1999; 2019; Archer vd., 2005; O'Brien vd, 2004; Smucker ve Wisner, 2007; Young ve Lipton 2006).

Bu yüzden iklim değişikliğine bağlı kırılganlıklar anlaşılmaya çalışılırken neoliberal politik uygulamaların yarattığı baskılar göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle iklim değişikliğine uyum politikalarının planlanmasında sosyal-politik değişimler, çevresel değişimler, yerelin deneyimleri gibi birçok faktörün yanı sıra hükümet ve hükümet dışındaki aktörlerin bu yöndeki etkilerine dikkat edilmelidir.

Günümüzde iklim değişikliği, iklim değişikliğinin neden ve sonuçları, tarımsal üretim ve gıda sektöründeki riskler, iklim değişikliğine bağlı olarak şiddeti artan hava olayları ve bunların neden olduğu ekonomik, sosyal, politik ve kültürel sonuçları üzerine pek çok çalışma vardır (Akın, 2006; Hernandez vd., 2018; Holt-Gimenez, 2015; IPCC, 2019; Magdoff ve Tokar, 2010; Montera ve Batista, 2020; Öztürk, 2002; Türkeş, 2014; Walker vd., 2019). İklim değişikliğinin insanların sosyo-ekonomik yaşantısını ciddi oranda etkileyebilme gücü olduğu (Ozan ve Önen, 2019, s. 609) önemli argümanlardan birisidir.

Küresel düzeyde iklim değişikliği ile birlikte şiddetini arttıran hortumlar ve etkileri; gıda ve tarımda meydana gelebilecek risklere yönelik çalışmalar vardır (Bkz. Sajjad vd, 2020; Marino vd., 2018). Örneğin, MacNapp ve Fletcher'ın çalışmasında hortum sonrasında kaynaklara erişim ve gıdaya ulaşım üzerinde ortaya çıkabilecek rekabetin riskli olacağını tartışırken (2019, s. 142), Kumluca'daki doğal afetler sonrasında zararlara değinilen, bu zararların en aza indirilmesi ve halkın bu süreçte farkındalığının artırılmasını hedefleyen bir çalışmaya yer vermiştir (Sarı ve Günay, 2018). Başka bir çalışmada afetlerin artışının tarımsal üretimde zarara yol açtığı, ortaya çıkan kayıpların üreticinin gelirinde istikrarsızlık yaşanmasına neden olması ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için tarımsal sigortaların gerekliliğine değinilmiştir (Engürülü vd., 2014).

Hortum özelinde bakıldığında Kumluca ve Finike'deki zararların farklılık göstermesinde ilçelerin coğrafi konumu ve üretim alanlarının yoğunluğu etkili olmuştur. Çünkü görüşmelerde afetlerin geçmiş ve bugün etkilerinin nasıl olduğu, gelecekteki etkilerine yönelik tahminlerinin neler olduğu sorusu yöneltildiğinde Kumluca'nın yerlisi olanlar geçmiş yıllarda da hortum afeti yaşadıklarını

aktarmıştır. Ancak geçmiş yıllarda arazilerin boş olmasından dolayı çok fazla bir kaybın yaşanmadığına değinmişlerdir. Oysa 2000’li yıllar itibariyle serbest piyasanın etkileri, teknolojik etkiler, devlet destekleri, kredi imkanları ve kredi erteleme gibi çeşitli girişimlerle örtüaltı üreticiliği teşvik edilmiştir ancak örtüaltı üreticiliğinin artmasıyla birlikte afetin zarar verme riskinin arttığı ortaya çıkmıştır. Aslında görüşülenlerin ifadeleri hortuma bağlı olarak iklim değişikliği risklerinin tarihsel süreçte Antalya’nın Finike ve özellikle de Kumluca İlçesi’nde nasıl üretildiğine ışık tutmaktadır.

Hortumun etkilerinin Kumluca ve Finike arasında farklılık göstermesinde ilçelerin coğrafi konumunun etkili olduğu düşünülmektedir. Kumluca’nın yerleşkesi ve üretim alanları ağırlıklı olarak deniz kenarına yakın boylamdadır. Finike ise deniz kenarına yakın yerlerde yerleşim ve üretim alanlarına sahip olması yanında ova kesimine doğru yayılmaktadır. Ayrıca Finike Kumluca’ya göre denizden daha uzak, geniş bir alana yayılmıştır.

Kumluca’nın konumundan dolayı hortumun orayı daha fazla etkilediği, örtüaltı üretim alanlarının deniz kenarına yakın yerlerde kurulmuş olması ve hortumun çıkış yönünün denizden karaya doğru olması örtüaltı üretim alanlarında daha fazla zarar yaşanmasına neden olduğu görüşmecilerden bazıları tarafından dile getirilmiştir:

“Denize çok yakınlığı var. Biraz da onunla ilgili. Şimdi bu hortum, rüzgar afetinin %90’ını açıktan denizden geliyor. Deniz de yakın mesafe. Hortumun denizle karanın yakın olmasından meydana geliyor. Yani düz yerde hortum çıkmaz. Derin denizlerde fazla olur afet” (K43-E-62-Kum)

“Fırtına her sene olabilir. Burada olmaz 5 km ilerde olur ama Mavikent’te daha çok hortum oluyor. Mavikent’in önü açık olduğu için hortum orada daha fazla oluyor. Bizim Finike’de burun kesiyor sanıyorum. Doğal yapıdan dolayı oluyor” (K45-E-52-Fin).

Kumlucalı olan bir başka örtüaltı üreticisi hortumun yönü hakkında şöyle ifadelerde bulunmuştur: *“Hortumun çıkışı sahilden oluyor. Obalardan çıkıyor bu. Aşağıda Kum Mahallesi var. Oradan Camıkırıği Mahallesine geliyor kapalı yolun olduğu yerden. Beykonak’ın ucuna geçmiyor bu tarafa doğru, Kumluca’ya doğru geldi. Buradan eski mezbahanenin olduğu yere (Kasapçayırı Mahallesine) oradan da kaldırdı Sarıcasu’ya doğru çöplüğün oraya gitti. Dağa vurduktan sonra da*

kalktı. Önünde bir dağ lazım, ağaç lazım hortumun önünde geçmek için. Yoksa düz ovada geçmiyor hiçbir şey. Alıp da götürüyor hepsini” (K2-E-25-Kum)

Hortumu deneyimleyen örtüaltı üreticileri Kumluca'nın coğrafi konumunun hortumun zarar verme riskini arttırdığını anlatmıştır. Ayrıca dikkat çekici bir nokta ise örtüaltı üreticisi Katılımcı 2'nin “ağaç lazım!” ifadesidir. Çünkü örtüaltı üreticiliğine gösterilen rağbet sonrasında birçok kişinin Kumluca'daki narenciye bahçelerinin sökülüp yerine örtüaltı üretim tesisi kurulduğu bilgisi paylaşılmıştır. Narenciye ağaçlarının sökülüp yerine örtüaltı tesis kurulmasında resmi kurumların müdahale etmemesi, daha önce hortum geçen güzergahta örtüaltı üretimin kurulmasında devletin destekler sunması, geçmiş yıllardaki hortum afetlerinin güzergahlarından olmasına rağmen hortumun geçtiği alanlarda örtüaltı üretim tesisi kurulması gibi nedenler başta olmak üzere, örtüaltı üretimi bu araştırmada iklim değişikliği kırılganlığını yaratan koşulların nedenlerin biri olarak ortaya çıkmıştır.

Örtüaltı üretim yapanların örtüaltı üretimi yapmaları ya da ürün değişikliği yapmalarına neden olarak gösterdiği ekonomik etkilere daha detaylı bakmakta fayda var. Ekonomik ve politik etkenler çeşitli dönemlerde ürün tercihlerinde etkili olmuş olsa da son yıllarda özellikle örtüaltı üretim yapan küçük üretici ürün tercihlerinde uluslararası sermayenin taleplerini dikkate almaktadır. Keyder ve Yenil (2018)'in belirttiği gibi Türkiye'de küçük ölçekli gıda şirketleri hala yaygın olsa da çok uluslu gıda şirketleri yüksek teknolojiye yatırımlar yapmaktadır. Bu durumda Türkiye'deki gıda üretim yapısı uluslararası tarım ve gıda endüstrisinin bir parçası olmaya doğru ilerlemektedir (2018, s. 119).

Öncelikle bazı kişiler için geçimlik bir üretim var. Temel geçim aracı tarım olan bir kişinin bahçe bitkisi üretimiyle geçimini sağlayamayacağını bu yüzden de örtüaltını yapmasının kaçınılmaz olduğuna dikkat çeken kişilerden biri: *“Adam 1 dönüm serasını 10 bin liraya veriyor. 1 dönüm serası olsa 30-40 bin lira kazancı oluyor. Onun için adam doyamadığından sera yapıyorlar. Büyük bahçesi olan portakaldan vazgeçmiyor ama küçük bahçesi olan örneğin 1 dönüm bahçesi olan adamı doyurmuyor portakal. Her yıl bu çukurda hiç yoksa 100 dönüme yakın sera kuruluyor ağaçlar sökülüyor” (K29-E-54-Fin)*. Bu durum büyük toprak sahipliliği ile küçük toprak sahipliliği arasında bir ayrım ortaya çıkarmaktadır. Bahçe bitkisi üretiminde mülkiyet alanı fazla olursa kişilerin mevcut bahçe bitkisi üretimine devam etmesi mümkün iken, ürün değişikliğine gidilmesine gerek kalmayacağı ifade edilmektedir.

Geçinebilmek için örtüaltına geçildiğini ifade eden bir başka biri ise toprak kullanımını hususunda örtüaltı üreticiliğin tercih edilmesinden bahsetmiştir. Örtüaltı üretime geçişte toprakların bölünmesi etkilidir: *“Bu dönüşümlerin sebebi ekonomik. Bir de toprakların parçalanması var tabii. Benim 17 dönümüm var 2 çocuk olsa 8,5 onların çocukları olsa derken alan küçülecek. Burada da hal olduğu için piyasa kurulduğu için. 4 dönüm portakala tüccar gelmiyor. Kendin toplayacaksın, hale götüreceksin, satmaya uğraşacaksın. Araziler küçülüyor yani”* (K7-E-30-Kum). Bu yüzden arazilerin küçülmesi küçük üreticinin zarar görmesine neden olacağı düşünülmektedir. Piyasa koşullarının taleplerine göre üretim yapan büyük çiftçi bundan kazanç sağlayabilirken küçük çiftçiler daha çabuk gelir getirecek ürün tercih etmektedir. Bu yüzden de üretim alanının büyüklüğü üretilen ürünü ya da ürün tercihini ve hangi ürünlerin ekilmesi gerektiği kararını etkilemektedir.

Örneğin 20 dönüm örtüaltı alanda üretim yapmış olan kişi (3 defa hortum deneyimlemiş ve 18 dönüm üretim alanının kaybetmiş katılımcıdır) üreteceği ürünü belirlerken piyasa araştırması yaptığını anlatmıştır: *“Araştırarak öğreniyorum. Genelde tohumcu ve fidelerden öğrenme. Ama son 5 yıldır fideler ellerinde kalan malı piyasaya, bu sene dikilmedi az diye piyasaya sürüyorlar. Herkes ona yöneliyor. Mesela satılan tohuma göre piyasa hakkında tahmin yürütüyoruz. Örneğin 3 milyon kaliforniya biber Türkiye’ye yetiyor. İhracata da yetiyor. Eğer 3.5 milyon kaliforniya tohumu satıldıysa diyoruz ki dikilir ama 10 milyon satıldıysa dikilmez”* (K20-E-34-Kum). Böylece piyasa hakkında bilgi sahibi olarak, artı ürün ne kadar olursa para kazanabiliriz yönünde tahminlerle ürün tercihini yapmaktadır. Oysa kapitalist sistemde küçük üretici piyasaya karşı koruyabilecek bir mekanizma yoktur (Keydal ve Yenal, 2018: 39). Çünkü örtüaltı üretim teknolojisinden üretimde kullanılan girdilere kadar dış piyasaya bağımlıdır. Piyasada meydana gelebilecek sarsıntı kriz küçük meta üreticisini zayıflatabilmektedir. Bunun örneğini çift üretim yapan örtüaltı üreticisinin tek ürüne ve sezonluk ürün üretmesine bağlayabiliriz:

“Ürün tercihini kazanca göre yapıyoruz. Fideler çok pahalandı. O kavunda domateste çift ekim yapardık eskiden. Fidesinden dolayı masraf fazla oluyordu. Maliyet fazlaştı seralarda. Ürün kararını beraber veriyoruz ve biber daha mantıklı geliyor” (K54-K-50-Kum) ve *“Yevmiyeci tutamıyoruz. İmkanlarımızı zorluyor. Domates biber ekiyoruz. Çeşit olsun diye dikiyoruz. Domates sezonluk oluyor. Söküp dikme olmasın diye yaptık bu sene. Önce söküp dikiyorduk hiçbir faydası olmadı. Masrafları ikiye katlanıyor. Fide parası falan fazla. Örneğin geçen*

sene ortak ettiğim yeri 2 dönümü önce domates yaptık altına yeniden diktik. Para etmedi. Domatesin kilosu 50 kuruş, sandığı 5 lira dediler. Altına kavun diktik. Kavunun fidesi 12 bin lira tutmuş bizim kazancımız 30 bin lira. Hiç boşa işte. Mecburiyetten yapıyoruz” (K55-K-44-Kum). İfadeleri yer verilen her iki kişi ortakçıdır. Her ikisi de para kazanabilmek için çift ekim yaptıklarını söylemiştir. Üretimde masraflara ve gelire ortakçı olmaları sebebiyle artan giderler mevcut kazançlarını azalmaktadır. Bu yüzden bazı katılımcılar girdi maliyetleri sebebiyle örtüaltı üretimdeki ürettikleri ürünlerden vazgeçip giderleri azaltmaya çalışmaktadır.

Araştırmanın verileri iş, işçilik, iş(çi) planlaması, işin zorluk kolaylık gibi durumların örtüaltı ürün tercihini etkilediği bilgisini vermektedir. Burada iş gücü ve mülkiyet sahipliği ilişkisi burjuva ve proleterya arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Örneğin mülkiyet sahibi kişi ürün tercihini yaparken işin yoğunluk durumuna bakmaktadır. Yani işçiliği çok olan ve yevmiye desteği gerektirecek ürün tercihi yapmamaktadır. Diğer taraftan ortakçı olarak çalışan bazı örtüaltı üreticileri hangi ürünü üreteceklerinin kararını mülkiyetin sahibinin verdiğini aktarmıştır:

Mülkiyet sahibi olan örtüaltı üreticisi: *“İşçiliğe göre karar veriyoruz. Benim kendi uğraştığım yer var 8 dönüm. İşçiliği az olanı tercih ediyorum. Çünkü işçi masrafından kaçınmak istiyorum. İşçiliği daha zor olanları ortaklarım yapıyor. Onlar kıl sivri biberler üretir. 5 günde bir toplanır onlar. Toplaması zordur. İşçilik dediğimiz o” (K10-E-56-Kum). Ortakçı olan örtüaltı üreticisi: “Biber üretiyoruz. Patron ne dikin derse ona karar veriyoruz. Domates derse domates dikiyoruz. Patrona göre karar veriyoruz. Ürün için karar verirken biz kendimiz de bir şey söylüyoruz. Kendimiz için toplaması kolay olanı istiyoruz. Geçen yıl kıl sivri vardı. Caydık toplamaktan. İşçi bile kıl sivri dediğimizde gelmiyordu” (K12-K-56-Kum). İşçiliği zor olan kıl sivri biberin iş gücü ihtiyacı fazla olan bir ürün olduğu, aynı zamanda piyasası yani artı kazanç elde etmeye olanak sağlayan bir ürün olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda mülkiyeti kendisinin olan kişi işçilik masraflarından kaçınmak isterken ortakçısından iş gücünün yoğun olduğu kıl biber ürününün yetiştirilmesini talep etmektedir. Sermaye sahibi olan küçük üretici emeği sömürerek artı kazanç elde etmenin yollarını aramaktadır. Dolayısıyla tarım sektöründe girdisi, çıktısı, sermayesi, emeği hepsi bütünleşmiş ve kapitalist dünya ekonomisinin bir parçası haline gelmiştir (Keydal ve Yenal, 2018, s. 38).*

Örtüaltı üretimde ürün tercihindeki etkilerden bir diğeri de teknolojik gelişmelerdir. 1970’li yıllar itibariyle tarımsal teknoloji hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu sayede işçilik hafiflemiş, üretimi attıracak, ürünü çeşitlendirecek faydalar sağlamıştır:

“Eski küçük ev sobası gibi sobalarla seralar ısınırdı. Şimdi büyük kaloriferler, yağmurlaması var. Her şeyi var. Damlama olmadığı için. Önce 10 kişi olsan 5 dönüm seranı işini ancak yapıyordun. Şimdi bu imkanlar olunca basıyorsun şartele 20 dönüm suyu bir seferde suluyorsun. Yani teknolojinin artmasıyla seralar çoğaldı” (K18-E-42-Kum). Teknolojinin artışıyla daha kolay ürün yetiştirebilmekte ve daha fazla gelir elde edebilmektedir.

Örtüaltı üretime başladığı zamandan bugüne kadar örtüaltı tesisin durumuna göre ürün tercihi yapmış olan mülkiyet sahibi Kumlucalı: *“Örtüaltı tünel olunca kabak üretebiliyorduk. Örtüaltının durumuna göre yani. Şu anki çember naylon. Tünelden sonra çember naylona geçtik, yüksek olunca domatesi fazla üretebiliyorsun. Domates biber patlıcan, birkaç sefer de kavun yaptık çember naylona geçince ama şu an silor salatalık (turşuluk) ve patlıcan biber domates üretiyoruz”* (K24-E-61-Kum) ürettiği ürünü değiştirebildiğini anlatmıştır. Örtüaltı sistemin tekniği ve donanımı değişikçe ürettiği üründe değişikliğe gitmiştir. Bu durum ihracat değeri yüksek ürünleri yetiştirebilmeye olanak sağlamaktadır. Örneğin bazı örtüaltı üreticileri ürün tercihinde domates, biber gibi ürünleri göstermektedir. Bunun sebebi üretilen ürünlerin piyasada tercih edilen ürünler olması ve ihracatın yapılmasıdır:

“Eskiden biber, domates üretiliyordu. Şimdi kokteyl domates, şili biber, jalapeno biber çıktı. Bunların ihracatı daha yüksek” (K3-E-43-Kum).

“Biber çeşitleri 10 yıldır var. Bu çeşitlilik pazarın durumuna bağlı olarak ortaya çıktı. Avrupa, Amerika, Rusya’nın taleplerine karşı çıktı. Bir Almanya’nın ya da Rusya’nın talebi farklı. Bu şartlarda biber, domates, patlıcan çeşitleri arttı” (K11-E-49-Kum).

“Tünel olunca kabak patlıcan biber oldu. Tünelden sonra çember naylona geçtik, yüksek olunca domatesi fazla üretebiliyorsun. Domates biber patlıcan, birkaç sefer de kavun yaptık çember naylona geçince ama şu an silor salatalık (turşuluk) ve patlıcan biber domates üretiyoruz” (K24-E-61-Yörük, Kum). Görüşmelerin yapıldığı kişilerin aktardığı ifadelerde artan teknolojinin tarımdaki iş yükünü azalttığı, üretilen sebze ürününde değişikliğe gidilebildiğini hatta artı ürün

elde edilebildiği ortaya çıkarmaktadır. Teknolojik gelişmelerin sağladığı faydaların yanı sıra küçük üreticiyi teknolojiye bağımlı hale getirmektedir. Örneğin damla sisteminde sistemde elektrik kullanımı gerekmektedir ya da bahsi geçen avantajlara sahip olabilmek için yüksek teknoloji içeren üretim tesisi kurmak gerekmektedir. Bunun için de sermaye sahibi olmak gerekmektedir. Bu imkanlara sahip olmayan üretici piyasa sistemiyle rekabet edemez hale gelmektedir.

Neoliberal politikaların kendini en fazla hissettirdiği alanlardan birisi genişleyen pazardır. Ürettiği ürünü satabilen örtüaltı üreticisi mevcut pazar şartlarının sağlanması talebinde risk altındadır:

“20 yıl öncesinde bu kadar sebze nereye satılsın. Aklınızın alabileceği her ülkeye satıyoruz biz. Almanya, İngiltere, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya, İran Irak, Arabistan her yere satıyoruz. Hem üretim hem ihracat var yani şu an” (K14-E-43-Kum)

“Genelde biber, domates, patlıcan, kabak, salatalık vardı. Biber çeşitleri 10 yıldır var. Bu çeşitlilik pazarın durumuna bağlı olarak ortaya çıktı. Avrupa, Amerika'nın, Rusya'nın taleplerine karşı çıktı. Bir Almanya'nın ya da Rusya'nın talebi farklı. Bu şartlarda biber, domates, patlıcan çeşitleri arttı” (K11-E-49-Arap). Üretilen ürünlerin dış piyasada çok farklı ülkelere satıldığı bilgisi edinilmiştir. Ancak her ülkenin “talep farkları” üreticinin piyasa koşullarına bağımlılığını ifade etmesine yol açmaktadır. Talebe uygun üretim yapamamak ürettiğin ürünü satamamak anlamına gelmektedir. Zaten merkezin çevre ve yarı çevre üzerinde kurduğu ilişki bağımlılıktan geçmektedir. Ayrıca Kumluca ve Finike'deki örtüaltı üreticileri sermayenin talep ettiği ürünleri yetiştirmeye çalışarak piyasadaki varlığını güçlendirmeye çalışmaktadır.

Yukarıdaki bilgileri özetlemek gerekirse örtüaltı üreticiliğine geçiş ve üretimin çeşitlenmesinde toprağın büyüklüğü, piyasa koşulları, işçilik ve teknolojik gelişmenin önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Örtüaltı üretim alanında kıyıya yakın noktalarda boş arazilerde uzun yıllar darı, susam, buğday, arpa, pamuk gibi ekili dikili ürünler yetiştirilmiştir. Hatta Kumluca için dikkate aldığımızda 1960'lı yıllar itibariyle yaygınlaştırılan turunçgil yetiştiriciliğinden hızla vazgeçilmiştir. Yaklaşık 30 yıllık bir süreçte de tüm bu alanlar örtüaltı üretim alanına dönüştürülmüştür.

Kumluca'daki ürün ve üretim alanı değişikliğinden bahsedenlerden bazıları üretim yaptığı alanın önce açık alan üretiminde sonra da örtüaltı üretiminde

kullanıldığını aktarmıştır. Bu durumda ekonomik nedenler küçük üretici için ürün değişikliğinde temel değişim nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Ülkemizdeki sera işletmeleri, büyüklükleri, yapısal özellikler, üretim maliyetleri, iklimlendirme koşulları, teknoloji kullanımları gibi çeşitli özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir (Tüzel vd., 2020, s. 728). Görüşme yapılanlardan bazılarının ifadelerinden anlaşılacağı gibi örtüaltı üretimin sahip olduğu teknik özellikler üretim verimliliğini, üretilen ürün ve kazanç gibi birçok olguyu etkilemiştir. Bazı görüşmeciler örtüaltının kazançlı olduğu dönemlerde birikimlerini yatırıma dönüştürme fırsatını yakalayabildiklerini belirtmişlerdir. Mesela, Kumlucalı ve mülkiyet alanı eşi ile ortak olan örtüaltı üreticisi, bugüne kadarki kazançlarıyla: “*Arsa, tarla alıyorduk. Yeni düzen kuruyorsun. Yatırım amaçlı. Çiftçilik üzerine yatırım yaptık. Sebze üzerine çalıştık hep*” (K1-E-57-Kum) taşınmaz mülk aldıklarını aktarmıştır.

Bir başka Kumlucalı ve mülkiyet sahibi örtüaltı üreticisi ev almasının yanında: “*Düğün derneğe kullanıldı. Tarlamızın etrafına tel çekildi. Mevcut seramıza modernizasyon yapıldı. Önce çatı sistemi vardı. Şimdi çember sistemine dönüldü. Çatı ağaç sistemiydi çürüyordu. Ağaçlara çita takılıyordu. Şimdi çemberde hepsi demir ve çürüme olayı olmuyor. Şimdi klips sistemi var, plastik. Çürüme olmuyor*” (K5-E-45-Kum) şeklinde örtüaltı tesise yatırım yaptıklarını anlatmıştır. Çünkü örtüaltı tesisteki söz konusu değişimlerin daha kaliteli ürünlerin yetişmesi hususunda önem arz ettiği ifade edilmiştir. Böylece mülk sahibi kendisine gelir getiren üretim aracına yatırımı arttırmakta ve karşılığında daha yüksek kaliteli ürünler elde ettiğini vurgulamıştır.

Taşınmaz sahibi olabilme veya farklı alanlara yatırım yapma ve kazancı arttırma durumu mülkiyeti kendisinin olmayanlar için eşit fırsatlar sunmadığı gibi bu kişiler genellikle Kumluca ve Finike dışından olan yabancılardır. Ortak ve icar olarak örtüaltı üretimi yapan bu kişiler yani mülkün kullanım hakkına sahip olan ve yerli olmayan bu kişilerin üretim yaptıkları alanların mülkiyetine sahip olma fırsatları daha zor olmuştur. Yevmiyeci statüsünde olanların ise neredeyse yok denecek kadar az fırsatları olduğu bilgisi edinilmiştir.

Mülkiyetin kullanım hakkına sahip olabilen ancak yerli olmayanlar bu süreçte çeşitli zorluklar yaşamıştır. Örneğin, uzun yıllar icar olarak üretim yapan Batmanlı örtüaltı üreticisi, toprağın mülkiyetinin kendisine ait olmadığını

dönemlerde üretim yaparken üretimde istediği verimi alamadığını ve bu yüzden de yeterli kazanç sağlayamadığını belirtmiştir:

“Kıt kanaat geçiniyorduk. O zaman da şimdiki gibi icarcıydık. O zamanlar yer başkasındı. Toprak alçaktı. Su basmaları oluyordu. Sebzelerin zahiyyatından dolayı sezonda bazen zararlı, bazen başa baş oluyordu. O seneler daha kötüydü. Bir de o zamanlar yerim alçaktaydı. Benim şu anki yerim yüksek. Sera alçaktaydı. Toprak yok bir şey yok. Seranın (eskiden) yerinden dolayı verimi de düşüktü. Kira olduğundan dolayı seranın yerine istediğimiz masrafı yapıp düzene de sokamıyorduk” (K46-E-33-Fin) diyerek üretim alanının kendisine ait olmamasından dolayı üretim alanının eksikliklerini gideremediğini, bu yüzden de verim düşüklüğü yaşadığını ve daha fazla masraf ettiğini ifade etmiştir. Örtüaltı üreticisinin yaşadığı sorunlar, verim kaybına ve artan masraflar gelir kaybına yol açtığı için daha zor birikim yapmasına hatta örtüaltı vb. alanlara yatırım yapamamasına neden olmuştur. Çünkü aynı dönemde aile büyükleriyle birlikte örtüaltı tesis icarladıklarını ve icarladıkları yerin üretim sürecinde işçiliğini kendilerinin yaptığını ve bu sayede 3 dekar örtüaltı üretim alanı satın alabildiğini belirtmiştir. Böylece örtüaltı üreticisi daha fazla sektör kullanımı ve aile dayanışması sayesinde yer sahibi olabilmıştır. Batmanlı erkek kendi üretim alanı yanında şu an hala icar olarak üretim yapmaya devam etmektedir. Aynı kişinin icar olarak üretim yapmakla ilgili aktardığı bir diğer sorun ise icar için ödenen ücretler olmuştur:

“Kendi yerim olsa daha iyi olurdu. Şimdi kira olayı. Kiralar aldı başını gidiyor. 10-15 bin lira arasında dönümde. Mesela Kumluca’da 15 bin lira bizim burada Hasyurt’ta 10 bin civarında. Hesap et 4 dönüm 40 bin lira. O da resmi icar sözleşmeniz yok. Birbirine güveniniz üzerine gerek duymuyoruz. Adamın zamanında parasını ödeyince sıkıntı yaşamıyorsun” diyerek şu anki icarladığı üretim alanında resmi bir sözleşmenin olmadığını ve yıllık ödemek zorunda kaldığı kira ücretinin arttığını söylemiştir. Bu durumda icar olarak üretim yapanlar kazançlarının belirli bir kısmını mülk sahibine vermektedir. Mülkiyeti kendisine ait olanlar ile mülkiyetin kullanım hakkına sahip olanlar karşılaştırıldığında icar olarak üretim yapanlar kazançlarının belli bir miktarını kullanım hakkı elde ettiği üretim alanının kirasını ödemek için harcamaktadır. Diğer taraftan mülkiyeti kendisinin olanların kazançlarının tamamını kendisi için harcayabilmektedir. Bu durumda mülkiyeti kendisinin olanlar elde ettikleri kazançla birikim yapabilmektedir. Ya da

farklı taşınmazlara yatırım yapabilmektedir. O halde yerli olma özelliğine bağlı olarak mülkiyet durumundaki bu farklılık örtüaltı üreticileri arasında gelir eşitsizliği yaşanmasının yanında mülkiyet eşitsizliğinin olmasına neden olmaktadır. Ancak bu demek değil ki her mülkiyet sahibi arasında tüm koşullar eşittir! Kimisinin üretim alanının fazla olması, kimisinin ürettiği ürünün pazar değerinin yüksek olması gibi birçok değişken mülkiyet sahipleri arasında farklılığın görülmesini sağlamaktadır.

Gerek bugün gerekse geçmiş dönemde örtüaltı üretim tesislerine yapılan yatırımlarda büyük bir sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Keyder ve Yenal'ın Kumluca'da gerçekleştirdiği çalışmasında, örtüaltı üretime yatırım yapan birçok köylünün örtüaltının inşaat maliyetlerini ve sulama alt yapısı gibi ihtiyaçları giderebilmek için arazilerinin bir kısmını satmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun özellikle pamuk üretimi sırasında borçlu olan ve örtüaltı üretime geçmeye karar veren çiftçiler için geçerli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca mevcut durumda Serik'teki üreticilerin ticari bankalar ve devlet bankaları olmak üzere farklı kredi kuruluşlarına, kredi kooperatiflerine, tefecilere ve komisyonculara borçlandığı görülmüştür. Böylece üretici arasında borçlanma döngüsü ortaya çıkmıştır (2018, s. 65). Benzer bulgular yani bahçe bitkisi üretici ile örtüaltı üreticisinin örtüaltı borçlanma döngüsü içerisinde olduğu bu tezin araştırma bulgularında da ortaya çıkmıştır.

“Finike çukurunda herkes borçla giriyor sezona. Fideyi halci alıyor. Komisyoncudan harçlık alıyorsun” ifadelerine yer veren mülkiyeti kendisinin ve icar statüsünde örtüaltı üreticisi olan kişi üretim sürecinin başında dahi çiftçinin borçlu olduğunu aktarmasının yanında: *“Sebze para ederse ihracat olursa diye yapıyor millet sera yapıyor ama sebzenin sonu yok. Adam şu seranın dönümünü 14-15 bin liraya kir alıyor Kumluca'da. Bunun 5 bin lira da fidesi tutuyor 20 bin lira. 6-7 bin lira da ilacı tutar. 30 bin lira. Adam yazlık güzlük sebzedeki iyi anlarsa 5-10 bin lira dönümde para kazanır. Olmazsa da adam borca çalışır”* (K28-E-64-Kum) diyerek örtüaltı üretiminin geleceği olmadığını dile getirmiştir. Borçluluk döngüsü tekrara düşmeme kadına daha sonraki bölümlerde detaylı anlatılacaktır.

3.2 Kesişimsellik Bağlamında Afet Deneyimi ve Afetin Etkileriyle Baş Etme Mekanizmaları

Bu bölümde ilk önce hortum deneyiminde önemli olan mülkiyet sahipliği ile ilgili temel bilgiler sunulmuştur. Hortum deneyimi sonrasında afetin etkileriyle baş etme stratejilerinde mülkiyet durumunun etkili bir kategori olmasından dolayı

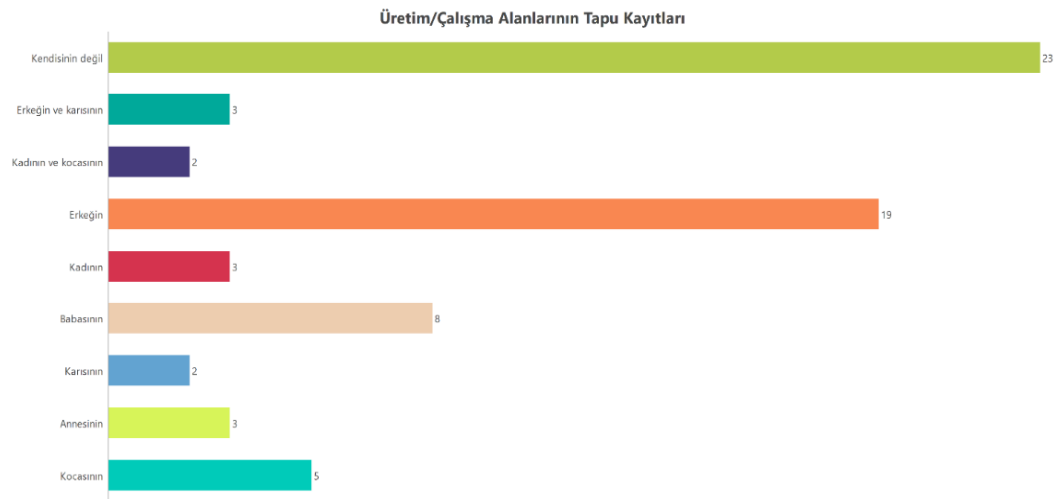
üretim alanının kime ya da kimlere ait olduğu kısmı cinsiyet, yerellik, etnik kimlik, sektör kesişim kategorileriyle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Böylece araştırma sorularından ilki olan hortum deneyiminde örtüaltı sebze üreticileri, bahçe bitkisi ürün üreticileri ve tarım dışı sektör grupları arasındaki grup içi ve gruplar arasındaki farklılıklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu sayede söz konusu deneyimde sahip olunan sosyal kimliklerin bu deneyimi nasıl etkilediği ve bu sosyal kimliklerin toplumsal yapı, norm, ideoloji ve güç ilişkileriyle nasıl bir etkileşim içinde olduğu ve tüm bunların kesişiminin afetin etkileriyle baş etme mekanizmalarını nasıl etkilediği bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.2.1 Kesişimsellik ve Hortum Deneyimi

Mülkiyet durumu, cinsiyet, etnik kimlik ve yerellik kesişimselliği hortum deneyiminde önemli bulgudur. Söz konusu kesişim kategorileri afetin kırılabilirliklerini arttırmakta ya da hafifletmektedir. Bu yüzden aşağıdaki kısımda mülkiyet sahibi olma/olamama gibi niteliğin cinsiyet, etnik kimlik ve yerellekle nasıl bir ilişkisinin olduğu anlatılmıştır.

3.2.1.1 Mülkiyet Temelli Genel Bilgiler

Şekil 3.1 ve Şekil 3.2 gelir kaynağı olan örtüaltı üretim alanı, bahçe bitkisi üretim alanı ve tarım dışı alanların mülkiyet durumları hakkında bilgi vermektedir. Ancak iki şekil arasında farklılıklar vardır. Bu yüzden Şekil 3.1 ve Şekil 3.2 bazı durumlarda birlikte, bazı durumlarda da ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

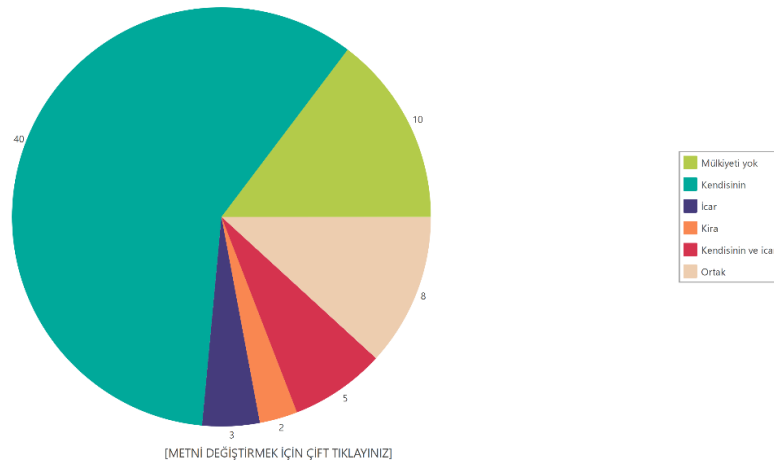
Şekil 3.1: Üretim/Çalışma Alanlarının Tapu Kayıtları (MAXQDA2022 Belge Değişkenlerinin İstatistiği)

Şekil 3.1, örtüaltı üretim alanı, bahçe bitkisi üretim alanı ve tarım dışı (örneğin, dükkân) üretim alanlarının tapu kayıtlarındaki resmi sahibi ve resmiyette toprağın kullanım hakkının kime ait olduğu hakkında bilgi vermektedir. Şekilde 1’de “kendisinin değil”, “erkeğin ve karısının”, “kadının ve kocasının”, “erkeğin”, “kadının”, “karısının”, “kocasının”, “babasının” ve “annesinin” şeklinde yapılan kodlamalar, sermaye olan taşınmazın görüşme yapılan kişinin kendisine mi ait yoksa bir başkasına mı ait olduğu anlaşılın diye yapılmıştır. Bu sayede cinsiyete göre üretim alanının resmi sahibinin kim olduğu ya da aile bireylerinden kimin üretim alanının resmi sahibi olduğu bilgisine ulaşılması hedeflenmiştir.

Şekil 3.1’de, “kadının” ifadesi ile kadın katılımcı, “erkeğin” ifadesi ile erkek katılımcı işaret edilmektedir. Görüşme yapılan kadınların 5’i üretim alanının hukuki sahibi iken, erkeklerin 22’si üretim alanının hukuki sahibidir. Bu durumda geriye kalan 41 kişinin üretim yaptığı üretim alanının toprak/tesis vb. hukuki sahiplerinin kendileri olmadığı bilgisi edinilmiştir.

Üretim alanı “kendisinin değil” şeklinde ifade edilen kodlamada, yevmiyeci, ortakçı ve icar statüsünde çalışan hem kadınlar hem erkekler gösterilmektedir. Üretim alanı kendisine ait olmayan bu kişiler, üretim yaptıkları toprak/mülkiyet alanının sahibi ile hukuki bir yakınlığa da sahip değildir. Dolayısıyla toplamda 23 kişinin iş gücü olarak çalışması kendilerine ait olmayan bir mülkte gerçekleşmektedir.

Geriye kalan 18 katılımcının ise üretim yaptığı mülkün resmi sahibi kişinin kocası (5), karısı (2) ya da annesi (3) ve babası (8) gibi aile büyüklerinden birisidir. Kısacası toprak/tesis mülkiyeti görüşme yapılan kişinin aile yakınlarından birisine aittir.

Şekil 3.2: Mülkiyet Durumu (MAXQDA2022 Belge Değişkenlerinin İstatistiği)

Şekil 3.2, üretim alanının resmi sahibi olanları kapsamasının yanı sıra kullanım hakkına sahip olanlara yönelik bilgi vermektedir. Yani Şekil 3.1 üretim alanının resmi kayıtlarda kime ait olduğunun bilgisini verirken, Şekil 3.2 üretim yapılan örtüaltı üretim, bahçe bitkisi üretim ve tarım dışı sektör alanının kullanım hakkı kime aittir bilgisine yer vermektedir. Burada dikkate almamız gereken husus şudur: Şekil 3.1'deki karısının, kocasının, babasının, annesinin gibi ayırttığımız mülkiyet anlayışı Şekil 3.2'de terk edilmiştir. Çünkü üretim yapılan toprağın mülkiyet durumunun aile mekanizması üzerinden tanımlandığı ortaya çıkmıştır. Örneğin, toprağın resmi kayıtlardaki sahibi kocası olan bir kadına üretim yaptığınız alan kime aittir diye sorulduğunda bizim yanıtını vermiştir. Ya da toprağın resmi sahibi babası olan bir erkeğe üretim yaptığınız alan kime aittir diye sorduğumuzda benim. Evet resmiyette babamın ama ne de olsa bizim sayılır şeklindeki kullanımlar nedeniyle Şekil 3.2'de yer verilen “kendisinin” kodu, mülkiyetin doğrudan ya da dolaylı olarak sahibi olanları göstermek için kullanılmıştır. O halde tezin bulgularında kendisinin olarak ifade edilen kullanımlar, üretim alanının resmi sahibi olanları veya resmi sahibi olan kişi ile evlilik bağı, miras vb. gibi hususlarda hukuki bir yakınlığı olanları ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmalıdır.

Şekil 3.2, görüşme yapılan kişilerin toprağın mülkiyeti üzerindeki rolü kadar toprağın kullanımı ve çalışma statüsü hakkında bilgi vermektedir. Görüşülen kişilerin 45'inin toprağının mülkiyeti kendisinin olup toprağın üretim sürecinde iş gücü kendisi ya da aile bireyleridir.

Geriye kalanlarda, “ıcar”, “kira” ve “ortak” olarak kodlananların üretim yaptıkları toprak/mülk üzerinde mülkiyet hakları yoktur. Yani bu kişiler toprağın/mülkün ne doğrudan ne de dolaylı olarak hukuki sahibi değildir. Fakat bu kişiler üretim yaptıkları toprakların/mülkün geçici süreliğine (çoğunlukla yıllık ya da sezonluk yaptıkları sözleşmelerle) kullanım hakkına sahiptir. Bu kişilerin üretim sürecindeki sözleşme kriterleri farklılık göstermekle birlikte ortak özellikleri toprağın/tesisin/mülkün kullanım hakkına sahip olmak ve üretim sürecinde iş gücü kendilerinin olmasıdır. Bu durumda tezin içerisinde mülkiyet durumu ile ilişkili anlatımlarda “kullanım hakkı” ifadesinin ortak, icar ve kiracı olarak üretim yapanları anlatmak için kullanıldığı anlaşılmalıdır.

İcar ve kira olarak kodlanan kişiler bir yıllığına toprağın/mülkün kullanım hakkını elde etmektedir. Bu araştırmada icar kodu örtüaltı üretimi yapanlar için

kullanılırken, kira kodu dükkan vb. işletenler için kullanılmaktadır. Örtüaltı üreticisi olan kişi(ler) üretim yaptığı yıl süresince üretim yaptığı toprağın/tesisın kullanımında ve üretim sürecinde söz sahibidir. Toprağın mülkiyetine sahip kişi ile kullanım hakkına sahip olan icarcı arasında toprağın/tesisın genellikle dönüm üzerinden fiyatı belirlenir. Böylece icarcı toprak sahibine yerin kirasını öder. İcarcı hangi ürünü ekip dikeceğine kendisi karar verir, çoğunlukla iş gücü olarak kendisi çalışır ve ihtiyaç duyduğu durumlarda yedek işgücünden faydalanır. Yani yevmiye karşılığında çalıştırmak amacıyla işçi tutar. Kiracı olarak kodlananlar esnaflık yapmaktadır ya da işletme sahibidirler. Bu kişiler toprak üzerinde üretim yapmayanları temsil etmektedir.

Ortakçı olarak örtüaltı üretim yapan kişiler ise toprağın kullanım hakkına sahip ancak toprağın doğrudan ya da dolaylı sahibi olan kişilerle ortaktır. Yani toprak mülkiyetinin sahibi olmayan bu kişiler üretimde önemli bir iş gücüdür. Çoğunlukla iş gücü kendileri olan bu kişiler, toprağın/tesisın sahibi ile üretimdeki ilaç, gübre, kullanılan plastik, elektrik vb. gibi girdilerdeki giderleri paylaşır, hangi ürünün üretileceği ortaklar arasında karar verilir ve elde edilen gelir imzalanan sözleşmedeki ya da sözlü olarak belirlenen kriterlere göre bazen yarı yarıya bazen dörtte bir ya da kişiler arasında belirlenen kriterlere göre paylaşılır.

“Mülkiyeti yok” kodu örtüaltı üretim ve bahçe bitkisi üretiminde gündelikçi başka bir ifadeyle yevmiyeci olarak çalışanlar için kullanılmıştır. Bu kişilerin ne toprağın/tesisın/mülkün mülkiyeti hakkında, ne toprağın/tesisın/mülkün kullanımı hakkında, ne de çalışma statüsü üzerinde söz hakkı yoktur. Bu kategorinin içindeki sadece 1 kişi sigortalı işçi olarak çalışmaktadır. Bu kişi tarımsal üretim ya da tarımdışı üretim alanında kendine ait bir işletmesi olmadığı için bu kategoriye dahil edilmiştir. Bu kişiler başkalarının üretim alanlarında iş gücü olarak yer almaktadır.

Dolayısıyla Şekil 2’de yer alan 45 kişinin mülkiyeti kendisininindir. 45’in içindeki 5 kişi hem mülk sahibi hem icar olarak üretim yapmaktadır. Kalanlardan 8 kişi ortakçı, 3 kişi icar, 2 kişi kiracı olarak üretim sürecinde yer alırken 9 kişi yevmiyeci 1 kişi işçi olarak çalışmaktadır. Yevmiyeci olarak kodlanan 8 kişi gündelik ücretlerle çalışırken, 1 kişi gündelik ücretle çalışmanın yanında ortakçı olarak örtüaltı üretim yapmaktadır. İlgili kişi Suriyeli olması ve ortakçı olarak üretim yaptığı süreçte herhangi bir sözleşme yapmadan, güvencesiz olarak çalıştığı ve sık sık başka üretim alanlarına gündeliğe gittiği için yevmiyeci kategorisine dahil edilmiştir.

Tezin veri analizi esnasında ortakçı, icarcı ve kiracı olarak çalışanların üretim sürecinde toprağın/mülkün kullanım hakkıyla ilgili bilginin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü mülkiyetin kullanım hakkıyla ilgili söz sahibi olma durumunun hortum sonrası kırılmalıkları etkilediği görülmüştür. Bu bilgi saha araştırması esnasında edinilmediği için ortakçı, icarcı ve kiracı olanların üretim sürecindeki iş bölümüne, kişilerin sahip oldukları mal varlıklarına ve tarımsal üretim dışındaki aylık gelirlerine bakılarak yorumlanmıştır.

3.2.1.2 Mülkiyet ve İş Gücü: Cinsiyet, Etnisite, Yerlilik Kesişimselliği

Yukarıda araştırmanın verileri kullanılarak oluşturulan tablolardan anlaşılacağı üzere cinsiyete göre mülkiyetin hukuki dağılımına baktığımızda üretim alanının mülkiyeti kendisine ait olmayan 23 kişi hariç, katılımcıların üretim yaptıkları alanın resmi sahipleri çoğunlukla erkeklerdir. Mülkiyet hakkının ve mülkün kullanım hakkının büyük çoğunlukla erkeğe ait olması tesadüf değildir ve bu konuda elde edilen veriler literatürdeki bilgilerle desteklenmektedir. Mülkiyetin erkek hakimiyetine geçmesi tarihsel süreçte ortaya çıkmıştır. Topoğlu (2007), özel mülkiyetin oluşması ve özellikle tarımda sabanın kullanımında erkeğin rolünün olması ataerkil yapının temellerini güçlendirmiş, bunun yanında mülkiyet miras yoluyla babadan oğula aktarılmaya başlamıştır. Bu sayede ataerkil sistemin kurumsallaşmasının önü açılmıştır (2007, s. 12-13). Böylece mülkiyet sahipliği tarihsel süreçte sosyal ve kültürel norm haline gelmiş ve içselleştirilmiştir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda herkesin mülkiyet ve miras hakkının olduğu yer olsa da toplumsal cinsiyet ve miras arasında derin bir ilişki vardır. Çünkü yasal haklara rağmen Türk toplumunda özellikle kırsal kesimlerde kadınlara miras hakkı ya hiç verilmemekte ya da çok az verilmektedir. Bu durumun kültürel ve patriyarkal yapı ile derinden ilişkisi vardır. Gürdal ve Odabaş'ın Artvin Muratlı ve Borçka'daki baraj yapımı sırasında toprakların istimlak edilme hususundaki çalışmasında istimlak bedelinin yasal varisler arasında nasıl dağıtıldığı ele alınmıştır. Ortaya çıkan sonuç erkeklerin ve kadınların eşit pay almadığı olmuştur. Araştırmanın sonucundan söz konusu payın dağılımında şeri hukuk, gelenek ve evlilik yapılarının etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Her bir kurum özellikle de evlilik kurumunda erkeğin maddi gücüne önem arz edilmesi eşit pay hakkının talep edilmesini önleyecek niteliktedir (Gürdal ve Odabaş, 2014, s. 38-43). Bu sayede kadın aile sistemi üzerinden tanımlanmaya çalışılmış ve bu durum kadını erkeğin mülkiyetine dahil

etmiştir (Güneş, 2018, s. 146). Sonuç olarak cinsiyet toprağın mülkiyetinin dağılımında önemli bir rol oynamaktadır.

Etnik kimlik de mülkiyetin dağılımında önemli bir rol oynamaktadır. Mülkiyeti kendisinin (erkek), ortak ve icar olarak üretim yapanların etnik kimlikleri çoğunlukla Türk, Türk-Yörük ve Yörüktür (kullanılan etnik kimlik ifadeleri bizzat görüşülen kişilerin kendilerini tanımladıkları kimliklerdir). Bunun dışında icar olarak örtüaltı üretim yapan iki kişi Kürt etnik kimliğinden olup biri erkek, biri kadındır. Ortakçı olarak çalışan bir tane Suriyeli erkek 1 tane de Arap kökenli erkek vardır. Kürt etnik kimliğinden olan erkek hem mülkiyeti kendinin olan örtüaltı üretim alanında hem de icar olarak başkasının toprağında üretim yapmaktadır. İcar olarak üretim yapan Kürt etnik kimlikli kadının tek uğraşı icarcılık yaptığı örtüaltı üretim alanıdır. Suriyeli ortakçı ise çalıştığı örtüaltı üretimin dışında başkasına ait örtüaltı üretim alanlarında yevmiyeci olarak çalışmaktadır. Arap ortakçı da iş gücü olarak örtüaltı üretimin içinde yer almaktadır.

Toprak mülkiyetinin dağılımında cinsiyete ek olarak, yerli olup olmama ve etnisite de önemli rol oynamaktadır. Mülkiyet durumu ile “yerli” vatandaş olmak yani “yerellik” önemli bir kesişim kategorisidir. Çünkü araştırmanın bulgularında yerlilerin mülkiyetinin yabancı (farklı illerden, farklı ülkelerden Kumluca ve Finike’ye göç edenler) olanlara göre daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Mülkiyeti kendisinin olan erkeklerin büyük çoğunluğu Kumluca ve Finike’nin yerlilerindedir. Yerli halktan olanların büyük çoğunluğunun üretim yaptığı mülkiyet alanı kişinin kendisinin ya da ailesinindir. Yerli olmayanların ise kullanım hakkına sahip olduğu toprağın mülkiyeti büyük çoğunlukla yerli erkeklere aittir.

Yukarıdaki kesişim kategorilerinin iş gücü olarak nasıl bir rol oynadığını anlamak için iş gücüne ilişkin sorular da sorulmuştur. Görüşmelerin yapıldığı kadınlara tarımsal üretim sürecinde kadın ve erkeğin rollerinin neler olduğu hakkında sorular sorulmuştur. Görüşme yapılan kadınlar birlikte yapılan işler kadar ayrı ayrı yapılan işler de olduğunu söylemiştir:

“Serada toplama, bağlama, ilaç vb. her işi eşimle birlikte yaparız. Hatta benim emeğim daha fazla. Eşimden daha fazla çalışıyorum. Ben hep seradayım. Eşim toplama yapar, ilaç sıkar, hale gider; ben 24 saat seranın içindeyim. Dolama yaparım. Budama yaparım. Otu kaldırıyorum. Su veririm. İlaç da yaparım. Kocam bir yere gittiğinde ya da hale gittiğinde tüm işlerle ilgilenirim” (K53-K-41-Kum) diyen icarcının aksine bazı kadınlar:

“Kocam olmasa üretim yapamam. Erkek işi de var. Bayanın yapacağı iş de var”. Erkek işi ne, kadın işi ne? “Mesela ilaçlaması, gübrelemesi, su vermesi işlerinden ben hiç anlamam. Ayrıca seranın bir yeri sökülse, bir çıtası sökülse ben hiç anlamam. Bunlar eşim yapar ya da yaptırır. Kadın işi- toplama, dolama, budama gibi işte. İşçilik biraz daha ince iş yani kadın işi” (K54-K-50-Kum)

“Beraber çalışsak da erkeklerin üstünde işte iş. Ama toplamamızı, ilaç sıklığı beraber yapıyoruz” (K55-K-44-Kum) ifadeleriyle erkeklerin kadınlardan daha çok rolü olduğunu anlatmıştır. Oysa ki ince iş diyerek iş yoğunluğu gerektiren işlerde kadınların çalıştığı belirtilmiştir.

Kadın erkek arasındaki görev farklılıklarını dile getirenlerin ifadelerinde:

“Taşıma işlerini eşim kendisi yapıyor. Hale götürme işleri de eşimin. Erkekler gübre verir, hale gider, çuval çeker bizden hariç olarak” (K50-K-53-Kum)

“Eşim genelde dışardaki işlerde çalışır. Hale sebze götürür, seraları açar kapatır. Çarşı Pazar işleri” (K54-K-50-Kum)

Ortakçı ve icarcı olarak üretimin içinde olan kadınların aktardıklarından anlaşılmaktadır ki tarımdaki işlerde kadınlar önemli bir iş gücü, hatta emek yoğun işlerde kadınlar daha fazla çalışmaktadır. Fakat kamusal alandaki işleri erkekler yürütmektedir. Ayrıca icar ve ortak olarak üretim yapan kadınların toprak ya da tesis mülkiyetine sahip olmasa da 11 kişinin 5’inin tarımsal üretim dışında aylık (kira/ssk/emekli) geliri vardır. Söz konusu gelirler kadınların eşlerine yani erkeklere aittir. Diğer taraftan ev, araba, motosiklet, tarla gibi taşınmaz malların çoğunluğu da erkeklere aittir. Bu iki veriden hareketle özellikle üretim sürecinde üretilen ürünün pazara götürülmesinin bir başka anlamı hesap kitap işlerinin erkek tarafından yürütülmesidir. Bu durumda icar ve ortak olarak üretim yapan ailelerde toprağın kullanım hakkına dair yapılan sözleşmenin ailenin erkek bireyi tarafından yapılması olasılığı yüksektir.

Yevmiyeci olarak çalışanlar Suriyeli ve Kürt etnik kimliğindedir. Aralarında sadece bir tane Türk kadın vardır. Yevmiyecilerin mülkiyetleri yoktur. Gündelik işlerle geçimlerini sağlamaktadır. Kumluca’da yaşayan Suriyeliler ağırlıklı olarak örtüaltı üretim alanında çalışırken, Finike’de yaşayan Suriyeliler ağırlıklı olarak bahçe bitkisi üretim alanında çalışmaktadır. Benzer durum Kürt etnik kimlikli yevmiyeciler için de geçerlidir. Kürt etnik kimlikli ve Kumluca’da

yaşayanlar çoğunlukla örtüaltı üretimde çalışırken, Finike’de yaşayanlar bahçe bitkisi üretim alanında çalışmaktadır.

Mülkiyeti olmayan ve büyük bir kısmı kendi iş gücüyle geçinen Kürt etnik kimlikli ve Suriyeli kişilerin çalışma sıklığı cinsiyete göre değişmektedir. Her iki etnik grupta da erkekler kadınlardan daha fazla çalışmaktadır. Ayrıca kadınların iş bulması ya da çalışması kararı genellikle kadının kocası, babası veya erkek çocuğu/akrabası tarafından verilmekte olup kadınların iş bulmadaki öncüleri de babası, kocası ya da erkek akrabalarıdır.

Kod Sistemi	Kumluca	Finike	TOPLAM
☑ KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ			0
☑ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ/TARIMSAL FAALİYETLER			0
☑ TARIMSAL İŞLERİ KİMİNLE BİRLİKTE YÜRÜTMEKTESİNİZ			0
☑ Kendim ve yevmiyeci desteği	■	■	10
☑ Karı,koca/çocuklar ve işin durum una göre gündelikçi/yevmiyeci	■	■	28
☑ Ziraat mühendisleri/zirai ilaç bayiiçileri	■	■	3
☑ Gündelikçi/yevmiyeci desteği/ortaklar	■	■	1
☑ Suriyeli sığınmacılardan oluşuyor	■	■	20
☑ Çoğunlukla yerli/Türk/kadınlar/erkeklerden oluşuyor	■	■	26
☑ Kadın ve erkek fark etmiyor	■	■	4
☑ Karı-koca/çocuklar/baba-oğul birlikte/torunu	■	■	9
Σ TOPLAM	66	35	101

Şekil 3.3: Tarımsal İşlerin Kimlerle Birlikte Yapıldığı (MAXQDA 2022 Kod Matris Tarayıcısı)

Şekil 3.3, tarımdaki işlerin kiminle birlikte yürütüldüğüne dair bilgi sunmaktadır. Şekil 3.3 Kumluca ve Finike sütunlar halinde ikiye ayrılmıştır. Bulgulardan ve TÜİK istatistiklerinden (Bkz. 1. Bölüm) örtüaltı üretimin Kumluca’da, bahçe bitkisi üretimin Finike’de yaygın olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu nedenden şekil üzerinde yorumlamalarda örtüaltı (üretim) denildiğinde Kumluca, bahçe bitkisi (üretim) denildiğinde Finike hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. İki tarım sektörü her iki ilçede olduğu için bazı durumlarda Kumlucalı veya Finikeli örtüaltı üreticisi/bahçe bitkisi üreticisi şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

Örtüaltı ve bahçe bitkisi üretimlerinin her ikisi de küçük aile işletmesidir ve üretim aile bireylerinin emeğiyle gerçekleştirilmektedir. Ancak tarım sektörlerinde cinsiyete bağlı çalışma statüsü ve iş gücü talebi hususunda farklılıklar görülmektedir. Örtüaltı üretimde kadın emeği oldukça önemlidir ve üretimde kadının ve erkeğin birlikte eş zamanlı olarak çalıştığı bilgisi edinilirken, bahçe bitkisi üretiminde kadınların erkeklere göre daha az çalıştığı ortaya çıkmıştır.

Örtüaltı üreticileri gündelik işlerin ve bazı zamanlarda iş yoğunluğunun fazla olmasından dolayı yevmiyeci çalıştırdıklarını söylemiştir.

Bu yüzden örtüaltı üretimin günlük iş yoğunluğunun fazla olması aile emeği dışında yedek iş gücüne olan talebi arttırmıştır. İlgili sektördeki iş gücü tercihinde çoğunlukla Suriyeli ve Türk kadınların öne çıktığı görülmüştür (Bkz. Şekil 3.3)

İşgücü talebi bahçe bitkisi üretim alanında da vardır. Fakat iş yoğunluğunun sezonun belirli zamanlarında, günlerinde veya ihtiyaç durumuna göre gerçekleşmesinden dolayı örtüaltı üretimdeki kadar sık yevmiyeci çalıştırılmadığı ortaya çıkmıştır. Dahası, örtüaltı üretimin aksine bahçe bitkisi üretimindeki yevmiyeci tercihi erkeklerden tarafa kullanılmıştır. Örtüaltına benzer olarak bahçe bitkisi üretiminde Suriyeli sığınmacılar çalıştırılsa da örtüaltı üretimde olduğu kadar fazla değildir (Bkz. Şekil 3.3)

Finike'deki sermaye ve üretim ilişkisi Kumluca'dakilerle benzer olduğu kadar küçük farklılıklar da içermektedir. Her iki ilçenin ortak özelliği hem örtüaltı üretim hem de bahçe bitkisi üretiminin yaygın olmasıdır. Ancak örtüaltı Kumluca'da daha yaygın iken bahçe bitkisi üretimi Finike'de daha fazla öne çıkmıştır. Ayrıca mülkiyet sahipleri Finike'de de erkeklerdir. Örtüaltı üretimde Kumluca'da olduğu gibi Finike'de de kadın emeği söz konusudur. Fakat Finike'de örtüaltı üretim alanı çok fazla değildir. Bu yüzden görüşülen Finikelilerin örtüaltı alanda yevmiye karşılığında çalıştırdıkları işçileri çok fazla yoktur. Finike'de örtüaltı üretim yapanlar yevmiyeciye ihtiyaç olduğu durumlarda da akraba, komşu vb. ile işleri yürütmektedir. Bahçe bitkisi üretiminde iş gücü olarak erkekler yer almaktadır. Bahçe bitkisinde iş gücü olarak kadınların çok fazla yer almamasında örtüaltına göre işin fazla olmaması, ilaçlama, gübreleme gibi işleri erkek işi olduğu düşüncesi hakimdir. Bir de üretim yapıldıktan sonra elde edilen hasat tüccara satılmaktadır. Yani aslında örtüaltı işinden farklı olarak bahçe bitkisi üretiminde hasat yılda bir kez toplanmaktadır. Bakım işleri dışında sürekli hasat toplama yoktur. Bu nedenden de Finike'deki bahçe sahibi katılımcılar çift sürme, gübreleme, sulama, budama gibi işlerde yevmiye karşılığında birilerini çalıştırsa da bu kişiler tanıdık ve yerli erkeklerden oluşmaktadır. Bu yüzden Finike'de örtüaltı sektöründe üretim yapanların yevmiye karşılığında çalıştırdığı kimse çok fazla değildir ve bahçe bitkisi sektöründe yevmiye karşılığında çalışanlar ise hortum ve diğer afetleri farklı şekilde deneyimlemiştir.

Örtüaltı üretimde yevmiyeciye ihtiyaç duyanlar genellikle mülkiyet sahibi ve mülkiyetin kullanım hakkı olan erkeklerden oluşmaktadır. Yani mülkiyeti kendisinin olan, icar ve ortak statüsünde üretim yapanlar iş gücü desteği almaktadır. Bu kişilerin yevmiyeciye ihtiyaç duymasında üretim alanının (dekar/dönüm olarak) fazla olması, ürettikleri ürünlerin işçiliğinin veya iş yoğunluğunun fazla olması, aile içi emeğin azalması durumlarının etkili olduğu ortaya çıkmıştır:

“İşler çok olduğunda, sıkıştığımızda çağırıyoruz. Dolama, mandal, toplama zamanında çok ürün olduğunda” (K23-K-33-Kum)

“Karı koca yapıyoruz. İşe yetiemediğimiz zamanlarda yevmiyeci tutuyoruz. Salatalıkta günlük periyodik olarak yapılabilecek işlerde yevmiyeci tutuyoruz: toplama, bakım vb. Çok sık değil” (K19-E-51-Kum)

“Oğlum, eşim ve ben üçümüz çalışıyoruz. Yapamadığımız yerde yevmiyeci tutuyoruz. Budama, toplama gibi ihtiyaçlarda tutuyoruz” (K51-K-51-Kum)

“Komşularıyla yapıyorum. Yevmiyeci tutuyoruz. Eşimle ikimiz işlere yetiştiriyoruz. Toplama, dolama gibi işlerde her hafta tutuyoruz. Biber üretiyoruz. Düzenli çalışmıyorlar zaten. Suriyeli, Mardinli ya da komşularımızdan oluyor. Kim boşsa onu çağırıyoruz” (K54-K-50-Kum).

Özetle budama, toplama, dolama, ürün/hasat toplama gibi işlerde iş gücü desteği alan örtüaltı üreticileri aile içi iş gücü eksikliğinde daha fazla yevmiyeciye ihtiyaç duyduklarını dile getirmektedir:

“Toplama ekme dikme işlerine kendimiz yapıyoruz. Yevmiyeci de tutuyoruz. Yevmiyecileri toplama, budama gibi işlerde tutuyoruz. Bu yıl eşim rahatsızlandığı için daha sık tutuyoruz” (K52-K-46-Kum)

O halde küçük üreticinin iş gücü çoğunlukla aile bireyleridir. Aile üyeleri üretimde ne kadar fazla çalışırsa o kadar fazla gelir elde etmek anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle ne kadar ücretsiz iş gücü o kadar kazanç elde etmek anlamına gelmektedir. Aksi durumda ailede yeterli iş gücü yoksa bunu karşılamak için yevmiyeci tutmak zorunludur.

Yevmiye karşılığı çalıştırılanlar sürekli değil, üretim sürecindeki ihtiyaç durumuna göre çalıştırılmaktadır. Fakat bu durum her örtüaltı üreticisinde geçerli bir durum değildir.

Üretim yaptığı tesisin dekarı fazla olan (17,5 da) mülkiyet sahibi örtüaltı üreticisi iş gücü desteğini iki şekilde sağladığını belirtmiştir: *“Kendimiz ve Suriyeli işçilerimiz var çalışan. 30-35 kişi var. Sigortalı değil. Yevmiye var. Bir de iş*

karşılığı anlaşıyoruz. Bu serada mesela 100 bin lira para mı kazanacağız. ¼'ü senin diyoruz. Baştan sonra kadar işçiliği ona ait oluyor. Öyle de anlaşmalar yapabiliyoruz” (K8-E-30-Kum). Örtülatı üreticisi 17,5 da kendisine ait yer dışında 5 yıllık sözleşmeli yer kiraladığını belirtmiştir. Boş tarlayı kiralayıp üzerine tesis kurduran üretici kullanım hakkı elde ettiği üretim alanıyla birlikte çok fazla üretim alanı olduğu için de iki farklı yöntemle iş gücü desteği almıştır. Bu durumda Kumlucalı örtüaltı üreticisi üretim sürecinde çalıştırdığı iş gücünün bir kısmını yevmiye karşılığında çalıştırırken bir kısmını da kazancın belli bir oranına ortak olacak şekilde çalıştırmaktadır. Her ikisinde de artı kazancın büyük bir kısmı kendisine aittir.

Finike’de örtüaltı üretim yapan Kumlucalı ortakçı 10 da örtüaltı üretim alanında üretim yapmaktadır. Örtüaltı üreticisi hiçbir masrafa dahil olmadan net kazancın yüzde otuzunun kendisinin olduğunu belirtmiştir. Bu durumda üretimdeki en önemli iş gücü kendisidir. Kişi kendisinin yanında yevmiyeci çalıştırdığını aktarmıştır: *“İşçi çalıştırıyorum 4 tane var. Yevmiyeci bunlar. İş olduğunda çalışıyor olmadığında oturuyorlar. Suriyeli bunlar. Yerli yok yevmiyeci. 150-200 lira diyor yevmiyesini yerli. Suriyeli 80 lira, oturdukları ev bize ait. Elektrik suları bana ait. Seralarda çalıştırıyorum”* (K29-E-54-Fin) ifadesiyle yevmiyeci çalıştırdığını ve yevmiye tercihi iş yoğunluğu yanında yevmiye ücretinin etkili olduğu bilgisini paylaşmıştır. Ortakçı olarak üretim yapan üretici iş gücünü ne kadar az kullanırsa kazanç kendisinin olacaktır. Çünkü yapılan anlaşmada işçilik kendisine aittir. Bu durumda yevmiyeci giderleri toprak sahibine ait değildir. Yani yevmiyeciye vereceği para kendisinden çıkacağı için minimum maliyet ortakçının daha fazla kazanç elde etmesini sağlamış olacaktır.

Finike’deki yevmiyeci talebinin Kumluca’ya göre az olduğu belirtilmişti. Söz konusu talebin az olmasında Finike’nin tarım sektörünün Kumluca’dan farklılık göstermesinin etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Finike’de yaygın olan bahçe bitkisi tarım sektörü yevmiyeci desteğine ihtiyaç duyulduğunu belirtilen işler arasında “hayvan gübresi ve fenni gübrenin dağıtılması”, “budama”, “çift sürme”, “sulama” yer almaktadır.

Finikeli mülkiyet sahibi bahçe bitki üreticisi üretimi kendilerinin yaptığını ama işçi desteği aldığını aktarmıştır: *“İşçi tutarak kendimiz yapıyoruz. İşçiler kim denk gelirse. Tuttuğumuz işçiler buda yapıyor, budanın çalısını topluyor, yakıyor, sonra samra veriyor, çift süreceksen çift sürüyor. O işlerde çalışıyor. İşçiler yerli.*

Biz samra falan verilecek olursa Suriyeli alıyoruz. Çoğunluk yerli ama insan bulamadığımızda mecbur Suriyeli” (K27-K-75-Fin)

Elma bahçesi yetiştiriciliği yapan ve Finike’de yaşayan Elmalılı kadın: *“Yevmiyeci tutuyoruz bazen. Mesela buda işlerinde” (K33-K-46-Fin)* budama ve çift sürme gibi işlerde yevmiyeci tercih edildiği bilgisi karşımıza çıkmıştır. Ayrıca yevmiyecilerin yerli ya da Türk işçilerden tercih edildiği ama ihtiyaç durumunda Suriyeli işçi de çalıştırıldığı bilgisi edinilmiştir.

Cinsiyete göre yevmiyeci tercihini ele aldığımızda işin niteliğine göre kadın ve/veya erkek olarak iş gücü talebinin değiştiği bilgisine ulaşılmıştır. Erkekler her iki sektörde de yevmiyeci statüsünde tercih edilmektedir. Ancak tarım sektöründeki farklılıklar kadın iş gücünün varlığını etkilemektedir. Çünkü verilerden elde edilen bilgiye göre kadınlar örtüaltı üretimde yevmiyeci olarak tercih edilen önemli bir iş gücü iken bahçe bitkisi üretiminde değildir. Cinsiyete göre kadın işi ve/ya erkek işi bakış açısının ön planda tutulduğu iddia edilebilir. Örneğin Peker ve Saltık’ın çalışmalarında işçi tercihinin yetiştirilen ürüne göre, işin fiziksel ağırlığına ya da fayda ve maliyet değerlendirilmesine göre yapıldığı; işçi tercihi yapan bazı üreticilerin yapılacak işleri erkek ve kadın işleri olarak ayırdığı, kadınların ağır işleri yapamadığı için tercih edilmediği bulguları ortaya çıkmıştır. Ayrıca sebze üretim işlerinde kadınların daha hızlı olduğu elde edilen bulgular arasındadır (Peker ve Saltık, 2020, s. 139-142)

Benzer ifadeler yer verilmese de örtüaltı üretimde kadın yevmiyeci çalıştırdıklarını belirten mülkiyet sahibi Finikeli kadın: *“Karı koca çalışıyoruz. Yevmiyeci de tutuyoruz. Buradan yerli kadınlar. Erkek yok çalışan. Toplama ve ip bağlama gibi işlerde tutuyoruz. Her şeyde çalışıyorlar işte. Sürekli çalışan 2 tane var. Çok iş olursa 4-5 tane daha tutuyoruz” (K38-K-56-Fin)* ihtiyaç durumunda kadın çalıştırdıklarını ve yevmiyeci kadının kendileriyle birlikte birçok işte çalıştığını belirtmiştir. Sürekli çalışmak olarak kastedilen durum ise yevmiyeci kişinin değişmemesidir.

Hem örtüaltı hem de bahçe bitkisi üretimi yapan Finikeli ise örtüaltı üretimde yevmiyeci kadın çalıştırdığını aktarmıştır: *“Kendim eşim ve çocuklarım birlikte çalışırız. Sıkıştığımızda yevmiyeci tutuyoruz. Toplamada tutuyoruz. Seranın içinde ip bağlamada, dikimde tutuyoruz. Yevmiyeciler çevremizdeki kadınlardan oluşuyor. Bu kadınlar yerli kadınlar. Kadınlar düzgün çalışıyorlar” (K42-E-59-Fin)* diyerek kadınların yaptıkları işten yaşadıkları memnuniyete değinmişlerdir.

Yerli kadın çalışmalarına yönelik memnuniyet ifadesi kullanan örtüaltı üreticilerinin aksine, yabancı ve farklı etnik kimliklerin çalışma biçimlerine yönelik olumsuz ifadeler kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu olumsuz ifadeler ağırlıklı olarak Suriyelilere yöneliktir.

Görüşmelerin yapıldığı kişiler arasında iş gücü olarak Suriyeli çalıştıranlardan bazıları Suriyelileri istedikleri için değil, zorunluluktan dolayı çalıştırdıklarını anlatmışlardır ve bazıları da Suriyelilerin çalışma biçimlerini beğenmediklerini içeren olumsuz ifade kullanmıştır:

“Genelde yerliyle uğraşyoruz. Yabancıya uyum sağlayamıyoruz. Başka yerlerden Yenice Mahallesi, Fethiyeli falan çalıştırdıklarımız. Suriyeli çok nadir çalıştırıyoruz çünkü Suriyeliler bizim kadar çalışmıyorlar” (K12-K-56-Kum)

“Yevmiyeciler kim denk gelirse ama çoğunlukla yerel halktan oluyor. Suriyeli tercih etmiyoruz. Bazı konuşmaları uymuyor, çalışmaları net değil. Çalışmaları iyi değil” (K13-E-40-Kum).

İki farklı örtüaltı üreticisinin yevmiyeci tercihi yerli halka yöneliktir. Bunun yanında işçi sıkıntısı yaşadıkları durumlarda Suriyeli sığınmacı çalıştırsalar da Suriyelilerin çalışmalarını beğenmedikleri dile getirilmiştir. Yerli işçi bulamadığı için Suriyeli çalıştırmak zorunda kaldığını söyleyen bir başkası:

“Eşim, ben ve Suriyeli yevmiyeci çalışıyoruz. Arada tutuyoruz. İş sıkışınca tutuyoruz. Fisil alma, dolama, dikim gibi işlerde yevmiyeciye ihtiyaç var. 5 dönüm yere yılda 8-10 bin lira arası para ödüyoruz yevmiyeciye. Yerli olmadığı için Suriyeli tercih ediyoruz. Bu yerliler önce Isparta Yalvaç gibi yerlendendi. Şimdi onlardan da az kaldı. İcar ortak giriyor kalan da başka işlere yöneldiler.” (K22-E-41-Kum). Ağırlıklı olarak ailesiyle birlikte işleri yürüttüğünü belirten kişi, işin yoğunluğuna göre yevmiyeci tuttuklarını ve yevmiyecilerin eskiden yakın il ve ilçelerden gelen kişilerden olduğunu ve bu kişilerin yevmiye statüsünden icar veya ortak şeklinde üretime geçtiklerini aktarmıştır. Ayrıca söz konusu kişilerin kullanım hakkı elde ettikleri topraklarda üretim yapmaya başladıklarına işaret etmiştir. Dolayısıyla örtüaltı üretimde bir dönem yevmiyeci statüsünde çalışan ve bölgenin yerlisi olmayan kişiler ortak ve icar olarak üretime başlamışlar ve gündelik kazanç elde etmenin aksine daha fazla gelir elde etme fırsatına erişmişlerdir. Başka bir ifadeyle bir dönem yevmiyeci olanlar ortak, icarcı ya da mülkiyet sahibi; ortak olanlar icarcı; icarcı veya ortak olanlar toprak sahibi olabilmiştir. Böylece yevmiyeci statüsünde çalışanların yevmiyeci olarak iş gücünden çekilmesi, farklı

mülkiyet durumuna geçmesi örtüaltı üretimdeki iş gücü talebini etkilemiş ve iş gücü arayışını arttırmıştır.

Türk işçi bulamadığı için ve Türk işçilerin gündelik ücretlerinin fazla olması sebebiyle Suriyeli işçinin tercih edildiği elde edilen diğer bilgiler arasındadır. Suriye savaşı sonrasında Suriyelilerin Türkiye'nin çeşitli yerlerine yayılmasıyla birlikte Kumluca'daki ve Finike'deki sayılarında artışlar yaşanmıştır. Bu durum Kumluca'da ve Finike'de iş gücü haline gelen Suriyelilerin, mülkiyeti kendisinin, ortak ve icar olarak örtüaltı üretimi yapanların ya da bahçe bitkisi üretimi yapan toprak sahiplerinin işgücü ordusu haline getirmiştir. Aslında Suriyelilerin ucuz iş gücü olmasının arkasında arz talep dengesinin etkisi olmasının yanında görünmeyen kısımda ekonomik ve politik ilişkiler yer almaktadır.

Yoksulluk, ayrımcılık, eşitsizlik ve güvencesizlik her dönemde her toplumda karşılaşılsa da piyasa ekonomisinin etkisiyle daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Neoliberal politikalar eşitsizliğe neden olan yapısal nedenlerin derinleşmesine neden olurken birçok alanda olduğu gibi çalışma koşullarında esneklik oluşmasına yol açmış ve emek süreçlerinde güvencesizliğin artmasına neden olmuştur (İzmir, 2018, s. 52). Küreselleşmeyle birlikte uluslararası sermayenin hareketliliği, piyasaların birbiriyle açık hale gelmesine ve ticaretin serbestleşmesi uluslararası sermayenin tüm dünyada denetlenemez hale gelmesine yol açmıştır (Erdinç, 1999, s. 2). 1970'li yıllarda kapitalizmin krize girmesiyle birlikte neoliberal politikaların yansımaları sonucunda göçmen sayısındaki artışlar göçmen iş gücünün sermayenin piyasası haline gelmesine yol açmıştır. Bu sayede göçmen iş gücü sermayenin yedek işgücü ordusu haline gelmiştir (Sevim, 2020). Bu yüzden yedek işgücü ne kadar çok olursa ücretliler arasında artan rekabetten dolayı ücretler düşecek, kayıtdışı ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması söz konusu olacaktır (Şahankaya Adar, 2018, s. 19). Bu durumda örtüaltı üretim ve bahçe bitkisinde çalışan Suriyeliler kapitalist sermayenin bir metasına dönüştüğü görülmektedir. Başka bir ifadeyle merkez ülkelerin Kumluca ve Finike üzerinde kurduğu hegemonya sermayenin artı değer elde etmesi için gerekli koşulları yaratmıştır.

“Tarımsal işlerde en çok işçiler yardımcı oluyor. Bu işçiler yevmiye karşılığı çalışıyor. Şu an elimin altında 16 tane yevmiyeci var. Bunlar her gün geliyor şu an. Herhangi bir sigortaları yok. Bu işçilerin hepsi Suriyeli. Onların konaklamalarına biz yardımcı oluyoruz. Şu an ben Türk işçi bulamıyorum. Yok yani

çalıştıramıyorum. Türk işçim Suriyeli var diye çalışmıyor. Türk işçi yevmiyeyi çok fazla istiyor benden. 120 lira istiyor. Ben Suriyeliye 70 lira veriyorum” (K2-E-25-Kum) ifadelerinde bulunan Kumlucalı ve mülkiyet sahibi kişi, Suriyeli ile yerli işçi arasında yaklaşık iki kat fiyat farkı olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durumda Suriyeliler bir yandan ucuz işgücü olarak görüldükleri için çalıştırılmakta diğer yandan yerli bir işçiye göre daha düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Ayrıca Kumlucalı örtüaltı üreticisinin ifadesinde de yer aldığı gibi Suriyeli haftanın her günü çalışıyor olmasına rağmen herhangi bir sosyal güvencesi yoktur. Sosyal güvencenin olmaması Suriyelilerin sağlık, emeklilik gibi haklardan yoksun kalmasına ve kayıt dışı çalıştıkları için düzenli gelir elde edememelerine yol açmaktadır. Bu durum yevmiyeci statüsünde çalışan bir Suriyeli'nin “sosyal konumu sebebiyle olası bir afet karşısında kırılganlığının artması olasılığını arttırmaktadır” (Nightangale vd., 2019). Çünkü iklim değişikliğinin yol açtığı kırılganlıkların kaynakları sadece afet deneyimleri değildir. Aynı zamanda yapısal özellikler de söz konusu kırılganlıkların artmasına yol açmaktadır. Örneğin Suriyelilerin sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmesi için vatandaşlık hakkının olması gerekmektedir. Diğer taraftan Suriyelilerin Türk Hukuk sisteminde sığınmacı statüsünde yer almaları sosyal güvenlik sisteminden kısıtlı düzeyde faydalanabilmelerine neden olmaktadır. En basit haliyle bir sığınmacının sağlık güvencesi olabilmesi için sığınmacılar için belirlenen kamplarda yaşaması ya da herhangi bir kampa kaydının olması zorunludur. Bu kriterlere sahip olması durumunda Sağlık Uygulama Tebliği kapsamında sağlık giderleri karşılanmaktadır (Ermumcu, 2013, s. 64-74). Dolayısıyla Suriyelilerin sahip oldukları sosyal statü onların kırılganlıklarına etki etmektedir. Toplumsal eşitsiz koşullardan kaynaklı kırılganlıklar iklim değişikliği etkileri sonucunda oluşan kırılganlıklarla da birleşince kırılganlıkların daha derinden yaşanması büyük ihtimaldir.

Suriyelilerin ucuz işgücü olarak görülmelerinden dolayı tercih edildiklerini ifade eden benzer bir yaklaşım hem örtüaltı hem bahçe bitkisi üretimi yapanlar tarafından da dile getirilmiştir: “*Oğlum eşim yardımcı oluyordu. Şimdi oğlan ağırlıkta çalışıyor. Konu komşular var yerliler. Biz komşuları tercih ediyoruz. Ama amele bulunmadığı için Suriyeli de çalıştırıyoruz. Şimdi herkes kendi işinde kaydında. Mesela Adana, Mersin, Diyarbakır'dan Kürt işçi geliyor Turunçova'da. Çünkü sen 200 lira da versen yerli adamı bulamazsın”* (K24-E-61-Kum) diyen Kumlucalı üretici yerli kişilerin kendi iş alanlarında çalıştıkları, yüksek ücretlere

çalıştıklarını ve bu yüzden Suriyeli çalıştırmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Ayrıca Turunçova’da (Finike’nin bir mahallesidir) yevmiyeci olarak Kürt etnik kimlikli kişilerin olduğunu söylemiştir. Bu durumda Suriyelilerin yanında etnik kökeni farklı gruplar da yevmiyeci statüsünde çalışmaktadır.

Suriyeliler yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç eden Kürt etnik kimlikli kişiler de yevmiye karşılığında çalışan etnik grup arasında yer almaktadır: *“Eşimle ikimiz işlere yetişemiyoruz. Bu yüzden de komşularıyla yapıyorum. Yevmiyeci tutuyoruz. Toplama, dolama gibi işlerde her hafta tutuyoruz. Düzenli çalışmıyorlar. Suriyeli, Mardinli ya da komşularımızdan oluyor. Kim boşsa onu çağırıyoruz”* (K54-K-50-Kum).

Aktarılan bilgilerden varılan sonuç yevmiyeci statüsünde çalıştırılan kişilerin büyük çoğunluğu farklı etnik kimlikten ve Suriyeli sığınmacılardan oluşmaktadır. Ayrıca mülakatlardan elde edilen bilgiye göre Suriyelilerin tercih edilme sebebi şunlardır: Türk ve yerli iş gücünün kendi işleri (üretim alanları ya da iş yeri) olması sebebiyle yerli kişilerden yevmiyeci bulmada güçlük yaşanmakta, bu yüzden de Suriyeli çalıştırmak zorunda kalınmaktadır. Ayrıca Suriyeliler ucuz işgücü olarak da görülmektedir. Dolayısıyla yerelden temin edilemeyen iş gücü hem yevmiyeci bulunamadığı için hem de ucuz işgücü olmasından dolayı Suriyeliler tarafından giderilmektedir:

“Yevmiyeci de tutuyoruz. Yevmiyeciler yerli de oluyor Suriyeli de. İkisi de eşit. Yerliler görüncem, halam oluyor genelde. Bazen kızlar da yardım ediyor. Yerli olmadığında Suriyeli çalıştırıyorum. Yerlinin işleri çok olduğunda, sıkıştığımızda çağırıyoruz” (K23-K-33-Kum). Bu durumda örtüaltı üreticisi hem yerli hem Suriyeliyi yevmiyeci olarak çalıştırıyor olsa da fırsatı elinde olsa yerli ve tanıdığı kişilere öncelik vermek istediğini aktarmaktadır.

Finike’de cinsiyete ve etnik kimliğe göre yevmiyeci tercihinde tarım sektörünün etkili olduğu belirtilmişti. Finike’de örtüaltı üretiminde yerli ve Türk kadın ile erkek tercih edilirken, bahçe bitkisi üretimindeki işler ailenin erkekleri ya da erkek yevmiyeciler tarafından yürütülmektedir. Ayrıca bahçe bitkisi üretiminde bitkinin bakım işleri dışında yılda bir kez hasat alınmaktadır. Bu durumda bahçe bitkisi üreten küçük üreticinin büyük bir çoğunluğu ürettikleri meyveyi tüccara satmaktadır ve üretilen ürünün toplanmasında küçük üreticinin rolü yoktur. Bu durumda ürünün toplanması, taşınması, piyasaya sunulması gibi işlemler tüccar

tarafından yürütülmektedir. Böylece hasatın toplanması için küçük üreticinin yevmiyeciye ihtiyacı yoktur.

Finikeli ya da Finike’de yaşayan ve çoğunlukla bahçe bitkisinde üretim yapanların bazıları yevmiyeci tercihlerinde yerli, Kürt etnik kimlikli ve Suriyelilerin yanı sıra Roman etnik kimlikli erkek çalıştırdıklarını belirtmiştir. Örneğin portakal bahçesi olan ve işlerin büyük bir kısmını kendisi yapan Finikeli erkek zaman zaman eşinin (karısının) yardımcı olduğunu özellikle gübre kullanımı ve bekçilik işlerinde roman erkek vatandaşları çalıştırdığını belirtmiştir:

“İş çok yoğun olursa 2 amele tutarım. Hameşin üstüne gübreyi dökerim. Tuttuğum işçiler gübreyi saçarlar. Ameleler bizim burada Yuvalılar’dan oluyor. Ben oradan tutuyorum. Benim bahçede 12 ay duran Yuvalılar’dan² kişiler var. Ben onlardan faydalanabiliyorum. Benim bahçe evimde Yuvalılar Köyü’nden birisi var. Orada ev bulamamış. Benim evimde oturuyor. Hem ben onlara bahçeyi bekleme parası da veriyorum. Yani onlar hem benim bahçemin bekçisi hem de işim olduğunda benim hazır işçim. Diğer günlerde kendileri başka yere çalışmaya gidiyorlar” (K48-E-70-Türk). Bu sayede hem üretim alanının güvenliğini sağlayan kişi hem de ihtiyaç duyduğunda hazır yevmiyeciye sahiptir.

Roman etnik kimlikleri kişileri yevmiyeci olarak tercih eden bir diğer kişi de Finikelidir. Söz konusu kişi bahçe bitkisi üreticisidir ve 110 dekar narenciye bahçesine sahiptir. Ayrıca katılımcının narenciye işlerini yürüttüğü işletmesi vardır. Üretim sürecinde hem yevmiyeci hem de sigortalı olarak çalışan işçileri olduğunu belirten kişi:

“Yevmiye karşılığı çalışan da var sigortalı çalışan da. Sigortalılar bizim yıllıkçı dediklerimiz. Genelde bahçelerin bakımıyla ilgileniyorlar. İlacı, gübresi, suyu toplatması. Yevmiye karşılığı yerli ve yabancı şeklinde değişiyor. Yerli yevmiyeciler fabrika işçiliğinde kullandığımız Meneşelik işçileri³ var, bahçe işlerimizde de Yuvalılar’dan gelenler. Dışardan gelenler de yani bahçede toplama, kasa taşıma işlerini yuvalı köyünden gelenler yapıyor. Fabrikada bir süre Suriyeli çalıştırdık şu anda da çalışıyor” (K34-E-29-Türk). Dolayısıyla bahçe bitkisi üreticisinin işlerinde çalışan farklı etnik gruptan kimseler vardır.

² Meneşelik, Antalya’nın Finike ilçesine bağlı bir mahalledir. (<https://www.haritatr.com/meneşelik-mahallesi-haritasi-m149f>) (03 Ocak 2023 tarihinde erişildi).

³ Yuvalı, Antalya’nın Finike ilçesine bağlı bir mahalledir. (<https://www.nufusune.com/180535-antalya-finike-yuvali-mahallesi-nufusu>) (03 Ocak 2023 tarihinde erişildi).

Tablo 3.1. Yerellik ve Çalışma Statüsü (MAXQDA2022 Çapraz Tablolar)

Yerellik	Yevmiyeci	Yevmiyeci değil	Toplam
Adanalı	-	1	1
Batmanlı	-	1	1
Burdurlu	-	1	1
Denizlili	-	4	4
Finikeli	-	20	20
Kumlucalı	-	22	22
Mardinli	-	1	1
Mersinli	-	1	1
Muğlalı	-	1	1
Niğdeli	-	1	1
Suriyeli	4	1	5
Şanlıurfalı	3	-	3
Fin-Kum hariç Antalyalı	1	6	7
Toplam	8	60	68

Tablo 3.1 kendi işinde iş gücü ya da başkasına ait bir üretim alanında iş gücü olarak geçimini sağlayan yerli ve yabancı kişiler yer almaktadır. Yevmiye statüsünde çalışan bu kişilerden biri Türk (kadın), dördü Suriyeli (1 kadın ve 3 erkek), üçü de Kürt (2 kadın ve 1 erkek) etnik kökenlidir. Tabloda yer almayan bir tane daha Suriyeli (erkek) vardır. Söz konusu kişi hem ortakçı olarak hem yevmiyeci olarak çalışmaktadır. Bu yüzden tabloya yevmiye statüsünde çalışan olarak dahil edilmemiştir (Bu kişi analizler esnasında bazen yevmiyeci bazen de ortakçı olarak dahil edilmiştir).

Mülkiyet sahibi olmayan ve yevmiye karşılığı çalışan bu kişilerin sadece biri yerlidir. Diğerleri bölgenin dışından göç etmiş kişiler olup örtüaltı ve bahçe bitkisi üretim alanında çalıştıkları bilgisi edinilmiştir. Dört Suriyeli çalışanın düzenli olarak çalışabildiği üretim alanları var iken diğer dördünün (Kürt ve Türk) daha esnek çalışma koşulları söz konusudur.

Suriyeli erkeklerden iki tanesi Finike’de narenciye fabrikasında, haftanın en az beş günü çalışma imkânı bulabilirken bu kişiler aynı zamanda çavuş statüsüne sahip olmuşlardır. İşçi ve işveren arasında aracı olmaları sebebiyle komisyon ücretleri alan Suriyeli çavuşlar, gündelik kazançlarının dışında sahip oldukları çavuşluk görevi sebebiyle ek kazanç sağlama fırsatı yakalamıştır. Kumluca’da örtüaltı üretimde yevmiyeci olarak çalışan erkek ve kadın Suriyeli’nin sürekli olarak çalıştıkları örtüaltı üretim vardır. Suriyelilerden erkek olanı sabit çalıştığı yerde iş olmadığı durumlarda başka üretim alanlarına yevmiye karşılığında çalışmaya gitmektedir. Suriyeli kadın ise sadece ailesinin çalıştığı örtüaltı üretim alanında çalışmaktadır. Onun dışında başka bir yere çalışmaya gitmemektedir.

Ayrıca kadın Suriyeli'nin çalışması hususundaki kararı kendisi değil babası vermektedir. Bu durumda örtüaltı üretim sektöründe yevmiye karşılığında çalışan Suriyeli kadın ile Suriyeli erkeğin gelir elde etme araçlarında eşitsizlik olduğu aşikardır. Aynı tarım sektöründe ve aynı etnik kimliğe sahip kişiler cinsiyetleri sebebiyle dezavantajlı konumda kalmaktadır. Aynı etnik kimlik grubunda cinsiyete göre gelir eşitsizliğinin yaşanması hortum vb. afetlerdeki kırılganlığı etkilemektedir.

Benzer bir durum Kürt etnik kimlikli ve yevmiye karşılığı çalışan kadınlar için de geçerlidir. Kürt kadınlar çalışmalarıyla ilgili kararları kendilerinin verdiklerin ifade etse de tıpkı Suriyeli kadında olduğu gibi iş bulma hususunda ailenin erkekleri etkin bir role sahiptir. Ancak iki farklı etnik kimlikteki kadınların çalıştıkları tarım sektörü kadınlar arasındaki farklılıkları çeşitlendirmektedir. Tarım sektörünün yol açtığı farklılık sadece kadınlar için değil genel olarak tüm çalışma statüleri için etkili bir kesişim kategorisidir. Bu araştırmada tarım sektörü, daha fazla gelir elde etme, daha fazla gün çalışabilme, işin zorluğu, kolaylığı gibi konularda etkilidir. Bu durumda iki farklı etnik köken gruptaki kadınlarla ilgili farklılıklardan ilki çalıştıkları tarım sektörüdür. Suriyeli kadın düzenli olarak yılın en az 8 ayı ve haftanın 3-4 günü çalışabileceği bir üretim alanında yani örtüaltı üretimde çalışmaktadır. Kürt etnik kimlikli iki kadın ise bahçe bitkisi üretim alanında çalışmaktadır. Bahçe bitkisinin açık hava yetiştiriciliği olması sebebiyle söz konusu çalışma alanında iklim koşulları, çalışma süresini, çalışma koşullarını ve zamanını etkilemektedir. Bahçe bitkisi üretimindeki yevmiyeci Kürt etnik kimlikli kadınların çalışma şartlarının belirleyici unsurlarından olan iş yoğunluğu daha çok kış aylarındadır. Özellikle nar ve narenciye toplama aşamasında toplama ve kasa taşıma işlerinde çalışan bu kadınların Suriyeli kadın gibi sabit çalıştıkları bir yer yoktur.

Kürt etnik kimlikli, erkek ve bahçe bitkisi üretim alanında çalışan kişi bir dönem çavuş olarak çalışmış ancak şu an çavuşluk yapmadığını, gündelik işlere gittiğini, kışın Finike ve çevresinde nar ve narenciye işlerinden çalıştığında, yazın ise Elmalı, Korkuteli ilçelerine ya da Burdur, Isparta gibi yakın illere mevsimlik işçi olarak çalışmaya gittiğini belirtmiştir.

Yevmiye karşılığında çalışan Türk ve Finikeli kadında durum biraz daha farklıdır. Her zaman çalışmadığını ifade eden kadın canı istediği zaman, iş denk gelirse yevmiyeye gittiğini anlatmıştır. Geçimini sağlama konusunda ise oğlu

(SGK) ve kayınvalidesinin (emekli) maaşından faydalandığı bilgisini paylaşmıştır. Dolayısıyla diğer Suriyeli ve Kürt kadınlara göre aile bireylerinin aylık gelirleri olması Türk kadının çalışmasını zorunlu kılmazken, özelde risk altında olsa da (çünkü kayınvalidesinin ve/ya oğlunun ölümü, oğlunun işten çıkarılması gibi durumlarda Türk kadının geçimini sağlayacak bir gelir kaynağı yoktur) Türk kadını diğerlerine göre düzenli bir geliri olan aile mekanizmasının güvencesi altındadır.

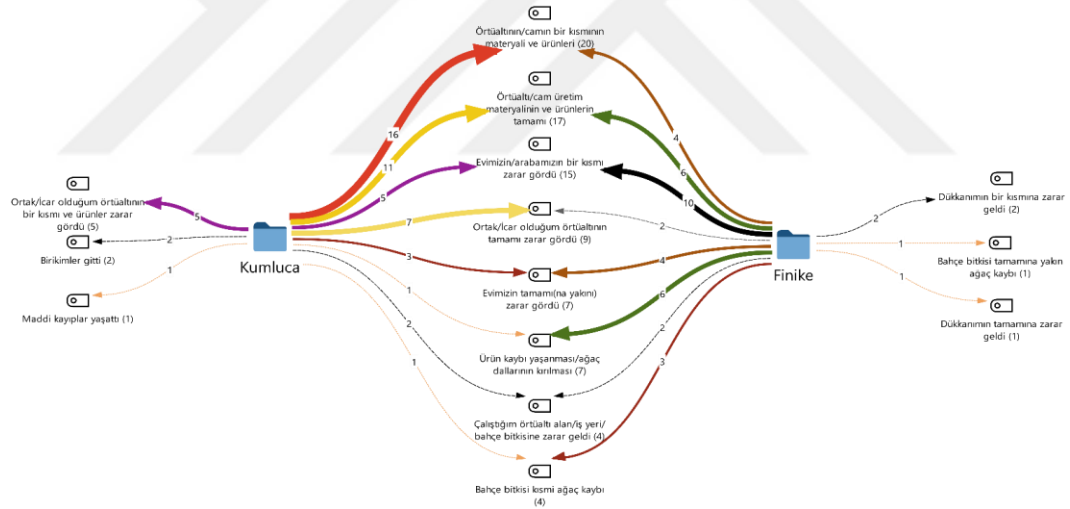
Hem ortakçı hem de yevmiyeci olarak çalışan Suriyeli erkek ise ailesi ile birlikte örtüaltı üretim alanında ortakçı olarak çalışmaktadır. Yaklaşık yedi dekar üretim alanında domates yetiştiriciliği yapan örtüaltı üreticisi işçilik kendilerine ait (hanede 4 kişi çalışmaktadır), masraflar mülk sahibine ait olacak şekilde gelirin ¼'ü olacak şekilde çalışmaktadır. Ayrıca örtüaltı üretimden iş olmadığı günlerde yevmiyeci statüsüyle başka yerlere işe gitmektedir. Bu durumda hem düzenli geliri vardır hem de ek gelir elde etme fırsatına sahiptir. Hatta yevmiyeci statüsünde çalışan Suriyeli ve Türk, Kürt yevmiyecilere göre daha avantajlı konumdadır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında özetlemek gerekirse mülkiyet sahibi olma durumunda yerellik, cinsiyet, etnik kimlik, sektör, çalışma statüsü kesişimi oldukça önemlidir. Bu kesişim kategorilerinin her birisi hortum vb. afet deneyimindeki kırılmalıkların derinleşmesinde etkilidir. Her bir kişi hortum vb. afetleri deneyimlese de sahip oldukları sosyal özellikler afet(ler)in etkilerini farklılaştırmada oldukça etkilidir. Yerli olma durumu mülkiyet sahibi olmayı güçlendirirken yerli olmanın yanında erkek olmak bu olasılığı daha çok arttırmaktadır. Diğer taraftan erkek olup yerli ve Türk olmak daha fazla gelir getirici işlerde çalışabilmeyi ya da daha fazla mülk sahibi olma fırsatını yaratmaktadır. Yabancı erkek ve Türk olma ya da olmama durumu tarımsal üretimde ortak ve icar gibi üretimin parçası olma(ma)ya olanak sağlarken yabancı ve diğer etnik kimlikteki erkeklerin daha güvencesiz işlerde çalışması anlamına gelmektedir. Kürt, Suriyeli, Roman etnik kimliklerinde olmak yevmiyeci olarak çalışılan tarım sektöründeki çalışma statüsüne göre değişkenlik göstermektedir. Bu durumda Türk olma ile tarım sektörüne bağlı olarak grup içinde ve grup dışında (kadın-kadın; erkek-erkek; Kürt-Kürt, kadın- erkek; Suriyeli-Kürt vb) farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar dezavantajlı konumda olan grupların afetin etkileri karşısında daha fazla mağduriyet yaşamalarına neden olacağına işaret ettiği gibi bu çalışmanın verilerinde de kesişimsel kategoriler hem dezavantajlı grupların hem de belirtilen üç temel gruptaki grup içi ve gruplar arasında eşitsizliklerin olduğunu ve hortum

vb. afetlerin etkilerinin çeşitlilik içerdiğini söyleyebilirim. Aşağıdaki bölümde bu nokta detaylı anlatılmıştır.

3.2.1.3 Mülkiyet, Cinsiyet, Etnik Kimlik ve Sektör Kesişiminde İklim Değişikliği Kaynaklı Kayıplar

İklim değişikliğinden kadın, çocuk, yaşlı (Levy ve Patz, 2015; Berrang-Ford vd, 2011) gibi grupların etkileneceği dikkate alınırsa Kumluca ve Finike’de örtüaltı üreticilerinin, bahçe bitkisi üreticilerinin ve tarım dışı sektör gruplarının her birinin etkileneceğini göstermektedir. Araştırmanın verilerinde kesişimsel kategorilerin (mülkiyet sahipliği, çalışma statüsü, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik ve sektör) her birinin hortum deneyiminin farklılaşmasında önemli bir role sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Hatta bazıları hortum deneyimi başta olmak üzere etkisi hissedilen sıcaklık, dolu, aşırı yağmurlar gibi afetler sonrasında iş bulmakta zorluk çektikleri, üretim alanlarını kaybettiklerini ya da kısa bir süreliğine işsiz kaldıklarının bilgisini paylaşmıştır.

Şekil 3.4: Hortum Afetinin Etki Alanları (MAXQDA2022 MAXMaps-İki-Vaka Modeli)

Şekil 3.4, Kumluca ve Finike’de hortum vb. afetleri deneyimleyenlerin örtüaltı üretim alanlarının, bahçe bitkisi üretim alanlarının ve iş yerlerinin kayıp ve zararları hakkında bilgi vermektedir. Mülakat yapılan kişilerden bazılarının örtüaltı üretim alanlarının ve ürünlerinin tamamı zarar görmüş bazılarının örtüaltı üretim alanlarının ve ürünlerinin bir kısmı zarar görmüştür. Keza bahçe bitkisi üretim alanı zarar görenler, bahçe bitkilerinin tamamına yakını kaybetmiş ya da üretim alanındaki portakal ağaçları/ağaç dalları zarar görmüş ve ürün kaybı yaşamıştır.

Bunun yanında her iki üretim alanında tamamen ve/veya kısmen kayıplar yaşayanların yanında iş yeri sahibi olanların iş yerlerinin tamamı, bazılarının ise iş yerlerinin bir kısmı zarar görmüştür. Hortumun yol açtığı kayıpların ve zararların büyüklüğü ile yapısal eşitsizlikler (örneğin mülkiyet sahibi olma, mülkiyetin büyüklüğü, yerli olma, vatandaş olma vb.) arasında ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Mülkiyet olgusu mülkiyeti kendisinin olanlar ile ortakçı, icarcı ve kiracı olanların üretim yaptığı üretim alanının büyüklüğü, üretilen ürünün tipi ve çeşitliği noktasında afet deneyiminde etkili olmakla birlikte bu alanda çalışanların cinsiyet, etnik kimlik, çalışma statüsü gibi sosyal konumları da afet deneyimini etkilemektedir.

Mülkiyet sahibi bazı kişiler (Yerli-Türk-erkek) sahip oldukları üretim alanının fazla olması ve üretim yapılan alanların parçalı olmasından kaynaklı olarak hortum sonrası geçimlerini sağlayacak imkanlara sahip olmuştur: *“O sene adadaki diğer sera vardı. Çok şükür oraya bir şey olmamıştı. Oradan kazancımızla kendimiz iyi kötü kapattık kredi çekerek. Devletten de 15 bin lira para geldi. Biz serayı yaptırdıktan sonra geldi. Geçimimizi diğer seradan elde ettiğimiz gelire karşıladık. O seneki kazancımızla da yıkılan yeri kaldırdık”* (K23-K-33-Kum) diyen kadın 4+1,5 olmak üzere toplamda 5,5 dekar örtüaltı üretim alanlarının olduğunu, 4 dekar örtüaltı üretim alanının tesis ve materyalleri yanında içindeki ürünlerin tamamen zarar gördüğünü aktarmıştır. Bu durumda kalan üretim alanı ile üretim yapmaya devam ettikleri ve bu sayede kaybettikleri üretim alanlarını yeniden kurdurduklarını anlatmıştır. Diğer taraftan 45 da örtüaltı üretim alanı olan Kumlucalı erkek, parça parça olan üretim alanlarından 7 da bir alanın tesisinin ve ürününün ortalama 3,5 dekarının zarar gördüğünü anlatmıştır. Daha önceden de birkaç kez afet deneyimi olduğunu ama şimdiki kadar ciddi bir zararı olmadığını belirten küçük üretici, afet deneyimini şu sözleriyle anlatmıştır:

“Önce ufak tefek oldu ama bu afet çok ciddi. 7 dönüm camekan %30-40 camlar zarar gördü. İlk düşüncem bunu nasıl yaptırırım. Beziriydi, camiye nasıl alayım, nerden bulayım koşmaya başladık. Bir şekilde toparlamaya çalışıyoruz. Ürünlerde de zarar var ama onu o kadar önemsemiyoruz. Verim açısından ilerde zararı olacaktır ama şimdi düşünmüyoruz. Aşağı yukarı 3.5 dönümü zarar gördü” (K15-E-31-Kum). Aralık 2020 yılında meydana gelen dolu afetinde üretim yaptığı tesisin materyallerinin bir kısmının zarar gördüğünü anlatan Kumlucalı örtüaltı üreticisi, üretim materyalinin zarar gördüğü kısmı tamir ettirerek içindeki bitki ile

üretim devam etmeyi hedeflemiştir. Kısa vadede üretime devam etme düşüncesi olsa da üretim alanı içindeki bitkinin zarar görmesinin sezon içinde verim kaybına yol açacağına da vurgu yapmıştır. Ancak zarar gören üretim alanının dışında 41,5 da örtüaltı tesisinden gelir elde etmeye devam eden kişi elinde az üretim alanı kalanlara göre avantajlı görünmektedir.

Afeti deneyimi birden çok alan üzerinde olan ve farklı zamanlarda afet deneyimi yaşayan mülkiyet sahibi örtüaltı üreticisinin evi ve örtüaltı üretim alanı aynı anda zarar görmüştür. Kumluca örtüaltı üreticisi hortum deneyimini şöyle aktarmıştır: *“Maddi olarak manevi olarak etkilendim. Ben ekmeği dahi yazdırdım. Ben evime ekmeğe götüremedim. Çok etkilendim. 5 yılda 3 defa dolu yaşadım rüzgar yaşadım. İki defa hortum yaşadım. Çok şey yaşadım. Bir ben değil. Geçen sene geldiği yerde Kumluca’da 3000 (2019 hortum için) bin dönüm yer gitti. Bu yıl 10000 (19 ekim 2020 dolu afeti için konuşuyor) dönüme yakın diyorlar”*. Birçok afet (farklı yıllarda) yaşadığını anlatan kişi 2019 yılında deneyimlediği hortum afetinde 6 dekarlık örtüaltı üretim tesisindeki cam materyal ve demirler ile ürünlerin tamamının zarar gördüğünü anlatmıştır: *“Önce camları temizledik. Sonra usta bulamıyorsun. Cam ustası kalmadı. Camları tekrardan yaptırmak için usta bulamıyoruz. Devlet dönüm başı 3-3,5 lira para verdi. O camekanın tamamı göçtü. Demirleri de camları da gitti”*. Hortumu deneyimlemesinin ardından tesisi tekrar kurmak için yaşadığı sıkıntıları anlatırken maddi sıkıntı yaşamaması yanında tesisi yaptırmak için usta vb arayışında problemlerini aktarmıştır. Ayrıca aynı dönemde katılımcının evinin çatısı zarar görmüş: *“Evimin üstündeki çatıdaki kiremitleri hortum attı. Evi ısladı. Eve zarar verdi”* (K9-E-49-Kum). Bu durumda bazı mülkiyet sahibi kişiler birden çok alanda afeti deneyimlerken farklı zamanlarda da afet deneyimlemiştir.

Mülkiyet sahibi olan grup içinde hortumun yol açtığı hasar ve kayıplar çeşitlilik göstermektedir. Zarar gören alanların fazla olması, az olması, sık sık zarar görme, geçim kaynaklarındaki çeşitlilik gibi durumlar bu etkileri farklılaştırmaktadır. Bu yüzden mülkiyeti kendisi olan birinin üretim alanının tamamının zarar görmesi, bir kısmının zarar görmesi, afete sürekli ya da sık sık maruz kalmak gibi durumlar afetin kırılabilirliklerini değiştirmektedir.

Wisner’in çalışmasında da benzer bir sonuç elde edilmiştir. Bengal Körfezi’ndeki siklonların hareketliliği ve gücünün bazı zamanlarda ciddi mal ve can kaybına yol açtığı ve aylarca tarımı etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu durum yoksul

ve varlıklı aileleri etkilemiştir. İki farklı sosyal konumda olan ailelerin kırılğanlıklarının aynı olmadığı belirtilmiştir. Zengin ve yoksul ailelerden ikisi karşılaştırıldığında zengin ailenin evi, üretim alanı, birden çok büyük baş hayvanı, aracı ve küçük bir işletmesi var iken yoksul ailenin ise sazdan bir evi, bir büyük baş hayvanı, sulak olmayan az hektar tarım arazisi ve az bir hektar da ortakçılık hakkı olduğu belirtilmiştir. Afetin meydana geleceği uyarısının yapılmasıyla birlikte zengin aile araçlarına binerek olay bölgesinden uzaklaşabilmiş ve yoksul ailenin aracı olmadığı için bu imkanı söz konusu olmamış. Olay öncesinde afet bölgesinden uzaklaşamadığı için yoksul ailenin çocuklarından birisi afet sırasında ölmüş. Her iki ailede mevcut kasırgadan kaynaklı maddi kayıplar yaşanmıştır. Kasırga sonrasında zengin aile tarım ve ticaretten elde ettiği birikimlerle afetin etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmış ve yeniden üretime başlayabilmiş. Yoksul aile ise herhangi bir birikimi olmadığı için tefeciden yüksek faizli borç para almış, ekime başlayabilmesi için kaybettiği büyük baş hayvanı yerine yenisini alamadığı için kiralama yapmış. Uzun bir süre mevcut borçları ve kirayı ödemeye çalışmış (Wisner vd., 2003, s. 87-94). Bu örnekte olduğu gibi kaynaklara erişim ve belirli imkanlara sahip olabilmek kayıplarla mücadele etmek ve iyileşmek açısından önemlidir. Ancak kaynaklara erişim afet öncesi sahip olunan toplumsal üretim ilişkisi, cinsiyet, etnik köken, statü gibi ekonomik ve sosyal ilişkilerin yanı sıra politik ekonomiden bağımsız düşünülemez. Örneğin özel mülkiyet hakkı, sahip olunan taşınmazı kontrol edebilme imkanı sunmaktadır. Ayrıca nakit fazlası oluşturma ve kredi teminatı yaratılması için ön koşul sağlamaktadır (Bebbington, 2008, s. 2028). Winser (2003) çalışmasında olduğu gibi benim araştırmamda da nakit birikimi sağlayabilmek, çeşitli kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurabilmek ve afetle mücadele edebilmede mülkiyetin veya çalışma koşullarının önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Kumluca'daki örtüaltı alanlarda kira/ıcar ve ortakçı olan ve toprağın mülkiyetinden ziyade kullanım hakkına sahip olan örtüaltı üreticilerinin çoğunluğu Kumluca dışından gelmiş ve uzun yıllar örtüaltı üreticiliği yapmakta olan kişilerdir. Bu kişiler tıpkı mülkiyet sahibi kişiler gibi üretim yaptıkları tesisin ve ürünlerin tamamını ya da bir kısmını kaybederek afeti deneyimlemişlerdir. Ancak Kumluca'nın yerlisi olanlarla karşılaştırıldığında daha az üretim alanına sahip olan bu kişilerin kırılğanlıkları daha fazla olmuştur. Çünkü mülkiyeti kendisinin olan yerlilerden bazılarının sahip oldukları üretim alanlarının dekarları daha fazladır.

Örtüaltı alanların parsel parsel (bölünmesi) kurulmasından kaynaklı olarak hortumun zarar verdiği bir veya birden fazla alan olmuştur. Ancak toprağın kullanım hakkının sahibi olanlardan bazılarının üretim yaptıkları alanların dekarı azdır ve kayıp ve zararlar tüm tesis üzerinde meydana gelmiştir. Bu bağlamda bakıldığında hortum sonrasındaki kırılmalığın artmasında dekar olarak üretim alanın az ya da fazla olması önemli iken bir diğere önemli etken alternatif bir geçim kaynağı olmayan ya da afetle mücadelede güç kaynaklarına erişimi olmayan veya kısıtlı olanların kırılmalıklarının ve mücadele süreçlerinin çok daha fazla sorunlu olduğudur.

Finike ve Kumluca'da hortum sonrasındaki kayıp ve zararlarda hem mülkiyeti kendisinin olanlar hem de icar, ortak ve yevmiyeci olanlar mağduriyet yaşamıştır. Özellikle de üretim alanının (gerek üretim alanı sahibi, gerek üretim alanının kullanım hakkı olanlar gerekse yevmiye karşılığında çalışanlar) tamamını kaybedenler ve herhangi bir geçim kaynağı olmayanlar bu süreci daha zor deneyimlemişlerdir.

Söz konusu bilgilerden hareketle mülkiyet sahibi Kumlucalı örtüaltı üreticileri hortum deneyiminde üretim alanlarının tamamı ya da bir kısmında kayıp ve zararlar yaşarken, yevmiye karşılığında çalıştırdıkları kişiler de iş yerlerinin tamamını ya da bir kısmını kaybettikleri için (geçici) işsiz kalmışlardır. Aynı şekilde bu koşullarda yevmiye karşılığında çalışanlar kısa vadede işsiz kalarak hortumun etkilerini deneyimlemişlerdir. Hatta sadece işsiz kalma riski değil can güvenliğinin tehlikeye girmesi ihtimali ile karşı karşıya kalmıştır. Örneğin örtüaltı üretim sektöründe sabit bir yerde çalışan ama her gün değil iş olduğu günlerde yevmiye karşılığın çalışıp ücret alan Suriyeli: *“İşverenin serası uçtu. Beni de etkiledi. Fırtına olurken camın içindeydim. O sırada camlar göçtü. Demirleri yıkılmadı. Bir dönümünün camları kırıldı. Bu beni ekonomik olarak etkiledi. İş kalmadı o yüzden etkilendim. İçindeki malzemeyi içinden söktük, taşıdık. Bize iş kalmadı. Sonra adam bir yerden para buldu. Serayı tekrardan kurdurdu. Diğere iki dönemde de iş olmadı. O sırada başka bir yerde iş bulamadım. O dönemde bana harçlık verdi ve geçimimi öyle sağladı”* (K58-E-25-Kum) afet deneyiminde hem can hem de iş kaybı riski ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca ekonomik destek mekanizması olarak iş verenin sağladığı olanaklardan faydalanabilmiştir. Söz konusu katılımcının avantajı sabit bir kişinin yanında yevmiye karşılığı çalışması

iken çalışmadığı günlerde gelir kaybı yaşamıştır. Bu süreçte işverenin harçlık olarak verdiği borç para ile ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Farklı grupların farklı ağlara ulaşma ve afetin etkilerini hafifletme kaynakları söz konusudur. Ancak bir kişinin ne kadar savunmasız olduğu, geçim kaynaklarının ne kadar zayıf veya güçlü olduğu, geçim stratejilerinin temelini oluşturan çeşitli varlıklara erişimlerinin ne kadar iyi olduğu veya farklı kurumların sosyal koruma sağlamada ne kadar yararlı olduğu ile belirlenir (Cannon vd., 2003, s. 6). Örneğin, bahçe bitkisi sektöründe çalışan ve Finike’de yaşayan Suriyeli Türkiye’ye geldiği yıllardan beri çeşitli işlerde çalışmış ve sekiz yıldır tarım işi yaptığını belirtmiştir. Görüşmenin yapıldığı tarih (1 Nisan 2021) itibariyle 4 yıldır çavuş olarak çalıştığını anlatmıştır. İlk başlarda nar ve portakal toplama işlerinde yevmiyeci olarak çalışırken şu an çavuş olarak görev yaptığını söylemiştir. 2017 yılı hortum afetini deneyimleyen kişi: *“Hortumu gördüm. İşimize zarar verdi, işe ara verdik. Hortum olunca portakal döküldü. İşe çıkamadık o sırada. 1 hafta falan işe çıkamadık. Onun dışında devam etti iş. Orada sabit çalışıyorum ama yevmiyeciyim, Çalışmadığım günlerde ücret alamadım”* (K67-E-34-Fin) ifadeleriyle afet deneyiminin kendisini işsiz bıraktığını vurgulamıştır. Fakat diğer taraftan sahip olduğu sosyal ağlar aracılığıyla çavuş statüsünde çalışma imkanı bulduğunu söyleyen Suriyeli bu sayede düzenli çalışma, düzenli gelir ve birikim elde edebilme hususunda fırsat sahibi olabilmıştır.

Finike’de bahçe bitkisi alanında yevmiye karşılığında çalışanlar Kürt ve Suriyelilerden oluşmaktadır. Bu kişiler hortum afetini doğrudan deneyimlememiştir. Çünkü sabit çalıştıkları bir üretim alanı yoktur. Fakat söz konusu kişiler şiddetli yağmur, fırtına, sıcaklık gibi afetlerin yoğun yaşandığı zamanlarda işe gidemediklerini ya da bu şartlar altında çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin 2020 yılının haziran ayında bölgede yaşanan aşırı ve anlık sıcaklıkla birlikte narenciye ağaçlarının tomurcuk halindeki meyveleri dökülmüştür. Bu durum 2020-2021 sezonunda iş bulmalarını güçleştirmiştir. Geçmiş yıllarda haftada 4-5 gün çalışmaya gittiklerini belirten bahçe bitkisi üretiminde çalışan yevmiyeci kadın söz konusu yıl içinde iş günlerinin azaldığını belirtmiştir: *“Haziranda portakalların boncukları döküldü. Bu sene gidemedik. Sürekli evdeyiz. Yağmur yağmasından dolayı işe gidememe çok sık oluyor. Acil durumlarda işe gidiyoruz. Ya da erteleniyor. Yağmurda çalışma koşulları*

zorlaşıyor. Kasaları kaldırıyorsun o yağmurda. Ayakların zorlanıyor” (K65-K-30-Fin).

Narenciye sektöründe çalışanların işe düzenli gidememelerinin yanında çalışma koşullarının zorluğu da dikkat çekmektedir. Üretim süreciyle ilgili işlerin açık havada gerçekleşmesinden dolayı sağanak yağmur vb gibi hava olaylarında çalışma düzenini etkilemektedir. *“Yağmur yağdığında. Toplama yapıyoruz zor oluyor” (K67-E-34-Fin), “Bizim işte nar ve portakalda hastalık çok oluyor. Soğuktan, ıslak oluyor. Çamurdan vs dolayı işçiler hasta oluyor. Grip oluyor çok” (K68-E-41-Fin)* diyen ve üretim sektöründe çavuş statüsünde çalışan Suriyeli erkekler hortum gibi bir afetin ötesinde yağmurlu ve soğuk günlerdeki çalışma koşullarının zorluğundan bahsetmiştir. Fakat değişen iklim koşullarını dikkate alırsak bölgedeki afetlerin artması durumunda söz konusu işçilerin işsiz kalması ya da çalışma koşullarının daha da zorlaşması olasılıklar arasındadır.

Şanlıurfalı yevmiyeciye afetlerin oluşması buradaki çalışma koşullarını etkiliyor mu diye soru yönelttiğimizde: *“Etkiliyor. Mesela adamın malına zarar veriyor, ağacını köklüyor, bahçesini etkiliyor, portakallar hasar görüyor. Bu da işçiyi mağdur ediyor. İşçi işe gidemiyor” (K63-E-45-Fin)* diyerek benzer konumda çalışanların mevcut kayıp ya da zarardan etkileneceğine dikkat çekmiştir.

Finike'nin temel çalışma alanları narenciye ve nar sektörü olmasından dolayı bu sektörde meydana gelebilecek kayıp ve zararlar gerek bu üretim alanının sahibi olanları gerekse bu alanlarda yevmiye karşılığında çalışanları etkilemiştir. Bahçe bitkisi sahibi olanlar ürün kaybı yaşama, üretim alanının zarar görmesi (örneğin, bahçe bitkisi ağaçlarının zarar görmesi) sonucunda gelir kaybı yaşama, eldeki birikimi harcama ve refah seviyesinin düşmesi gibi risklerle karşı karşıya kalmış, yevmiye karşılığı çalışanlar çalışma alanlarını kaybetmiş ve çalışma imkanlarının zorlaşması durumunda göç etme ihtimali üzerinde düşünmeye başlamıştır.

Bahçe bitki alanında yevmiye karşılığında çalışanların bazıları mevsimlik işçi olarak yaz aylarında bölgenin yakın il ve ilçelerine çalışmak amacıyla gitmektedir. Bölgenin üretim alanlarının afete karşı risk altında olması durumu bu kişilerin farklı yerlere göç ihtimalini arttırmaktadır. Örneğin, hortumlar oluşmaya devam ederse, ya da fırtınalar daha da artarsa buradaki tarımsal üretim ya da iş imkanları etkilenir mi? sorusunu yönelttiğimiz Suriyeli erkek: *“Tabi zarar verir. İşe çıkamayız. Bu durumda buradan giderim. Ekmeğim nerdeyse oraya giderim”*

(K67-E-34-Fin) diyerek afetlerden zarar görmesi durumunda göç edebileceğini vurgulamıştır. Buradaki temel problemlerden birisi söz konusu göç durumuna neden olan nedenlerin biri yapısal eşitsizlikler, diğeri ise iklim değişikliğinin sonuçlarıdır. Hortum vb. afetler sonrası hortumu deneyimleyenlerden sığınmacılar başta olmak üzere yevmiye karşılığı çalışan mevsimlik işçiler, gelir kaynaklarını kaybetmeleri karşısında alternatif bir geçim kaynağına, sosyal ve ekonomik destek mekanizmaları vb. ulaşamazlarsa hızlı bir yoksullaşmanın yaşanması mümkündür. Bu durumda yapısal eşitsizliklerle karşı karşıya kalan bu gruplar iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte daha da kırılgan hale gelmektedir. Sosyal ve ekonomik donanımları olmayan, ilişki ağları kısıtlı olan ve kaynak erişiminde sıkıntılar yaşayan gruplar iklim değişikliğinin etkileri karşısında daha savunmasız kalabilmektedir.

Hortum deneyimi Finike için farklılık göstermiştir. Örtüaltı üretimdeki kayıplar Kumluca ile benzer olurken bahçe bitkisi üretiminde farklılıklar öne çıkmıştır. Örneğin mülkiyet sahibi olan bahçe bitkisi üreticilerinin bazılarının portakal ağaçlarının/ağaç dallarının çok azı zarar görmüş, bazılarının meyveleri, bazılarının ağaçların büyük bir kısmı zarar görmüş hatta hortumun şiddeti sebebiyle bahçelerdeki ağaçlar sökülüştür. Buradaki, kayıplar kısa ve uzun vadede etkilerini hissettirmiştir. Kayıp ve zararların çok fazla olduğunu anlatan mülkiyet sahibi Finikeli: “10 dönüm narenciye bahçesinin 8 dönümündeki ağaçlar tamamen gitti. Hiç ağaç kalmadı. Çok hasar gördüm” (K47-E-61-Fin) diyerek portakal ağaçlarının tamamına yakını kaybettiğini belirtmiştir. Bir ağacın büyüüp verimli hale gelmesinde geçen süre yaklaşık 10 yıldır. Bu kayıp uzun vadede gelir ve ürün kaybı şeklinde kendini göstermektedir. Örtüaltı üretimle karşılaştırıldığında örtüaltı üretim alanını kaybedenler üretim alanındaki kayıp ve zararları telafi edebilirse (bu süreçte borçlanma, eldeki birikimleri kaybetme, farklı gelir kaynaklarını tüketme ya da bunların hiçbirine sahip değilse üretim alanını yeniden kuramama riskleri mevcuttur) bir sonraki yıl üretime başlayabilmektedir. Ancak bahçe bitki üreticisi kazancını kaybetmenin yanında yeniden ağaç yetişinceye kadar gelir kaybı sürmektedir. Eğer ki alternatif geçim kaynağı söz konusu değilse yeni iş arayışlarında bulunması ve iş bulamazsa da hızla yoksullaşması olasılıklar arasındadır.

Finike’de hortum deneyimi yevmiyeci olarak çalışanlar için farklı gelişmektedir. Araştırmanın Finike kısmında hortumu deneyimleyenlerin işlerinde

yevmiyeci olarak çalışan değil de geçimini yevmiye karşılığında çalışarak sağlayan işçiler vardır. Bu kişiler nar/portakal vb. fabrikalar ya da soğuk hava depolarında ve/veya bu alanlarda hasat toplama, kasa taşıma gibi işlerde çalışan kişilerdir. Çoğunlukla Kürt etnik kimlikli ve Suriyeli olan bu gruptakilerin afet deneyimleri biraz daha farklıdır. Açık alan yetiştiriciliği olan bir işin parçası olmalarından kaynaklı olarak hortum başta olmak üzere şiddetli fırtına, yağmur, dolu, aşırı sıcaklık gibi afetlerde o anki iklim durumu ya da hasat durumuna göre gündeliğe gidememektedirler. Bu kişilerin sabit çalıştıkları bir üretim alanı olmadığı için çavuş/dayıbaşı diye tanımlanan kişiler vasıtasıyla işe gitmektedirler. Yani yevmiye karşılığında çalışan bu kişiler iş bulabilirlerse çalışmakta ve geçimini sağlayabilmektedir. O yüzden bahçe bitkileri üretim alanlarında yevmiye karşılığında çalışanlar hortumu farklı şekillerde deneyimlemektedir.

Sonuç olarak yukarıdaki bulgulardan yola çıkarak afetlerin etkisiyle birlikte mülkiyet sahibinin mülkiyetine zarar gelmesi bu alanlarda yevmiye karşılığı çalışan farklı etnik kimlik ve sığınmacı statüsündeki kişileri de etkileyebileceği çıkarımı yapılabilir. O halde sadece yevmiyeci erkek değil aynı zamanda kadınlar da hatta aile sisteminin bütünü etkilenmiş olacaktır. Araştırmanın bulgularında hortum deneyimi sonrasında çalışma statüsü yevmiye, icar veya ortakçı olarak üretim sürecinde olanların işlerini kaybetme, üretim tesislerini kaybetme ve tesisin yeniden kurulması hususunda yaşadıkları deneyimler buna yönelik ipuçları sunmaktadır.

Özetle görüşme yapılan kişilerin sosyal kimlikleri onların hortum deneyimlerini etkilerken hortumla mücadele süreçlerini de etkilemiştir.

3.2.2 Kayıp(lar) ve Zarar(lar)la Baş Etme Mekanizmaları ve Kesişimsellik

Kesişimsellik bağlamında sosyal kimlikler hortum deneyiminin grup içi ve gruplar arasında farklılaşmasına yol açmıştır. Mülkiyet sahipliği, çalışma statüsü, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik ve sektör kesişen sosyal kimliklerin her birisi hortum deneyimi ve hortumun etkileriyle baş etme stratejilerinde belirleyici olmuştur.

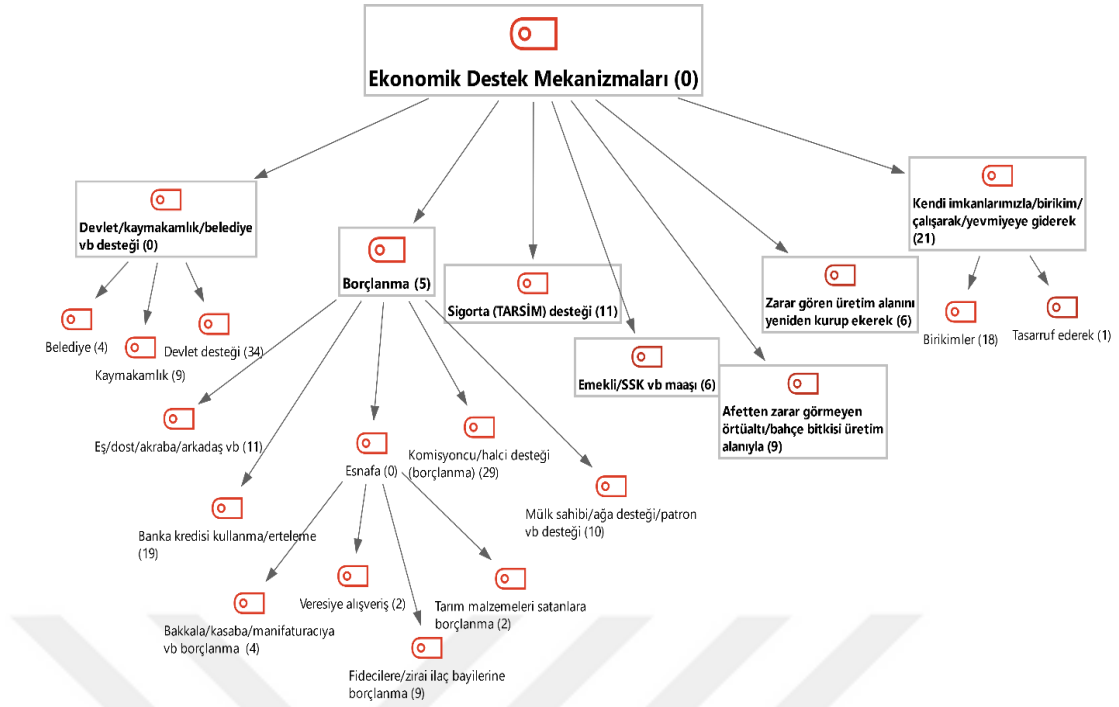
Örtüaltı üreticisi, bahçe bitkisi üretici ve tarım dışı sektör grupları afetin etkileriyle mücadele etme hususunda birbirleriyle benzer ya da birbirlerinden farklılaşan mekanizmalara başvurmuştur. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında kesişim kategorileri önemli rol oynarken aynı zamanda afet öncesinde var olan toprak sahibi olma(ma), tesis sahibi olma(ma), birikmiş para ya da taşınmaz mülke sahip olma(ma), düzenli gelir elde edebilecek kira geliri sahibi olma(ma), maaş vb

sahibi olma(ma), düzenli gelir getirebilecek bir işin olma(ma)sı, üretim yapılan alanın büyüklüğü/küçüklüğü gibi yapısal özellikler afet sonrasında afetle mücadelede kırılmalıkların yaşanmasında etkili olmuştur. Afet öncesi var olan eşitsizlikler afet deneyimi ile birlikte kırılmalıkları daha da arttırmıştır.

Mülkiyet durumu kendisinin, kullanım hakkına sahip olma ya da yevmiyeci statüsünde olma bir kişinin devlet/kaymakamlık/belediye vb. kamu desteklerine ulaşması, banka ve tarım kredi kooperatifleri gibi resmi kurumlardan faydalanabilmesi, tarım sigortası yaptırabilmesi, örtüaltı/bahçe bitkisi/ tarımdışı sektör dışında ek gelire (kira, maaş vb) sahip olabilmesi, daha fazla üretim alanına sahip olabilmesi gibi fırsatlar yaratmaktadır. Başka bir ifadeyle mülkiyet durumu kamu ve özel desteklere ulaşabilmede birinci kriterdir. Bu durumda mülkiyet sahibi olmamak, üretim yapılan alanın kullanım hakkına sahip olmamak kamu ve özel (örneğin TARSİM ve Banka Kredisi) desteklere ulaşmayı kısıtlamaktadır. O halde hortum öncesi mülkiyet sahipliği ile üretim alanının kullanım hakkına sahip olma durumu hortum sonrasındaki kamusal ve özel destek mekanizmalarından faydalanabilme anlamına gelmektedir. Ayrıca üretim sürecine devam etmek, geçimini sürdürebilmek, refahı kaybetme gibi riskleri ortadan kaldırmada bir araç olacak ya da risklerin etkisini azaltacak mekanizmaların eksikliği mülkiyet sahibi olmayanlarda daha fazla olacağını göstermektedir. Bu da onların yoksullaşmasına hatta göç etmelerine yol açabilecektir.

Hortum deneyimi her bir grupta ortak bir deneyim olsa da kayıp ve zararda farklılıklar ve en önemlisi de kayıp ve zararla mücadele etme hususunda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda afet sonrası kayıp ve zararla mücadele etmede beş temel tema ortaya çıkmıştır. Söz konusu temalardan, “ekonomik destek mekanizmaları”, “ayni destek mekanizmaları” ve “sosyal destek mekanizmaları” en sık tekrarlanan temalardır. Onun dışında diğer iki tema “hiçbir destek almayanlar” ile “mücadele yöntemi olmayanlar” şeklinde kategorilendirilmiştir.

Afetin etkileriyle mücadele etmede en sık başvuru yöntemlerinden birisi olarak ekonomik destek mekanizmaları karşımıza çıkmıştır. Çünkü katılımcıların çoğunluğu afetin etkilerinden bahsederken daha çok kayıp ve zararları anlatmıştır.

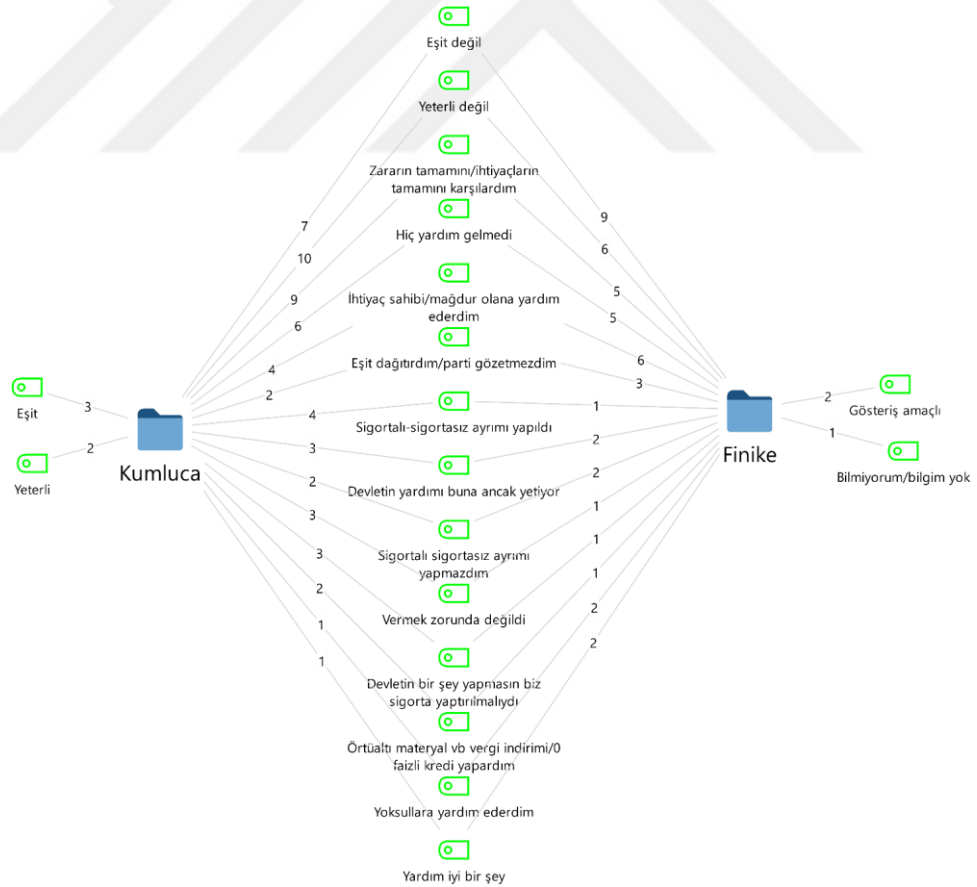
Şekil 3.5: Ekonomik Destek Mekanizmaları (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli MAXQDA2022)

Şekil 3.5’te afet sonrası kayıp ve zararların hangi mekanizmalarla giderilmeye çalışıldığı gösterilmektedir. *Devlet/kaymakamlık/belediye* bazlı kamu destekleri, *kendi imkanları/birikimleri*, *TARSİM*, *afetten zarar görmeyen üretim alanlarından elde edilen gelirler*, *afetten zarar gören üretim alanlarının tekrardan kurulup gelir getirici hale dönüştürülmesi*, *emekli/SSK maaşı* ve özellikle de *borçlanma* afetin etkileriyle başa çıkmak için kullanılan mekanizmalar olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat tüm bu mekanizmaların afeti deneyimleyenler için eşit ulaşılabilirlikte olmadığı bilgisine ulaşılmıştır.

3.2.2.1 Kamu Desteği, Güç İlişkisi ve Eşitsizlik

2017 ve 2019 yıllarında hortumu deneyimleyenlerin birçoğunun devlet/kaymakamlık/belediye gibi kamu kurumlarından nakdi ve ayni destekler aldığı bilgisi edinilmiştir. 2017 ve 2019 yılında kamu kurumlarından destek alanlar en başta mülkiyeti kendisinin olan örtüaltı ve bahçe bitkisi üretim yapanlar; daha sonra ortak ve icar olarak örtüaltı üretim yapanlar; ve evi zarar görenler olmuştur. Ancak küçük üreticinin kamu desteği alabilmesi için bazı kriterler vardır. Bunlardan ilki, devlet desteği alabilmek için daha sonra detaylı anlatılacağı tarım sigortasının (TARSİM) olmaması gerekmektedir. Bu durumda tarım sigortası olan çiftçi hortumdan zarar görmüş olsa bile destek alamamıştır. Tarım sigortası olanlar

neden devlet desteği alamamıştır diye sorgulanırsa bununla ilgili görüşme yapılanların ya da yetkililerin ayrıntılı bir açıklaması olmamıştır. Fakat tarım sigortası yaptıranların sigorta yaptırma esnasında %50'lik bir devlet desteği aldığı düşünüldüğünde hortum mağduru kişinin zaten daha önce devlet tarafından desteklendiği fikriyle tarım sigortası olanları bu destekten mahrum bıraktığı yönünde yorumlanabilir. Bir diğer destek alamayan kesim ise tarım dışı işlerle uğraşanlar olmuştur. İşletme sahibi ve(ya) esnaf olarak çalışan yerliler 2017 ve 2019 yılı devlet desteklerinden faydalanamamıştır. Yine bu grup için de neden devlet desteği alamadığı sorusu yanıtlanamamıştır. İş yeri sahibi kişilerin bilgisi olmadığı gibi bu konuda görüşülen devlet yetkilileri de yardım yapılmama nedeni hakkında bilgi sahibi olmadıkları için ilgili grubun neden yardım alamadığı yanıtlanamamıştır. Devlet desteği alamayanların bazıları ise 2017 ve 2019 yılları dışında hortum vb. afet deneyimi yaşadıkları için devlet desteği alamamıştır. Çünkü bölgede yaşanan her afet sonrasında devlet desteği olmamaktadır.

Şekil 3.6: Afet Sonrası Devlet Desteği Yönündeki Düşünceler (MAXQDA2022 MAXMaps-İki-Vaka Modeli)

Hortumu deneyimleyenler devlet desteğinin eşit olmadığını ve yapılan yardımların yeterli olmadığını düşünmektedir. Şekil 3.6'da hortumu deneyimleyenlerin devlet desteğine yönelik düşüncelerine ve devlet desteğinin nasıl dağıtılması gerektiğine yönelik görüşlerine yer verilmektedir.

Afeti deneyimleyenler kamu desteği alan ya da almayanlara yapılan desteklere yönelik benzer görüş ve öneriler sunmuştur (Bkz. Şekil 3.6). Afetzedelerin çoğunluğu kamu desteğinin yeterli olmadığı ve eşit dağıtılmadığı yönünde düşüncelere sahiptir. Bu konuda iki ilçe arasında belirgin bir farklılık yoktur. “Hiç yardım gelmedi” ve kendisi devletin yerinde olsa “zararın ya da ihtiyaçların tamamını karşılardım”, “eşit değildi” diyenler oldukça fazladır.

2017 ve 2019 hortum afeti sonrasında devlet tarafından verilen nakit destek, zararın durumuna göre belirli miktarlarda olmuştur. Tarım sektörlerine göre dekar başı belirlenen ücretlerin dağıtıldığı bilgisi edinilmiştir. Ayrıca evleri zarar gören kişilerin kayıp ve zararları için dağıtılan nakitlerin hangi kriterler çerçevesinde belirlendiğinin bilgisi edinilememiştir. İlçe Hasar Komisyonu'nda yer alan Finike Mal Müdürlüğü yetkilisiyle gerçekleştirilen görüşmede devletin gönderdiği “nakit para yardımı” hasar tespit komisyonu incelemelerinin raporlarına göre verilmiştir.

Devlet desteği alanlardan bazılarında edinilen bilgilere göre 2017 ve 2019 yılları karşılaştırıldığında 2017 yılında dekar başına ödenen yardım miktarı 2019 yılına göre daha fazladır:

“2017 yılındaki büyük yardımdı. Yıllarca sel oldu. 2001,1995,1996, 2011’lerde sel oldu. Geldiler. Yazdılar çizdi gitti. 2019’daki hortumda 2017’deki kadar vermediler. 2017’deki görülmemiş bir yardım” (K10-E-56-Kum) olduğunu ifade eden örtüaltı üreticisi afet sonrasında her zaman devlet desteği olmadığı bilgisini paylaşmıştır.

Bir başka örtüaltı üreticisi: *“2019’daki hortumda dönüme çok az para verdi. O zaman 5 dönüme (2019’da) 8-10 bin lira para verdi. Yani 2019’daki verilen paralar azdı. O da hiç vermese iyiydi”* (K18-E-42-Kum) ifadesiyle dekar başına yapılan yardımın yetersizliğinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Şekil 3.6'da Kumluca ve Finike'nin kesişimi olan orta kısımda dağıtılan ücretlerin *yeterli ve eşit olmadığı, hiç yardım gelmediği, kendileri devlet olsa zararın tamamını/ihtiyaçların tamamını karşılayacaklarını, yardımları ihtiyaç sahibi olan ve olmayan şeklindeki ayrımı dikkat ederek dağıtacaklarını, sigortalı sigortasız şeklinde ayrımın yapılmaması gerektiği* şeklinde öneriler sunulmuştur.

Birçok kişi afet sonrası destekleri yetersiz bulmuştur. Bunun yanında bazı dönemlerde kamu desteği hiç yapılmamış (Örneğin, 2018 dolu/hortum) ve kamu desteğinin yapıldığı 2017 ve 2019 yıllarında da tarım dışı sektör grubu olanlar ile yevmiyeci olarak çalışanlar kamu desteği almamıştır.

Devlet desteğinde karşımıza çıkan eşitsizlik tartışmalarından biri iş yeri sahiplerinin deneyimlerine yönelik olmuştur. Esnaf olan, iş yeri kendisine ait ya da kiracı olanlar iş yerinde meydana gelen hasarlara yönelik herhangi bir destek almadıklarını belirtmiştir:

“Maddi manevi zarara uğradık. İş yerinin çatısı komple uçtu. Arka tarafta yükleme bölümü yıkıldı. İçerdeki portakallar ziyan oldu. 1 aylık toplanma süreci oldu. Mali bakımdan 500 bin lira masrafımız oldu. Tamamen kendi imkanlarımızla, hiçbir devlet yardımı almadan. Tekrardan onardık. O dönemdeki portakalların paralarını öderken maddi sıkıntı çektik. Eldeki birikimimizi kullandık. Kendi kullandığımız halcilerimizden avans kullandık İstanbul/Ankara’dan” (K34-E-29-Fin). Söz konusu iş yeri sahibi bu süreçte hortum sonrasındaki zararların etkilerini borçlanarak ve mevcut birikimleri harcayarak ortadan kaldırmaya çalışmış ve yıkılan yerlerin yapılması sürecinde iş yeri işi durdurmuştur. *“Mesela o zaman bizim istihdamımız durdu. Burası tadilat olunca 1 ay işimiz aksadı. Kendi malımızı işletemedik, işçi çalıştıramadık. O işçiler 1 ay sürece başka yerlere gittiler yevmiyeci dediklerimiz. Aylıkçuların paralarını ödemeye devam ettik. Yevmiyeciler başka yerlerde iş bulmada zorluk çektiler ama o dönemden kalan çalışanımız yok şu anda”* (K34-E-29-Fin). Bu süreç sadece iş yeri sahibinin mevcut düzeninin aksamasına, üretimin durmasına ve gelir kaybı yaşamasına yol açmamıştır. Aynı zamanda iş yerinde düzenli ya da yevmiye karşılığında çalışan kişilerin de kırılğan olmasına yol açmıştır. Sözlerine şu cümlelerle devam eden işletme sahibi:

“Buranın hasarını ağır hasarlı olarak kayıt altına aldılar ama yanlış bir para dağıtımı yaptılar. Adamın evi onarıma arız görmüş. 3 bin liralık arızası olan adamın evine 8-10 bin lira para verdiler. Adam evinin onarımını yaptı gerisini cebine kattı. Ama buradaki ağır hasarlı iş yerlerine yardım etmedikleri gibi, iş yerlerine yardım etmiyoruz dediler” İş yerlerine yardım edilmemesinin sebebi neymiş? *“İşletmeler kendi başının çaresine bakacak dediler”* (K34-E-29-Türk) ifadelerine yer veren işletme sahibi devlet desteği almadığı bilgisini paylaşmıştır. Örtüaltı üretim ve bahçe bitkisi üretim alanı dışındakiler hariç esnafılık yapanların niçin kamu desteği almadıklarına dair bilgi yetersizliği vardır. Bahçe bitkisi

üreticisi olan Finikeli kişi aynı zamanda narenciye işletmesine sahiptir. Hortum sonrasında devlet desteği almadığını belirten kişi neden yardım yapılmadığına dair bilgi sahibi değildir. İşletme sahibi bahçe bitki üreticisi yıllar önce dolu afeti sonrasında narenciye bahçelerine TARSİM yaptırdıklarını dile getirirken hortum sonrasında da işletmelerine sigorta yaptırmaya başladıkları bilgisini vermiştir: *“Afetten sonra iş yeri sigortası yaptırıyoruz. 5-7 bin arasında bir ödemesi var. Devletin buna bir desteği yok”* (K34-E-29-Fin). Bu durumda yaşanan afetler kişileri sigorta yapmaya mecbur kılmaktadır. Ayrıca devletin iş yeri sahibi olanları sigortaya teşvik ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü devlet tarafından desteklenmeyen yerli işletme sahibi ve bahçe bitkisi üreticisi, afetten korunmada çözüm olarak sigorta sistemini görmektedir. Artık hem işletmesi hem bahçe bitkisi üretim alanı sigortalıdır. Bu durum bu bölüm içerisinde yer alan iklim değişikliğinde risk yönetimi olarak sigorta yaklaşımının Kumluca ve Finike’deki yerli halk tarafından nasıl da içselleştirildiğini göstermektedir. Burada Beck’in risklere karşı sigorta anlayışını yorumlayabilirim. Beck (1992b) “ilk modernite” kullanımıyla sigortacılığın modern toplumların üretim ilişkilerine giriş yaptığını söylerken daha sonra “ikinci modernite” (Beck, 2002) ile risklerin kontrol edilemezliğine vurgu yapmıştı. Kumluca ve Finike’deki afetlerin sıklaşması ve etkileri yerli halkı hızla sigorta yaptırmaya iterken bunun sürekli tekrar etmesi ve şiddetli olması durumunda kayıp ve zararların artmasına ve sürekli yeniden başlamalarına yol açacaktır. Sürekli başa dönme riski yaşayan iş yeri sahibi ya da tarım üreticileri bu zararlar karşısında sigorta desteği olsa bile başa dönme ve yeniden kurma, yeniden üretme sürecinde borçlanacak ve(ya) elde ettikleri kazançlarını tüketmeye devam edecektir.

Benzer şekilde hortumdan zarar gören iki esnaf da neden yardım yapılmadığını bilmediklerini söylemiştir.

İş yeri sahibi olan, hortum deneyimiyle birlikte iş yerinin tamamen yerle bir olduğunu aynı zamanda yaşadıkları evin cam, panjur gibi fiziki yapılarında büyük hasarlar meydana geldiğini ve evin iç kısmında da eşyalarının zarar gördüğünü belirten Finikeli kadın, hortum sonrasında hiçbir destek almadıklarını belirtenlerdendir:

“Hem çalıştık hem ödedik. Borçla harçla. İş yerini yeniden kurdurduk. Kredi falan çekmedik. Burada bir yere iş yaptık. Parayı biriktirdik o iş yerinde. Oradan toplu geldi para geldi. İkinci olarak bir başka yere iş yaptık. O ikinci yer

de destek oldu bize. Bizim birikimimiz yoktu. İş yerimize daha yenice ilave bir yer yapmıştık. Onun borcu da duruyordu. Dünyaların borcunu ödedik. İlave yeri yeniden yaptırdık. Eski yeri düzenledik. 200 bin liranın üstünde zarar vardı” (K61-K-54-Fin). Birçok alanda zarar yaşadıkları bilgisini paylaşan kadın, afet sonrasında çifte mağduriyet yaşadıklarına dikkat çekmiştir. Hortum öncesinde borçlanarak yeni bir üretim tesisi kurduklarını, daha sonra hortumla birlikte yeni iş yerinin yıkıldığını ve eski-yeni olmak üzere tüm iş yerinin yerle bir olduğunu söylemiştir. Finikeli kadın, borçla yaptırdıkları yeri tekrardan borçlanarak kurdurduklarından bahsetmiştir. Bunu yaparken daha önce iş yaptıkları kişilerden nakit ve toplu para alışverişi yaptıklarını ve böylece afetin kayıplarını gidermeye çalıştıklarını aktarmıştır. Ayrıca iş yerinin kayıpları hususunda hiçbir devlet desteği almadıklarına vurgu yapmıştır. Kendisine niçin bir destek olmadığı sorusu yöneltildiğinde ise bu konuda bir bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

İşletmesi kira olan esnaf da hortum sonrasında iş yerinin bir kısmının zarar gördüğünü dile getirmiştir. Ancak afet sonrasında muhtar ve beraberinde gelen ekibin kendisine destek olmak istemediklerini vurgulamıştır:

“Önce bir bilirkişi geliyor, hasar tespiti yapıyor, ona göre şey yapıyor ama şu var. Muhtarlıktan geldiler burası iş yeri, konut olması lazım yardım edebilmemiz için dediler. Efendim ne alakası var konut veya iş yeri. Sonuçta hortumda zarar gören benim. Kaç kere çağırdım abi bunlar ne olacak derken zorla yazdırdık buraya. Gelip çizdiler. Bankadan 1750 çıkmış benim adıma gittim aldım. Üstünü doldurdum yaptım” (K30-E-48-Fin) diyen esnaf çok az bir ücret aldığını söylemiştir. Esnaf kişi kamu yetkililerine ısrarcı bir tutum göstermesinden kaynaklı olarak para aldığını anlatmaya çalışmıştır. Aslında prosedür gereği kendisine para verilmek istenmediğini aktarmıştır. Aldığı nakit yardımın üstüne de kendi birikimlerinden ve yakın çevresinden aldığı borç paralarla dükkanının hasarlı yerlerini tamir ettirdiğini ve tekrardan çalışmaya başladığını belirtmiştir. Diğer iki iş yeri sahibiyle karşılaştırıldığında benzer bir sonuçla karşılaşan esnaf bilirkişilerin verdiği yanıtta yapılan yardımların konutlara yapıldığı bilgisi paylaşıldığını anlatmıştır. Bu durumda işletme sahiplerinin niçin devlet yardımı almadığına dair ne onlardan ne de kamu kurumlarında yetkili kişilerden yapılan bilgi edinilememiştir.

Tarım dışı zararlara neden yardım yapılmadığına dair Finike Mal Müdürlüğü memurlarından birisi ile yapılan görüşmelerde tarım dışı işletme ya da

iş yeri sahibi olanlara niçin devlet desteği verilmedi diye sorulduğunda “*işte vermedi, biz de bilmiyoruz*” yanıtı alındı. Benzer soru ilçe tarım müdürlüklerindeki yetkililere de sorulmuş ve yetkililer de bu konuda kendilerinin bir bilgisinin olmadığını söylemiştir. Tarım dışı sektöre kamu desteğinin neden olmadığına dair net bilgi olmasa da bu durum şöyle yorumlanabilir: artan doğal afetler karşısında Türkiye Cumhuriyeti devletinin vatandaşlarını destekleme durumu gittikçe azalmaktadır. Bölgedeki afetlere yapılan devlet desteklerine bakıldığında her yıl çeşitli afetler yaşansa bile hepsine yardım yapılamamaktadır. Yapılan yardımlar ise afeti deneyimleyenlerin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli değildir. Ayrıca neoliberal politikaların işleyişini kabul eden devlet uzun yıllardır üreticiyi desteklemeyi bırakmıştır. Bu durumda neoliberal politikaların bir başka kolu olan sigortacılık Türk devletinin de desteklediği temel yapılardan birisi haline gelmiştir. Devlet esnafını desteklemeyerek ben de neoliberal sistemin bir parçasıym der hale gelmiştir. Sigortacılık sermayenin önemli bir parçası olurken devlet “arz yanlı” (Harvey, 2008) sermayenin taleplerine destek olmuş ve kendi ülkesinin küçük işletmecisinin ihtiyaçlarını göz ardı etmiştir. Özetle devlet neoliberal politikanın yaygınlaşmasını teşvik etmekte ve küçük üretici de bunun bir parçası olmayı istemekte ya da zorunlu kalmaktadır.

Hortumu deneyimleyenlerin afet destek mekanizmaları birbiriyle aynı olmasa da borçlanma, kendi imkanları/birikimleri, emekli/SSK maaşı, farklı gelir kaynakları gibi ortak yöntemler var (Bkz. Şekil 3.5). Bu durumda hortumu deneyimleyenlerden mülkiyeti kendisinin olanlar ve mülkiyetin kullanım hakkına sahip çiftçilerden örtüaltı üretim alanları ve bahçe bitkisi üretim alanlarında aktif üretim yapanlar alabilmişken, dükkan ya da iş yeri sahibi olan kişiler alamamıştır. Dolayısıyla söz konusu kaynak dağılımının sektörler arasında farklılık göstermesi durumu ise farklı üretim alanlarında eşitsizlik yaşanmasına yol açmaktadır.

Şekil 3.6’da dikkat çekici kodlardan birisi tarım sigortası hususundaki bakış açısidir. Bu bakış açısı iki ilçenin birbirinden ayrılmasına neden olmaktadır. Kumluca’da tarım sigortası olan ile olmayan arasında ayrımcılık olduğu ifadesi oldukça sık dile getirilmiştir. Çünkü tarım sigortası olan afetzedelerin zararları sigorta şirketi tarafından karşılanmıştır ve Kumluca’da tarım sigortası yaptıran üretici Finike’den daha fazladır. Bunun birden çok nedeni vardır. Bunlardan ilki, Kumluca’da hortum afetinin daha sık görülmesi olmuştur. Görüşme yapılan kişilerden bazıları kendi deneyimleri dışında başkalarının da çeşitli yıllarda ve

zamanlarda hortum yaşadıklarını anlatmıştır. Bu durumda hortum risklerinin artması kişileri sigortaya yöneltmiştir. Bir diğeri, afet öncesinde işletme kredisi kullanmak amacıyla ya da banka/sigorta gibi kurumların sigortaya yönlendirmesiyle sigorta yaptıran kişiler, hortum deneyimi ile birlikte sigortadan para almıştır. Bu durum sigorta yaptırmayan hortum afetzedeleri için itici bir güç olmuştur. Sigorta yaptıran sigortadan para alan kişiler bölgedeki diğeri hortum afeti deneyimleyenlere ya da hortumu risk olarak görenlere örnek teşkil etmiştir. Böylece hortumu deneyimleyenler kadar hortumu deneyimlemeden de bazılarının tarım sigortası yaptırmaya neden olmuştur. Özetlemek gerekirse Kumlucalılar hem hortum sıklığından hem de birbirlerinden etkilenecek hızla sigorta yaptırmaya başlamıştır. Bu yüzden de hortum deneyimi sonrasında sigorta ile ilgili ifadeler Kumluca'da görüşülenlerden daha fazla rast gelinmiştir.

Tarım sigortası olan kişilerin afet sonrasında aldıkları nakit destek ile devletin verdiği nakit destek aynı miktarda olmamıştır. Bu yüzden tarım sigortası olan ve olmayanlardan bazıları kamu yardımlarında eşitsizlik olduğunu iddia etmiştir. Tarım sigortası yaptırmayanlar devletin yaptığı yardımların yetersiz olduğunu ve eşit olmadığını ya da hiç devlet desteği olmadığını ve bununla birlikte sigortalı olanlara daha fazla para verildiğini söylemeleri yanında, tarım sigortası olanlar da sigortalı oldukları için kendilerine devlet tarafından destek verilmemesini ayrımcılık olarak nitelendirmektedir.

Devletten bir destek almadığını ifade eden örtüaltı üreticisi:

“Ben devlet olsam eşit bir miktarda herkese dağıtırdım. Geçen sene hortum olanlarda sigortası olanlar aldı parasını. Sigortası olmayan yerini yaptıramayan 1-2 dönümü olan adamlara devletin yardımı olmadı. 1 paket çay 1 paket makarna ile susturdular milleti. Sigortalılar aldı. Diğerleri almadı” (K29-E-54-Fin).

Devletten destek alan ama sigortalıların daha fazla para aldığını söyleyen örtüaltı üreticisi kadın:

“Ben olsam sigortalı sigortasız diye ayırmazdım. Mesela kaç dönümse dönüm başına başkalarına ne veriyorsam ona göre dağıtırdım. Sigortalı olanlar fazlasıyla parasını aldılar. Kendi ceplerinden masraf yapmadılar. Benim elimdeki birikimim gitti” (K4-K-58-Kum).

Devletten destek alan ama verilen desteği yeterli görmeyen mülkiyeti kendisinin olan ve aynı zamanda icar olarak üretim yapan örtüaltı üreticisi:

“Sigortalı sigortasız koşulu aramadan herkese eşit bir şekilde yardımcı olurum. Herkesin zararına göre yardım ederim. Tamamını karşılayabilirdi” (K46-E-33-Fin)

Tarım sigortasından faydalanan ama devleti yardım etmemesini adaletli bulmadığını belirten örtüaltı üreticisi:

“TARSİMLi olmayanlara devletin para vermemesini adaletli bulmuyorum ama olması gereken de aslında devlet öbürkölere de yardım etmek zorunda değil. O zaman dönüm başı 9-10 bin lira çok büyük paralar geldi. O zamanın Tarım Bakanı geldi. Bize sadece TARSİM’den geldi. TARSİM de bir devlet kuruluşu olduğu için TARSİMLi olanlara extra bir şey yapılmadı” (K14-E-43-Kum).

Yukarıdaki ifadelerle bakıldığında devlet desteği alan küçük üretici tarım sigortası olanların para aldıklarından duydukları rahatsızlığı dile getirirken benzer bir rahatsızlık tarım sigortası olup devlet desteği alamayanlardan da gelmiştir. Bu durumda hangi grupta olursa olsun yerli halkın devlet desteği hususundaki görüşleri farklılık içerse de buradan çıkarılacak sonuç yerli halk yaşadıkları kayıp ve zararların giderilmesini talep etmektedir. Bu beklentiler iklim değişikliğinin etkileri arttıkça daha da artacak gibi görünmektedir. Kısa vadede devlet ve sigorta gibi mekanizmalarla yerli halkın sorunları giderilmeye çalışılsa da uzun vadede söz konusu mekanizmaların çıkmaza gireceği düşünüldüğünde (örneğin devlet her afette destek olmamaktadır ya da sigorta poliçelerine ödenen ücretler afetlerin riskleri ile doğru orantılı olarak artış göstermektedir) yerelin sıkıntılarına ve sorunlarına çözümler üretilmelidir.

Toprağın mülkiyetine sahip olan örtüaltı ve(ya) bahçe bitkisi üreticilerinden bazısı tarım sigortası yaptırdığı için devlet desteğinden faydalanamamıştır. Devletin kendilerine yardım yapmadığını söyleyen sigortalılar, devletin sigortalı olmayanlara para vermemesini adaletli bulmadığını, bu konuda bir ayırım yapıldığını ve bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir.

Tarım sigortası yaptıran örtüaltı üreticisi sigorta yaptırdıkları için kendilerine devlet tarafından nakit destek yardımı yapılmamasını ayrımcılık olarak nitelendirmektedir:

“Seralar için devletten bir yardım almadık. Orada bize büyük haksızlık yaptılar. TARSİMLi olmayanlara dönüm başına yaklaşık 8-10-12 bin liraya yakın para verdiler. Ben yıllardır devlete, 10 senedir TARSİM’e para ödemişim. O yardımı bana yapmadılar. Yapmaları gerekiyordu aslında. Beni normal vatandaşla

bir tutup yardım yapmalıydı. Benim sigortam özeldi. Para verip yaptırıyorum. Devletle hiçbir alakası yok. Devlet TARSİM'e ödemelerimizde yarı yarıya destek oluyor ama bence bizi ayırmamaları gerekiyordu” (K10-E-56-Kum)

Örtüaltı üreticisi Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşı olarak yıllardır vergi ödediğini ve bu yüzden de hortum sonrası devletin kendisine destek vermesi gerektiği görüşündedir. Sigortanın özel bir girişim olduğunu düşünen Kumlucalı küçük üretici, sigortasız olanlara devlet desteği yapılırken T.C. vatandaşı olarak kendisinin ayrımcılık yaşadığını ifade etmektedir. Aslında söz konusu kişi ve sigorta yaptırmayı benimseyen diğerleri bir yandan sermayenin parçası olma yolunda dönüşmeye başlasalar da devlet desteğini talep etmeyi sürdürmektedir.

Bazı küçük üreticiler ise devletin destek vermesi yerine destekleme yapması gerektiğini savunmaktadır:

“Ben devlet olsam cuzi bir yardım yapardım. Benim tarla olarak 5.3 dönümü baz biçerse oranın demirinin masrafını, usta parasını karşıladım fidesini teslimatını yapardım. O çiftçiye kalkındırırdım. Her şey para vermekle bitmiyor” (K17-E-41-Kum)

“Ben o şekilde yapmazdım. Çiftçiye mazot gübre desteği yapılmıyor. Dönümüne 10 veya 12 lira diyor gübre ve mazot desteği olarak. Bu gülünç bir rakam. Öyle olacağına amma dönüm üzerine amma ürün üzerine çiftçinin desteğinin verilmesi lazım. Ona göre yasa çıkarılıp üretilen ürün ve bahçeyi sigorta yapsın. Bana da desin ki %5-10 senden alacağım. Devlet 34 dönüm yere 550 lira para verdi gübre ve mazot desteği” (K48-E-70-Fin)

“Ben devlet olarak demir alımında plastik alımında kdv indirimidir yapılabilir. Tarım kredi kooperatiflerinden aldığımız plastiklerde, damlama sulama borularında indirimler sağlayarak ya da hortumdan sonra yaptığımız yeniden kurduğumuz seranın Ziraat Bankası üzerinden %0 faizle belli taksitlere bölerek ödeme kolaylığı sağlaması. Devlet gelip de sana demirin hepsini verip de yap diyecek hali yok. Kaç kişiye diyebilecek bunu. Öyle bir durumun söz konusu olacağını zannetmiyorum. Devlet bu söylediklerimden sadece ziraat bankasından faiz indirimi yapıyor. %5-6 gibi. Normalde %12 gibiyken faizi indiriyor. Yarısını benden yarısını devletten alıyor banka faizin” (K8-E-30-Kum)

Küçük üreticiler bire bir aynı ifadeler kullanmasa da üçünün ortak noktası üretim aşamasında devletin destek vermesidir. Aslında asıl sorun afetler değil, afet sonrasında üretim desteğine duyulan ihtiyaçtır. Afetin örtüaltı üretim tesisine

verdiği zararlar karşısında üretim araçları hususunda çiftçinin desteklenmesi gerektiğine yönelik görüşler hakimdir. Küçük üreticinin önerileri ile neoliberal tarım politikalarının içeriğinin uyuşmadığı aşıkardır. Neoliberal tarım politikaları iklim değişikliği hortum zararlarının karşılanmasında devletin oynayabileceği roleket vurarak kırılğanlıkları arttırmaktadır. Bu bölümün 3.3. başlığı altında detaylı şekilde anlatıldığı gibi sigorta uygulaması neoliberal tarım politikalarının afetler karşısında elde ettiği yeni bir aygıttır. Doğal afetlere karşı risk altında olan küçük üretici sigorta sistemine yönlendirilmektedir. Diğer taraftan gerek afet sonrasında gerek afet öncesinde devletin üretime destek sağlaması 1980 sonrası tarımdaki uyum politikalarına aykırıdır. Bu yüzden devletin küçük üreticinin talep ettiği miktarda üretim desteği sağlaması mümkün görünmemektedir. Bu da neo-liberal tarım politikaları ve iklim değişikliği etkileri ve etkileri ile baş etme pratiklerini şekillendirmekte ve kırılğanlıkların üretilmesinde eşzamanlı rol oynamaktadır.

Kamunun sağladığı özellikle nakdi desteklerde afetzedenin üretim yapması şartı gözetilmiş ve mülk sahibi olanlar öne çıkmıştır. Bu durumda mülkiyet sahibi olanlar ile olmayanlar arasında eşitsizlik olduğu vurgulanmıştır:

“Bilinmeyen ama çok mağdur olan insanlar var. Mesela ben yer sahibiyim, sen ortakçısın. Sen emek vermişsin, tarla benim. Devlet para veriyor. Ağaya veriyor. Ortakçı da ağanın vicdanına kalıyor. Ortağına verirse verir, vermezse vermez. Çoğu da vermedi zaten. O zaman benim yerimde de ortakçı vardı. Hatta biz o zaman bunu dile getirdik devlet yetkililerine. Bu işte böyle böyle bir durum var diye dile getirdik. Ondan sonra ortakları da kayda aldılar tekrar. Ortaklara ayrı para gelsin diye. O zaman adımı yazdıran ortakçılara da belli bir para geldi” (K14-E-43-Kum) diyen mülkiyeti kendisinin olan bahçe bitkisi ve örtüaltı üreticisi, icar ve ortak olarak üretim yapanların göz ardı edilmesi durumunun olduğunu ve dönemin yöneticilerine bu konudaki eksikliğin dile getirilmesi sonrasında ortak ve icar olarak üretim yapan kişilere de nakdi destek sağlandığını belirtmiştir. Kısmen de olsa gruplar arasındaki eşitsizlik giderilmeye çalışılmış ancak bu konuda yeterli başarı gösterilip gösterilmediği ise tartışılmaya açık bir noktadır. Çünkü ortak ve icar olarak üretim yapanların bazılarının kamudan nakdi yardım alamadıkları, bu durumda mülk sahibinin inisiyatifine bağlı olarak yardım alan ya da alamayan üreticilerin olduğu bilgisi edinilmiştir.

Evleri zarar gören hane sahiplerinin aldıkları kamu desteği aynı ve nakdi destek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hane sahiplerinin kayıp ve zararları

karşılaştırıldığında kaymakamlık tarafından sunulan yardımların yetersiz olduğu, kayıp ve zararları karşılamadığı ve büyük bir kısmının kendi imkanları (birikimleri, maaşları, üretim alanlarından elde ettikleri kazançlar, esnaf vb. borçlanma) ile bu zararları karşılamaya çalıştığı bilgisi edinilmiştir. Bazıları yerel yönetimlerin aynı ve nakdi desteklerinden faydalanırken, bazıları sadece aynı destek aldıklarını belirtmiştir. Ancak söz konusu destek mekanizmalarına ulaşımında eşitsizliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Evlerinin büyük bir kısmı zarar gören ve bir dekar örtüaltı üretiminin tamamını kaybeden emekli, geçmişte örtüaltı üretimi yapan ve şimdi de ara sıra manavlık yaparak oğluna yardım eden Finikeli kişi, örtüaltı üretim alanını tekrardan kurdurmamış, tarımsal üretimi bırakmıştır. Evi yaptırma sürecinde ise yerel yönetimlerden birisinden kendisine destek sağlanmak istenmiş fakat kendisi bu desteği bir başka yerel yönetimden talep ettiğini anlatmıştır:

“O zaman devlet adamlarından bir geldi buraya. Bir ay içinde ev yapın dedi benim reddettiğim yerel yönetime. Gelip çay içeceğim dedi devlet adamı. Durun, ben diğer yerel yönetime danışayım dedim. Eğer onlar yapacak olursa size yaptırmam dedim. Siyasi olur dedim. Bu sefer benim istediğim belediye olur biz yaparız dediler. Sonra yapmadılar. Abi biz sana yardım ederiz ama maddi yardım edemeyiz. Usta parasını, malzemeyi sen kendin yapacaksın. Biz sana sadece beton veririz dedi. Sonra bankadan kredi çektik. Borca girdik. Eve başladık. 70 bin lira kredi çektik. Demir aldık, ustayı bulduk. Bizim istediğimiz yerel yönetim bir beton verdi işte. Altını sıkıştırdılar. Evi yaptık içine göçtük. 1 yıl konteynırda kaldık. Bir yıl sonra göçtük. Daha evin eksikleri var. Borç var. Krediyi 4-5 yıl çektik. Devlet o dönem 28 bin lira bir yardımca bulundu. O da zaten demire gitti. Yani eldeki para azdı. Hayatı devam ettirmeye çalışıyoruz. Borcun altından çıkabilirsek ne ala” (K32-E-72-Fin) ifadeleriyle yerel yönetimlerden kısmi olarak destek aldığını anlatırken aynı zamanda yardım talebinin siyasi nedenlerden dolayı reddedildiği anlatmıştır.

Evinin yapım aşamasında yerel yönetimlerin birinden aynı destek alan bir diğer emekli kişi yerel yönetim kaynaklarına büyük oranda erişebilen nadir yerlilerden birisidir. Evinin masraflarının büyük bir kısmının yerel yönetim(ler) tarafından karşılandığını söylemiştir:

“Devlet adamı geldi işte. Bizim burdakilere tembih etti bu adamın evini yapın diye. Sağolsun %80'nin yaptılar. Diğer yerel yönetim de çok yardımcı oldu. Buraların temizliğinde, evi yaparken, ruhsat çıkartırken falan çok yardımcı oldu”

(K31-E-63-Fin) diyerek aldığı desteği anlatmıştır. Ev yapımında yerel yönetimlerin rolü var iken evin eşyaları da erkek çocuğu tarafından alınmıştır. Bir yandan kamu diğer yandan sosyal destek mekanizmalarıyla afet sonrası destek aldığı bilgisini paylaşmıştır.

Alınan desteklerde kimi afetzede birçok kanala ulaşabilirken kimisi ulaşamamaktadır. Bu açıdan bakıldığında siyasi bağlamdaki güç ilişkileri ve bağlantılar afet deneyiminde önemli rol oynamaktadır. Ancak zararların tamamının değil bir kısmının karşılanma durumu her biri için eşit olmamıştır. Ayrıca her birinin siyasi ilişkileri ve bağlantıları yoktur.

Komşularına yapılan destekler kadar kendisine kamu desteği olmadığını belirten örtüaltı üreticisi Finikeli kadın:

“Evimin bir köşesinden girip bir köşesinden çıktı. Her şeyim maddi olarak bitti, hiç kullanmadığım eşyalar kullanılmayacak hale gelmiş. Pencereleler, vitrinim, seramız yerle bir oldu. Her şeye borçlanarak sahip olduk. Devlet o zaman bize o kadar yardım etmedi. 4 bin lira ödedi ev için. Evin içinin bana maliyeti 35 bin liraydı. Seramıza 35-40 bin lira verdiler. Geri kalanı biz kendimizden verdik. Komisyoncudan aldık parayı. Bankadan para çekme şansımız yoktu çünkü üstümüze kayıtlı bir şey yoktu. Belediyeden pide ve çay gibi yardımlar yapıldı. Temizlik işçisi falan yoktu” (K35-K-33-Türk) diyerek mevcut destek mekanizmalarına komşularıyla benzer bir şekilde ulaşmadığını ileri sürmüştür. Örtüaltı üreticisi olan ve Finike’de yaşayan Demreli kadın, kayıp ve zararlarda mücadele için borçlanma yöntemine başvurduğu anlatmıştır. Mülkiyeti kayınvalidesinin olan kadın, yerel yönetimlerin desteğinin neredeyse hiç olmadığını bilgisini paylaşmıştır. Oysaki iklim değişikliğine uyumda kırılğan olana yardım etmek önemli bir eylemdir. Bu hususta yerel kurumların rolü oldukça önemlidir (Agrawal, 2008: 8). Fakat birçok yönetimde olduğu gibi Kumluca ve Finike’de de yerel yönetimlerin iklim değişikliğe uyum planlamasının olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda araştırmanın verilerinden de görüleceğe üzere afet sonrasında aynı ve nakdi yardımlar aracılığıyla kayıpların etkileri giderilmeye çalışılmıştır. Ancak buna da herkes eşit şekilde erişim sağlayamamıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin afete yönelik eylemleri iklim değişikliğine uyum sağlamaktan oldukça uzaktır. Yapılan (parasal) desteklerde kısa vade için çözüm üretilmeye çalışıldığı ortaya çıkmıştır.

Kamu desteklerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasındaki kısıtlılıklardan biri politik güce yakınlıktır. Bireyin güç dinamikleri içerisindeki konumu baskı

altında kalmasına ya da ayrıcalık sahibi olmasına olanak sağlamaktadır (Fylling ve Melboe, 2019). Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi yerel yönetimlerin desteğinde net anlaşılmasa bile katılımcılar siyasi tercihlerine göre destekleri kabul etmektedir.

“Yerel olarak herkesin partisini herkes bilir. Benim akrabamın evine devlet adamı geldi çay kahve içti, geçmiş olsun dedi. Bana gelip de bir geçmiş olsun demedi. Tamam herkese gelmeyebilir. Ama şöyle olur. Bir ilçede kim vardır kaymakam vardır. Tarımla uğraşan tarım müdürü vardır. Ziraat odası başkanı vardır. Nasıl olurdu! Turunçova'ya geldin bir toplantı yapardın. Vatandaşlar geçmiş olsun. Ne gibi yardım yapabiliriz? Ya da yol boyu bir vasıtayla gelirsin. Başınız sağ olsun, bir geçmiş olsun dersin. Ne diyeceksin başka. Ne gibi bir yardımda bulunabiliriz diyeceksin. Bence yardımlar eşit yapılmıyor. Ben eşit yapıldığına inanmıyorum. Eşit yapılırsa insan üzüntü duymaz” (K48-E-Fin) ifadeleri kullanan bahçe bitki üreticisi Finikeli, afet sonrası devlet desteklerinin eşit olmadığını ve yardımlarda ayrımcılık yapıldığına değinmiştir.

Evi ve iş yeri zarar gören Finikeli kadın, kendilerine yapılan hiçbir yardımın olmadığını ama zarar gören komşusunun desteklendiğini belirtmiş ve bunu parti sistemiyle ilişkilendirmiştir:

“Kendi partisinden olana yardım etti. Partisinden olmayana yardım etmedi. Parti l'ilere yardım vardı. Komşunun evi A'dan Z'ye yapıldı. İçinin eşyasına varana kadar yaptılar. Bizim buraya uğramadılar bile” (K61-K-54-Fin) ifadelerini aktaran kadın, kendilerinin daha kötü durumda olmalarına rağmen devlet/ yerel yönetim gibi kurumların desteğinin dışında kaldıklarını belirtmiştir.

Aslında görüşme yapılanlardan bazıları (bu katılımcıda olduğu gibi) siyasi ilişkiler ve güç ile yardım ve destek mekanizmaları arasında bir ilişki olduğunun farkındadır ancak bu konuda değişmeyen tek şey güç ve iktidar aracılığıyla eşitsizliklerin var olmaya devam etmesi ve bunun kabul edilmesidir.

Kamu desteklerinden kaymakamlık/devlet desteklerinin sağlanması hususunda devlet temsilcilerinin, siyasi parti yöneticilerinin, yerel yönetimlerin afet sonrası ziyaretlerde afetzedelerle iletişim hususunda ayırım yaptığını ileri sürenler olmuştur. Siyasilerin kendilerini önemsemediğini dile getiren emekli ve Finikeli:

“Bizim köprüünün başına vali geldi. Köprüden bakıyor. Seni yiyecekler mi sanki! Gelsen de baksan ya bir vatandaşa” (K32-E-72-Fin) diyerek devlet yetkilisinin tutumuna tepki göstermiştir. Yerli vatandaş, kamu desteklerindeki ayrımcı tutumun maddi boyutunun yanında manevi boyutuyla da iklim

değişikliğinin etkilerini deneyimlemektedir. Bu yüzden kamu yetkililerinden her anlamda destek görmeyi talep etmektedir.

Mülkiyeti kendisinin ve örtüaltı üreticisi olan kadına devletin dışında muhtarlık, kaymakamlık falan gibi kamu kurumlarının desteği oldu mu şeklinde soru yönelttiğinde:

“Olmadı, geçmiş olsuna bile gelmedi bizim yerel yönetici o zaman. Kaymakamlık sadece gün ısı için 2500 lira para ödedi. Şimdiki yerel yönetici geldi işte o zaman, o da zaten seçim önüydü işte” (K49-K-45-Fin) şeklinde düşüncesini belirtti. Buradan da görülmektedir ki vatandaşlar siyasetçilerin bu dönemlerde kendilerine destek olmalarını beklemektedir.

Siyasileri eleştirenlerin aksine bazıları birden çok kurumdan destek aldığını anlatmıştır. Hatta bu dönemde birçok yönetici ile iletişim kurabildiğini şöyle aktarmıştır:

“Böyle durumlarda ilgi çok olur. Yerel yönetim, vali, kaymakam devletin yetkililerinden herkes geldi. Sonra notlar aldılar. Büyükşehirlerden gelenler oldu. Yıkılan camların giderlerini karşılamak istediler. Devletin kurduğu afet ekibi geldi. Onlar da en ağır kısım olarak 3 daireye 10 bin lira gibi bir para verdiler. Bu 10 bin lira devletin kaymakamlıklar aracılığıyla ulaştırdığı bir yardım. Yerel yönetim şu şekilde yardımcı oldu. Tüm ekiplerini buraya gönderdiler. 10-15 kişilik bir ekip verdiler. Kepçesiyle, kamyonuyla birlikte çatıdaki moloz yığınları temizlendi. O şekilde çok yardımcı oldu. Diğer bazı yerel yönetimlerden de her gün 3-4 çeşit yemek dağıttılar. 2-3 gün sürdü” (K36-E-38-Fin). Bahçe bitkisi üreticisi olan erkek, kendisiyle aynı mahallede yaşayan ve aynı dönemde hortumu deneyimleyenlere göre birçok kamu yetkilisiyle bağlantı kurabildiği anlaşılmıştır ve farklı yerel yönetimlerden destek aldığı bilgisini dile getirmiştir.

Kamu desteği hususunda destek alma ve almama hususundaki aktarılan bilgiler ve görüşmeler esnasındaki gözlemler dikkate alındığında birden çok kanaldan destek alan kişilerin siyasilerle (partilerle) doğrudan ve dolaylı ilişkileri vardır. Ayrıca mülkiyet ve mal varlığı yönünde daha varlıklı yerlilerdir. Diğerleri ise yani daha az yardım alan ya da hiç yardım/destek almayanların siyasi(parti)lerle doğrudan ya da dolaylı ilişkileri yoktur veya çok azdır. Ayrıca bu kişilerin taşınmaz varlıklarına, aylık gelirlerine baktığımda diğerlerinden daha az mülkiyet ve gelir sahibi olduğu söylenebilir. O halde siyasi(ler)le kurulabilecek ilişkilerde maddi gücün de önemli olduğu da ileri sürülebilir.

Bazı kişiler üretim alanları veya yaşadıkları evlerde maddi kayıpların olmasından nedenle kamu desteği almışlar ama hortumu deneyimleyen ve tarımsal üretim sürecinin önemli parçalarından olan yevmiye karşılığında çalışanların afet sonrasında hiçbir kamu desteği almadığı bilgisi edinilmiştir. Çalışma statüsü veya iş gücü bağlamında bakıldığında mülkiyet ve toprağın kullanımı konusunda hak sahibi olanlar afetin yaşandığı dönemde hükümet politikaları gereği destek alabilirken söz konusu zaman diliminde yevmiye karşılığında çalışan Türk, Kürt, Roman veya Suriyeli sığınmacılar herhangi bir destek alamamıştır. Söz konusu işçi grubu hem neoliberal anlayışın “sendikasıylaştırma” girişimden etkilenerek (Harvey, 1997) küçük üreticinin bir nesnesi haline gelmiş ve savunmasızlığı artırılmış hem de iklim tehlikeleri karşısında devlet desteğinden dışlanarak risk altında bırakılmıştır.

Hükümet politikaları gereği kayıp ve zararların yaşandığı afet bölgelerine zaman zaman destekler sağlanmaktadır. Fakat bu her afet sonrasında destek olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin resmi kayıtlarda Finike ve Kumluca’da 2018 yılı haziran ayında meydana gelen dolu afetindeki kayıp ve zararların bilançosu 2017 ve 2019 yılına göre daha fazladır. Ancak o dönem herhangi bir devlet desteği olmamıştır. 2018 yılında dolu afetini deneyimleyenlerden örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticisi:

“90’larda da yaşadım afeti. Parası olan her zaman ön saflarda. 2018 Haziran ayının 16sı olması lazım, bizim seraları her tarafı parçaladı. Camekanın her yerini indirdi. Devlet adamlarından biri vatandaşın tespiti olsun zararı karşılanacaktır dedi. Aynı gün Demre’de tespitler devam etti. Bizlere de gelindi bakındı. Zarar karşılanacaktır denildi ama karşılanmadı. Devletten yardım bekledik ama gelmedi” (K24-E-61-Kum) ifadeleriyle söz konusu yılda devletin hiçbir yardımının olmadığını söylemiştir. Bu durumda hükümet kararları ve afetlere yönelik uygulanan politikalar afeti farklı yıllarda deneyimleyenler açısından aynı fırsatları yaratmamıştır.

Söz konusu hortum deneyimlerinde kısmi devlet destekleri olsa da kamu desteklerinin sürdürülebilirliğinin ve afetlerin oluşması ya da afetlere uyum sağlama hususunda yeterli bilginin olmaması, afeti deneyimleyenlerin kırılganlıklarını arttıracak bir değişkendir. Çünkü mevcut destekler iklim değişikliğine uyum ve afetlere karşı kırılganlığı önlemekten ziyade kriz anını yönetme odaklı yürütülmektedir. Bu da kişilere verilen kısmi nakit desteğinden

öteye gitmemektedir. Örneğin, bölgede 2020 aralık ayında meydana gelen dolu afetinin ardından devlet desteği olacak mı sorusu yöneltilen Kumluca'lı örtüaltı üreticisi:

“Bence yerel yönetimler eksikliğinden yapılmıyor. Yerel yönetim çiftçilerin yanında olsa, konuları kayda geçse. Mesela çiftçinin giderlerini tespit edecek. Gidecek bir üst yerde bildirecek. Kayıt alacak” (K19-E-51-Kum) diyerek mevcut nakit desteklerinin verilmemesini yerel yönetimlere bağlamaktadır. Aslında burada iklim değişikliğine uyum ya da sürdürülebilir bir üretimin ya da sorunların ötesinde para odaklı talepler ortaya çıktığı görülmektedir. Mevcut kayıp ve zararların giderilmesinde maddi destekler öne çıkarılmaktadır. Oysa ki afetlerin hortum, dolu, şiddetli fırtınalar şeklinde tekrarlaması ve etkilerinin ağır kayıplar şeklinde sürmesi uzun vadeyi kapsayacak nitelikte bir uyum politikasını zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden asıl önemli olan devletin geçici yardımları değil afet karşısında meydana gelebilecek risklerin ve kırılmalıkların belirlenmesi ve sonrasında uyum planlamalarının yapılmasıdır.

Hortumu deneyimlediği yıl devletin herhangi bir desteği olmadığı için devletten yardım alamayan örtüaltı üreticilerinin bazıları aynı zamanda tarım sigortası yaptıramadığı için sigortadan faydalanamamıştır. Bu kişilerin afet sonrasındaki mekanizması daha çok aile yakınları olmuştur:

“Ailem vardı yanımda. Onların desteği oldu. Devlet, muhtarlık, yerel yönetimden bir yardım olmadı bize. Çünkü bulunduğumuz yerin yaptığımız yerin tapusu yoktu. Ne sigorta yaptırebiliyorsun ne başka bir şey” (K13-E-40-Kum) diyen ortakçı devlet desteği görmediğini, sigorta istese bile yaptıramadığını ve birincil ilişkilerle bu süreci yürütmeye çalıştığını ifade etmiştir. TARSİM yaptırma ve/veya yaptıramama ile ilgili kriterler ilerleyen başlıklarda detaylı anlatılacak olmakla birlikte bazı küçük üretici TARSİM kriterlerinden dolayı sigorta yaptıramadıklarını, bu yüzden afet sonrasında devlet desteği alamamaları yanında sigortadan da faydalanamadıkları anlatmıştır. Aslında bakıldığında sistemin dışında kalmak zorunda olmaları hortum deneyiminin daha ağır hissedilmesini beraberinde getirmiştir. Fakat hortumu deneyimleyenlerin bir kısmı desteklerin yetersiz olduğunu anlatsa da bir yandan da verilenlere kanaat getirenler de vardır:

“Devletin yardımları yeterli değil ama daha ne yapsın. Bir zarar gören biz değiliz. Milletten kendisinin sigorta yaptırması lazım” (K54-K-50-Kum) diyerek devlet yardımı için yardım bekleyenlerin sadece kendilerinin olmadığına ve sigorta

yaptırılması konusuna dikkat çekse de sigorta yaptırma ya da yaptırmama durumunun kendi tercihleriyle ilgili olduğunu ilişkilendirmektedir. Aslına bakıldığında bazı üreticilerin mevcut sistem içinde devletin bir şey yapmasını beklemek yerine çözümün sigorta yaptırmak yönünde üretildiği bilgisi edinilmiştir. Bu durumda çiftçi, serbest piyasanın ve neoliberal politik anlayışın yansıması haline gelen sigortacılık sistemini içselleştirmiş bir pozisyona geçmiştir.

3.2.2.2 Borç Döngüsü: Örtüaltı Tesisi Kurma ve İklim Değişikliği Kırılganlıkları

Bazı kişiler örtüaltı üretim tesisini kurabilmek ya da tesisi daha teknik ve yüksek standartlara getirebilmek için kredi çekmiştir. Bu durumda üretimin içinde olan örtüaltı üreticileri ürettiklerinden kazandıklarıyla borçlarını ödemektedir. Ancak bu durum örtüaltı üreticilerinin borçlanma riskini arttırmıştır. Örneğin, Kumluca örtüaltı üreticisi üretim yaptığı tesisi kurdurmak amacıyla kredi çekmiştir. Ancak üst üste yaşadığı dolu ve hortum afetleri sonrasında üretim tesisine birkaç kez daha harcama yaptığını şu sözleriyle anlatmıştır:

“Ben seramı daha yeni (3 sene önce) kurmuştum. Sonra o sene kurdurduğum sene önce doludan zarar gördüm. Üstünün naylonu falan zarar görmüştü. O senenin ocak ayında yeniden naylon çektirdim. Sonra üstüne hortum geldi. Bir senede iki sefer zarara uğradım. Seramı kurarken kredi çekmişim ilk kurarken. Kredimi ödemeye başladığım ikinci yılın sonunda yaptırdığım yer yerle bir oldu. Yeniden kurabilmek için önce halciden para aldık. Önceki krediyi ödedik. Tekrar kredi çektim. Tekrar kredi kullanmak için öbürkünün borcunu ödemek gerekiyor” (K7-E-30-Kum). Hem çektiği krediyi ödemek amacıyla halciye borçlanan kişi yeni bir kredi çekerek tekrardan örtüaltı tesis kurdurmuştur. Bu durumda birden çok mecraya borçlanmış, iki kez kredi faizi ödemiş ve bu borçları ödemek zorunda kalmıştır.

Komisyonculuk yapan, aynı zamanda da örtüaltı üretim tesisine sahip kişi hortum öncesinde işletme kredisi çektiğini anlatmıştır. Ancak hortumun yaşanmasıyla birlikte kredi borcu ertelenen kişinin borçluluğu devam etmiştir. Bununla birlikte hortum sonrasında yeni bir bitki yetiştirmeye çalışan kişi (ürün değişikliğine gitmiş) üretmeye çalıştığı üründen istediği verimi alamamıştır:

“İşletme kredisi kullandık ve birikimlerimizden kullandık. İşletme kredisini daha önce kullanmıştık ama o yıl öteleme geldi kredi borçlarına. Seranın içinde zarar gören ürünlerde değişiklik yaptık. Kapyra biber vardı söktük onun yerine çarlı

diktik ama sağlıklı olmadı. Ürün gelişmedi” (K16-E-31-Kum). Bu durumda borçlanarak üretim tesisi kuran ama aynı zamanda hortumdan zarar gören kişi hortum sonrası üretmeye çalıştığı üründe isteği başarıyı gösterememiştir. Her üç durumda da örtüaltı üreticisinin uzun vadede borçluluğu sürmektedir. Hatta bu riskler kredinin ödenememesi riskinin de yüksek olduğunu göstermektedir.

Beş afet deneyimi olan örtüaltı üreticisi hortum ve dolu afetlerini deneyimlediğini; deneyimlediği afetler sonrasında hortum afetinde dönüm başına 3000-3500 lira devlet desteği aldığını ifade eden katılımcı dolu afetinde hiçbir yardım almadığını anlatmıştır. O süreçte halcisine borçlanan katılımcı, serasını kurdurduğu yıllarda da banka kredisi çektiğini ve çektiği kredinin yüksek faizlerde olmasına sitem etmiştir: *“Halcimden aldım işte. Hala hale borçluyum. Bankaya girmiyorum artık çünkü güvenmiyorum. Bankayı önceki yıllarda seraları kurarken kredi çektim. Zamanında da ödedim ama faizler yüksekti. Bu afetin sonrasında ekmeği bile yazdırdım. Bakkala giderleri yazdırdım gıda giderlerimi. Devam ediyor borç harç” (K9-E-49-Kum). Afetin sonrasında hala borçlu olduğunu aktaran katılımcı halci, banka, küçük esnaflara olmak üzere birçok yapıya borçlu olduğu gibi temel gıda ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorluk çektiğini ifade etmiştir.*

Bankacılık sisteminin hortum öncesi olduğu kadar hortum sonrasında da önemli bir mekanizma olduğu karşımıza çıkmıştır. Hortum öncesi örtüaltı üretim tesisi kurmak için kredi başvurusu yapılmasının yanında hortum sonrası kayıp ve zararların giderilmesi ve örtüaltı üretim tesisinin yediden kurulması, eksiklerinin giderilmesi için de banka kredisi devreye girmiştir. Aslına bakıldığında bu durum merkez ülkelerin Kumluca ve Finike’deki küçük üreticiyi kendine bağımlı kılma yollarından bir başkasıdır:

“Sera yerle bir oldu. Sonra üretim yapmadık. Bir sonraki üretimimiz ekim ayında oldu. Geçimimizi yevmiyeye giderek karşıladık. Halden komisyonculardan para aldık. Kredi çektim yer yıkıldıktan sonra. Ortakçıydım ben. Serayı yer sahibi yaptırdı ama fidan gübre arısı böceği her şeyi ortak” (K13-E-40-Kum). Mülkiyet sahibi olmayan örtüaltı üreticisi 28 Şubat 2007 yılında hortum deneyimlemiştir. Sezonun son zamanları olduğunu ifade eden katılımcı yeniden üretime başlamadığını anlatmıştır. Ancak bu süreçte yevmiyecilik yaparak geçimini sağlamaya çalışan kişi bir sonraki sezonun ekim dikim materyallerini karşılamak için kredi çektiğini belirtmiştir.

Afet sonrası kredi çektiğini söyleyen mülkiyeti kendisinin olan örtüaltı üreticisi çektiği krediyi faizli para olarak nitelendirerek hortum sonrasında kimsenin desteği, olmadığını borçlanarak süreçle mücadele ettiğini şöyle anlatmıştır:

“Kimseden bir şey gelmedi. Devletten kredi geldi. Faizli para. Onu ödüyordum. Kendi elimizdeki para vardır işte. Bir miktar da komisyoncumuzun desteği(halcimin) aldık. Bölüm bölüm ödemeye başladık. Yıla yaydık. Malzemeciye borçlandık. Her yere borçlandık” (K1-E-57-Kum).

“Aşağı yukarı da 1 milyon civarında da yerimiz kurduk. Yani 200 bin lirayı kendi cebimizden çıkardık. O paranın birazını birikimimizden birazını da Ziraat Bankası'nın çiftçiye verdiği krediden faydalandık” (K8-E-30-Kum).

“Kredi çektim. 200 bin lira. Tadilat masraflar hepsi kredinin içinde denk geldi” (K17-E-41-Yörük).

Borçlanma döngüsünde banka kredisi kadar etkili olan bir diğer mekanizmanın ise komisyoncular olduğu çok açıktır. Özellikle örtüaltı üreticilerinin temel yardım mekanizmalarından biri olan komisyoncular mülkiyeti kendisinin olan ya da olmayanların ilk başvurduğu kanallardan birisidir:

“Paramız yoktu. Kredi çekemedik. Biz sıradan bir işçi olduğumuz için banka bize kredi vermiyordu. Veresiye aldığımız ürünlerimiz vardı ödeyemedik. Halci verdi. Maddi yönden destekledi. Hem harçlığımızı verdi hem borçlarımızı ödemeye yardım etti. Çevredeki ilaççılara borçlandık. 5 yıl içinde taksit taksit ödedik borçlarımızı. Akrabalarımızdan aldık. Bilezik, para aldık. Giderlerimizi karşıladık. Yazın yevmiyeye gittik evin ihtiyaçlarını da karşıladık. Bu dönemde devletten, belediyeden kaymakamlıkta hiçbir yardım gelmedi” (K19-E-51-Yörük, Kum).

“Her şeye borçlanarak sahip olduk. Komisyoncudan aldık parayı. Bankadan para çekme şansımız yoktu çünkü üstümüze kayıtlı bir şey yoktu. Ekmek bile almanın zor olduğu zamanlardı. O sezon üretim yapamadık. Komisyoncuya borçlandık. Ertesi yıl da borçları ödedik. Ziraatçıya olan borçları ödedik. Derken sezonu borçları ödeyerek ama elimizde para kalmadan kapattı” (K35-K-33-Fin).

“Yeni ürünü dikerken o zamana kadar sattığım ürünün geliriyle geçimimi sağladım. Nakit param olmadığından komisyoncu bana uzun vadeli karşılıksız destek oldu. Faiz yapmadan destek çıktı. Toparlanmama yardımcı oldu komisyoncu” (K46-E-33-Fin).

“Halden aldık. Halde şu an çok güzel borcumuz var” (K49-K-45-Fin).

Komisyoncularla dikkat çekilmesi gereken nokta ise üretim sezonunda üretilen ürünün komisyoncuya verilerek borçların ödenmesidir. Bu durumda çeşitli risklerden bahsetmek mümkündür. Örneğin sezon içerisinde üretilen ürünün piyasa değerinin iyi olmaması, yeterli kazanç sağlayamama, üretilen bitkinin hastalıklı olması, giderlerin yüksek olmasından dolayı yeterli kazanç elde edememe, afetten zarar görme gibi birçok riskle karşı karşıya kalınabilir. Söz konusu riskler sadece komisyonculardan borç alanları değil, üretim sistemini borç sarmalı ile yaşamak zorunda kalanların hepsini içermektedir:

“O yıllar içinde de seramızı rüzgâr attığında 100 bin üzerinde borcum vardır. Bu borcu da 5 yıl içinde diğer yerlerde ortakçılık yaparak ödedim. İcarda yeri tamamen kiralyoruz. Masrafı da bizim karı da” (K19-E-51-Kum).

“Gelir kaynağın tek bu. Ödemelerde, alacak verecekte sıkıntıya giriyorsun. Ben bundan 6 yıl öncesinde yaşadım. O dönemde borç almadım. Ödeme imkânım yok. Zaman verirsiniz zaman içinde öderiz. Şu an ödeyin deseniz ödeyemem dedim. Borçlarımızı ertelediğimiz kişiler zirai ilaç bayileri, fideciler. Yediğimiz şeyleri de halden para imkanlarımız vardı aldığımız onlardan faydalandık” (K11-E-49-Kum).

“Eş dosttan para altın aldık, para aldık. Kredi çektik. Krediyi de yalvarmayla çektik” Kime yalvardınız? *“Bankaya”* Neden? *“Üstümüzde bir şey olmadığı için (örtüaltı üretim alanı 2B arazisi). Arabayı gösterdik. O da ucuz dediler. 25 bin lirayı çok zor çektik”* (K49-K-45-Fin).

“Mesleği elinden alınmış bir kişi gibiydim. Sıfıra düşüyorsun. Hiçbir şey kalmadı elimde. Tekrardan borçlanarak yürümeye çalıştım. Yerle bir oldu benim seranın tamamı. 3 dönümü cam diğer 2.5 dönüm plastikten tamamı yerle bir oldu. İçerisinde 12-13 bin liralık bir ürün satmıştım daha. Evin panjurları söküldü, camları kırıldı” (K22-E-41-Kum).

“Allah büyük. Borç aldım. Hanımın kardeşinden kendi kardeşimden bir de halciden. Yaklaşık 200 bin lira borç oldu. Üzerini de birikimim vardı az bir şey. Onunla tamamladım. Fideleri de borçla aldım. Sezonun başında da borçla almıştım zaten. Sezonu kaldırdım. Elmalıya da götürdüm mal, elmalı haline. Yani afet sonrası serayı tekrar kurdurdum. Nisan sonuna ürünü diktim. 3-4 parti malı da elmalı toptancı haline götürdüm. 45 bin liraya yakın bir para kaldı. O zaman da domates dikmiştim. Göçen camın yerine de plastik kurdurdum. Çünkü cam işi tehlikeli. İçinde sen çalışırken dolu gelse canından da olacaksın. Bir de bizim bu

yörede cam işi bitecek bu nedenden. Yani bir afet anında camın tabağının düşme riski var. Artık parası olan herkes söktürüp plastiğe dönüyor” (K22-E-41-Kum).

Öyleyse afetin etkileriyle mücadelede katılımcıların en sık başvurduğu yöntemlerden birisi borçlanma olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle komisyoncu örtüaltı üreticilerinin temel mekanizmalarından birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Yevmiye statüsüyle çalışan iş gücü hariç mülkiyet sahibi, ortak, icar şeklinde üretim yapan katılımcıların büyük çoğunluğu afet deneyimleri sonrasında komisyoncu desteği aldıklarını paylaşmıştır. Bu yüzden komisyoncu gerek üretimin başlangıcında gerekse küçük üreticinin yaşadığı problemler karşısındaki başvuru merciidir. Diğer taraftan bankaların sağladığı kredi destekleri üreticiyi borçlandıran ve borcun ödenememesi durumunda küçük üreticiyi riske sokmakla birlikte her küçük üreticinin bankaların verdiği destekten faydalanamadığı görülmüştür. Mevcut sistemde zirai ilaç bayileri, fideler olmak üzere veresiye alışverişin arttığı ortaya çıkmıştır. Hem kamusal alanlara borçlanma hem de birinci ve ikinci dereceden tanıdıklara borçlanma olmuştur. Borçlanma konusundaki çeşitlilikler dikkate alındığında afet deneyimleyen herkes eşit bir mücadele sürdürmemiştir. Bu durum hem afetin etkileriyle mücadelede hem de yeni üretim alanlarına yatırımda küçük üretici arasındaki eşitsizliği kuvvetlendirmiştir.

Kamu/devlet/yerel yönetim kaynakları hususunda yeterli destek göremeyen ya da hiç destek göremeyen kişiler yaşadıkları kayıp ve zararlara karşı farklı mekanizmalar kullanmıştır. Öncelikle hemen hemen görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun ortak noktası borçlanma olmuştur. En önemli borçlanma aracı komisyoncular, tarım ürünleri satan esnaf (zirai ilaç bayileri, tarım malzemeleri vb), aile-komşu-akrabalar gibi kişiler ile ortakçı olarak üretim yapan örtüaltı üreticilerinin ve yevmiyecilerin “ağa” olarak ifade ettikleri örtüaltı tesis sahipleri olmuştur. Ayrıca özellikle mülkiyeti kendisinin olan, ortak, icar esnaf olanlar afetin etkileri karşısında kendi birikimlerini kullanmıştır. Öte yandan yevmiye karşılığı çalışanların sabit çalıştıkları bir yer var ise işvereninden destek almıştır.

Hortum sonrasındaki kayıplarla devletin verdiği yardımlar yanında kalanını kendi imkanları ile tamamladıklarını anlatan Finikeli:

“Devlet yardım etti. Bir tanesini devletin yardımıyla kaldırdık ayağa. Bizim 3,5 ayrı ayrı. Biri camekandı. Birisi plastik seraydı. 1,5 dönüm olanı kaldırdık. Tekrardan kurdurduk. Devletin verdiği para 1-2 ay içinde geldi bize. İçindeki demirleri hurdaları sattık. Onlar da 10 bin lira falan getirdi. 1,5 dönüm camekanın

yerine yaptırdık. Ama plastik yaptırdık. Cama gücümüz yetmez. Devlet bize 66 bin lira ve ev de dahil toplamda 74 bin lira para verdiler. Bu para yetmedi. 140 bin lira masrafımız oldu. Devlet yarısında bize yardımcı olmuş oldu. Kalanları da tekrardan seranın içinden kazandık. Hurdaları sattık, zirai ilaç bayine borcu ödemedik. Borçları erteledik” (K62-K-47-Fin) şeklinde hem üretim alanı hem de zarar gören eviyle ilgili deneyiminden bahsetmiştir. Mülkiyeti kendisinin olan örtüaltı üreticisi kadının, iki ayrı parsel cam ve plastik örtüden oluşan üretim alanı mevcut olduğu bilgisi edinilmiştir. Hortum sonrasında tekrardan cam yaptıramadığı ve plastik yaptırmak durumunda kaldığı hatta yıkılan iki alandan sadece bir tanesini yaptırabildiklerini belirtmiştir. Bu durumda kişiler afetle mücadele sürecinde mevcut gelir kaynaklarını kaybetmiş ve bir kısmını yerine koyamamıştır. Mevcut mücadele süreçlerinde devlet desteği de olsa “borçlanma” afetin etkilerinden kurtulmak için başvuru yöntemlerinden bir diğeri olmuştur. Mülkiyet sahibi Finikeli örtüaltı üreticisi, kurdurdukları üretim alanlarındaki kazançlarını borçlarını ödemek adına harcadıklarını anlatmıştır. Söz konusu kişi üzerinden değerlendirmek gerekirse bir yandan gelir kaybı yaşama, diğer taraftan mevcut kazancı tüketme, malzeme kullanımı açısından cam materyalle yapılan üretimin plastik örtüye dönüştürülmesi gibi riskler ortaya çıkmıştır.

TARSİM’le ilişkili kurumlar başlığında değinilse de burada da kısaca bahsetmekte fayda vardır. Hortum vb. afet sonrası mücadelede özellikle örtüaltı üreticileri için komisyoncu desteği birçok örtüaltı üreticisinin öncelikli araçlarından birisi olmuştur. Devletin desteği olsa bile ki devlet yardımların yeterli olmadığını vurgulamışlardır, komisyonculardan aldıkları paralarla mevcut düzeni yeniden kuran ya da kurmaya çalışanlar olmuştur: “Çok bir yardım olmadı devletten. Evimin üstündeki çatıdaki kiremitleri hortum attı. Evi ısladı. Eve zarar verdi. Ona da kaymakamlıktan 1000-2000 lira gibi bir para verdi. O camekanın tamamı göçtü. Demirleri de camları da gitti. Masrafım 300 bin lirayı buldu. Bunların hepsini komisyoncudan temin ettim” (K9-E-49-Kum) ifadesinde bulunan örtüaltı üreticisi komisyoncudan aldığı borç para karşılığında mevcut kayıplarının yerine yenisini koymaya çalıştığını anlatmıştır.

Komisyoncu bölge halkının özellikle de örtüaltı üreticilerinin birincil para kaynaklarından birisidir. Örtüaltı üreticilerinden birçoğu afetle mücadele sürecinde komisyoncudan destek aldıklarını belirtmiştir. Hatta sadece hortum deneyimi özelinde değil, sezonun başlangıcında bazı üreticiler komisyoncudan aldıkları

parayla üretim materyallerini alabilmekte ve üretime başlayabilmektedir. Örneğin: *“Finike çukurunda herkes borçla giriyor sezona. Fideyi halci alıyor. Komisyoncudan harçlık alıyorsun. Sadece yazıp gittiler. Hakkında iş yapmak lazım. Zengini bir ayrı fakiri bir ayrı tutmamak lazım. Çark Parti 1’lilere dönüyor”* (K28-E-64-Kum) ifadesinde bulunan Kumlucalı mevcut işleyişin borçla döndüğünü belirtmektedir. Bunun yanında hortum sonrasında denetime gelenlerin not aldıklarını ve bir şey yapmadıklarını söylemektedir. Ayrıca örtüaltı üreticisinin ifadelerinden de görüldüğü gibi mevcut devlet desteklerinde ayırım yapıldığı ve siyasi güç ilişkisiyle bağlantısı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Evi zarar gören yerliler devletten gelen desteğin dışındakileri kendi imkanlarıyla gidermiştir. Bu da var ise birikimi harcaması, yaptırabiliyorsa veresiye yaptırması anlamına gelmektedir. Ancak onun dışında risklere karşı kırılgandır. Oysa ki yerli halk afet karşısında savunmasız kaldıkları için kayıp ve zararları giderebilmek için borç sarmalının içine girmektedir. Bu durumda farklı şekillerde risk altına girmesi de söz konusudur.

Burada ayrıştırılması gereken nokta evin zarar görmesi ile üretim alanının zarar görmesi durumunda gerçekleşen kamu destekleri birbirinden farklıdır. Özellikle evi zarar gören katılımcıların birçoğu yapılan yardımların yetersizliğine vurgu yapmıştır. Evi zarar gören Finikeli bahçe bitkisi üreticisi: *“Yeterli değildi. Sadece güneş enerjisi sistemini (su ısıtma) taktırabilirim onun verdiği parayla. Ben kiremite verdim 4-5 bin lira ustasına, tuğlasına”* (K37-K-75-Fin) diyerek verilen paranın masraflara yetmediğini dile getirirken, bir başkası: *“Kendi imkanlarımızla yapmaya çalıştık. Devletten verdiler biraz ama az verdiler. Devlet 5-6 bin lira verdi bizim masrafımız 20 bin lirayı buldu. Bu mahallede herkesin evi yıkıldı. Herkese hak ettiği verilmedi. Ama az da olsa yardımda bulundu devlet. Destek oldu yani”* (K40-K-53-Fin) ve *“Devlet bir miktar destek oldu. Biz de aile ve akraba çevresi ile temizliğini yaptık. Tekrar kurarken kendi birikimimden faydalandım”* (K41-E-42-Kum) ifadelerini kullanmıştır. Görüldüğü gibi zararlar karşısında devlet desteğinin yeterli olmadığı kişilerin kendi imkanlarıyla ve birikimleriyle süreci yürütmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Evi zarar gören ve devletin verdiği nakit paranın yetmediğini ve afet deneyiminin üzerinden en az üç yıl geçmesine rağmen hala eksiklerinin olduğunu söyleyenler de vardır:

“Kendi imkanlarımızla evin içini toparladık. Devletin verdiği para sadece güneş enerjisine yetti. Gerisinde camları taktırdık. 2 yılda evin belli noktalarını tamir ettirdik. Aşama aşama yaptırdık. Zorunlu olanları yaptırdık hala yaptırmadıklarımız var” (K33-K-46-Fin) aktaran bahçe bitkisi üreticisi hortum sonrası kayıpların birazı giderilmiş olsa da hala devam eden bir sürecin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Kesişimsellik bağlamında bakıldığında afetin deneyimlenmesi ve afetin etkileriyle baş etme stratejileri farklılık göstermiştir.

Ortakçı olarak üretim yapan örtüaltı üreticisinin devlet desteğine yönelik ifadelerinin yanında mülkiyet sahibiyle yaşanan ilişkinin hortum deneyiminin farklılaşmasına yol açtığını dikkat çekmek gerekir. Afet öncesinde örtüaltı üretimin alanının plastik örtüsüne bir miktar harcama yapan kişi hortum sonrasında tekrardan plastik örtü çektirmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Ne kadar para harcadınız sorusuna:

“Üstüne naylonu yeni çekmiştik. Hortum geçince bir daha çekmek zorunda kaldık. İşte hortum geçmeden 20-30 bin lirayı buluyor. Hortum geçince de naylon masrafımız 50 bin lirayı buldu. Biraz da cebimizden işçi parası çıkınca 100 bine yakın çıktı cebimizden. Daha kazanacağını da kazanamadık” Peki bunları nasıl ödediniz? *“Biraz paramız vardı. Bir yıl önceki kazancımızla ödemiş olduk. 8 dönüm yere 3 bin lira para ödediler bize. Yarısını ağa aldı. Bize 3 bin lira gibi bir para düştü”* (K50-K-53-Kum) açıklamasıyla kişi hem üretim başlar başlamaz para harcamış hem de hortumla birlikte bu rakamın katlandığını söylemiştir. Mevcut durumda bir miktar devlet desteği olsa da ortakçı olarak çalışan örtüaltı üreticisinin verdiği bilgiye göre bu miktar mülk sahibi olan kişiyle paylaşılmıştır. Ayrıca halihazırda üretim alanı sahibi olmayan katılımcı mevcut birikimlerini harcayarak üretim sürecine yine kendi imkanlarıyla var olmaya devam etmiştir. Bu durumda kişinin birikimi olmasaydı üretime devam edebilmesi için borçlanması gerekecekti. Başka bir açıyla bakıldığında var olan birikimlerini harcayarak ve gerek üretim sürecinin gerekliliği olarak üretime başlarken yaptığı masraflar gerekse afetten dolayı zarar yaşaması kişinin iki şekilde maruziyet yaşamasına yol açmıştır.

Ortakçı olarak üretim yapanlar arasında da farklılıklar söz konusudur ve bu farklılıklar afet deneyimini etkilemektedir. Ortakçıların kimileri devletten destek almış, kimileri alamamış, kimilerini mülk sahibi olan ve ağa diye belirttikleri kişilerce desteklenmiş, kimileri desteklenmemiş, kimileri kendi birikimleriyle ya da komisyoncudan aldıkları destekle veya üretim yaptıkları alanın tekrardan

kurulmasının ardından üretime başlamıştır ve bu sayede mevcut kayıp ve zararlar telafi edilebilmiştir/edilememiştir. Bütün bu özellikler afet deneyimini etkilemiştir.

“Devlet ne yapsın ki. Bizi bulmaz zaten. Bizim toprağımız yok. Bu yüzden işçiyi bulmaz. Ağaları bulduysa bulmuştur. Yer onun olduğu için ağayı bulur para. Artık ağanın vicdanına kalmış bir şey. Sana da pay çıkarırsa çıkarır. Devletten 3 bin lira gibi bir destek geldi işte bize. Onun dışında kimseden yardım olmadı. O dönemki borcumuzu içinden gelen kazancımızla karşıladık. Geçimimizi de öbür yıkmadığı yerlerden karşıladık.” O dönem üretim alanınızın tamamı zarar görse ağanız yardım eder miydi? “Etmezdi. Ağalar etmez. Komşumuzun başına geldi ama ağası yardım etmedi” (K52-K-46-Kum) diyen ortakçı ağa desteğinin olmadığını ve onun dışında bir miktar devletten destek geldiğini anlatırken bir başkası: “Ağanın desteği dışında devletten gelip bakanlar oldu. Yardım ettiler. Masrafımızı verdiler. Demire ayrı içindekilere ayrı para verdiler. Ama ağamız bize verdi içindekilerin parasını” (K51-K-51-Türk) ifadelerini kullanarak devletin ürün için toplam verdiği parayı mülkiyet sahibinin kendilerine verdiğini belirtmiştir. Dolayısıyla üretim alanının mülkiyeti konusunda aynı konumda (ortakçı olarak) olan kişiler devlet desteği ve sosyal destek mekanizmaları bağlamında da farklılıklara sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Afetler sadece maddi değil manevi açıdan da endişe yaratmaktadır. Sürekli risk altında olma hissi, yıkılan ve hasar gören yerlerin tekrar kaldırılma çabası/düşüncesi afeti deneyimleyen kişiler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Örneğin Suriyeli'nin: *“Hortum oldu. Korktum. İş bitti bizim. 3 gün yattım. Hiç kalkmadım. Çok korktum ben”* (K59-K-17-Kum) ifadelerinden de anlaşılacağı gibi hortumdan oldukça etkilendiğini ve şok etkisinde kaldığı görülmektedir.

13 Kasım 2017 hortumunu deneyimleyen Finikeli ev kadını:

“Öleceğiz ama ilk defa ölümle burun buruna geldim. Herhalde dünya yıkılıyor dedim. Kızımın bebeğine bakıyordum. Sobanın kenarında bir yere koydum. Akşam saatlerinde. Gündüzden günlük güneşlikti ortalık. Bir uğultu çöktü. Yatak odasında panjurun kolu açılmış Her yer kapalı. Sobanın altındaki cep evin içinde uçtu. Çocuğun tam yanına. Bebeği aldım ve kızımla birlikte üçümüz kapının arkasına saklandık. Birbirimize sarıldık. Elektrikler gitti. Perdeler uçuşuyor. Arada bir şimşek çakıyor. Kapıyı açmaya çalışıyoruz dışarı çıkmak için ama kapı açılmıyor. Kapının dışı açılması korumuş aslında bizi. Kanepeler birbirine

yapışmış. Biraz hafifleyince salona çıktık. Oturma ve yatak odasında panjur cam kalmamış. Banyonun içi dağılmış. Hortum odalar arasında geçip gitti ve sadece bizim olduğumuz nokta korundu. Pencereleeri açtım komşunun camekanları yerle bir. Yere yapışmış. Balkon demirlerini koparmış atmış. Balkonun üstü namarneydi (trapez sac malzeme). Orayı da almış götürmüş. Mutfak dışında tüm odalar zarar gördü” (K60-K-51-Türk) aktarımıyla afet anı ve sonrasındaki yaşadıklarını anlatmıştır. Bunun yanında hem maddi hem de manevi riskle karşı karşıya kalmış ve “Devlet 3 bin lira yardımda bulundu. Benim sadece panjurlarım 5 bin lira tuttu o zamanın parasıyla. Gün ısı peteği komşunun oradan çıktı. Eşimin çalıştığı yerden borç aldık. 20 bin lira tuttu masraf. Yetmedi bile. Eşyaların hepsi jiletlenmiş gibi. Perdeyi borçla aldım. Yaptığımız her şeyi borçla yaptırдық. Yani evin tadilatını yaptırдық. Elimize geçtikçe ödedik esnafa” (K60-K-51-Fin) ifadesiyle afet sonrasında iş verenden aldıkları borç para ve esnaftan veresiye yaptıkları alışverişle süreci yönetmeye çalıştıklarını anlatmıştır. Mevcut düzenin olduğu gibi yerine konulamadığını anlatan kadın: “Bu süreçte hiç kimse yardım etmedi. Ben yönetecek olana parti gütmem. Adama bakarım. Modern kafalıysa, beni iyi yönetebilecekse seçerim. Ama şu gerçek ki şu an şurada Parti 1’li olan komşularımız var. Hiçbir şey olmadı. Sadece cam pencere kırıldıysa kırıldı. 9 bin lira yardım geldi. Benim evimin içinden geçti hortum. Yerle bir oldu her yer. 3 bin lira para verdiler. Hepsi o”. O kişilere kim verdi yardımı? “Devlet adamı geldi. Genelde Parti 1’li olanlara bizzat eminim gözlerimle de gördüm çok büyük yardımlar oldu. Ben bu yardımları en çok ihtiyacı olanlara verirdim. Çok fazla zarar görmeyenler zarar görene verdiğim miktar aynı olmazdı. Mesela komşunun birinin evi yerle bir olmuş. Parti 2’li birileri gelmiş. Ben istemiyorum Parti 2’li yardımını. Parti 1’den gelip yardım edecekler demişler” (K60-K-51-Fin) diyerek kendi deneyimlerini paylaşmanın ötesinde gözlemledikleri ve yerel arasındaki konuşmalardan yola çıkarak görüşünü sunmuştur. Fakat yukarıda bazı noktalarda da değinildiği gibi devlet desteklerine dair birçok yerli siyasi destek mekanizmalarına yakınlığın bu yöndeki desteklerde belirleyici rolü olduğunu ifade edilmiştir.

Afet sonrası devlet desteğinde sektör bağlamında verilen paraların eşit olmadığı ifadelerinde bulunanlar olmuştur:

“O dönemde seracılara çok büyük paralar verdi. Biz gibi narenciye üreticilerine uzun zamanda yetişecek meyve için bize paralar az geldi. Ama yine de sağ olsun verdiler. Her afette de devlet para verecek değil, artık devlette de para

kalmadı. Yani seracılara daha fazla para verildi. Narenciye üreticilerine daha az verildi” (K47-E-61-Fin). Narenciye ağaçları zarar gören üretici ağaç yeniden yetişene kadar maddi kaybı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla o dönemde narenciye üreticisi ve örtüaltı üreticisinin uzun süreçte bakıldığında kırılma eğiliminin aynı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü örtüaltı tesis için destek alan bir üretici narenciye üreticisine göre bir sonraki sezonda kazanç sağlamaya başlamaktadır. Diğer taraftan narenciye üreticisi uzun yıllar (yaklaşık 10 yıl) içinde kazanç elde etmektedir. Bu durumda ister devlet desteği isterse sigorta desteği olsun, her iki durumda da narenciye üreticisini daha kırılma eğilimine getirmektedir.

Benzer bir ifade bir başka bahçe bitki üreticisi tarafından daha kullanılmıştır:

“O zaman yerim TARSİM’li değildi. Ondan sonra da kredi çektim zaten. Devletin desteği oldu. % 90 zarar tespitinde bulundular. Başındaki meyve için ve ağaç başına para verdiler. 100 bin lira gibi bir para verdiler. Zannedersen 90 kadar ağaç saydılar. Bir yandan köklenen ağaç için bir de başındaki ürün kadar para verdiler. Ama o ağaca verdikleri para o ağacın yetişmesi için yeterli değil yani. Devletin bunun dışında borç ertelemesi oldu. Çektiğimiz kredi 1 yıl ertelemeli oldu” (K48-E-70-Fin). Ürün kaybı ve bahçe bitkisi kaybının kısmen karşılığını aldığını belirtmiş ve devlet destekleri yanı sıra daha önceden çektiği banka kredisinin ertelenme durumunun olduğunu söylemiştir. Bu sayede mevcut borçlarını ödeme, yeniden ağaç dikme gibi hususlarda geçici olarak borçlarını erteleyebilse de üretim alanını kaybeden her bahçe bitkisi aynı imkanlara sahip olmamıştır.

Bu yüzden afet sonrası devlet desteklerinin günün koşullarına ve şartlarının sunduğu imkanlardan ziyade iklim değişikliğine karşı sürdürülebilir uyum politikaları içermesine ihtiyaç vardır.

Afetin etkileriyle mücadele noktasında bir diğer mekanizma kişilerin kendi imkanları, birikimleri, afetten zarar görmeyen üretim alanlarını ekip biçmek ve üretime devam etmek ile zarar gören alanların tamirata tadilatı yapması ya da sıfırdan kurularak üretime hazır hale getirilmesidir. Ayrıca emekli maaşı ve sigortalı çalışan maaşı da bireyin/ailenin/hanenin geçiminin sağlanması için destekleyici faktörlerdir. Aslında söz konusu mekanizmaların her biri ailenin temel geçim kaynaklarıdır. Ancak bunların sahibi olmak ve olmamak afet deneyimini

farklı şekillerde etkilemektedir. Bu durumda yine mülkiyet durumu devreye girmektedir.

Birikim yapabilmek için birçok değişkenden bahsedebiliriz. Kişinin birikim yapabilmesi afet öncesinde üretimden elde edilen gelirin yüksek olması, üretim alanının geniş olması, ürettiği yıl ya da yıllar içinde ürettiği ürünün piyasa değerinin iyi olması, gelir gider dengesinin olması hatta giderlerin daha az olması, ailenin ek gelirlerinin olması gibi birçok değişkenle mümkündür. Ayrıca, mal varlığı, aylık gelir gibi değişkenlerin de söz konusu birikimlere katkı sağlaması olasıdır. Bu sayede elde edilen kazançla yatırımlar ve birikimler söz konusu olabilmıştır. Görüşülen kişilerin her biri eşit düzeyde gelire, üretim alanına, aylık gelire ya da işe sahip değildir. Bu bağlamda hortum vb. afetleri deneyimleyenler arasında farklılıklar vardır.

3.2.2.3 Afetle Mücadelede Birikim: Mülkiyet, Sektör ve Yerli Olma

Mal varlığı, mülkiyet, sektör ve yerli olma kesişim kategorileri birlikte değerlendirildiğinde, Kumluca'da yaşayan ve ağırlıklı olarak Kumlucalı olanların daha fazla mal varlıkları olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Kazandıkları parayı nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda geçmiş yıllarda yatırım yaptıklarını, hatta topraktan ve/veya örtüaltı üretimden para kazandıkları için toprağa veya örtüaltı alana yatırım yaptıklarını belirtenler olmuştur. Örtüaltı üretimin kazancının fazla olması Kumluca'nın yerlisi olan birçok kişinin bu alana yatırım yapmasına yol açmıştır. Bu yüzden de 2000'li yıllar itibariyle Kumluca'da örtüaltı yaygınlaşmış ve halkın refah seviyesi yükselmeye başlamıştır. Yerli halk üretim alanının mülkiyetine sahip olmanın yanında yenilerine yatırım yaparak sosyoekonomik açıdan güç kazanmayı sürdürmüştür. Bu da Kumluca'daki halkın gelir seviyesini yükseltmiştir.

Finike açısından baktığımızda Finike'de bahçe bitkileri üreticiliği hakimiyetini sürdürmeye devam etmiştir. Finike'de örtüaltı üretim Kumluca'ya göre biraz daha az gelişmiştir. Finikelilerden veya Finike'de yaşayanlardan edinilen bilgilere göre bu farklılığın nedenleri arasında "Finike'nin toprak yapısı" ve "iklimi koşulları" yer almaktadır.

Finikeli olan bahçe bitkisi üreticisi: "*Buranın toprakları yorgun. Demre ve Kumluca'daki kadar verimli sebze üretilmiyor burada. Çünkü bölgedeki ilk ekilen*

ilk sulanan topraklar burası” (K48-E-70-Fin) anlaşılacağı gibi Finike’nin topraklarının uzun yıllardır ekilip dikilmesiyle ilişkisi olduğunu söylemiştir.

İklimsel nedenlerden ise: “Narenciye daha yaygın Finike’de. Burası sera bölgesi değil. Çünkü tabiat, hava şartları bunun için uygun değil. Bugün bir Demre, Mavikent değil burası. Burada Kuzey rüzgarları var. Finike ve Demre arasında 4-5 derece ısı farkı var. Burası daha soğuk. Bugün Demre’de hiç soba kurulmayan yerler var. Kumluca, Mavikent, Demre 5 masraf ediyorsa serada bizim burada 7-8 masraf oluyor. Burada masraf fazla verim daha düşük oralara göre” (K47-E-61-Fin) ifadeleriyle Kumluca ve çevresinin ikliminin daha ılıman olduğunu ve kış aylarında üretim sürecinde ısınma giderlerinin Kumluca’da daha az olmasına yol açtığını anlatmıştır. İklimle ilgili Kumluca’da yaşayan ama Kumluca’nın yerlisi olmayan ve icar olarak üretim yapan kişi: “Hava ikliminden dolayı bu bölgeler daha ılımandır. Kumluca sahil bölgesinde ve buranın ılıman havası sera için daha elverişli hale geldi” (K13-E-40-Kum) diyerek Kumluca’nın konumu, iklimsel olarak daha ılıman ve sebze yetiştirmek için elverişli bir iklime sahip olduğunu belirtmiştir. Fakat Kumluca’daki bu ılıman iklim birden mi gelişmiştir? Yerli halkın örtüaltı üretimin yaygınlaşmasıyla ilgili bağlantısı neydi? Örtüaltı üretimin Kumluca’da Finike’ye göre daha yaygın olmasını ılıman iklimle açıklasalar da örtüaltı üreticisine daha öncesinde yok muydu, birden mi ılıman oldu bu iklim? sorusu yöneltildi: “Buranın iklimi buna yatkın olması. Biz küçük yaşta geldiğimizde seracılık yavaş yavaş çoğalırken para kazandırıyordu” (K13-E-40-Kum) ifadesindeki para kazanma detayı örtüaltı üretimin Kumluca’daki yaygınlığında önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Örtüaltı üretimin yaygınlaşmasından iklimsel etkilerin yanı sıra daha birçok faktör etkili olmuştur. Bölgedeki ılıman iklim koşullarının yanı sıra teknolojik gelişmeler, narenciye üretimindeki gelir kaybı, sebze fiyatlarının yüksekliği ve gelir artışı, pazarın gelişmesi ve genişlemesi, ihracatın artması, devlet teşvikleri ve kredi destekleri olmak üzere birçok değişken örtüaltının hızlı artışına neden olmuştur.

Teknolojik gelişmelerin etkilerine dikkat edildiğinde: “Bölgenin havası suyu üretim için uygun. E bir de imkanlar geliştirdi. Eski küçük ev sobası gibi sobalarla seralar ısınır. Şimdi büyük kaloriferler, yağmurlaması var. Her şeyi var. Damlama olmadığı için. Önce 10 kişi olsan 5 dönüm seranı işini ancak yapıyordun. Şimdi bu imkanlar olunca basıyorsun şartere 20 dönüm suyu bir seferde suluyorsun. Yani teknolojinin artmasıyla seralar çoğaldı” (K18-E-42-Kum)

açıklamasıyla seraların ısınmasının yanında sulama düzeni ile ilgili gelişmelerin işçiliği kolaylaştırdığına dikkat çekmiştir.

Bir diğer örtüaltı üreticisi sera düzenindeki teknolojik gelişmelere vurgu yapmıştır: “*Mevcut seramıza modernizasyon yapıldı. Önce çatı sistemi vardı. Şimdi çember sistemine dönüldü. Çatı ağaç sistemiydi çürüyordu. Ağaçlara çita takılıyordu. Şimdi çemberde hepsi demir ve çürüme olayı olmuyor. Şimdi klips sistemi var, plastik. Çürüme olmuyor. Eskiden seranın içine su akar dururdu çitanın deldiği yerden. Şimdi olmuyor öyle bir şey*” (K5-E-45-Kum). Sera düzenindeki gelişmeler sebzenin yetiştirilmesinde, büyümesinde, verimliliğinde etkilidir. Özellikle uzun yıllardır sebze yetiştiriciliği olsa da iklim ve hava koşullarının etkisi örtüaltında üretim yapılmasıyla giderilmiştir.

İki farklı tarım sektörü arasında karşılaştırma yapıldığında son yıllarda örtüaltı üretimden elde edilen kazancın bahçe bitkileri alanına göre daha fazla olduğu belirtilmiştir. Hatta bu yüzden Kumluca’da bahçe bitkileri üretimi yıllar içinde azalmaya başladığı, birçok kişinin mevcut gelir kaynakları olan portakal yetiştiriciliğinden vazgeçip yerine örtüaltı yetiştiriciliği yaptığı bilgisine oldukça sık rastlanılmıştır. Söz konusu vazgeçişin ise en önemli nedenlerinden birisi gelir kaybı ve narenciye yetiştiricilerinin geçimini sağlayamaması; diğer bir taraftan narenciye yetiştiriciliğinin yanı sıra en az 3 dekarlık bir örtüaltı üretim alanından bir aile geçimini sağlayabilecekken narenciye ya da çok eski yıllarda popüler olan pamuk, buğday, arpa, susam yetiştiriciliğinden geçim sağlanamamasıdır.

Sahip oldukları portakal bahçesinin büyük yarısını söküp yerine örtüaltı üretim kurduktan ikisi benzer ifadelerle değişim sürecini anlatmıştır: “*Narenciyenin dönüm kazancı 2,5 milyardı. Seranın 15-20 milyar olunca millet söktü. 3 sene seraya çalışırım, ondan sonra seradan para kazanırım dedi. Portakal para etmiyordu o zaman. Çok fazla yaygın oldu bu durum. Bu gördüğünüz seranın %50’si bahçeydi*” (K2-E-25-Kum),

“*Daha önce buralar narenciyeydi. Kumluca çevresi benim bu tesisimin olduğu yer de narenciyeydi. Narenciye çok olduğundan dolayı para etmiyordu. Millet genellikle söküp sera kurmaya başladı*” (K17-E-41-Kum) açıklamalarıyla dekar bazındaki kazancın örtüaltı üretimde daha fazla olduğunu, portakalın/narenciyenin kazancının düşük olması sebebiyle de örtüaltı üretime geçişin olduğuna vurgu yapmışlardır.

Narenciyeden yani bahçe bitkisi yetiştiriciliğinden vazgeçilmesinin bir başka nedeni ise Adana, Mersin gibi bölgelerde narenciyenin yaygınlaşmaya başlaması ve son yıllarda narenciye sektöründe gerçekleşen ithalat bu sektördeki kazancı azaltmıştır:

“Portakallar iç piyasada satılıyor ama Rusya’ya yurt dışına falan da gidiyor. Bazı tüccarların yurt dışı piyasası var fakat Mısır’dan falan da portakal ithalatı yapılmaya başlandı. Oradan gemilerle geliyor Türkiye’ye, nakliyesi falan da ucuz. Daha da ucuz. Bu durum sektör için sıkıntı” (K36-E-38-Fin). Çünkü üretilen ürün için gerekli Pazar ve piyasa koşullarının sağlanamaması bu alanlarda üretim yapan ya da geçimini sağlayan kesimler için kabul edilememiştir. Örtüaltı üretime geçiş bunun en önemli örneklerinden birisidir. Örtüaltı üretim yaygınlaştıkça gerek ürün çeşitliliğinde artış, gerek bölgeye göç, yapılaşma, refah seviyesinin artması, yatırımların artması vb birçok değişimi beraberinde getirmiştir.

Örtüaltı üretimin şartlarının özellikle Kumluca için uygun hale gelmesi ve Kumluca’da yaşayan ya da oraya göç eden kişilerin üretim alanının değişmesine yol açmıştır. 1980’li yıllar örtüaltının zemininin kuvvetlenmeye başladığı yıllar olmuştur:

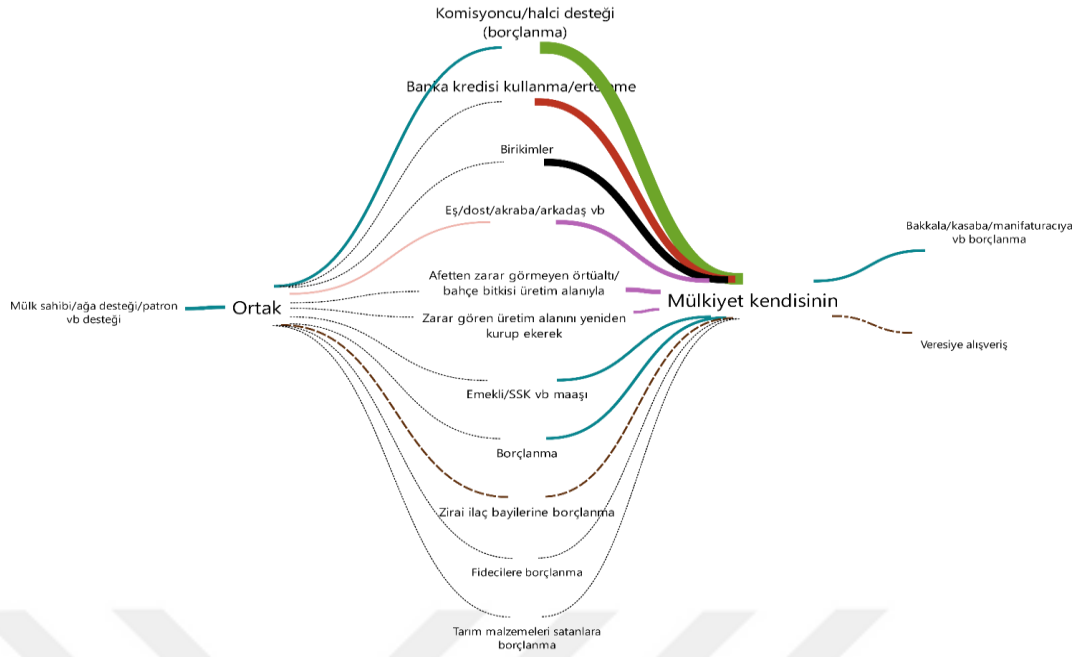
“Portakallar 1980’li yıllardan sonra söküldü. Seralar kuruldu. Tarlalar dolduruldu, yükseltildi sera yapıldı. Boş arazi yok artık” (K10-E-56-Kum) ifadesi örtüaltının yaygınlaşmasını anlatırken, *“Narenciye gün geçtikçe azalıyor. 1990’lı yıllarda hızlandı örtüaltı. İhtiyaca göre oldu. Portakaldan 3 alırken ondan 4 alıyorsun. Çalıştığın emeğin imkanını alma şansın vardı ama şimdilerde alamaz oldun. Eskinden portakal belli bir rakamda gidiyordu. Yoz portakal yerine washington dikildi sonra o söküldü sera kuruldu. Sebze de parayı fazla buldu millet. Ama belli kesim için bizim gibi çalışamayan kesim için portakal tercihli ama yine de sera devam ediyor. 2 dönümde 70 ağaç var. 70 ağaçtan 4 ton portakal verse, şu anki piyasaya göre 16 bin lira olur. Ama sera daha fazla kazanç sağlıyor”* (K24-E-61-Kum) şeklinde benzer bir bakış açısıyla yüksek kazanç elde etme, geliri artırma veya geçimi sağla(yama)ma gibi durumlar başta olmak üzere örtüaltı üretime ilgiyi daha da arttırmıştır. Tüm bu gelişmeler Finike’yle karşılaştırıldığında Kumluca’nın sosyoekonomik çehresinin değişmesine yol açmıştır.

Örtüaltında üretilen ürünlerin piyasa, pazar ve ihracat alanlarının gelişmesi, ürün çeşitliliğindeki ve ürün miktarındaki artışlar, dönemin tarım politikalarının da etkileriyle hızla büyümüştür. Tüm bu gelişmeler Kumluca’nın yerli halkının ve

örtüaltı üretim yapmak amacıyla göç eden kişilerin gelirlerini arttırmış, yıllar içinde yatırım yapmaya, birikim yapmaya olanak sağlamıştır.

Kumluca'ya yakın il ve ilçelerden göç edenlerin büyük çoğunluğu ortak ve/veya icar olarak örtüaltı üretimin içinde yer almaktadır. Bu üreticilerin mal varlıkları yerlilere göre daha az ya da hiç yoktur. Ayrıca büyük bir kısmının da örtüaltı ya da bahçe bitkisi adı altında üretim alanları da yoktur. Kısacası ortak ve icar olarak üretimin içinde olanların birçoğunun birikim yapabilmek adı altında yeterli kaynaklarının olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak her bir ortakçı ya da icarcı için aynı değildir. Az da olsa birikim yapabilen ortak ve icar olarak üretim yapanlar da vardır. Çünkü birikim afet sonrası zararların giderilmesi açısından önemli bir araçtır. Örneğin mülkiyet sahibi Kumlucalı örtüaltı üreticisi afetin etkileriyle mücadele ederken kendi birikimlerinden faydalandıklarını, daha önceki altın, dolar, menkul, gayrimenkul yatırımlarını satarak mevcut üretim alanlarını yeniden kurduklarını belirtmiştir. Bu yüzden afet sonrası kırılganlıkları giderilmesinde etkilidir.

Ortak ya da icar olarak çalışanların bazılarının birikimi var iken bazılarının yoktur. Bu durumda afet deneyimi sonrasında birikimleri olmadığı için afetin etkilerine karşı farklı mekanizmalara başvurmak durumunda kalanlar olmuştur. Ortak olarak çalışandan bazıları afet sonrasında ağa diye hitap ettikleri mülk sahibinden destek aldıklarını, bunun yanında komisyonculardan borç aldıklarını dile getirmiştir.

Şekil 3.7: Mülkiyet Durumuna Göre Birikim Durumları (MAXQDA2022 MAXMaps-İki-Vaka Modeli)

Şekil 3.7 ortakçı olanların birikim yapabilmek adı altına üretim alanı ya da ek gelir elde edebileceği alanlar hakkında ve aynı zamanda afet sonrası mülkiyet durumuna göre mücadele metotlarının neler olduğu hakkında bilgi vermektedir. Ortakçı olarak üretim yapanların birikim araçları neredeyse yoktur. Diğer taraftan mülkiyeti kendisinin olanlar birikim yapabilmek üretim alanına sahip olmanın yanında çiftçilik dışında elde ettikleri düzenli gelirlerinden destek alabilmektedir.

Şekil 3.7 ile mülkiyet sahibi olanların komisyonculardan daha fazla destek aldığını ortakçıların ise daha az aldığı görülmüştür. Çünkü komisyonculardan alınan para borçtur. Mülkiyet sahiplerinden bazıları borçlanarak üretim alanını kurmaya çalışmıştır ve tekrardan üretime başlayarak hem borcunu ödeme hem de artı kazanca geçme fırsatına sahip olmuştur. Bir diğer dikkat çekici farklılık kredi kullanımındır. Mülkiyet sahibi olanların kredi kullanma ya da erteleme yoğunlukları fazla iken ortakçı olarak üretim yapanların yok denecek kadar azdır. Bu durum mülkiyeti kendisinin olanların üretim alanlarını kurup yeniden üretime başlamasına olanak sağlarken diğer taraftan bankaya borçlanmalarına yol açmaktadır.

İcar/kira olarak başkasının toprağında üretim yapan kişi: “28 şubat 2007’ydi. 5 dönümdü. Sera yerle bir oldu. Sonra üretim yapmadık. Bir sonraki üretimimiz ekim ayında oldu diğer sezonda oldu. Geçimimizi yevmiyeye giderek karşıladık, halden komisyonculardan para aldık. Kredi çektim yer yıkıldıktan

sonra” (K13-E-40-Kum) ifadesiyle üretim alanının yıkılmasından sonra tekrar üretime başlamadığını belirtmiş ve geçimini gündeliğe giderek sağlamıştır. Mülk sahibinin tesisi yaptırmadığını bu yüzden de bir sonraki sezonda başka birinin toprağını kiraladığını belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında Muğlalı icarcı üretim yaptığı tesis ve toprağı terk etmek zorunda kalmıştır. Hortumun deneyimlendiği zamanın hasat sonuna denk gelmesinden kaynaklı olarak çok fazla gelir kaybı yaşamamıştır. Hatta toprak ve tesis sahibi kendisi olmadığı için tesisi kurmak için ekonomik kayıp yaşamamıştır. Fakat burada şöyle bir risk faktörü ortaya çıkmaktadır. Toprak sahibi tesisi tekrar yaptırmadığı için icar olarak üretim yaptığı gelir kaynağını kaybetmiştir. Bu durumda yeni bir tesis veya üretim arayışına, iş arayışına girmek zorunda kalmaktadır. Söz konusu örtüaltı üreticisi benzer bir durumla kalmış ve yeni bir örtüaltı tesis icarlamıştır. Oysaki yıkılan üretim alanı sonrasında kiralamak amacıyla başka bir tesis bulamama durumuyla karşı karşıya kalması halinde refah seviyesinin düşmesi, üretim yapamaması ve geçimini sağlayamaması ya da yevmiye karşılığında çalışmak zorunda kalması gibi koşulların ortaya çıkması riski ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bu kişi ve onun gibi olanlar gelir kaynağını kaybettiği gibi birikim yapabilme olanaklarına da sahip değildir.

İcar olarak üretim yapanlardan bir diğeri afet deneyimini üretim sezonunun ortasında yaşamıştır. Örtüaltı üretimde yetişen bitkinin gelir getirdiği bir aşamada üretim alanı yerle bir olmuştur. Bu durumda örtüaltı üreticisi iki durumla karşı karşıya kalmıştır. İlki gelir sahibi olduğu üretim alanı yerle bir olduğu için mülkiyet sahibi kişinin tesisi tekrar yaptırmasıyla üretime başlayabilmiştir. İkincisi ise sezonun ortasında olduğundan dolayı yeniden fidan alıp, dikip hasat elde etmeyi beklemiştir. Bu durumda sezon başında yaptığı masrafları tekrardan yapmak durumunda kalmıştır. Söz konusu masrafları daha önce yaptığı birikimlerle karşılamış ve ihtiyaç halinde halciden/komisyondan borç para aldığını belirtmiştir. Böylece birikim kaybı, borçlanma, üretime tekrardan başlama sürecinde gerçekleştirilen harcamalar ve yerin (tesisin-toprağın) kirasını ödeme zorunluluklarının her biri birikimi engellemektedir.

Grup içi hortum deneyiminde toprağı ve tesisi kiralayarak örtüaltı üretimin içinde olanların hortumu deneyimleme zamanları afetle mücadele süreçlerini farklılaştırmıştır. Fakat üretim alanının ve tesisin zarar görmesi durumunda icarcı, mülk sahibi tesisi tekrardan kurduurmazsa üretim için yeni bir yer arayışına gitmek

durumunda kalabilmektedir. Ya da toprak sahibi ile yapılabilecek yeni bir sözleşme karşılığında tesisi kendisi yaptırarak üretime devam edebilmesi de olasılıklar dahilindedir. Oysa iklim değişikliğinin artan etkileri gözetildiğinde afeti deneyimleyenler o an için kısa vadede çözümler bulabilecekken uzun vadede çözümlere ihtiyaç duymaktadır. Zira her iki durumda da afetler devam ettikçe, kayıp ve zararların maliyeti arttıkça gerek ortak ve icar olarak çalışan gerekse mülkiyeti kendisinin olanların zorlanacağı aşıkardır. Hatta bu sektörde yevmiye karşılığında çalışan kişilerin bir süre sonra işsiz kalması olası risklerdendir. Kısacası afetlerin artışı, etkilerinin daha fazla hissedilmesi, afetteki kayıp ve zararların artması durumunda icar statüsü ile çalışan kesim adına riskleri daha da arttırmaktadır. Söz konusu risk faktörü sadece icar statüsüyle çalışanları değil, ortakçı olarak çalışan ya da mülkiyet sahibi kişileri de içermektedir.

Ortakçı olarak üretim yapanlar büyük bir payla ortakçısı olduğu mülk sahibinin insiyatifine bağlı olarak üretime devam etmek durumundadır. Bu noktada icar olarak üretim yapanlarla benzerlikleri vardır. Ortak olanlar hortum sonrasında mülk sahibinin desteği ile üretime devam ettiklerini belirtmiştir. Hortum sonrası tesisin tekrardan kurulması ya da hasarlı yerlerinin onarılması mülk sahibiyle ilişkilidir. Mülk sahibi yaptırabilirse üretim başlayacaktır, yaptıramazsa her iki taraf da örtüaltı üretimdeki çalışma alanını kaybedecektir. Bu yüzden de mülk sahibinin düzeni yeniden kurabilmek için parası olmak zorunda ya da kredi çekme, hale/komisyona borçlanma, birikimlerden faydalanma gibi çarelere araması gerekmektedir. Örneğin, ortakçı olarak çalışan katılımcılar plastik örtüsünün yenilenmesi, ürünün dikilip yeniden hasat elde edilmesi aşamasına geçilmesi ağa/patron/mülk sahibinin desteğiyle olduğunu böylece hortumun hemen ardından tekrar üretim yapmaya başladıklarını belirtmiştir: “*Ağa geldi. Ne kadar yırtılan yer dedi. Baktı. Getirdi. Yaptırdı. Masrafa biz dahil olmadık. Bizim işte masrafa dahil olmuyoruz zaten. Biz işçiliğini yapıyoruz. Hale götürüyoruz, ilaç veriyoruz ama masrafa karışmıyoruz*” (K57-E-20-Kum) diyen Suriyeli, ortakçı olarak örtüaltı üretim yapan ve 2021 hortum afetinden kısmen zarar görenlerdendir. Bu yüzden yevmiye karşılığı çalışan Suriyelilere göre afet sonrası mülkiyet sahibinin desteğini alabilmiş ve üretime devam edebilmiştir.

İcarda ise içindeki masraflar ve kazanç tamamen icarlayan kişiye ait iken, ortakçılıkta içindeki kazanç da masraf da ortaktır. Mülk sahibi tesisi yaptırdığı taktirde üretim ve kazançla ilgili süreç hem mülk sahibini hem de ortakçıyı

ilgilendirmektedir. Örtüaltı üretimde benzer ve farklı gruplar arasında afetle mücadele noktasında toprağın mülkiyet sahibine bir bağımlılık söz konusu iken, özellikle ortak ve icar olarak üretim yapan ve geçimini sağlayanların işsiz kalmaları yanında göç etmeleri, farklı bir alanda çalışmaları, üretimi bırakmaları riski yaratmaktadır.

Mevcut değişkenlerden hareketle bazı afetzedeler afet deneyiminin maddi etkilerini mevcut birikimleri yanı sıra diğer gelir kaynaklarından destek alarak gidermeyi denemiştir. Fakat her afetzedenin emekli maaşı yoktur, afetten zarar görmemiş üretim alanı yoktur, ya da her küçük üreticinin mevcut üretim alanını tekrardan kurup üretime başlama gücü yoktur. En önemlisi hortum vb afetleri deneyimleyen her kişinin birikimi yoktur. Tüm bunlar dikkate alındığında katılımcılar borçlanmaya gitmektedir.

Şekil 3.7 birçok kişinin afet sonrası kayıp ve zararları karşılamak amacıyla borçlandığını göstermektedir. Borçlanma tüm katılımcılar için aynı şekilde olmamıştır. Hemen hemen birçok kişi doğrudan ya da dolaylı şekilde borç sisteminin içinde yer almıştır. Ancak borçlanma hususunda sosyal kimlikler kimlerden, nasıl ve ne şekilde borç alınabileceğini, bu borçların nasıl ödenebileceğini etkilemiştir. İcar olarak çalışanlar komisyonculara, fideciler, zirai ilaç bayilerine, esnafa, mülk sahibine, eş/dost/akrabaya borçlanmaktadır. Ortakçılar ise icarcılardan farklı olarak ağalarına borçlanmaktadır. Mülkiyet sahibi olanlar için ise ağa sistemi dışında tüm mekanizmalar geçerli olup ayrıca banka kredisi ve Tarım Kredi Kooperatifi borçları olabilmektedir.

Kumluca ve Finike'nin yerli ve yabancı iklim değişikliğinin etkileri karşısında kırılganlığı farklı boyutlarda yaşamaktadır. Bir yandan afetin etkileriyle borçlanarak mücadele etmeye çalışırken diğer yandan afetler karşısında kendilerini koruyucu bir sistemin ya da iklim değişikliğine uyum sağlamanın eksikliğini hissetmektedir. Görüşme yapılanların büyük bir kısmı mevcut afet deneyimlerinin etkilerini borç sistemi ile ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak afetlerin devam etmesi, daha sık deneyimlenmesi gibi durumlarda ise afet deneyimlerinde daha karmaşık sorunlar ortaya çıkacak gibi görünmektedir. Çünkü afetlerin devam etmesi ve afet deneyimlerinin tekrarlanması ya da daha şiddetli olması borçlanmayı arttırmakta ve bir süre sonra üreticiyi borç içinde bırakma olasılığını arttırmaktadır. Afettede afetten zarar gören alanları tekrardan kurmayı, düzeltmeyi denemekte ve eğer bu durum sürekli hale gelir ise ya üretimden vazgeçmekte veya vazgeçmeyi

düşünmekte ya da afetin etkilerine karşı kendisi koruyacak başka sistemlerin arayışına girmektedir. Oldu ki yeterli sermayesi olmayan, birikimi olmayan, afetle mücadele için sürdürülebilir bir sistemi olmayanların savunmasızlıklarının artması kaçınılmazdır. Örneğin, Katılımcı 20 üst üste üç kez hortum afetinden zarar görmüştür. Her yıl belirli dekarlarda örtüaltı üretim alanlarını kaybetmiştir. Bunun sonrasında da üretimden vazgeçtiğini, toprağını kiraladığını ve şu an sadece 2 dekarlık bir alanda örtüaltı üretim yaptığını belirtmiştir: “Yıkılan hiçbir serayı kaldırmadım. Biraktım. Şimdi de kiraya verdim” (K20-E-34-Kum). Söz konusu kişi üretim tesisinin yıkılmasıyla üretimden vazgeçmiş ancak sermayesinin olması nedeniyle toprağını kiralamıştır. Bu durumda gelir kaynağını kaybetmesi onu etkilese de sermayesini kullanıma sunması gelir elde etmesine imkan sağlamış olacaktır. Bu durumda sermayesi olan ile olmayan aynı afeti benzer şekilde deneyimlememiş olacaktır.

Afet deneyiminin sıklaşması başta tarımsal üretimden vazgeçilmesine ve iş kolunun değişmesine yol açabileceği gibi tarımda çalışmak amacıyla bölgeye göç edenlerin başka yerlere gitmesini hatta ilerleyen süreçlerde yerli halkın da göçüne neden olabilmesi muhtemeldir. Çünkü üretici her bir zarar ve kayıpta borçlandıkça alternatif arayışlara başvurmaya çalışacaktır.

Mülkiyet sahibi olanlardan bazıları üretim alanlarının ve iş yerlerinin tamamında kayıp ve zararlar yaşarken, bazıları ise bir kısmında kayıp ve zararlar yaşamıştır. Ayrıca kendi evi ve işçi evlerinin bir kısmında ya da tamamında zarar görenler de vardır. Üretim alanlarının tamamını kaybedenlerin hortum sonrasında var olan birikimlerini harcamasına, birikimlerin yeterli gelmediği durumlarda ise borçlanmalarına yol açmıştır. Afetzedenin herhangi bir birikimi yoksa da borçlanma yanı sıra sosyal destek mekanizmaları, ekonomik destek mekanizmaları ya da aynı destek mekanizmalarından hangisine ulaşabiliyorsa onlar üzerinden üretim alanını yeniden kurmaya/düzelteye ve kayıpların etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Üretim alanlarının ve iş yerlerinin bir kısmında kayıp ve zararlar yaşayanlar ise hortumdan zarar görmemiş üretim alanlarından elde ettikleri hasatları ekip biçmeye devam etmiştir. Bu sayede bir yandan elde ettikleri kazançla mevcut zararı karşılamaya çalışmışlar, diğer yandan da tıpkı üretim alanlarının tümünü kaybedenler gibi birikim, borçlanma ve diğer destek mekanizmalarına başvurmuşlardır.

Yaşadıkları ya da sahip oldukları evlerinin tamamı ya da bir kısmı zarar görenler ise sahip oldukları ekonomik gelirlerle ya da borçlanma ile evlerinin tadilatını ve tamiratını yaptırmıştır. Yaşadıkları evleri yaptıramayacak konumda olanlara ise devlet, kaymakamlık, belediye gibi çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından destekler gelmiştir. Fakat söz konusu kamu destekleri her afet döneminde gelmediği gibi her afettede aynı şekilde faydalanamamıştır.

Bu açıdan bakıldığında mülkiyet sahibi ve üretim alanının tamamını kaybedenler ile üretim alanının bir kısmını kaybedenlerin hortumla mücadele etmesi sürecinde benzerlikler ve farklılar ortaya çıkmıştır. Sonuçta her ikisi de borçlanma ile karşı karşıyadır ve diğer mekanizmalarla hortumun etkilerinden kurtulmaya çalışmıştır. Ancak söz konusu destek mekanizmalarına her bir kişi aynı yakınlıkta değildir. Örneğin, üretim alanının mülkiyetine sahip olanlar hortumu deneyimlemeden önce TARSİM yaptırdıysa hortum sonrasında TARSİM desteği alması mümkündür. Eğer ki kişi hortum öncesinde TARSİM yaptırmadıysa bu durumda TARSİM desteğinden faydalanamamaktadır. Örneğe başka bir açıdan yaklaşırsak, kişi hortum deneyimi öncesinde TARSİM’li olmak istese bile mülkiyet sahibi olduğu tesisin ya da mülkiyet alanının özellikleri TARSİM kriterlerini karşılayamıyorsa da TARSİM’e kayıt yaptıramamış olacaktır. Bu durumda gerek kesimsel sosyal kimliklerin etkileri gerekse yapısal eşitsizliklerin neden olduğu farklılıklar kaçınılmaz olmuştur.

Dolayısıyla mülkiyet sahibi olmayan ya da hiçbir mülkün kullanım hakkı olmayan kişilerin; yerli ya da yabancı olma durumları; sektör; etnik kimlik gibi sosyal kimlikler afetle mücadele süreçlerini etkilemesi söz konusudur. TARSİM’le ilgili deneyimleri detaylı analiz etmeden önce iklim değişikli risklerinin yönetimi olarak sigorta konusundaki kuramsal ve uygulanan yaklaşıma değinmekte fazda vardır.

3.3 İklim Değişikliği Risk Yönetimi Olarak Sigorta

3.3.1 Dünyadaki Gelişmeler

Beck (1992a) geleneksel sigorta uygulamalarının dağılımında belirli tür olayların etkili olduğunu gözlemledi. Beck’e göre “ilk modernite”de sigorta, kaza sonucunda ölüm, iş yerlerinde yaralanma ya da sanayileşmeyle bağlantılı bireysel hastalıklar gibi risklerin kamulaştırılmasına yol açmıştır. Beck, endüstriyel modernitenin “varlığın her noktasına belirsizlik getirdiği, kendi karşıtını yarattığı”, “endüstriyel olarak üretilmiş tehlike ve zararlara karşı, kamu ve özel sigorta

sözleşmelerinden bir araya getirilmiş bir toplumsal sözleşmede bulur” (Beck, 1992b: 100).

Beck’e göre “ilk modernite” ile bağlantılı teknolojik ve ekonomik ilerleme aynı zamanda paradoksal bir şekilde nükleer kazalar, teknolojik olarak hızlandırılmış salgın hastalıklar, genetik modifikasyon ve ekolojik krizler dahil olmak üzere “sanayi sonrası” yeni tür tehlikeler yarattı ve bunlar toplum için tehditler oluşturdu. Bu durum risklerin tahminini güçlendirdi ve riskleri kontrol edilemez boyuta taşıdı. Beck (2002), “ikinci” modernitede nükleer savaş, terörizm ve ekolojik felaket gibi “kontrol edilemez” ve “sınırsız” risklerin hesaplanamayacağını ileri sürdü. Bu yüzden de Beck, sanayi sonrası felaketlerin, modern hayatın rastgele ama hesaplanabilir tehlikelerine karşı güvenlik sağlamanın bir aracı olarak sigortanın politik işlevini baltaladığını savundu.

Beck'e göre iklim değişikliği, ilk etapta sanayileşmenin temelini oluşturan fosil yakıtların yakılmasından kaynaklandığı için, bu yeni tehlike sınıfının mükemmel bir örneği olarak hizmet etmektedir (Beck, 2009). Bu bağlamda Beck, iklim değişikliğinin yeni risk(ler)in sonuçlarının nasıl dağıtılabileceği, önlenileceği, kontrol edilebileceği ve meşrulaştırılabileceği konusunda ek sosyal anlaşmazlıkları beraberinde getirdiğini savunmaktadır (Beck, 1997). Bu yüzden Beck için, post-endüstriyel tehlikelerden kaynaklanan zararların "hesaplanamazlığı" ve "bölünemezliği" şeklindeki ikiz sorun, özel sigorta gibi geleneksel risk azaltma mekanizmalarının sonunu öngörmektedir.

Beck'in iklim değişikliği de dahil olmak üzere sigortasız ikinci modernite riskleri üzerine teorik tartışmaları, sigorta teknolojisindeki güncel gelişmeler tarafından itibarsızlaştırıldı. Bazı bilim insanları “ilk modernite” nin sigortalananabilir riskleri ile “ikinci” modernitenin sigortalanamaz riskleri arasındaki sınırın geçersiz olduğuna dikkat çekti (Bougen, 2003; Collier , 2008; Ericson ve Doyle, 2004a). Beck'in sigortalanamazlık tahmininin, özel sigorta tarafından risk hesaplaması ve dağıtımını için olasılık çerçevelerine atıfta bulunarak formüle ettiği varsayılmaktadır. Yeni geliştirilen simülasyon teknolojileri, ağırlıklı olarak olasılıksal çerçevelerden farklı bir hesaplama teknikleri topluluğu anlamına gelmektedir. Risk sosyolojisi araştırmacıları, “akıl yürütme tarzında” önemli bir değişiklik gözlemlemektedir. Olasılık çerçevelerinde baskın olan “istatistiksel arşivesel” akıl yürütmenin yerini simülasyon tekniklerine dayalı “canlandırma” akıl yürütmesinin almasıyla aşırı risk biçimlerinin işaret ettiği belirsizlikler daha

yönetilebilir hale gelmiştir (Collier, 2008). Sonuç olarak simülasyonlar, özel sigortacılığın başlangıçta Beck tarafından önerilen sınırların ötesine geçmesine izin vermiştir (Bougen, 2003; Ericson ve Doyle, 2004b). Risk sosyolojisi araştırmacıları, Beck'in başlangıçta hayal ettiğinden farklı olarak aktüeryal tekniklerin riskleri değerlendirmek ve transfer etmek noktasında daha esnek olduğunu keşfetmiştir (Collier, 2008; Dean, 1998; Johnson, 2014; O'Malley, 2004). Bilgisayar simülasyonları, özellikle bir felaket modelleri, risklerin hesaplanabilirliğini ve transfer edilebilirliğini sağladı, dolayısıyla bu teknolojik gelişmeler nedeniyle sigortacılar, artan belirsizlik türlerini kapsayan pazarlarını genişletmekle ilgilenmeye başladılar (Bougen, 2003).

2015 yılı “iklim sigortası yılı” olarak ilan edildi ve bu bildiri yeni bir çağın (Surminski vd., 2016), yani “iklim değişikliği sigortası” çağının başlangıcını işaret etmektedir. 2018'de BM Çevre Şefi Erik Solheim, “Sigortasız bir dünya, toplumun karşılayamayacağı bir bedeldir” ifadesini kullandı. Bu ifade ile şu mesaj iletilmektedir: İklim değişikliği risk yönetimi olarak sigorta, küresel egemen bir politika haline gelecektir (Gallin, 2018).

Sigorta ve iklim değişikliği arasındaki ilişki, 1990 yılında Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC, 1990) tarafından kurulmuştu. IPCC'ye göre sigortanın iki işlevi var: Birincisi, iklim değişikliği riskleri hakkında göstergeler sunacak. İkincisi, “kayıpların ekonomik etkisini azaltmak için etkili bir araç” sunacaktır (IPCC, 1990, s. 184). Sigorta ve iklim değişikliği arasındaki bağlantının içeriği 1995 IPCC raporunda da sürdürülmüştür. Artan iklim olayları karşısında özel ve kamu sigortalı baskı altında kalmıştır. Bu durum değişen riskler ve tahmin edilemez afet şiddetleri karşısında sigortacıların kırılabilirliklerine çözüm üretebilmek için hükümetler ve finans sektöründeki çeşitli aktörlerle işbirliği gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Buradaki amaçlardan biri sigortacıların maliyetlerinin artmasını engellemek ve sigortanın sürdürülebilirliğine imkan tanımaktır (IPCC, 1996).

Son birkaç yıldaki çalışmalarda çok taraflı kuruluşlar, ulusal hükümetler, vakıflar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve özel sigortacılar arasındaki işbirlikleri aracılığıyla, her ölçekte iklim değişikliği felaketleri ve riskleri için sigortanın hızla yaygınlaştığına tanık olmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler, küresel bir endeks sigorta tesisi ve mikro sigorta programları dahil olmak üzere çeşitli bölgesel ve ulusal afet sigortası programlarını desteklemektedir. Ayrıca

Clinton Vakfı ve Rockefeller Vakfı tarafından başlatılan 100 Esnek Şehir programı özel sigortacılar için merkezi bir rol tanımlamaktadır. Ayrıca, G7 liderleri tarafından başlatılan “InsurResilience” girişimi, 2020 yılına kadar yoksul ülkelerdeki 400 milyon kişiye sigorta sağlama sözü verdi. Kasım 2018'de BM Çevre, BM Çevre Finans Girişimi adlı yeni bir program kurdu. Bu Girişim, iklim risklerini daha iyi yönetmek için küresel sigortacılar ve reasürörlerle ortak olacaktır (Gallin, 2018; Dlugolecki vd., 1996; Warner vd., 2009). 2019'da InsuREsilience, “iklim ve afet risk finansmanı ve sigorta çözümleri aracılığıyla” risk yönetimini destekleyeceğini açıkladı (InsuREsilience, 2019, s. 1). Bir STK olarak Münih İklim Sigortası Girişimi (MCII), “iklim riski yönetimi kapsamında bir araç olarak sigortanın önemi, dünya çapındaki politika yapıcılar tarafından kabul edilmiştir ve şu anda büyük uluslararası politika gündemlerinde demirlendiğini” (Schafer vd., 2016, s. 12; Schafer and Waters, 2016, s. 19) beyan etmiştir. Sigortanın iklim değişikliği etkilerinden en savunmasız olanları korumaya yardımcı olabileceğini iddia etmektedir (Schafer vd., 2016). Bu bağlamda İklim Riski Sigorta Girişimi hedefleri arasında düşük ve orta gelirli ülkeler yer almaktadır. Bu sayede iklim değişikliğine maruz kalan yoksul ve kırılgan insanların iklim değişikliğine dayanıklılığını arttırmak ve doğal afetlerden ve hava olaylarından kaynaklı afet riskinin azaltılmasına yönelik uyum ve sigorta ilişkisi kurulmuştur (G7, 2015, s. 4).

Tarım sektörü, hava olayları ve iklim değişikliğinden en fazla etkilenen alanlardan birisidir. Ayrıca stratejik olarak desteklenmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Tarım sektöründe meydana gelebilecek ürün kaybı ve üretim alanlarında oluşabilecek riskler, çiftçiler ve aileleri için önem arz ederken aynı zamanda tarımsal faaliyetlerle uğraşan kişilerin gelir seviyesinin korunabilmesi açısından önemlidir (Sümer ve Polat, 2016, s. 238; Akçaöz vd., 2010, s. 243). Çünkü çiftçiler hem fiyat değişikliği sebebiyle hem de olumsuz hava şartları, zararlılar, hastalıklar gibi piyasayla ilişkisi olmayan çeşitli risklere maruz kalırlar. Bu tür riskler tarımsal üretimde istikrarsızlığa yol açması yanında tarım üreticilerinin refahını ve gelir seviyesini etkiler (Kang, 2007, s. V).

Günümüzde tarımsal üretimi tehdit eden doğal risklerin yol açtığı verim kayıplarının yanı sıra ekonomik risklerin oluşturduğu gelir kayıpları sigorta sisteminin içerisine dahil edilmiştir (Dinler vd., 2016: 5). Tarım sigortası da tarımsal risklerin olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla ve ağırlıklı olarak olumsuz iklim koşullarından kaynaklanan tarımsal üretim veya verim risklerine

karşılık finansal araç olarak geliştirilmiştir. Tarımın daha karmaşık hale gelmesiyle birlikte üreticiler, pazarlama şirketleri ve bankacılar daha fazla riskin karşılanması için taleplerde bulunmuştur. Böylece söz konusu taleplere uyum sağlama, geleneksel tarım sigortalarının özelliklerinde yer alan sınırlamaları aşmak için sürekli olarak yeni sigorta ürünleri, planlar ve alternatifler oluşturulmaya çalışılmıştır (Kang, 2007, s. V).

Aşırı yoksul ve yoksul insanlar, doğal afetlerden en çok etkilenen sektörlerden biri olan tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım gerek dünyadaki gıda güvenliği için gerekse çok sayıda insanın geçimini sağlamak açısından önemlidir (ILO, 2016: 143). Dünya Bankası'nın yoksulluğun doğası üzerine yaptığı bir araştırmada, yoksulluğun kırsal alanda yaşayan ve tarımla uğraşan nüfusta daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Olinto vd., 2013). İklim değişikliğine bağlı değişen hava koşulları dikkat alındığında ise Sahra Altı Afrika, Güney Asya gibi ülkelerde beslenme, sağlık, geçim kaynakları üzerinde etkileri görülmektedir. Ayrıca geleceğe yönelik iklim modellemelerinde 2030 yılı için yüzde beş olarak belirlenen mahsul verimi kayıplarının 2080 yılında yüzde otuza varacağı öne sürülmektedir (Hallegatte vd., 2016). Bu bağlamda (aşırı) yoksulları ve gelişmekte olan ülkeleri iklim değişikliği etkilerine karşı korumayı amaçlayan mevcut sigorta programlarının birçoğunun tarım üzerinde odaklanması şaşırtıcı değildir. Bu gelişme aynı zamanda gelişmemiş ülkelerin kırsal nüfusunu ve(ya) tarımla geçimini sağlayan kişi, aile ya da toplulukların piyasanın odağında yerleşmesine yol açmıştır.

Dünyada birçok devletin ve özellikle de gelişmiş ülkelerin uyguladıkları çeşitli korumacılık politikaları, “Risk Yönetim Programları”, “Tarım Sigortaları Uygulamaları” vardır (Akçaöz vd., 2010; Dinler vd., 2016; Keskinilic ve Alemdar, 2013; Tümtaş, 2007). Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, tarımın ülke ekonomisi içindeki yeri ve rolüne bağlı olarak uygulanan tarım sigortalarının çeşitliliği, işletme şekilleri ve kapsamı değişmektedir (Akçaöz vd., 2010, s. 244; Yazgı ve Olhan, 2017).

Son yıllarda dünyada tarımda sigorta ve risk yönetimi uygulanmaya başlandı. Örneğin Malawi’de, 2005 ve 2006 yıllarında yerfıstığını kuraklıktan korumak için pilot projelere başlanıldı (Suarez ve Linnerooth- Bayer, 2010; Meze-Hausken vd., 2009). Etiyopya’da, R4 Rural Resilience Initiative aracılığıyla endeks sigortası denemeleri başladı (Peterson, 2012; Adegoke vd., 2017; WFP ve OA, 2017). Sahra altı Afrika’ya yayılan Kenya’daki Tarım ve İklim Riski Girişimi

[ACRE], 2009'da farklı bir isimle başladı ve tarım topluluklarına sigorta ürünleri sağlamaktadır (Adegoke vd., 2017). 2011'de Mali, Burkina Faso, Senegal ve Benin'i kapsayan ve 2017'de Fildişi Sahili'nde bir pilot uygulamayla (Adegoke vd., 2017) Assurance Récolte Sahel sigorta projesi sigorta satmaya başladı. Bu sigorta o kadar başarılı kabul edildi ki, uyum bağlamında sigorta taleplerinde artış yaşanmasına yol açtı (Schafer vd., 2016; InsuResilience, 2019).

Sigortaya ilişkin dünyadaki gelişmelere bakıldığında Türkiye'deki tarım sigortası anlayışının yaygınlaşmasında küresel piyasanın etkisinin kaçınılmazlığından bahsedebilirim. İklim rislerinden kaçınmak amacıyla Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) uygulaması 2005 yılından itibaren varlığını sürdürmektedir.

3.3.2 Türkiye'de İklim Değişikliği, Risk ve Uyum Bağlamında TARSİM

Sigorta sisteminin Türkiye'deki karşılığı TARSİM kısaltmasıyla Tarım Sigortaları Havuzu'dur. Türkiye'ye baktığımızda tarım sektöründeki risklerin teminat altına alınabilmesi için devlet prim desteği olan sigorta sistemine geçilmesi ön görülmüştür (TARSİM, 2013, s. 20). Bu sayede sigorta mekanizması oluşturmak amacıyla 14/06/2005 tarihli 5363 sayılı "Tarım Sigortaları Kanunu" çıkarılmıştır (Tarım Sigortaları Kanunu, 2005).

Tarım Sigortaları Kanunu'nun amacı "Kanun içerisinde yer verilen riskler ve bu riskler neticesinde üreticilerin uğrayacağı zararların karşılanması için tarım sigortalarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir" (Tarım Sigortaları Kanunu, 2005). Tarım Sigortaları Kanun'u kapsamında, "TARSİM Havuzunun kurulması, havuz tarafından teminat altına alınacak risklerin belirlenmesi, havuzun gelir gider, prim ve hasar fazlası desteği, sigorta sözleşmeleri, reasürens sağlanması, sigorta şirketlerinin görev, yetki ve sorumlulukları ile katkı ve katılımlarının esas ve usulleri" (Tarım Sigortaları Kanunu, 2005) yer almaktadır.

Reasürens, bir sigorta şirketinin sigorta teminatı verdiği riskin sigortalanmasıdır. Yani sigortacı için riski azaltmayı hedefleyen bir sistemdir. Bu sistem sayesinde sigorta hem sigortalı kişiyi hem de sigortacıyı güvenli hale getirirken, sigorta şirketleri taşıdığı poliçe risklerini bir başka sigorta şirketine devretmiş olur (Akalin, 1998, s. 6; Aksigorta). Böylece özel sigortacılara doğal afetlere karşı sigorta satın alma fırsatı sunar (Schwarze, 2011, s. 20). Bu durumda reasürans ile birlikte riskler bir sigorta şirketinden diğerine aktarılır.

TARSİM Havuzu, 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu'nun 21 Haziran 2005'te Resmi Gazete'de yayımlanması ile birlikte kurulmuştur. TARSİM'in iş ve işlemlerini yürütecek olan Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi A.Ş. bu kanuna binaen 24 Ekim 2005 tarihinde kurulmuştur. 1 Eylül 2006 tarihinde ise örtüaltı üretim ile doğrudan ilişkili sigorta olan "Sera Sigortası ve Kümes Hayvanları Hayat Sigortası" uygulamaları başlatılmıştır (Tarsim Faaliyet Raporları, 2019, s. 14).

Tarım Sigortaları Kanunu kapsamında yer alan TARSİM Havuzu, "Kanun kapsamındaki risklerin teminat altına alınması, standart sigorta poliçelerinin belirlenmesi, hasar tespitleri, aktüerya çalışmalarının yapılarak tazminat ödemelerinin belirlenmesi, reasürans teminatının sağlanması, tarım sigortalarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve izlenmesi yönündeki teknik hizmetlerin yürütülmesi yönünde kurulan tüzel kişiliktir" (Tarım Sigortaları Kanunu, 2005).

TARSİM, devlet (Tarım ve Orman Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı), özel sektör (Sigorta Şirketleri) ve Sivil Toplum Kuruluşları (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Sigorta Birliği) işbirliğiyle ortaya çıkmıştır ve işletici bir şirket tarafından yürütülmektedir. Daha basit ifadeyle, TARSİM, devlet, çiftçi ve sigorta sektörü arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir (Tarsim Faaliyet Raporları, 2019, s. 11).

Hangi risklerin TARSİM havuzuna gireceği, TARSİM Havuz Kurulu'nda yer alan üyelerin teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir. TARSİM Havuzu tarafından teminat altına alınacak alanlar içerisinde "kapsama alınacak bitkiler, bitkisel ürünler ve seralar, tarımsal yapılar, tarım alet ve makineleri ile çiftlik hayvanları için kuraklık, dolu, don, sel, taban suyu baskını, fırtına, hortum, deprem, heyelan, yangın, kaza ve zararlılar ile hayvan hastalıklarının neden olacağı zararlar ve/veya tarım sektörü bakımından önemli görülecek diğer riskler" (Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2006a) yer alır.

Belirlenen riskler çerçevesi dışında isteğe bağlı olarak belirlenen ilave riskler ek prim ödemeleri karşılığında Tarım Sigortaları Havuzu tarafından teminat altına alınmaktadır (Bitkisel Ürün Sigortası, 2021; Sera Sigortası, 2021). Dolayısıyla üretici için hazırlanan teminat paketlerinde belirlenen riskler hususunda teminat sağlanmış olsa da çiftçiler bazı risklerde kapsam dışı bırakılmıştır. Bu durum için TARSİM tarafından yeni bir ek paket teminatı hazırlanmıştır. Böylece çiftçi, karşılaşılabileceği diğer risklere karşı ek risk paketini satın almadığı sürece o risklere karşı güvence dışında kalmış olacaktır.

Bitkisel Ürün Sigortası teminat kapsamlarında belirtildiği üzere “isteğe bağlı ek teminatlar tek başına sunulamaz” (2021, s. 2). Örneğin dolu paketi satın almak isteyen bir çiftçi isteğe bağlı risk paketlerinden biri olan don paketini satın alabilirken, isteğe bağlı risk paketi olan don paketini tek başına satın alamamaktadır. Bu durumda TARSİM güvencesinden faydalanabilmek için önce ana teminat paketleri (mesela dolu paketi) satın alınmak zorundadır. Ancak bu sayede isteğe bağlı don paketi satın alınabilmektedir. Bu zorunluluk, TARSİM’de yer alan güvence paketlerinin her bir detayının ek prim ücretlerini beraberinde getirdiğini göstermektedir. Böylece üreticinin olası prim artışlarına karşılık güvencesiz kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca afetlerdeki riskler arttıkça prim ücretlerinde artış meydana gelmesi ya da ek paketlere ihtiyaç duyulması üretici açısından ekonomik zorlukları beraberinde getirmesine neden olabileceği görülmektedir.

TARSİM hususunda dikkat çeken diğer bir nokta ise belirlenen “Tehlike Bölgeleri” dir. TARSİM’in resmi sitesinde yer alan Bitkisel Ürün Sigortası Tehlike Bölgeleri, Sera Sigortası Tehlike Bölgeleri, Köy Bazlı Kuraklık Verim Sigortası Tehlike Bölgeleri (web.tarsim.gov.tr/havuz/) sigortalanabilirliğin sınırlarını belirlemektedir. Söz konusu bölgeler belli harflerle kategorilendirilmiştir. Her bir harf belirli bir kat sayıya karşılık gelmektedir. Bu harflendirme ya da kat sayı ile vurgulanmak istenen, bölgedeki riskin çok fazla, orta ya da çok az olduğudur. Riskin fazla, orta ya da az oluşuna göre sigorta ürün bedeli belirlenmektedir. Örneğin bir bölgede sürekli don riski olmaktadır. Don riski olan bu bölgede ürünü sigortalı olan çiftçi uğradığı zarar karşısında sigortadan para almaktadır. Bu durumun sürekli olarak tekrarlanması (yani üretim yapılan alanda don riskinin artması durumunda), çiftçinin her yıl düzenli olarak sigorta yaptırmamasından dolayı çiftçinin zararının sigorta tarafından karşılanması halinde sigorta şirketinin kar yapması mümkün olmayacaktır. Başka bir ifadeyle, don olayının sürekli hale gelmesi TARSİM Havuzu’nda biriken paranın azalması, hatta havuzdaki paranın hiç birikmemesi anlamına gelecektir. Bu yüzden tehlikeli bölge olarak belirlenen yerlerde ürün prim ücretleri yüksek tutulmaktadır. Aslında TARSİM, üreticiye sigorta yaptırdığı bölgenin tehlikeli bir bölge olduğunu vurgulayarak, poliçe değerini yüksek tutmasının gerekçesini işaret etmektedir. Ancak asıl amaç sistemin kendisini koruma çabasıdır. Neoliberal politikaların birincil hedefi sermayenin

korunması olduğu düşünöldüğünde artan riskler karşısında büyük şirketlerin kârının korunması küçük üreticinin karşılaştığı risklerden daha önemlidir.

TARSİM, çiftçilerin afetler ve diğere olumsuz durumlarda ekonomik açıdan zarar görmemesi adına, çiftçi ile yetkili sigorta acenteleri arasında yapılan sözleşmelerin standartlarının belirlenmesini sağlar. Ayrıca devlet desteğı prim ödemeleri ile çiftçiden elde edilen prim ödemelerinin toplanmasında rol oynar. Meydana gelen bir afet durumunda risk kapsamına giren hasarların tespiti ve hasar tazminatlarının ödemelerinin tek elden yürütölmesini amaçlar. Herhangi bir afet yaşanmaması durumunda ise mevcut primler TARSİM Havuzu'nda birikmeye devam eder. Böylece devletin verdiğı prim desteğı ile çiftçiden elde edilen prim ödemelerinin sigorta şirketleri aracılığıyla TARSİM Havuzu'na aktarılmasıyla birlikte TARSİM havuzunda biriken primler afette meydana gelen zararların karşılanması amacıyla tek bir kanaldan dağıtılır. Özünde tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişilerin zararlarını karşılamak amacıyla *sigorta şirketleri, çiftçiler ve devlet* arasındaki ilişkiyi yürüten kurumsal bir yapıdır. Bu doğrultuda oluşturulan “Tarım Sigortaları Uygulama Yönetmeliğı” kapsamı “5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu kapsamında akdedilecek tarım sigortası sözleşmelerinin tabi olacağı esaslar çerçevesinde, sigorta poliçeleri, tarife ve talimatlar, sigorta ettirenin bilgilendirilmesi ve sözleşmelere ilişkin bilgilerin toplanmasına ilişkin hususları kapsar.” (Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından 2021 Yılında Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteğı Oranlarına İlişkin Karar, 2020; Tarım Sigortaları Uygulama Yönetmeliğı, 20006b).

Tarım sigortası ödemelerinde 5488 Kanun Numaralı Tarım Kanunu'nun Madde 19, d bendinde: “Tarım sigortaları ödemeleri: Üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin bir kısmı devlet tarafından karşılanır. Tarım sigortasından karşılanacak ürünler ile teminat altına alınacak riskler Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenir.” ifadesi yer almaktadır (Tarım Kanunu, 2006). Diğere taraftan “tarifede belirlenecek sigorta priminin Kanununun 13 üncü maddesi çerçevesinde devlet tarafından sağlanacak prim desteğı haricinde kalan kısmı ile sigorta sözleşmesine, bedeline veya primine ilişkin olarak mevcut veya ileride konulabilecek vergi ve diğere yükümlölükler sigorta ettiren tarafından ödenir” denir (Tarım Sigortaları Uygulama Yönetmeliğı, 20006b). Bu bağlamda devlet sigorta priminin %50'sine destek sağlamaktadır (Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından 2021 Yılında Kapsama

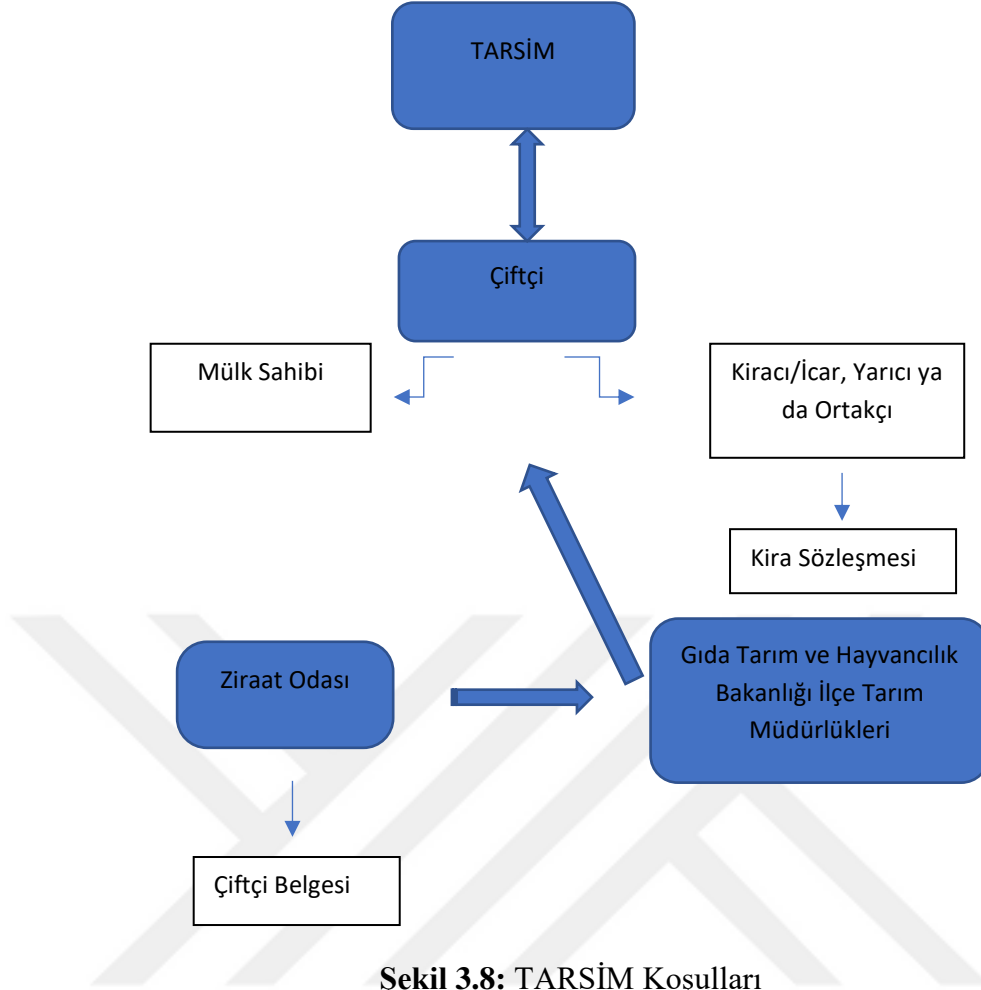
Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Karar, 2020). Geriye kalan %50 ve diğer masraflar sigorta ettiren kişininindir. Sigorta acenteleri de poliçelerin kesilmesinde ve paranın TARSİM Havuzu'na aktarılmasında yer almaktadır.

TARSİM sistemi içerisinde önemli aktörlerden birisi de “eksper” dir. Eksperler, afet sonrası hasar tespit işlemlerini yapmaktadır. Hasarın nedeni, niteliği ve miktarı yönünde tespitte bulunmaktadır (Bitkisel Ürün Sigortası, 2021, s. 10). Dolayısıyla hasar tespit oranının belirlenmesinde eksperin tarafsız olması, doğru gözlemlerde bulunup tarafsız bir tespitte bulunması gerekmektedir. Çünkü söz konusu oran ve hasar tespit raporunda yer alan bilgiler, sigorta ettirenin zararının ne kadarının karşılanacağı noktasında önemlidir.

2019 yılı içinde TARSİM'in Bitkisel ürün ve sera sektöründe toplam poliçe sayısı 1.929.434'tür. Bu bize bu kadar kişinin TARSİM üyesi olduğu bilgisini vermemektedir. Çünkü bir kişinin birden çok üretim alanında poliçesi olabilmektedir. Dolayısıyla 2019 yılında bitkisel ürün ve sera alanında toplamda 2 milyona yakın alanda poliçe kesildiğinin bilgisini vermektedir. Ayrıca 2016 yılı itibariyle söz konusu alanlardaki poliçe sayısında da artışlar olduğu görülmektedir (TARSİM Faaliyet Raporu, 2019, s. 20-35).

3.3.2.1 Tarım Sigortası Havuzu (TARSİM) Koşulları ve Eşitsizlikler

TARSİM ve diğer kamu kurum ve kuruluşları arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Bu ilişki TARSİM'in parçası olabilmek kadar ol(a)mamaya da yol açmaktadır. Ayrıca TARSİM'in iklim değişikliğiyle uyum politikalarının yansımaları olduğundan hareketle kimlerin ve nasıl, hangi kriterlerle bu politikaların dışında bırakıldığını görmemize olanak vermektedir. Bu yüzden önce TARSİM'in koşulları hakkında bilgi verilmiş ve ardından TARSİM yaptırabilmek için nelere ihtiyaç vardır sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır.

Şekil 3.8: TARSİM Koşulları

Şekil 3.8, TARSİM'in koşulları hakkında bilgi vermektedir. TARSİM'in birden çok koşulu vardır. Bu koşullar aynı zamanda TARSİM üyeliğinin olmazsa olmaz kurallarıdır. TARSİM'e başvuru yapmak isteyen bir kişinin öncelikle "çiftçilerin özlük ve tarımsal faaliyetlerine ilişkin bilgileri içeren, kanunen bağlı bulunulan Ziraat Odası tarafından verilen güncel Çiftçi Belgesi"ne ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından oluşturulan Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kayıt olmaları gerekmektedir (Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği, 2014). Kişi üretimin parçası olduğu hangi üretim sisteminin parçası olacağına örneğin seralar için Tarım ve Orman Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlükleri'nde Kontrollü Örtüaltı Kayıt Sistemi'ne kayıt yaptırmalı ya da mevcut kaydını güncellemek zorundadır (<https://web.tarsim.gov.tr/>).

Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olmak için kişinin çiftçi olması gerekmektedir. "Çiftçi, mal sahibi, kiracı, yarıcı veya ortakçı olarak devamlı ya da en az bir üretim dönemi ya da yetiştirme devresinde tarımsal üretim ve tüzel kişilerdir" (Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği, 2014). Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı

olmak için, Çiftçi Kayıt Formu doldurulur. Bu formda araziye dair parsel bilgileri, arazinin konumu, arazinin mülkiyet sahibi, mülkiyetin kullanım hakkı, arazinin kullanım hakkının devrini içeren kira sözleşmesi gibi bilgiler yer almaktadır. Böylece tarım arazisinde bir yıl boyunca kim tarafından üretim yapılacağı bilgisi kayıt altına alınmaktadır (Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği, 2014).

O halde TARSİM için öncelikli koşul çiftçi olmak olup üretimin devam ediyor olması gerekmektedir. Bunun için de Ziraat Odası ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı İl(çe) Tarım Müdürlükleri'nden temin edilmesi gereken belgeler vardır. Ziraat Odası'ndan alınan Çiftçi Belgesi ile üretim alanının sınırları içinde yer alan İl(çe) Tarım Müdürlüklerine başvurmak zorunludur. Daha önceden tarımsal üretim yapmayan bir kişiye İlçe Tarım Müdürlüklerinde, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sistemi Çifti Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kaydolmaları; eğer kişi üretimin içindeyse her yıl ÇKS kaydının güncellenmesi gerekmektedir. Tüm bunların yanında üreticinin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olması ise zorunludur. Çiftçinin TARSİM yaptırabilmesi için tüm bu kurumlara kaydının olması ve kayıtların güncel olması gerekmektedir (Bkz. Şekil 3.8).

Üretim yapan çiftçinin üretim yaptığı toprağın mülkiyetinin ya da kullanım hakkının kendisinde olması da zorunluluklardan bir diğeridir. Şayet toprak sahibi olmayan ama aktif üretim yapan çiftçiler kiracı/icar, yarıcı ya da ortakçı adı altında üretim yaptıkları takdirde her yıl kira sözleşmesi imzalayarak sistemin içinde yer alabilmektedir.

Dolayısıyla TARSİM için gerekli koşulların başında üretimin içinde aktif bir şekilde yer almak gerekmektedir. Ancak bundan sonrası için TARSİM'in işleyişi karmaşıklaşmaya başlamaktadır. Çünkü üretimin içinde olan herkes TARSİM yaptıramamaktadır. TARSİM'le ilgili ilk önkoşul üretim alanının mülkiyetine ya da kullanım hakkına sahip olmaktır. Fakat bu sahiplilik tek başına yeterli değildir. Mülkiyet sahipliliği ya da kullanım hakkının yanı sıra üretim alanıyla ilişkili tesis ve teknik yapının konumu, mülkiyetin tapu kayıtları gibi durumların da önemli bir role sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3.3 İklim Değişikliği Uyum Politikaları Bağlamında TARSİM ve Kesişimsellik İlişkisi

Hortum afeti deneyimi ile birlikte, afetin kayıp ve zararlarıyla mücadele etme ve afete uyum sağlama yöntemlerinden birisi olarak tarım sigortası sisteminin bir parçası olan TARSİM karşımıza çıkmıştır. Yaklaşık on yıldır özellikle de

hortum, dolu vb afetler deneyimlendikçe ve afetler çoğaldıkça TARSİM'e olan ilgi artmıştır. Bu durumdan korunmanın ya da iklim değişikliğine uyum sağlama yöntemlerinden biri olan tarım sigortası yani TARSİM hızla yayılmaya başlamıştır. TARSİM'in hortum vb. afetler karşısında çiftçiyi koruduğu ya da koruyacağı ifade edilmektedir. Fakat çiftçinin TARSİM üyesi olabilmesi için mülkiyet durumu başta olmak üzere toprağın hukuki özelliklerinin (örneğin tapu kayıtlarında örtüaltı üretim tesisi, bahçe bitkisi üretim alanı görünmesi) TARSİM kriterlerini sağlaması gerekmektedir. TARSİM başka bir ifadeyle tarım sigortası yaptırmak için çiftçinin sigorta şirketleri ile bağlantı kurması ve belli bir miktar ücret ödemesi gerekmektedir. Piyasa, hortum riskinin karşılanmasına karşılık alışveriş yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu durumda neoliberal politikalar iklim değişikliğinin etkilerini arttırmakla birlikte söz konusu etkilerin ortadan kaldırılmasında yeni bir riski yani sigortayı beraberinde getirmektedir.

Hortum deneyimi öncesinde mülkiyet sahibi olanların on ikisi tarım kredisi ya da işletme kredisi kullanmak, iklim değişikliği veya afetlerin artışı gibi çeşitli nedenlerden dolayı TARSİM yaptırmış olup hortum sonrasında yirmi mülkiyet sahibi, ortak ve icar üretim yapanların TARSİM'e dahil oldukları bilgisi edinilmiştir. Bu durumda TARSİMLİ olanların büyük çoğunluğu hortumu deneyimledikten sonra sigortaya başvurmuştur. Fakat burada dikkat çekici sonuçlardan birisi hortumu daha ağır kayıplar ve zararlarla deneyimleyenlerin sigorta yaptırdığıdır. Özellikle örtüaltı ürecilerinin bahçe bitkisi üreticilerine göre sigorta yaptırmaları daha fazla olmuştur. Gerek Finike ve İlçe Tarım Müdürlüğü'nden elde edilen bilgiler, gerekse görüşmelerin yapıldığı kişilerin ifadelerinde örtüaltı üretim alanlarındaki kayıp ve zararların daha fazla olduğudur. Kayıp ve zarardaki artış tarım sigortasına olan ilgiliyi güçlendirmiştir. Dolayısıyla hortum deneyimini düşük ve orta düzeyde kayıplarla yaşayanlar sigorta yaptırmamıştır. O halde hortumu deneyimleyen her katılımcı TARSİM yaptırmamıştır. TARSİM yaptıranlar ağır kayıplar yaşayanlardır.

Hortum öncesinde TARSİM üyesi olanlar ve hortum sonrasında TARSİM'e üye olma durumları karşılaştırıldığında bu farkın yaklaşık iki kat artış gösterdiği görülmüştür. Bu bağlamda mevcut hortum deneyimlerine dayanarak bazıları ekonomik kayıplarla baş edebilmek için TARSİM'in kaçınılmaz olduğunu iddia etmişlerdir:

“Hortumdan etkilendik. Seralarım yerle bir oldu. Demirler, ürünler gitti. Bu yerler o zamanlar sigortalı değildi. TARSİM’e önceden kayıt olmadık ama afeti görünce TARSİM’e ister istemez kayıt olduk. Şimden sonra uçan kuşu bile TARSİMLi yapacaksınız” (K1-E-57-Kum)

“Hortumdan sonra her yıl yaptırıyoruz. Kendi ödeme gücümüz yok. Karşılığında sigortadan bir şey almak için. Yıkıldığı zaman kurma imkanımız yok. Çünkü onunla geçiniyorsun. O bitti mi paran da bitiyor elinde” (K35-K-33-Fin)

“Afetten sonra sigortayı yaptırmaya başladık. Zarar büyük olunca mecburiyetten yaptık. Bir daha böyle bir şey olsa bizim tekrardan yapma şansımız yok. O dönemde devletin yardımı olmasa zaten hiç yapamazdık” (K62-K-47-Fin)

“Hortum, TARSİM’in önemini biraz daha anlattı. Herkesin emeği yerle bir oldu. Millet tamir etmeye ayağa kaldırmaya uğraştı. Tamir edilebiliyorsa tekrar yarı olarak derme çatma bir şeyler yaptı veya sıfırdan düzelterek” (K16-E-31-Kum)

Hortum sonrasında maddi kayıpların karşılanmasında, üretimin devamlılığının sağlanmasında, yaşanabilecek herhangi başka bir afetin ardından üretime yeniden başlayabilmek için TARSİM’in gerekli hatta kaçınılmaz olduğu savunulmaktadır. Bir yandan üretimin içinde kalmaya çalışan küçük üretici diğer yandan da iklim değişikliğinin yol açtığı tehlikelere karşı nasıl ve ne şekilde mücadele edileceğinin kaygısını yaşamaktadır. Bu yüzden de tarım sigortası küçük üretici tarafından iklim değişikliği riskine karşı koruyucu yapı olarak görülmektedir.

Yukarıdaki ifadeler bakıldığında Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), bankalar ve sigorta endüstrisi tarafından sürdürülen iklim risk yönetimi olarak sigortanın hegemonik söyleminin nasıl içselleştirildiği ve sigorta uygulamasının bir başa çıkma yöntemi olarak uygulanmaya başlandığını yansıtmaktadır.

Hortum deneyimi yanı sıra değişen iklim koşulları, hortum afetinin şiddeti (etkileri) ve hortumun sıklaşması/tekrarlaması gibi değişkenler de TARSİM’e olan ilgiyi arttırmaktadır. Çünkü yerel halkın gördüğü afetler arttıkça afetle mücadele arayışları beraberinde gelmektedir. Bu durum hortum vb. afet karşısında yerelin kendisini nasıl koruyabileceği, üretimi ya da yaşamın devamlılığı için neler yapılması gerektiği arayışlarını arttırmaktadır:

“15-20 yılı hatırlıyorum ben. Mesela Mavikent Bölgesi’nde küçük bir alandan geçiyordu hortum bir sefer yılda ya da 2-3 yılda bir ama şimdi son 3 yıldır devamlı vuruyor. Üretim alanları zarar görüyor. Üretim zarar görünce mecbur biz bunları ayağa kaldırıyoruz. Tekrar bankalara borçlanıyoruz. Komisyonculara halcilere borçlanıyoruz. Ayağa kaldırıyoruz tekrar yapıyoruz. Mesela ben yeri kurdum. Krediyile çekmişim zaten. Kurduktan hemen sonra hortum geçti. 2 yıllık borcu ödemişim zaten ben ilk kurduğum zamanın. Hortum geçtikten sonra tekrar kredi çektim. Önceki borcu kapattım yeni çektiğim borcunu ödedim” (K7-E-30-Kum) ifadesinde bulunan örtüaltı üreticisi geçmiş yıllarda hortumun bu denli sık yaşanmadığını aktarmaktadır. Ayrıca kendisinin de yaşanan hortumdan ciddi şekilde etkilendiği, sera üretim alanının bankaya borçlanarak, afetlerle mücadelesini bankalara ve komisyonculara borçlanarak sürdürdüğünü ve üretime yeniden başlamaya çalıştığını dile getirmiştir.

İklim şartlarının değiştiğini, eskiye göre afetlerin çok fazla olduğunu, bilhassa hortumu daha önce hiç görmeseler ya da yaşamasalar da son yıllarda sık sık görmeye başladıklarını aktaran örtüaltı üreticisi: “TARSİM’e bayadır kayıtlıyım. Son 10 yıldır hatta 5 yıldır iklim şartları değişti herkes yaptırıyor” (K44, E, 44, Fin) aktardığı ifadeyle iklimlerin değişmesi, afetlerin etkilerinin sıklaşması, daha güçlü olarak gelmesi ve etkilediği alanın kapsamının genişlemesi gibi değişkenlerin sigorta sisteminin parçası olmayı güçlendirdiğini vurgulamaktadır.

Hortumu deneyimleyen (mülkiyet sahibi) çiftçiler TARSİM hakkında bilgi sahibi olsalar bile hortum vb. afeti yaşama ihtimalini gözetmemişlerdir. Ancak son yıllarda afetlerdeki artışlar ve etkiler sebebiyle sigortasız olmak büyük bir risk olarak görülmeye başlanmıştır:

“Afetten dolayı zarar gördüm. Sigortam yoktu. Zor durumda kaldım. Afetten sonra her sene sigortamı düzenli şekilde yeniliyorum. Onun öncesinde de duymuştum ama bizi bulmaz bizi görmez. Yıllardır bizim buraya böyle bir afet olmadı diye aldırış etmedik. Ama son yıllarda ard arda arttı böyle şeyler. Kaçarı kalmadı. Sigortasız sezona girilmez çok zor” (K22-E-41-Kum) açıklamasında örtüaltı üreticisi afetlerin artışında sigortasız sezona girmenin mümkün olmadığına dikkat çekmiştir.

Sadece hortum değil dolu, don gibi afetlerin neden olduğu zararlar da söz konusudur. Fakat katılımcılardan bazıları dolu, don gibi afetleri afet olarak tanımlamamaktadır. Örneğin, “Bahçemin birini don alıyordu. Soğuk vuruyordu.

Mecbur kaldık o zamanlar böyle afet yoktu ama don ve soğuk işi vardı. Zararını sigortadan alıyorduk” (K39-E-60-Fin) diyen bahçe bitkisi üreticisi soğuk ve don kaynaklı olarak sigorta yaptırdığını söylerken hortum olayı için afet ifadesini kullanmaktadır. Çünkü afet ifadesini büyük bir felaket olarak gördüğü gözlemlenmiştir.

TARSİM, üreticiler için iklim risklerine karşı kendini garantiye almak olarak görülürken IPCC (1990) raporunda sigorta sistemi iklim değişikliğine uyum araçlarından birisi olarak sunulmuştur. Ayrıca bu çalışmada afet deneyimi sonrası ekonomik destek mekanizmalarından birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durumda afeti deneyimleyen veya afete karşı TARSİM’i savunma aracı olarak görenler politik kararların uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Ancak TARSİM’i uyum politikalarının bir parçası olarak görmek mümkün müdür sorusu yanıtlanması gereken bir sorudur. TARSİM’in parçası olabilmek için çeşitli kurum ve kuruluşlarla doğrudan ya da dolaylı olarak kurulması gereken ilişkiler vardır. Ayrıca TARSİM’in koşul ve şartlarının sağlanmasına bağlı olarak TARSİM yaptırılmaktadır. Diğer bir husus ise TARSİM her yıl yenilenen ve her yıl belli bir ücretin tahsis edilmesi gereken bir sistemdir. Bu durumda tarımsal üretim yapanların TARSİM için yıllık belli bir ücret ödemesi gerekmektedir. Bu ve benzeri şartlar dikkate alındığında TARSİM’in ulaşılabilirliği herkes için mümkün müdür sorusunu ise yanıtlamak önemlidir.

TARSİM, iklim değişikliğine uyum hususunda uluslararası bağlamda sigorta sisteminin önemli bir destekleyicisi olarak karşımıza çıksa da her üreticinin dahil olabildiği bir sistem değildir. Kesişimsellik bağlamında ve eşitsizlik noktasında baktığımızda TARSİM kriterleri oldukça bağlayıcıdır. Ayrıca iklim değişikliğine uyum sağlama mekanizması olarak tasarlanan bu sistemde kimlerin yer aldığı ya da alamadığı bu noktada hem uyum politikalarından faydalanamayan hem de iklim değişikliği risklerine karşı nasıl kırılgan kaldığını görmemizi sağlayacaktır.

Mülkiyet sahipliği hususunda bazı katılımcılar üretim alanının resmi sahibidir. Bazıları ise aile büyüklerinin ya da eşinin resmi sahibi olduğu üretim alanı üzerinde tarım yapmaktadır. Bu durumda toprağın/tesisın kullanım hakkına sahip olsa da tarımsal üretimi aile mülkiyeti üzerinde yürütmekte olanlar olduğu bilgisi paylaşılmıştı (Bkz. Şekil 3.1 ve Şekil 3.2).

TARSİM üyeliği için zorunlu olan ÇKS kaydı için ya mülkün sahibi olmak ya üretim yapılacak üretim alanı için sözleşme imzalanması veya üretim yapılacak yerin kullanım hakkının devrolması gerekmektedir. Dolayısıyla ÇKS kaydı ile TARSİM üyesi olmak arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Bu durumda ilgili kriterleri sağlayamayanlar tarım sigortası yaptıramamaktadır.

Şekil 3.2 mülkiyet durumu hakkında bilgi vermişti ve yapılan detaylı açıklamalarda mülkiyetin ve kullanım hakkının çoğunlukla erkeklerde olduğu bilgisinden hareketle tarım sigortası yaptıranların büyük çoğunluğu erkeklerdir. Mülkiyet ile mülkiyetin kullanım hakkına sahip olmak ÇKS kaydı başta olmak üzere resmi kanallarda erkeği öne çıkarmıştır. Buradaki erkekler çoğunlukla yerli Türk erkekleridir. Ortak ve icar olarak üretim yapan Kürt ve Türk erkekler bu olanaklara sahip iken ortakçı olsa bile Suriyeli olanlar sahip değildir. Çünkü Suriyelilerin T.C. vatandaşı olmaması tarımsal üretimdeki resmi kanalların bir parçası olamamasının en önemli kriterlerden biridir.

TARSİM hususunda mülkiyetin varlığı önemli bir değişkendir ve her katılımcı mülkiyet sahibi değildir. Mülkiyete sahip ol(a)mama durumunda cinsiyet önemli bir değişkendir. Gerek toprak mülkiyetinde gerekse mal varlığı sahipliliğinde erkekler daha ön plandadır. Üretim alanının mülkiyeti ve TARSİM’le kurulan ilişkiye bakıldığında kadınların birçoğu mülkiyet alanına sahip değildir. Mülkiyet alanına sahip olan kadınlarda ise toprağın kullanım hakkının erkeklerde olduğu ortaya çıkmıştır. Yani tarımsal üretim erkek üzerinden gerçekleşmektedir ve resmi kurumlarla kurulan ilişkide erkekler önemli bir role sahiptir. Bu durumda kadın katılımcıların büyük bir kısmı TARSİM yaptıramamaktadır.

Toplamda 25 kadın katılımcıdan yedisi TARSİM’lidir. Kadınların TARSİM’li olması durumu eş durumuna bağlı olarak gerçekleşmektedir. Yani kocaları TARSİMLİ olduğu için evet TARSİMLİYİM demektedir. Ancak bu kadınlardan sadece bir tanesinin kendisinin adına kesilen sigorta poliçesi vardır. Söz konusu kadının eşi ölmüştür ve bu durumda üretim sürecindeki tüm iş ve işleyişleri kendisi adına yürütmektedir. TARSİMLİ olduklarını belirten diğer altı kadın TARSİM’li olmalarını aile sistemi ya da eşleri üzerinden tanımlamaktadır. Benzer bir durum Peru’da kırsalda yaşayan ve tarımsal üretim yapan kadınların yaşamlarında vardır. Kadınlar neredeyse tüm kırsal tarım işlevlerinde yer alırlar ve eşleri ve oğulları mevsimsel olarak göç ederken sorumluluk alırlar. Bunun dışında kadınlar, genellikle topluluk sosyal organizasyonlarında, meclislerinde veya eğitim

sınıflarında doğrudan konumlardan marjinalleştirilirler (Young ve Lipton 2006: 71).

Kadınlar tarımsal üretimin aktif bireyleri olsa da ataerkil sistemin süregelmiş baskın özelliklerinin de etkisiyle kamusal alandaki ilişkilerde erkek öne çıkmaktadır. Bu da kadınların sistemin dışında bırakılmalarına yol açmaktadır. Kültürel kodlar ve kurumsal işleyişler mevcut sistemdeki eşitsizliklerin deneyimlenmesinde önemli bir role sahiptir. Örneğin, görüşme yapılanların görüşlerinden hareketle TARSİM'in iklim değişikliği risklerini azaltmada temel araçlardan birisi olduğu varsayılırsa söz konusu hakların dışında kalan kadın (mülkiyet sahibi olmaması veya mülkiyetin kullanım hakkının olmaması) TARSİM'li olamamaktadır.

Mevcut durum ortak ve kira/icar olarak üretim yapan kadınları da kapsamaktadır. Hatta bu konumda çalışan kadınların büyük bir kısmının eşlerinin mal varlığı ya da üretim alanı sahipliği olmadığı için söz konusu kadınların kırılganlıkları daha fazladır. Ancak tüm bunların dışında ÇKS kaydı için gerekli çiftçi sözleşmesi de kadınların değildir. Ücretsiz iş gücü olarak çalışan kadınlar eşlerinin kiraladıkları ya da sözleşme imzaladıkları alanlarda çalışmaktadır. Bu kadınlar hem mülkiyet bağlamında dışarıda kalmaktadır hem de aileye ait üretim alanı ya da ek bir gelir olmaması aile sisteminin ekonomik koruyuculuğundan faydalanamamaktadır. Ancak asıl sorun bu durum kadınlar için sadece ekonomik sorunlar olarak değil, kadınların afetler karşısında TARSİM başta olmak üzere birçok mekanizmanın dışında kalmalarına yol açmaktadır. Örneğin hortum etkileriyle mücadele etmeye çalışan mülkiyet sahibi bazıları TARSİMli olmasından nedenle hortum sonrasında masrafların büyük bir kısmını TARSİM'in karşıladığını belirtirken bazıları da banka kredisi çekme, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi imkanların faydalanma yoluna başvurduğunu söylemiştir. Aslında söz konusu sistemler mevcut katılımcıları borçlanmaya zorunlu kılsa ve farklı açılardan savunmasızlıklarını ve kırılganlıklarını arttırsa da afetin etkilerine karşı kısa vadede ulaşılacak bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca söz konusu mekanizmalar üretime yeniden başlayabilmek için destek alınabilecek araçlardan birisi olması açısından önemlidir. Oysa kadınlar, mülkiyet ya da üretim sözleşmesine sahip olmadığı için bu mekanizmalardan faydalanamamaktadır.

İklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaktan ziyade deneyimlenen afetlerin etkilerine, kayıp ve zararların karşılanmasında mücadele edebilmek için

tüm bu mekanizmalarda mülkiyet durumu önem arz etmektedir. Kadının mülkiyet sahibi olmaması hatta eşinin de mülkiyet sahibi olmaması karşısında afet deneyiminin daha ağır kayıplar içermesine neden olabilmektedir. Tüm bu süreçte Kumluca ve Finike'deki yerli ve Türk kadınlar afet deneyimini aile mekanizması üzerinden deneyimlemektedir. Kadınlar üretim sürecinde önemli bir iş gücü olsalar bile sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerin etkisiyle kocalarına, babalarına ya da erkek kardeşlerine bağımlı bırakılmaktadır. Bu durumda hortum vb. afetler sonrasında kurumsal destek mekanizmaları kadınların dışarıda kalmasına neden olmaktadır. Eğer kadın sosyoekonomik açıdan güçlü bir ailenin parçası ise afet deneyimlerindeki kırılganlıkları biraz daha hafif ve orta düzeyde seyredebilir. Ancak kadının aile mekanizması sosyoekonomik bağlamda güçsüzse bu durum kadınların afet deneyimlerini ağırlaştırabilir.

Yevmiye karşılığında çalışanlar, hortum vb. afetler karşısında kırılganlıkların daha çok hissedildiği grubu temsil etmektedir. Kadın ya da erkek ayırt etmeksizin yevmiye karşılığı çalışanların hiçbirinin mülkiyeti ve üretim alanının kullanım hakkı yoktur. Bu yüzden de bu gruptaki kadın ve erkekler tarım sigortası sisteminin bir parçası olamamıştır. Gündelik kazançlarla geçimini sağlayan yevmiyeci statüsündekilerin afet karşısında karşılaştıkları riskler kadar afetin etkilerine karşı mücadele mekanizmaları, mülkiyet sahibi olanlara göre farklılaşmaktadır. Öncelikle mevcut bir afet karşısında işsiz kalma riski temel problemlerdir. Bunun yanında işsiz kalma riskine karşılık herhangi bir güvenceleri yoktur. Kadınlar eşlerinin, babalarının onaylarıyla çalışmaktadır. İşin durumuna göre, işçi ihtiyacına göre çalışmaktadırlar ve kadınlar ücretli iş gücü olarak ikinci planda kalmaktadır. Özetle kadının mülkiyetin sahibi olmaması bir yana çalışma hayatının içinde görünmez bir iş gücü haline gelmiştir. Bu da tarım sigortası sistemi başta olmak üzere yevmiyeci kadın kurumsal bir mekanizmaya ulaşabilmesi için gerekli koşul ve şartlara sahip değildir.

TARSİM üyeliği için mülkiyet esas alındığında mülkiyeti olan her birey TARSİMli olamamaktadır. TARSİM sisteminin bir parçası olabilmek için onun kriterlerine sahip olmak öncelikli şartlardan birisidir. Bu bağlamda verilerden yola çıkarak “toprak/tesis sistemini” ve “üretim alanının resmi yapısını” tartışmak yararlı olacaktır.

Bazıları geçmiş yıllarda TARSİM'li olamadıklarını, bunun sebebini de TARSİM'in şartlarının ağır olmasından kaynaklı olduğunu dile getirmiştir. Şu anda

da “üretim alanının tapusuz olma durumu”, “üretim alanının tapu kaydında arsa olarak görülmesi”, “üretim alanının hazine arazisi olması”, “üretim alanlarının mahkeme/dava durumlarının olması”, “üretim alanının fiziki şartları/konumu” gibi durumlardan kaynaklı olarak TARSİM yaptır(a)madıklarını ifade etmişlerdir. Hatta afet sonrasında TARSİM’in yetkilileriyle kurdukları iletişim sonrasında TARSİM’e karşı eleştirel bir tutum göstermeye başlamışlar ve TARSİM hususunda güven kaybı da ortaya çıkmıştır:

“Tarımla ilgili en büyük sorunlardan birisi TARSİM’in her yere yapılmaması zaten. TARSİM’ci icarsa icar yere ben yapmam diyor. Kenarı beton değilse yapmam diyor. Seninki arsa diyor. Seninkinin tapusu yok diyor. Seranın demiri 20 yılı geçtiğinde yapmam diyor. Her türlü şeyi buluyor onlar. O yüzden de bizim buraya TARSİM mümkün değil. Bu durumlar TARSİM’i engelliyor bizde. Hortum geldikten sonra demiri dinlemiyor zaten. Sıfır demiri çökertiyor. TARSİM bunu risk görüyor. Kendi zarar etmek istemediği için yapmıyor. Çiftçiye zor duruma sokmaya çalışıyorlar. Geçen sene yani 4 yıl önce benim Tarım Kredi’de kredi vardı. Burayı hortum çökerttiğinde dediler ki hükümet kredileri 1 yıl erteledi. Bir vardım sigortan var mı diye sordular. Yok dedim. O zaman ertelenmedi. Hadi buyur. Eee yap, yapmıyor. Ne olacak? Yine olan çiftçiye oluyor. Kimseye olmuyor. Çiftçinin yanında kimse durmuyor” (K6-E-46-Kum).

Örtüaltı üreticisinin aktarımlarından da görüldüğü üzere üretim alanlarının konumu, tesisin sağlamlığı, yeni ve modern yapılardan oluşması TARSİM için önemlidir. Riskli bölgeler, riskli konumlar ya da yapılar sigortanın zarar etmesi olasılığını arttırmaktadır. Bu da hem sigorta havuzunda para birikmesini engellemekte hem de sigorta sisteminin kar edememesine yol açmaktadır. Mevcut durumda serbest piyasanın beklenen karı gösterememesi anlamına gelmektedir. Ayrıca tarım krediden aldığı kredinin ertelenmesi talebinde sigorta engeliyle karşılaşılması durumu küçük üreticinin neoliberal politikalara bağımlılığının önemli göstergelerindendir.

Bir başka mülkiyet sahibi örtüaltı üreticisi, üretim yapılsa bile toprağın hukuki konumundan kaynaklı olarak ne TARSİM ne de ihtiyaç halinde banka kredisinden faydalanılamadığını dile getirmiştir:

“Herkes sigortasını yaptırсын. Devlet muafiyet oranlarını düşürsün ve herkesi sigortaya yönlendirsın. Burada bir de tapusuz yerler, ailevi mahkemeli yerler var. Bunlardan dolayı bu yerler sigorta yaptırılmıyor. Ama ben bu yeri ekip

dikiyorum. Devlet mesela biz ekip dikerken mahkeme devam etsin, biz muhtardan imzalı bir kağıt alalım sigortasını yaptıralım. Devletin bunu biraz aşması lazım. Mesela bizim örtüaltı alanlarımızdan birisi aileden bir yer ama amcadır dededir akraba arasında paylaşılammış birisi mahkemeye vermiş. Mahkeme 30 yıldır devam ediyor. Daha sonuç da çıkmamış. Biz orada üretim yapmıyor olarak görünüyoruz. Kaydımız yok hiçbir yerde. Oysa üretiyoruz. Ben sigorta yaptıramıyorum oraya. Bankadan kredi kullanamıyorum. Kendi cebimde param olursa yaptırabileceğim olmazsa yaptıramayacağım. Tapusuz görünüyor o yer. Tapusu var ama tapusuz görünüyor mahkemeden dolayı. Buradaki en büyük sıkıntı bu zaten. Aileler yerleri paylaşamıyor. Gidiyor biri mahkemeye veriyor. Mesela şu karşımız 70 dönüm. Tapusu var. Ama mahkemeli olduğu için sigorta da yaptıramıyor. Bankaya da koyamıyor, kullanamıyor da” (K7-E-30-Kum). Bu durumda mülkiyet sahibi olsa da TARSİM’li olamadığını aktaran kişi mevcut işleyişle ilgili iki temel problemden bahsetmiştir. İlki, TARSİM’le ilgili yapısal problemler (örneğin, üretim alanının tapusunun olmaması), ikincisi ise miras konumunda olan ve varisler arasında paylaşılmayan mülkler. Söz konusu problemlerin varlığı TARSİM başta olmak üzere TARSİM’le ilişkili diğer kurumlara (banka kredisi, tarım kredi kooperatifi kredi olanağı) erişimi kısıtlayıcı niteliktedir. O halde bir kişinin TARSİM’li olabilmesi için mülkiyet sahibi olması tek başına yeterli değildir. Mülkiyet sahipliliğinin yanı sıra mülkiyet alanının resmi prosedürlere uygun olması gerekmektedir.

Benzer şekilde bazı katılımcılar mülkiyet sahibi olsa bile (kendisi ya da aile bireyleri de olabilir) tapuya bağlı sorunlar, üretim alanının yapısı (tarla, arsa vb) gibi sıkıntılardan dolayı TARSİM kayıtlarının olmadığını bilgisini paylaşmıştır. Yani mülkiyet sahibi olanların mülkiyet alanlarının tapu ya da diğer resmi kayıtlarda gerekli prosedüre sahip olması gerekmektedir. Bunun olmadığı durumlarda ise hortum öncesindeki yapısal eşitsizlikler hortum sonrasındaki eşitsizliklerin devamını getireceği gibi afet deneyiminde grup içinde eşitsizliklerin yaşanmasına yol açtığını göstermektedir. Örneğin “Zamanında TARSİM’i düşündük ama bizim tarlanın bir kısmı hazineye ait. Biz şartlarından dolayı orayı kiralamış görünüyoruz. O yüzden yararlanamıyoruz TARSİM’den. Bunu değerlendirmeyi düşünüyoruz aslında. Bunu yaptırmamak risk tabi ki” (K36-E-38-Fin) diyerek TARSİM’li olmamayı bir risk olarak görmektedir. Ancak mülkiyetin sahibi olmasına rağmen istese bile TARSİM yaptıramamıştır. Bu durumda hortum

vb. afet deneyimlenmesi durumunda kayıp ve zararlarla nasıl mücadele edileceği veya hangi mekanizmalara başvurulacağı cevap bekleyen bir soru(n)dur.

Hortumu deneyimleyenlerden bazıları TARSİM'i bir güvence olarak görmektedir. Çünkü bazılarının tek gelir kaynağı tarımdır. Bu yüzden ekmek teknesi olarak tanımladıkları üretim alanlarını korumaları özellikle de iklim değişikliğinin etkilerine karşılık önlemler almaları gerekmektedir: *“Yaşadığımız afette yıkılan serada TARSİM yoktu. Orası 4 dönümdü. TARSİM prosedürlerinden dolayı yapmadılar. Kendini güvenceye alman gerekiyor. Bu işten ekmek yiyorsun sonuçta”* (K25-E-30-Yörük) diyerek TARSİM'i önemli gören katılımcının farklı dekarlarda parça parça üretim alanı vardır. Hortum afetinde ise dört dekar üretim alanının zarar gördüğünü belirtmiştir. Katılımcı 2012 yılından beri diğer üretim alanlarına TARSİM yaptırırken afetten zarar gören örtüaltı alana TARSİM prosedürlerinden kaynaklı olarak kayıt yaptıramadığını ifade etmiştir. Bu da onun hortum deneyimi sonrasında hortumun etkileriyle nasıl mücadele ettiği sorusuna deyinmeyi gerekli kılar:

“Halçimiz destek oldu. Diğer seralarımızın ürünlerini halçiyeye verdik. Halden aldığımız evraklarla falan malzemeleri tedarik ettik. Usta bulduk. Oranın 2 dekari cam 2 dekari plastikti. Sonra yine aynı şekilde yaptık” (K25-E-30-Kum) ifadesiyle afetle mücadelede borçlanma yöntemine başvurduğu, üretim alanının tamamını kaybetmediği, borcu ödeyebilecek bir üretim alanı olduğu için göreceli olarak şanslı afetzedelerdendir. Ama bu onun risklerle karşı karşıya olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Çünkü hortum ya da şiddetli afetlerin etkisini aynı ya da farklı zamanlarda tekrar hissetmesi durumunda ve bunun tekrarlanması halinde birçok küçük üretici ya üretime devam edemeyecek duruma gelecektir ya da yeni gelir kaynağı arayışına girecektir. Bu süreçte refah kaybı olabileceği hatta yoksullaşmanın kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

Kumlucalı örtüaltı üreticisi ve aynı zamanda komisyoncu olarak sektörün içinde yer alan kişi: *“Sera yıkıldığında TARSİM'in faydasını gördüm. Paramı aldım. Masrafımın hepsini karşılamasa da bir kısmını aldım. En azından bir güvence”* diyerek TARSİM'in gerekli olduğuna değinirken üretim yaptığı alanlardan birine TARSİM yaptıramadığını anlatmıştır: *“sigortacılar eski düzenime yapmazlar. Ya naylonunu beğenmezler ya direğini beğenmiyor, kenarı betonlu değil diyecek. Bu şartlardan oraya yaptıramıyorum ama yeni kurdurduğum naylonlara yaptırıyorum”* (K14-E-43-Kum). Dolayısıyla sigorta sistemi örtüaltı

yapısının ve malzemesinin teknik olarak sağlam oluşuna, tesisin kurulum şekli veya kurulduğu alanın konumu gibi özelliklere dikkat etmektedir. Yüksek teknoloji içeren ve dayanıklılığı esas olan üretim alanlarının TARSİM'e dahil edilmesi muhtemelken eski usul örtüaltı yapılanmasında, fiziken dayanıksız ve hasar içerebilecek tesislerin şartlarının düzeltilmesi talep edilmektedir.

Benzer etkilenme ortak ve kiracı olarak üretim yapanlar için de geçerlidir. Üretim yaptıkları tesisin ya da üretim alanının şekil ve şartları uymuyor ise TARSİM yaptırılmamaktadır.

Mülkiyet sahibi olan ya da mülkiyet sahibi ol(a)mayanların TARSİM'e dahil olmamalarında vurguladıkları bir diğer şey ise ekonomik nedenlerdir. Aslında katılımcılar için temel kaygının TARSİM'e belli bir ücretin ödenmesi olduğu ortaya çıkmıştır. Ekonomik nedenlerden dolayı TARSİM yaptır(a)madığını belirten bazı katılımcılar vardır:

“Düşünüyorum da üstüne varmıyorum. Her sene sigorta yaptıracaksın. Her sene para vereceksin. Her sene değişecekmiş. Ben bir kere yaptırınca hep öyle olacak zannediyorum” (K37-K-75-Fin)

“Yaptıran yaptırıyor. Elmanın çiçeğine de soğuk vuruyor. Ama bizim imkanımız yok sigortaya para yatırmak için” (K33-K-46-Fin)

“Yaptırmadık şu ana kadar. Ödeme sıkıntımız var. İmkansızlıklardan dolayı. Kazanıyoruz ama ya olmazsa diyip bir şans diyip yapıyoruz” (K55-K-44-Kum)

“Ekonomik durumlardan dolayı. Tarsim yaptırsak belli bir külfet oluyor. Onun için Allah'tan gelene razı geliyoruz. Parası olan yaptıracak” (K24-E-61-Fin)

Katılımcılar sigortaya ödenen ücretin kendi bütçelerini zorladığını ifade etmişlerdir. Ancak katılımcıların sunduğu gerekçelerde sadece ekonomik nedenler yoktur: *“...her sene sigorta yaptıracaksın, her sene para vereceksin”* diyerek her yıl düzenli olarak TARSİM'e para ödenmesinden ve TARSİM'in tek seferlik olmamasından duyulan rahatsızlık; *“...ya olmazsa diyip bir şans diyip yapıyoruz”* düşüncesiyle afetle karşı karşıya kalmanın bir şans olduğu, *“...Allah'tan gelene razı geliyoruz”* yaklaşımıyla afeti yaşamanın Allaha geldiği bu yüzden de kabulleniş olduğuna vurgu yapılmıştır.

TARSİM için ödenen ücret üreticileri zorlamaktadır. Bu durumda her ne kadar mülkiyet sahibi olursa da olunmasa da katılımcılar arasındaki gelir farklılıkları TARSİM'e dahil olmayı etkilemektedir. Hortum öncesinde gelir durumundan kaynaklı olarak TARSİM yaptıramayanların hortum sonrasında aynı

nedenden TARSİM yaptırmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda gelir eşitsizliğinin söz konusu olması TARSİMLİ olma ya da ol(a)mamanın değişkenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Ortakçı olarak üretim yapanların bazılarında TARSİM'e bakış açısının farklılaştığı görülmüştür:

“Düşünmedik. Biz ortak olduğumuzdan dolayı yaptırmadık. Ağa kendisi yaptırıyor. Bizim için yaptırmaz” (K50-K-53-Kum)

“Ağamız yaptırıyor diğer taraftaki seraya. Bizim kaydımız yok. O iş bizimle ilgili olmuyor. Ağamızla ilgili oluyor. Ürünler için de yapıyor mu? Onu yaptırsa yer sahibi yaptırır. Onu işçi yaptırmaz” (K51-K-51-Kum)

“Evet duyduk ama yer kendimizin olmadığından ağalar yaptırmış oluyor”.
Sizin ağanız yaptırdı mı? *“Yaptırmadı herhalde”* (K52-K-46-Kum)

İfadelerinde bulunan ortakçılar TARSİM yaptırmamıştır. Patron/ağa diye ifade ettikleri mülkiyet sahibinin sigorta yaptırdığını, kendilerini ilgilendiren bir konu olmadığını bu yüzden de sigorta yaptırılmadığını belirtmiştir. Fakat bu durumda sorgulanması gereken birkaç nokta var. Öncelikle TARSİM sadece üretim tesisine değil, üretilen ürüne de yapılmaktadır. Bu durumda ortak üretim yapanların ya TARSİM'in hangi alanları kapsadığına dair bilgileri yok ya da ifade ettikleri gibi mülk sahibi kişi kendisi TARSİM yaptırmaktadır. Böylece olası bir afet riskinde üretim alanı yanında ürünlere zarar gelse de TARSİM'in ürünler için ödeyeceği ücretten mülk sahibi yararlanmış olacaktır. Bir diğer varsayım ise mülk sahibi TARSİM'i yaptırıyorsa ortak masraflardan düşmektedir. Böylece ürünün sigorta kapsamına alınması iki tarafı da kapsamaktadır. Örneğin mülkiyet sahibi olanlardan biri *“Mesela ben sezonun başında TARSİM yaptırıyorum. Sezon sonu varıyorum ortakçıya. Ben sigorta yaptırdım, ver bakalım onun yarısının parasını diyorum”* (K10-E-56-Türk) ürünler için TARSİM yaptırmış ve sezonun sonunda ortakçısından ödediği ücretin yarısını talep ettiğini ifade etmiştir.

Ortakçı olan kadınlardan bazıları bu işleri (TARSİM vb.) kendisinin bilmediğini, eşinin oğlunun ilgilendiğine işaret etmiştir. Hatta bazıları *“ağa yaptırır onu”, “biz onu bilmeyiz”, “ağa kendine yaptırır, bize kullanmaz ki”* ifadeler kullanmıştır. Elde edilen bilgilerden ortakçı olarak çalışan kadınların bazılarının net bilgilerinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun nedeni olarak kadınların ağırlıklı olarak üretimin ücretsiz iş gücü kısmında yer alması gösterilebilir. Çünkü üretim

ilişkisinde kadın ve erkek arasında ilişkilerde pazar(lama), hesap kitap işleri erkekler tarafından yürütülmekteydi.

İcar olarak üretim yapan kişi “*Araştırmadık. Bir de seralar kendimizin olmadığından gerek duymadık. Seraların sahipleri de TARSİM yaptırmıyor*” (K46-E-33-Fin) diyerek ortakçı kadınlarla benzer ifade dile getirmiştir. Bu durumda TARSİM konusu mülkiyet sahipleri için daha çok ön planda iken kullanım hakkına sahip olanlarda geri planda kaldığı bilgisine ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle TARSİM’e dahil olmak mülkiyet sahipleri için önem arz ederken mülkiyet sahibi olmayanlar kendilerini ilgilendiren bir durumun olmadığı düşüncesindedir. Peki bu durum ekonomik nedenli mi, prosedürlerden kaynaklı mı yoksa bilgi eksikliği mi? şeklinde soru yönelttiğimizde her bir etkenin etkili olabileceği düşünülebilir.

Bahçe bitkisi üretim alanında ortakçı olarak çalışma söz konusu olmadığı için mülkiyeti kendisinin olanlar üzerinden yorumda bulunabilir. Mülkiyeti kendisinin olan çok az bahçe bitkisi üreticisi TARSİMLİ ancak birçoğu buna gerek görmemektedir. Gerek görmeme nedenleri arasında TARSİM’e duydukları güvensizliklerin yanında uğradıkları zararın ölçüsü veya TARSİM hususunda yeterli bilgiye sahip olmamaları gösterilebilir.

Örtüaltı üretimde ortakçı olarak çalışan Suriyeli TARSİM yaptırmak istediğini belirtmektedir. Sigortanın afetlere karşı kendini koruduğu ve afete karşı bir güvence olduğunu ifade etmiştir:

“*Devlet çok yapıyor. Ben icar yapsam kendim de öyle yaparım. Sigorta yaptırırım. Allah korusun bir naylon attığında onu devlet karşılıyor. Şirket mi de devlet mi karşılıyor bilmiyorum ama iyi tabii ki. Mesela ben şimdi dönümde 50 bin lira kazanıyorum diyelim. Onun 2 bin lirasını devlete veririm. Yok derim o parayı. Allah bilir ne zaman fırtına olur. Çünkü bu bölgede çok hortum yağmur oluyor. Bir anda uçabilir. Bana sigorta fikri çok iyi bir fikir olarak geliyor*” (K57-E-20-Kum). Fakat söz konusu kişi sığınmacı olması, TC vatandaşı olmama gibi nedenlerden dolayı ÇKS kaydı yaptıramamakta, ortak olarak iş yapmasına karşın sözleşme imzalamamaktadır. İmzalarsa bile sığınmacı konumundan kaynaklı olarak resmi bir geçerliliği yoktur. Bu yüzden de TARSİM yaptırmaması mümkün değildir. Bu da örtüaltı üretimde ortakçı olarak çalışanların etnik kimlik bağlamında eşitsizlik yaşadığının göstergelerinden birisidir. Türk ve Kürt etnik kimliğindeki örtüaltı üretim yapan ve ortakçı olanlar vatandaşlık kimliklerinin sağladığı ayrıcalığa sahiptir.

Kürt etnik kimlikli ve örtüaltı üretim yapan kadın, “*Seralar kendimizin olmadığından gerek duymadık. Seraların sahipleri de TARSİM*” (K46-E-33-Fin), mülkiyet kendisinin olmadığı için TARSİM yaptırmadığını anlatmıştır.

Özetle, kadın, etnik kimlik, sektör ve mülkiyet durumu kesişim kategorilerini TARSİM’le ilişkilendirdiğimizde mülkiyet sahibi olmak tarım sigortası için önemli bir değişken olsa da tek başına yeterli değildir. Mülkiyet sahibi olup da üretim alanı hususunda yasal prosedürlere sahip olmadıkları için sigorta yaptıramayanlar var. Bazı mülkiyet sahipleri de sigorta sistemine güven duymadıkları için sigorta yaptırmamaktadır. Ancak mülkiyet sahipliği (kendisinin ya da kullanım hakkına sahip olmak) olmayanları tarım sigortası mekanizmasına başvurma şansı yoktur. Özellikle kadınların ve yevmiyeci statüsünde çalışanların başvurması mümkün değildir. Bunun dışında da yevmiye statüsünde çalışanları iklim risklerine karşı koruyucu bir mekanizması zaten yoktur.

TARSİM’i uzun vadeli koruyucu ve destekleyici bir mekanizma olarak yorumlamasak da kısa vadede afet deneyimlerinin kırılganlıklarını azaltıp azaltmadığı da tartışmalı bir durumdur. Küçük üreticinin her yıl sigorta yaptırmada ödemesi gereken bir prim, serbest piyasanın ve iklim değişikliği etkilerinin yol açtığı gelir kaybı dikkate alındığında sigortaya ödenmesi gereken para küçük üreticiyi zorlamaktadır. Bir başka durum hortum vb. afetler arttıkça sigorta primlerinde de artış vardır. Afetin yaşanması sonrasında sigorta şirketleri sigorta yaptıranlara belli bir ücret ödese de şirketin ödediği para zararın tamamını karşılamamaktadır. Ayrıca sigorta yaptırmak için üretim alanı ve tesisin ileri teknolojiye sahip olması gerekmektedir. Bu durum küçük üreticinin sigorta yaptırabilmek için sürekli bir harcama döngüsüne girmesine hatta birikimi, yeterli geliri yoksa sürekli olarak borçlanmasına yol açacaktır.

Yukarıda katılımcıların ifadeleri ve uluslararası piyasada sigortanın nasıl yer bulduğu bilgileri dikkate alındığında sigorta sisteminin görünen yüzü iklim değişikliğine uyum sağlamada önemli mekanizmalardan birisidir. Başka bir ifadeyle iklim değişikliği kırılganlıklarının azaltılmasında sigorta sistemine büyük önem verilmektedir. Fakat sigortaya güven duymadığını belirten katılımcıların ifadeleri dikkate alındığında aslında sigorta sistemi sermayenin birikim araçlarından birisidir. Merkez ülkeler iklim risklerinin yaratılmasında etkili oldukları kadar, sözde bu risklerden korunmanın yolunun sigorta ile mümkün olduğu anlayışını yerleştirmeye çalışmaktadır. IPCC raporunda sigortanın önemli

bir uyum mekanizması olduğu vurgusu yanında bu anlayışın merkez ÷lkelerden çevre ÷lkelere yaygınlaştırılması daha kolay olmaktadır. Zaten neoliberal politikaların yaygınlaşması ile çevre ve yarı çevre ÷lkelerin merkez ÷lkelerle kurduğu işbölümü bu sistemin bir parçası olmayı zorunlu kılmaktadır.

3.3.4 TARSİM ve Diğer Kurumsal Yapıların Kesişimi

TARSİM, bankalar, Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve İlçe Tarım Müdürlükleri gibi resmî kurumların da parçası olduğu, her biriyle doğrudan ya da dolaylı ilişkinin olduğu bir sistem olarak karşımıza çıkmıştır. TARSİM'in bir parçası olabilmek diğer kurumlarla kurulabilecek ilişkileri kolaylaştırmıştır. Bu yüzden her bir sistemin TARSİM'le olan bağlantıları açıklandığında TARSİM'in konumu ortaya çıkmaktadır.

TARSİM sadece afet deneyimi, afetle mücadele etme ya da afete uyum sağlama yönünde başvuru olan bir yöntem değildir. Aynı zamanda bankaların zorunlu kıldığı ve sigorta şirketlerinin yönlendirme yaptığı bir sistemdir. Bu durum neoliberal sermayenin devlet desteği aldığıının göstergelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Verilere göre üretimin içinde olan çiftçiler (örtüaltı üreticileri ve bahçe bitkisi üreticileri) bankaların verdiği özellikle de Ziraat Bankası'nın sunduğu düşük faizli kredi imkanları, işletme kredisi, borç erteleme gibi imkanlardan yararlanabilmektedir. Bankanın kredi desteği sunmak için önkoşullardan birisi ise kredi başvuru sahibinin üretim alanına TARSİM yaptırmasıdır. Böylece kredi çekilen yıl boyunca üreticinin her yıl düzenli olarak TARSİM yaptırması zorunludur. Banka ve sigorta sistemi arasındaki ilişki neoliberal yeniden yapılanma sürecinin bir parçası olarak yorumlanabilir. Bankalar küresel sermayenin doğrudan veya dolaylı şekilde küçük üreticiyi ele geçirmesinde önemli role sahiptir. Bir yandan örtüaltı gibi bir üretim alanının yaygınlaşması için sermayesi olmayan çiftçiyi borçlandırırken diğer taraftan banka kredisi kullanmak isteyen çiftçiyi sigorta yaptırmaya mecbur kılmaktadır. Çünkü örtüaltı üretim alanının üretim araçlarının çoğunluğu ithal edilmektedir (örneğin tohum, ilaçlar, kullanılan plastic materyaller vb.). Örtüaltı tesis kurmak isteyen bir kişi bu girdileri kullanmak zorundadır. Girdilerin maliyetini karşılayabilmek için yeterli parası yoksa kredi kullanarak bu maliyetleri gidermektedir. Bu durumda çiftçi hem üretim aşamasında banka sisteminin bir parçası olurken hem de bankacılık sektörünün kredi

kullandırma şartından kaynaklı olarak sermayeye bağımlı hale getirilmektedir. Yani sigorta yaptırmak zorunda kalmaktadır.

Bazı örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticisinin hortum afeti deneyimi öncesinde TARSİM üyesi olduğu ortaya çıkmıştır. “İşletme kredisi” ve/veya “tarım kredisi” kullanabilmek amacıyla ya da “banka(cı)ların yönlendirmesi” sonucunda zorunlu olarak TARSİM’e dahil oldukları bilgisi edinilirken, bazı katılımcılar ise hortum afeti deneyimi sonrasında bankalardan kredi kullanmak istediklerini ve bu nedenden dolayı da TARSİM’li olduklarını belirtmiştir. Yani aslında bir yandan afet deneyimi, diğer yandan da hortum afeti sonrası nakit para ihtiyacı ve beraberinde kredi talebi ya da iş kurmak amacıyla kredi desteğine ihtiyaç duyan üreticiler TARSİM ile birbirine bağımlı hale getirilmiştir.

Kredi başvurusu yaptıkları için banka tarafından zorunlu olarak TARSİM’e yönlendirildiklerini hatta mecbur kıldıklarını ifade edenlerden bazıları:

“TARSİM’e güvenlik amacıyla başvurduk. 2011’de başladım. Bankalar aracılığıyla başladık. Kredi çekebilmek için banka zorunlu kıldı” (K18-E-42-Kum)

“Benim kendi yaptırdığım yerde kredi çektiğim için zorunlu yaptırıldım TARSİM’i. Yerim bankaya ipotekli” (K48-E-70-Fin)

“Bizi Ziraat Bankası’nda çalışan bir kuzenimiz yönlendirdi TARSİM’e. Kendimizi güvende hissediyoruz biraz daha. 4-5 yıldır yapıyoruz. O afette de zaten TARSİME’e kaydımız vardı. Biz işletme kredisi kullanacaktık. Bunun da yani TARSİM’in zorunlu olduğunu ancak öyle kredi kullanabileceğimizi söyledi” (K16-E-31-Kum)

“Hasarların karşılanması için 5-6 yıldır var TARSİM. İşletme kredilerini alabilmek için TARSİM’e kayıt yaptırmak zorunda kaldık” (K15-E-31-Kum)

Bu bilgiler ışığında TARSİM sistemi ve banka sektörü arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Banka sistemi örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticisine kredi desteği sağlayarak üretimin devamlılığına katkı sunmaktadır. Ancak diğer taraftan üreticinin giderlerinin arasına bir yenisinin eklenmesine neden olmaktadır. Çünkü üretici bir yandan bankanın faizlerini diğer yandan da TARSİM’e katılım ücretinin en az yüzde ellilik kısmını ödemek zorunda bırakılmaktadır.

Kredi başvurusu olan üreticiye kredinin verilmesi imkanı sağlanırken herhangi bir afet durumunda meydana gelebilecek zarara karşılık bankanın TARSİM’i bir teminat olarak kabul ettiği yorumu yapılabilir. Ya da bankaların kontrolüne sahip olan merkez ülkelerin, sermaye birikimi riskini ortadan

kaldırmaya çalıştığı ya da küçük üreticiyi kendine bağımlı kılmayı sürdürmek için bu sistemi bir araç olarak gördüğü söylenebilir.

Afetlerde meydana gelebilecek kaybın sigorta sistemiyle ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Hatta kredi verilen yerlerin ipotek yapılması halinde kişinin borcunu öde(ye)memesi durumunda banka tarafından ipotekli yere el konulabilmektedir. TARSİM uygulaması sayesinde buna gerek kalmadan sigorta ve banka arasında karşılıklı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylece kendi sistemini koruyan banka sektörü (yani sermaye), banka ile işbirliği içinde olan TARSİM sektörünün kazancına katkı sağlamaktadır. Çünkü nakit para ihtiyacını ya da herhangi bir zirai ihtiyacını karşılamak için bankaya başvuru yapan üreticiler TARSİM sistemine dahil edilmektedir. Bu sayede üreticinin TARSİM'in parçası haline gelmesi demek TARSİM mekanizmasına yeni bir kaynak aktarımı demektir.

Kredi ödemesi sonlanana kadar da yıllık olarak düzenli bir şekilde TARSİM ödemeleri yapılmaktadır: *“Son zamanlardaki dolu ve afetlerden dolayı yaptırıyorum TARSİMİ ama zaten ben ara ara TARSİM yaptırıyordum bankadan kredi kullandığım için ama afetin olduğu yıl unutulmuş. Çok da önemsenmedi. Son 2 yıldır da düzenli yaptırıyoruz. Bankadan kredi çektiğimizde banka TARSİM'i zorunlu kılıyor. Çünkü banka yeri ipoteye alıyor”* (K7-E-30-Kum). Kumlucalı örtüaltı üreticisi afetlerden kaynaklı olarak uzun yıllardır tarım sigortası yaptığını belirtmiştir. Ancak sigortayı ihmal ettiği yılda afet deneyimlemesi sonucunda sigortadan faydalananamıştır.

Bankaların dışında bir diğer yönlendirici mekanizma ise sigorta şirketleridir. Hortum afeti öncesinde sigortalı olan bahçe bitkisi üreticisi afet sonrasında kayıpların büyük bir kısmının sigorta şirketi tarafından karşılandığını anlatmıştır. Oysaki bölgedeki sigortalı sayısı hortum deneyimi sonrasında artarken hortum öncesinde sigortalı olan az sayıda üreticilerden birisidir. Finikeli kişiye niçin sigorta yaptırdığı sorulduğunda: *“TARSİM başladığından beri yaptırıyoruz. Sigortacılar yönlendirdi bizi TARSİM'e. Ürünün zararı karşılığında para ödeyeceklerini söylediler”* (K34-E-29-Fin) aktarımları yapmıştır. O halde sigorta sektörü de sigortanın yaygınlaşmasında rol almakta ve küresel piyasa için aracılık yapmaktadır.

Bu durumda sigorta, banka ve TARSİM arasındaki ilişki küçük üreticinin arz talep dengesine yanıt vermektedir. Ayrıca bu sayede sigorta yaptırmak düzenli hale gelmektedir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında TARSİM'in devamlılığı

olası bir afet karşılığında zararlarla mücadele edebilmek adına önemlidir. Çünkü uzun yıllar sigorta sisteminin parçası olsanız bile bir yıl yaptırmamanız durumunda deneyimlenen bir afette kayıp ve zararların karşılanması TARSİM'den destek alamamanız anlamına gelmektedir. Diğer taraftan her yıl düzenli ödemeler yaparak gelirden kullanmak zorunda kalınması, artan afetlerle birlikte sigorta poliçelerine yapılan ödemelerdeki artış gibi gelişmelerle sermaye piyasası küçük üreticinin gelirine el koymaktadır. Dolayısıyla sistem risk ve uyumu iç içe geçmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Küçük üreticiden bazıları “ucuz/uygun/indirimli fiyatta gübre, ilaç gibi zirai malzemeler alabilmek”, “paraları olmadığı durumlarda veresiye alışveriş yapabilmek”, “tarım malzemeleri satın alabilmek”, “Tarım Kredi'nin kredi imkanlarından yararlanabilmek”, “düşük faiz indirimlerinden faydalanabilmek”, “üretilen ürünlerin satılması”, “bilgi/danışmanlık hizmeti almak” amacıyla Tarım Kredi Kooperatiflerine kayıtlı olduklarını dile getirmiştir:

“Orada zirai alışverişin her şeyi var. Seranın kullanabileceği her şey var. Bunun bize faydası alacağımızı alıyoruz 1 ay sonra ödemeye varıyoruz” (K6-E-46-Kum)

“Mesela şu an çekilen plastik örtüden tutun, gübre ilaç temin ediyoruz oradan. Yani oradan malzemeyi de temin ediyoruz. Belli bir kısma kadar nakit ihtiyacımızı da karşılıyor. Mesela kooperatiften gübreyi 150 liraya alıyorsak, o gübre açık piyasada 200-250 lira. Kooperatifin belli bir kar oranı var. 100 liraya aldığını 150 liraya satıyor bana. Ama dışarda serbest piyasada öyle değil” (K8-E-30-Kum).

Serbest piyasada birçok zirai ilaç bayisi vardır. Hatta zirai ilaç bayilerinin azlığı ya da çokluğu olmak üzere zirai ürünlerin fiyatlarını etkilemektedir. Bazı katılımcılar zirai ürünlerin fiyatlarında bir tutarlılık olmadığını, nakit para ile ya da veresiye alışveriş yapma durumuna göre bu fiyatların daha da artabildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Tarım Kredi Kooperatifleri fiyat istikrarı konusunda daha tutarlı bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bu özelliğiyle girdiler hususunda üreticiyi kısmen koruyan bir mekanizma olarak görülebilir. Ancak son yıllarda Tarım Kredi Kooperatifi'ne yönelik memnuniyetsizliklerin olduğu, eskisi kadar avantajlı olmadığı bilgisi paylaşılmıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin eskisi kadar avantajının kalmadığı da paylaşılan bilgiler arasındadır. Daha önce piyasada satılan bir ürün ile Tarım Kredi

Kooperatifleri arasında satılan bir ürün arasında epey fiyat farklılığı olduğunu şu an ise çok fazla farklılığın olmadığını hatta fiyatların aynı olduğunu, pahalı olduğunu aktarmaktadır:

“Tarım kredi eskilerden yaptırdık öyle kaldı. O zamanlar avantajlıydı ama şimdi kalmadı avantajı. Enflasyon zamanında 100 liralık ürün 200 liraya çıkardı. Tarım kredide 100 liraya satılmaya devam ederdi. Şimdi o da ticarethane oldu. Fiyatlar burada nasılsa orda da aynı” (K18-E-42-Kum). Örtüaltı üreticisi Tarım Kredi Kooperatifleri’nin eskiye kıyasla bir avantaj sağlamadığını ifade ederken aslında neoliberal tarım politikalarının ulusal tarım politikalarında yer bulmasının küçük üreticiyi nasıl etkilediğine dikkat çekmektedir. “Küçük üreticinin tarım sektöründeki en büyük sorunlarından birisi finansman desteği ise bunun için de tarımsal destekleme politikalarına ve devlet müdahalesine ihtiyaç vardır” (Civan, 2021, s.126-127) ancak tarımı destekleme yönündeki politik anlayış 1980 politikalarıyla birlikte terk edildiği (Pamuk, 2009) düşünüldüğünde küçük üretici artık kendi başına ve serbest piyasa ile mücadele etmek zorundadır.

Tarım kredi kooperatiflerinin bir diğer özelliği ise üreticinin toptancı hali pazarına gitmeden üretilen ürünün Tarım Kredi kooperatifi tarafından satın alınmasıdır. Bu sayede çiftçi komisyoncu tarafından alınan yüksek komisyon ücretlerinden muaf olmuş durumdadır. Başka bir ifade ile Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından alınan komisyon ücreti toptancı hali piyasasında alınandan daha düşüktür. Bu da bazı üreticiler için Tarım Kredi Kooperatiflerini cazip hale getirmektedir:

“Tarım Krediden gübre alıyoruz. Ödeme kolaylığı sağlıyorlar. Vade var. Bilgi eksikliği falan olursa sorduğumuzda yardımcı oluyorlar. Bir de geçen yıl domateste falan alım yaptılar. Yani komisyon %2 olaraktan ürünlerimizi satın aldılar. Parayı da 21 gün sonra hesabınıza yatırdılar. Ama bunun için üye olmanız gerekiyor. Üye olduğunuz için verebiliyorsunuz zaten. Geçen yıl öyle bir ayrıcalık yaptılar yani” (K2-E-25-Kum)

Her bir çiftçi Tarım Kredi Kooperatifine ürün ver(e)memektedir. Çünkü Tarım Kredi Kooperatifi sınırlı tonda ürün almaktadır. Böylece üretilen ürünlerin kalanları toptancı haline satılmak zorundadır. Üreticilerin her birinin bu imkandan faydalanamadığı hatta katılımcılardan sadece birkaçının Tarım Kredi Kooperatifi’ne ürün verdiklerini ortaya çıkmıştır. Bu durumda üretilen ürünün

pazarlanması esnasında küçük üreticiler arasında eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Söz konusu eşitsizlik kimilerinin kazancını arttırırken kimilerinin azaltmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerini cazip kılan etkenlerden bir diğeri ise Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi imkanlarıdır. Bazı üreticiler Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi imkanlarından faydalandıklarını ve bu yüzden kayıt yaptırdıklarını ifade etmektedir. Söz konusu kredi imkanlarından faydalanabilmek için TARSİM'in zorunluluğu dile getirilmektedir.

“Tarım Krediden kredi kullandığımız için mecburen TARSİM yaptırıyoruz. 10 yıldır var. Gübre ilaç için ve nakit ihtiyaç için kullandığımız krediler var” (K47-E-61-Fin)

Kredi ihtiyacı olmanın ötesinde Katılımcı 5'in belirttiğine göre tarım malzemelerinin faizlerinin düşürülmesi noktasında da TARSİM şartı ortaya çıkmaktadır:

“Tarım krediye de naylon, hortumumuz oradan aldığımızda ürünlerin faizleri düşürüyorlar ama bunun için de TARSİM üyeliği zorunlu kılıyorlar” (K5-E-45-Kum)

O halde Tarım Kredi Kooperatifleri de tıpkı banka sektöründe olduğu gibi çiftçi ile TARSİM arasında aracılık yapmaktadır. Başka bir ifadeyle TARSİM'e dönük bilginin yayılmasında ve çiftçinin TARSİM kaydı olmasında önemli kanallardan birisi olduğu görülmektedir.

TARSİM'le ilişkili kurumlardan bir diğeri de İlçe Tarım Müdürlükleri'dir. Bir kişinin TARSİM yaptırabilmesi için öncelikle aktif bir şekilde tarımla uğraşması gerekmektedir. Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması ve üretim yaptığına dair Çifti Kayıt Sistemi'nde kayıtlı olması gerekmektedir. Bu üç özelliğin birleştiği nokta ise İlçe Tarım Müdürlükleri'dir.

Katılımcılardan bazıları TARSİM uygulamasını İlçe Tarım Müdürlükleri'nden öğrendikten sonra sigorta yaptırmaya başladığını belirtmiştir: *“Portakalları sigorta yaptırıyoruz. 10 yıldır oldu ben yaptırıldı”* Nerden öğrendin sigortayı? *“Sanırım ilçe tarımdan öğrendik”* (K39-E-60-Fin) aktarımlarıyla tarım sigortasına dair bilginin kamu biriminden edildiğini ifade etmiştir.

Bu çalışmada çıkan sonuçlardan birisi bankalar, sigorta(cılar), kamu kurum kuruluşlarının birçoğu, Tarım Kredi Kooperatifleri gibi birçok kurum ile TARSİM arasında bazen doğrudan bazen de dolaylı yönde ilişki vardır. Neoliberal sermaye

Finike ve Kumluca'daki küçük üreticisinin sahasına nüfuz etmiş durumda ve küçük üretici ise ilgili sermayenin tahakkümlerine rıza gösterir duruma getirilmiştir.

3.3.5 Kırılganlığın Azaltılmasında TARSİM'in İşlevselliği/ İşlevsizliği

TARSİM'in bir yandan iklim risklerine karşı uyum içerdiği diğer taraftan da mevcut risklere karşı kırılganlıkları arttırdığını söyleyebilirim. Katılımcıların bazılarının ifadelerinde TARSİM'e karşı güven kaybı olduğu görülürken TARSİM'in mevcut şartlarının ağır olduğu yönünde eleştirel de yer almaktadır. TARSİM'e yönelik başka bir eleştiri ise TARSİM'in diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kurduğu ilişkilerdir.

TARSİM ve diğer kurumlar arasındaki ilişki çiftçileri birbirine bağımlı bir döngünün içerisine sokmaktadır. Aslına bakıldığında her sistem kendini koruma çabasındadır. Yani merkez ülkeler sermaye birikimini arttırmak için çeşitli alanlar yaratmaktadır. Bu döngü ise üreticiyi birçok anlamda zorlamaktadır. Özellikle de ekonomik bağlamda zorlayıcı ve mecburi bir ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Fakat çiftçinin zorlanması yanında sistemin işleyişine dair tutumlarında eleştirel yaklaşımlar görülmesine yol açmıştır. Üst üste üç yıl boyunca hortumdan etkilenen Katılımcı 20, toplamda 20 dekar örtüaltı üretim alanına sahipken 2017, 2018 ve 2019 yıllarında üst üste deneyimlediği hortumlardan zarar görmüştür ve örtüaltı üretim alanlarının 18 dönümünü kaybetmiştir. Şu an sadece 2 dönümlük bir örtüaltı üretim alanı kalan katılımcı çiftçiliğe devam etmediğini, örtüaltı üretim alanlarını tekrardan kurdurmadığını, bunun yerine toprağını kiraladığını ve bundan sonra serbest çalışarak işlerini yürüteceğini belirtmiştir.

Katılımcının TARSİM'in işleyişine dair düşünceleri ise,

“TARSİM'e kayıt yaptırman için seni Ziraat Odası'na kaydı zorunlu tutuyor. Tarım İlçe'ye kayıt olacaksın diyor TARSİM. Tarım İlçeyi doğal afetlerde gördüm. TARSİM'e 2017'den beri kayıt yaptırıyorum. Sebebi ise hortum ama tüm yerlerimize yaptırıyoruz zaten. Seralarımızdan biri güncele göre (TARSİM kriterlerine uyduğundan bahsetmektedir) diğer yerlere sigorta yapmıyorlar. 2017-2018 yıllarından önce bizden şunları istiyordu TARSİM: kenarı beton olacak yani İspanyol seraları gibi olacak. Yangın sigortası, deprem sigortası yapacağız diyip bize bir hesap çıkarıyorlar!... Halci 1, ilaççı 2, Fideci 3, bir de TARSİM için çalışmamız gerekiyor bizim. Çünkü tüm kazancımız bunlara gidecek. Deblet adamlarından birinin dediği bir şey vardı: “o zaman sigorta yaptırırsanız! E

tamam da bu adamdan deprem, yangın sigortasını neden istemişler! Sonra TARSİM'in kriterleri değişti. Şu an 2 dönümlük yeri TARSİMletebiliyoruz” (K20-E-34-Kum) şeklinde TARSİM ve diğer kurumlar arasındaki zorunlu ilişkiyi eleştirmiştir. Ayrıca çiftçinin giderleri hususunda sıkıntılar yaşadıkları anlaşılırken bunun yanında TARSİM için de ek bir giderin olduğu vurgulanmaktadır. Aslında çiftçi sigortanın yanında girdi fiyatlarından ve halcilere/komisyoncuların kestiği ücretlerden de memnun değildir. Dolayısıyla çiftçiler maddi kazancı olsa da olmasa da sabit giderlere ödeme yapmak zorunda bırakılmaktadır. Bu da çiftçinin varsa birikimini kaybetmesine yoksa da borçlanarak üretime devam etmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan hükümet yetkililerinin sigorta yaptırsalarmış ifadesi, neoliberal tarım politikalarının bir başka yansıması olan sigorta anlayışının hükümet tarafından vatandaşa kabul ettirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Söz konusu ifadede dikkat çeken bir diğer nokta ise siyasilerin söylemleri olmuştur. Aslında sigorta yaptırmayı devletin kendisi teşvik etmektedir. Bu durumda sigorta şirketleri devletin desteğini alarak çiftçileri sürece dahil etmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında devlet ve özel şirketleri arasındaki güç birliği iklim değişikliğine karşı yeni bir pazarın oluşmasına imkan sağlamaktadır. Afet risklerine karşı kendini korumak isteyen küçük üretici tarım sigortası yaptırmaktadır. Sigorta anlayışı da iklim değişikliğine uyum adı altında atılan bir adımdır. Oysa ki iklim değişikliğine uyumdaki sigorta anlayışı neoliberal politikaların bir başka görünümüdür. Afet risklerinden korunmak isteyen küçük üretici sigorta yaptırmakla sermayenin yeni pazarına bağlanmaktadır.

Onun dışında katılımcı, politikacıların sigorta yaptırma hususundaki söylemlerine karşılık eleştirel bir yaklaşımla sistemin prosedürlerinin aşırı ve zorlayıcı olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun yerine *“Yardım etmek çözüm değil. Sistemi değiştirmek mesele. Tarsim bana kalkıp da benim seradan para almak için bir sürü önüme zorluk çıkarmasın. Sistemi değiştirsin. Bizim devam etmememizdeki en büyük nedenlerden biri bu”* (K20-E-34-Kum) diyerek problemin sigorta yaptırmamak değil sigorta yaptırmak isteseler bile öne sürülen prosedürlerin ağırlığından dolayı yaptıramadıkları, hatta sorunlara çözüm getirilmediği için de üretimden vazgeçtiğini dile getirmiştir.

İklim değişikliğinin etkileriyle mücadelede devlet kadar çiftçinin de mevcut işleyişi yani TARSİM'i içselleştirdiği görülmüştür. Oysa ki sistem risk olarak gördüğü alanların şartlarını ağırlaştırmakta ya da TARSİM'li olmayı engellediği

durumlar ortaya çıkmaktadır. Ancak buradaki temel sorun TARSİM prosedürlerinin şartlarına yönelik eleştiriler gibi görünse de asıl sorun iklim değişikliğinin risklerine karşılık köklü ve kalıcı çözümlerin üretilmemesidir.

Geçmiş yıllarda sel deneyimi yaşayan katılımcılardan biri sel deneyimi sonrasındaki yılda TARSİM yaptırmak için başvuruya gittiğinde yaşadığı bir sorunu dile getirmiştir:

“TARSİM ilk çıktığında ben buraya yaptırдыm. Ertesi sene bir sel girdi seraya yine yaptırmaya vardım. Oo biz yapmayız orayı dediler. Yani sel ağzı olduğu için yapmıyorlar. Adam kendini garantiye alıyor. Sigorta kendilerine zarar verecek şeyleri yapmıyor. Mesela doludan zarar görmez kimse diye yaptı. Bu sene de Allah öyle bir dolu verdi ki yani şimdi işin altından nasıl kalkarlar bilinmiyor. Şimdi sebze yi kaçta aldın, bilmem ne yaptın gibi sorular soruyorlar. Sana ne sen sadece altındaki sebze ye sigorta yaptıysan 1 yılda ne kazanır bu sebze 50 bin lira. 50 bin lira üzerinden ücretini öde sen bu adama. Gerisini niye karıştırıyorsun ki! Yani adam bir daha sigorta yaptırmaz mı? Yaptırmaz!” (K6-E-46-Kum) diyen katılımcı TARSİM’in kendi sistemini korumaya yönelik tutumunu eleştirmiştir. Söz konusu durum ya da benzer durumların yaşanmasının TARSİM yaptırılmamasının önünü açacağını ileri sürmüştür. Bu durumda küçük üreticinin iklim değişikliğinin etkilerine karşı güvence olarak gördüğü sistemin güvence kapsamı dışında kalmasına yol açmıştır. Aslında artan afetler ve etkileri karşısında ne yapacağını bilemeyen küçük üretici, sigorta sistemini önemli bir korunma aracı olarak görse de buradaki asıl sorun etkili bir iklim değişikliği politikasının olmamasıdır. Ya da başka bir ifadeyle merkez ülkelerin çevre ve yarı çevre üzerinde kurduğu ekonomik, siyasi ve kültürel hegemonik anlayış değişmeden etkili ve sürdürülebilir bir iklim politikası gerçekleştirilmesi mümkün müdür sorusu tartışılabilir.

Günümüzde TARSİM’de afet risk bölgesi olarak belirlenen kırmızı alanlar vardır. Bu alanlar özellikle iklim risklerine karşılık kırmızı bölge yani risk bölgesi olarak kayıtlara geçmektedir:

“Mesela sigorta yaptırdınız yerinize. O sene hasar oldu. Tarsim %10’unu ödemiyor. Diyelim ki diğer yıl da oldu. o zaman %20’sini ödemiyor. 3. Sene de oldu %30’unu ödemiyor. 3 sene hasar gördüğünde 4. Senede sigorta yapmıyor. Surprim bir diye bir yer var. Oraya tehlikeli bölge diye bir rakam uyguluyor. Normalde 2000 lira tutuyorsa oraya daha yüksek bir rakam ekliyor surprim diye. Afetli bölge, riskli bölge. Buraya ona göre katkı alın anlamında. Benim anladığım öyle” (K48-E-70-

Kum) ifadelerini aktaran Finikeli bahçe bitkisi üreticisi afetlerde arttıkça ve afetten etkilenme söz konusu oldukça sigortanın koruyucu mekanizma olduğu özelliğinin kaybolduğuna dikkat çekmektedir. Afetlerin şiddeti arttıkça ve tekrarladıkça bu alanların kırmızı alan olarak belirlenmesi mümkündür. Bu durum afet riski olarak belirlenen bölgelerin sigorta poliçelerine çıkarılan meblağının yükseltilmesi ya da bölgenin sigorta kapsamı dışında bırakılması anlamına gelmektedir. Aslında sigorta sistemi kendi aleyhine dönebilecek risklerin önlemini almaktadır. Sigorta yaptırılan alanın sürekli afetle karşı karşıya kalması, sürekli zarara uğraması demek sigortanın havuzunda biriken paranın kullanılması hatta tükenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenden sistem kendisini koruyabilmek, kârını sabit tutabilmek ya da arttırabilmek için çözümü ücretleri arttırarak ya da kırmızı bölge ilan ederek bulmaya çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle kırmızı bölgeler sermayenin krizle karşılaşmaması adına üretilen ve iklim risklerine karşı sermayeyi korumayı amaçlarken diğer taraftan uluslararası kuruluşların iklim değişikliğine uyum sağlama araçlarından biri olan sigorta sisteminin kırılganlığını gözler önüne sermektedir.

Finike ve Kumluca'nın bataklık alanlarının doldurulması ya da doğal yollarla dolması sonucunda verimli tarım alanları haline gelmiştir. Tarihsel süreçte de tarımsal faaliyetler başlamıştır. Ancak üretim alanlarının doldurulması devam etmiştir. Bazı katılımcıların ifade ettiği gibi zamanla üretim alanlarının toprakları yükseltilmiştir. Örneğin yan yana üretim yapan iki çiftçiden birisinin üretim alanı yüksek diğerinin alçakta kalmışsa şiddetli bir yağmurda, dere ya da kanal kenarına yakın yerlerdeki alçak alanların su altında kalmasına yol açtığı bilgisi verilmiştir. Çiftçi sorunla mücadele için ise üretim yaptığı toprağın üstünü doldurmaya çalışmıştır. Bu durum üreticinin kendi çabalarıyla yürütmeye çalıştığı bir mücadele iken çiftçinin sigorta sistemine dahil olmasıyla birlikte sorunlar sigorta sistemine aktarılmaya çalışılmıştır. Aslında TARSİM risk olarak gördüğü fiziki yapının değiştirilmesini kriter olarak belirlerken çiftçi bunun kendileri için ek bir gider olmasından rahatsızlık duymaktadır.

Katılımcıların bazılarının ifadelerinde TARSİM şartlarının geçmiş yıllar içinde değiştiği ve bu sayede daha ulaşılabilir bir sistem olduğu yer almaktadır. Fakat söz konusu kriterlerin birçoğunun hala olduğu ve bu yüzden de TARSİM yaptırmanın güç olduğu bilgisi de varılan sonuçlardan birisidir.

Katılımcıların bazılarının ise sigorta sistemine, sigortacılara, hatta experlere karşı güven kaybı olduğu ortaya çıkmıştır. Sigorta poliçeleri her yıl düzenlenmektedir. Poliçenin içeriğinde hangi durumların ne şekilde korunacağı, hangi zararların karşılanacağı gibi birçok husus yer almaktadır. Şayet üretimin başlaması, bitmesi, afetin olduğu dönem (sezon başı-ortası-sonu) gibi birçok kriterler afet sonrası zararın ne kadarının nasıl karşılanacağını etkilemektedir.

TARSİM’li olan, olmayı düşünen ya da olmayı düşünmeyenlerin bazılarında afet deneyimi sonrasında TARSİM’in gerekli desteği sağlamadığı, onların söylemleriyle “sözleşmede” (poliçede) yer alan şartların yerine getirilmediği, gelen experlerin zarar tespiti hususunda çiftçiye koruyucu değil daha çok sigorta sistemini koruyucu kararlar verdiği, poliçede verilen rakamlar ile çiftçiye verilen rakamların uyuşmadığı, taraflı adımların atıldığı yönünde ifadeler ortaya çıkmıştır:

“Yani exper maliyeti ne kadar düşük gösterirse o kadar az para verecekler bize. Geri kalan para da kendilerine kalacak. Bana mesela 162 bin lira fideye para ödeyeceğiz diyor yani sade fideye, sezon sonuna kadar. El 2,5 liradan verirken ben 4 liradan hesaplattım mesela. Noldu el 2 lira para verirken ben 3 lira para verdim sigortaya. Yani pahalı para verdim. Yani fidem iyi olsun diye. Noldu şimdi zarar çektik, daha gelen giden yok. Şimdi mesela bana ne yazacakları belli değil. Şimdi diyorlar ki benim fidemi bana yazarlarken fidemi dikimden söküme kadar sigortalı gösteriyorlar. Öyle söylüyorlar ama mesela bizim komşuya exper gelmiş. Fide parasını veririz. Çünkü henüz toplamaya başlamamışsınız diyorlar. Oysaki anlaşmada öyle değil. Nasıl olacak ne olacak belli değil işte” (K5-E-45-Kum) diyen katılımcı 19 Aralık 2020 tarihinde bölgede gerçekleşen dolu afetinden etkilenmiştir. Örtüaltı üreticisinin ifadesinde de yer aldığı gibi sigorta poliçesini hesaplatırken içerisine diktiği ürünün piyasa değerini yüksek tutmuştur. Bu yüzden de ödediği poliçe ücreti yüksek bir meblağ olarak belirlenmiştir. Buradaki amaç afet yaşanması durumunda poliçede belirlenen fiyat miktarını alabilmektir. Ancak katılımcı görüşmenin yapıldığı zamanda afeti daha yeni deneyimlemesine ve henüz experlerin tespiti olmamasına rağmen anlaşılmaktadır ki konu hakkında endişeleri söz konusudur. Bu endişeyi etkileyen etmenlerin başında afetin üzerinden bir hafta gibi bir süre geçmesine karşın experlerin gelmemesi, bir diğeri ise kendisi gibi afettede olan komşusunun experler ile gerçekleştirdiği görüşmedir. Bu durumda

TARSİM'e yönelik güven kaybı sadece deneyim değil üretim yapan diğer çiftçilerin deneyimleriyle ortaya çıkabilmektedir.

Başka birisi: *“Mesela geçen sene üzerinin naylonuna TARSİM kırk bin liralık sigortasını yaptırdığımda bana otuz altı bin lira para veriyordu. Bu sene arasındaki farkı arttırmışlar. Kırk bin liralık yine sigorta yaptırdım ben. Bu sene %25ine düşüyorlar otuz bin liraya geliyorum. Otuz binden de yine bir şeyler düşüyorlar yirmi dört-yirmi beş bin lira para alıyorum ben zarar olduğunda. Yani afet arttıkça devlet de muafiyet adı altında sigorta kapsamında bir şeyleri düşürüyor yani. Aynı araba sigortası gibi. Gittikçe indirimleri düşürüyor her sene hortum geçince. Aradaki o verdiği paraları düşürüyor sigortanın bize verecek olduğu. Mecbur ne yapacak halk da ne zamana kadar yaptırabilecek!”* (K7-E-30-Kum) hortum sonrasında TARSİM'den beklediği parayı almadığını, TARSİM'in giderlerinin düşmesinin ardından eline geçen paranın miktarının düştüğünü belirtmektedir. Genel çerçevede poliçede yer alan ücret ile çiftçinin eline geçen net ücretin aynı olmaması üreticinin TARSİM'i sorgulamasını daha da arttırmaktadır.

Üreticinin TARSİM hususunda sorguladığı bir diğer husus ise kayıp ve zararların karşılanması hususunda TARSİM'le yaşadıkları deneyimlerdir.

“Önceden portakal ve elmaya yaptırıyorduk bu sene sadece elmayı yaptırдық. Elma geçen yıl don aldığı için o da. Haaaa! Geçen senelerde afetlerden dolayı portakal ve elmayı yaptırmıştım ama fazla bir şey olduğunda Tarsim ödemiyor. Bu oldu, don almadı, şu olmadı diye zora sokturdukları için yaptırmıyorum” (K42-E-59-Fin) diyen katılımcı TARSİM'li olmasının nedeninin şiddetli soğuğa bağlı don afetinin olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Buna rağmen TARSİM'in gerekli desteği sağlamadığına vurgu yapmıştır. Burada katılımcının beklentisi ile sistemin sunduğu destekler çakışmaktadır. Aslında 1980 sonrası sermaye ile el sıkışan küçük üretici, sermayenin kendi çıkarlarını koruma yönündeki mekanizmaları karşısında eşitsizlik yaşamaktadır. Ancak asıl sorulması gereken katılımcının TARSİM hakkındaki bilgisi nedir? (Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2006a)'ta hangi risklerin TARSİM tarafından teminat altına alınacağı belirtilmiştir. Hatta belirtilen risklerin yanında isteğe bağlı ek paketler yer almaktadır. Eğer katılımcımız don paketi satın alarak TARSİM'li olduysa ve deneyimlediği afet isteğe bağlı risk paketi kapsamında olan ek don paketinde yer alan risklerden birisiyse bu durumda TARSİM desteğinden

faydalanamamaktadır. O halde TARSİM'in hangi risklere karşı koruduğu, hangi riskler için ek ödemeler yapıldığı bilgisi önemlidir.

“Mesela adamın yeri hazine yeri. Bu yüzden sigorta yaptıramıyor. Hisseli yer var. Beş kişi anlaşıyor bu adam sigorta yaptıramıyor. Tapusu olmayana sigorta yapmıyorlar. Biz her yıl sigorta yaptırıyoruz, ÇKS kaydımızı yaptırдық. Sigortacıya gittik başvurduk. Afet oldu içinin sebzesini sen bana bildirmedi diyor sigortacı”. Bildirmek mi durumundasınız? “Ne bileyim şimdi öyle bir kanun çıkarıyorlar. Şimdi ben arabayı sigorta yaptırıyorum arabanın içindeki koltuğu da mı sigorta yaptıracağız! Her sene tesisin sigortası yapılıyor. Normalde Kasımın 15'inde bitiyor bizim sigortamız ama biz yine yaptırдық eylülün 15 i gibi. Sigorta bana bitki için değil demirin için yaptım diyor” (K29-E-54-Fin) diyen bir katılımcının benzer bilgi eksikliği yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Oysa ki çiftçinin bilginin ne kadarına sahip olup olmadığı ya da bilginin ne kadarının çiftçiye verilip verilmediğinin tartışılmasının yanı sıra afetler arttıkça TARSİM'in şartlarının değiştiği görülmektedir.

TARSİM hususundaki bilgi eksikliği çiftçinin sisteme olan güvensizliğini perçinlemektedir. Bu güvensizliğe TARSİM'in afetlerin etkileriyle birlikte değişen şartları eklendiğinde çiftçi ve üretici arasındaki kopukluk daha da artmaktadır.

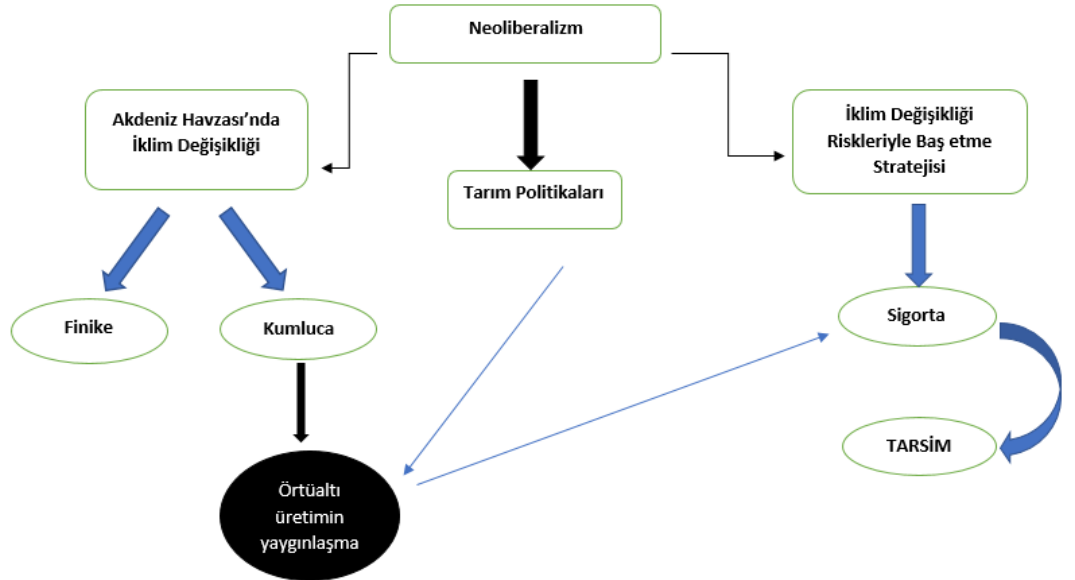
TARSİM'in resmi sitesinde birçok bilgi yer almaktadır. 22 Haziran 2021 tarihinde TARSİM Antalya Bölge Sorumlusu ile yapılan görüşmede TARSİM'e dair bilginin ayrıntılı bir şekilde web sitesinde yer aldığı bilgisi verilmiştir. Ayrıca sözleşmenin çiftçi ve sigorta şirketi arasında imzalandığını da eklemiştir. Fakat resmi sitede gerekli bilgiler verilmiş olsa da TARSİMLi olan çiftçinin ince detaylar yani ürünün ekildiği/dikildiği andan toplanma anına, ürünün sona ermesi, tüm bu aşamalarda TARSİM'in kendisini ne kadar koruduğu yönünde bilgi sahibi olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Burada karşımıza iki sonuç çıkmaktadır. Bunlardan birincisi çiftçinin sigorta poliçesinde ya da TARSİM'in resmi web sitesinde yer alan bilgileri okumadığı ya da okusa da yeterli bilgiyi edinemediği; ikincisi sigorta şirketlerinin çiftçiye yeterli bilgilendirmediği ya da sigorta şirketi tarafından verilen bilginin çiftçi tarafından anlaşılmadığıdır. Oysa ki temel mesele bilgi eksikliği değildir. Sigorta sistemi, hazırladığı sözleşmelerde her bir kayıp ve riski en ince ayrıntısına kadar gözetmektedir ve bunu sürekli güncellemektedir. Burada amaç mevcut sistemin mali açıdan sürdürülebilmesi, kar durumunun artışta tutulmasıdır. Çiftçi cebinden çıkan parayı düşünmekte, sigorta sistemi cebine girecek paranın

hesabını yapmaktadır. Bu durumda çiftçi ve sigorta sistemi arasındaki sorun afetlerle mücadelenin ötesine geçmektedir.

Sonuç olarak ulusal ve uluslararası politikanın gündeminde olan sigorta anlayışı iklim değişikliğine uyum politikası olarak değerlendirilebilir mi sorusunun sorgulanması gerekmektedir. Bu bölümün içindeki alıntılar dikkate aldığımızda Kumluca ve Finike'deki hortum vb. afetlere karşı küçük üreticinin kırılganlığını azaltacak etkili bir mekanizma yoktur. Her bir afettede kendi imkankarıyla özellikle de borçlanma yöntemiyle mücadele etmeye çalıştığı afetler karşısında bu sorunlarla uzun vadede mücadele edebilir mi belki evet ama bu gerek bölgeye göç eden gerekse yerli olanların hızla yoksullaşmasını veya gelir kaybı yaşamasına yol açar. Ayrıca sigorta anlayışı tarım sektöründe özellikle hortum deneyimi ile birlikte daha da artış gösterse de eş zamanlı olarak sorgulanmasına da neden olmuştur. Çünkü sigorcılığın planlanmasında küçük üreticinin çıkarları değil sermayenin çıkarları gözetilmekte hatta bu sistemle birlikte küçük üreticinin kazancına el konmaktadır.

SONUÇ

Bu tezin temel amacı başlangıçta her ne kadar iklim değişikliği deneyimlerini keşfetme olarak belirtilmiş olsa da sahada katılımcıların zengin veri ve detaylı anlatıları ve bunların analizleri gömülü teorinin temel araştırma amacı olan kuram oluşturmayı da yeniden gözden geçirmeyi akla getirmiştir. Coffey ve Atkinson (1996)'un açıklamasından hareketle, bu çalışmada oluşturulan kodlar, alt kodlar ve temaların soyutlama aşamasında çalışmayı götürdüğü bağlamsal kuramsal çerçeve, kapitalizmin krizinden kaynaklı sistemin yayılmacı eğilimi ve bu yayılmacı eğilimin dünya sistemi üretim sürecinde devletlerin rolünün belirlenmesi ve 1970'lerden itibaren krizin aşılması için dünya sisteminde çevre ülkelerinin politik ve ekonomik yapılarının neoliberal politikaları benimseyerek koşu bandı üretim alanlarına çevrilmesi ile ilintilidir. Bu bağlamda tezin yeni bir kuram oluşturduğu söylenemez ama literatürde var olan kuramsal boyut ve ilişkilere bir katkı sunmaktadır. Şekil x1'de görüldüğü üzere, kapitalist neoliberal politikaların tarım sektöründe teşvik edilmesi, iklim değişikliği kırılganlıkların üretilmesi ve iklim değişikliği riskleriyle baş etme stratejisi olarak benimsenmesi özellikle Kumluca ve Finike'deki küçük çiftçinin üçlü maruziyet yaşamasına neden olmaktadır.

Şekil x1. Üçlü Maruziyet

Kumluca ve Finike'de örtüaltı ve bahçe bitkisi üreticilerinin son yıllarda tarımda karşılaştıkları sorunlar ve iklim değişikliğine bağlı hortumun etkileri ve

bununla baş etme stratejilerini anlatan anlatılarının analiz edilmesi sonucunda ulaşılan birinci sonuç şu şekilde ifade edilebilir: görüşmecilerin yukarıda belirtilen üç sürece ilişkin deneyimleri kırılmalıkların çeşitliliğine, çok boyutluluğuna ve bunların üretilmesinde iç içe geçmiş çoklu toplumsal, ekonomik ve politik nedenlerin olduğunun altını çizmiştir. Dolayısıyla, iklim değişikliği kırılmalıklarının nasıl deneyimlendiğini keşfetmeyi amaç edinen bu tezde, iklim değişikliği kırılmalıklarının bütüncül anlaşılabilmesi için iklim değişikliği etkilerinin bağlamsal koşullarla nasıl etkileşimde olduğu analize dahil edilmeden anlaşılabilir. Yaşanan tarımsal problem deneyim aktarımları bunu açık bir şekilde dillendirmese de 1980’den itibaren dünya siteminde yarı-çevre olarak tanımlanan Türkiye’nin çevre ülkeler, uluslararası sermayenin çıkarlarını koruyan uluslararası kurumlar tarafından teşvik edilen neo-liberal ekonomik ve siyasi politikalarını benimsemesi ile tarım sektöründe baş gösteren değişim ve dönüşümü işaret etmişlerdir. Özellikle Kumluca örtüaltı koşu bandı üretim alanına dönüşmüştür. Tarımdaki iktisadi ve politik dönüşüm, özellikle küçük üreticileri ve ülke ekonomisini yabancı sermayeye bağımlı kılmaktadır. Bir yandan ayakta durmaya çalışan üretici, diğer yandan ulusal ve uluslararası pazarda yer bulmaya çalışan üretici ve devlet, küresel güçlerin büyüme temelli politikalarının bir parçası haline geldi. Türkiye tarımında tohumculuk devletin tekelinde iken üretici kendi tohumunu ayırıp yeniden üretim yapabilmekteydi. Ancak tohumun devlet tekelinden kaldırılmasıyla birlikte tohum fiyatları serbest piyasaya teslim edildi (Tekeli, 2019: 23). Ulusal bağlamdaki bu gelişme Finike ve Kumluca’daki örtüaltı üreticisinin hızlı bir şekilde hibrit tohumlara geçmesine yol açtı. Hibrit tohumun gerekliliği olan gübre, ilaç gibi endüstriyel girdiler Finike ve Kumluca’da yer bulmaya başladı. Çalışma sürecinde aktarılan bilgiler arasında yerli tohumun birim alanda elde edilen rekoltesinin (toplam ürün) düşük olduğu ancak hibrit yani endüstriyel tohuma geçişle birlikte birim alanda elde edilen rekolte artışı yer almaktadır. Bu gelişme küçük üreticinin bir yandan kapitalist sitemin bir parçası haline gelmesini kolaylaştırmış diğer yandan tüm girdilerde dışa bağımlı olmasının önünü açmıştır. Neoliberal anlayışın özünde ekonominin sürekliliği ve sorunsuz işlemesi söz konusu olduğu düşünüldüğünde (Memiş, 2019: 30), Kumluca ve Finike’nin küçük üreticisi neoliberal sistemin ulusaşırı şirketlerinin tahakkümü altında kalmıştır (Harvey, 2015a). Bu durum ise Türk devletinin çıkardığı tohumculuk kanunu ile tescillenmiştir. Böylece yerli üretici üretimde endüstriyel

tohum kullanmaya devletin teşvikiyle başlarken daha sonra piyasanın talep ettiği ürünleri üretme ve daha fazla kazanç elde etme güdümüne girmiştir. Fakat endüstriyel tohum kullanımındaki memnuniyet günümüze doğru gelirken yerini memnuniyetsizliğe doğru bırakmaya başlamıştır. Çok sayıda çiftçi tarımdaki girdi bağımlılığı, ilaç ve gübre kullanımındaki artış, girdilerin maliyetinin yüksek olması, üretilen ürünlerin istenilen fiyatlarda satılmaması gibi sorunlardan bahsetmiştir.

Kumluca ve Finike'nin küçük üreticisi eskiye göre daha fazla haşere ve hastalıklarla mücadele etmektedir. Haşere ve hastalıkların ilaç kullanımını arttırdığı söylenirken, ilaçların toprak verimliliğini azalttığı, hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olduğu düşüncesi yaygın hale gelmiştir. Azalan ürün verimliliğinden dolayı gübre kullanımında artış olduğu, kullanılan ilaç ve gübrelerin hastalık ve haşerelere neden olduğu bunların çözümü için de tekrardan ilaca başvurulduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum çiftçinin oldukça karmaşık bir üretim süreci yaşadığını göstermektedir. Bir yandan risklere rağmen üretilmeye devam edilmektedir. Bu durumda tarımda kullanılan ilaçlar, gübreleme, bilinçsiz üretim süreci, toprağın yanlış kullanımı ve çevreye verilen zararlar cabasıdır. Ekonomik temelli ortaya konan politikalar, emeğinin karşılığını para olarak alabilmek ve daha çok ürün elde edebilmek için kendisine sunulan araç gereçleri bilinçsizce kullanan üretici, ulusal ve uluslararası ekonomik büyüme amacı güden devlet, kendi çıkarını gözetmeyi sürdürmektedir. Ancak gözden kaçan bir ayrıntı vardır. Bu alanda yapılan her yanlış uygulama ve yanlış politika iklim değişikliğinin daha da tetiklenmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, koşu bandı üretim alanına dönüşen Kumluca ve Finike'de O'Connor'ın kapitalizmin ikinci çelişki kuramı yeniden üretilmektedir diyebiliriz. Sonuç olarak, Kumluca ve Finike'de tarımla ilgili yaşanan iç içe geçmiş çeşitli kırılmalıkların kökeninde (girdi fiyatlarının yüksekliği, tohum, gübre, teknoloji vb. gibi girdilerde bağımlı hale getirilmiş olma, verimliliği artırma adına daha fazla ekolojik sorunların yaşanması ve toprak verimliliğinin kaybına neden olunması, borçluluk durumu vb. gibi) kapitalist sistemin krizi ve bu krizden çıkmak için 1970'den itibaren dünya sistemi içinde merkez ülkeler ve uluslararası kuruluşların çevre ve yarı-çevre ülkelere neo-liberal politikalarını dayatması yatmaktadır.

Katılımcıların anlatılarında neo-liberal tarım politikalarının sonucunda yaşanan değişim ve dönüşüm temelli yaşanan kırılmalıklara son zamanlarda hortum, vb. gibi küresel iklim değişikliği etkileri ile ilintili kırılmalıkların da

eklendiği vurgulanmıştır. Yine görüşmecilerin anlatılarının analizi sonucu çıkarılacak ikinci sonuç; Finike ve özellikle Kumluca'daki çiftçilerin iklim değişikliği kırılganlığının üretilmesinde küresel, ulusal ve yerel düzeyde kesişen kapitalist neo-liberal ekonomik ve politik gelişmeler rol oynamaktadır. Türkiye'nin neo-liberal politikaları benimsemeye ve uluslararası şirketler ve finans kuruluşları ile AB tarafından ihracat için yüksek değerli nakit mahsullere geçmeye teşvik edilmesi genel olarak Antalya'nın ve özel olarak Kumluca'nın örtüaltı "koşu bandına" (Schnaiberg, 1980; Schnaiberg ve Gould, 1994) dönüşmesinde rol oynayan önemli etmenlerdendir. Koşu bandı üretim kuramının iddia ettiği gibi Sermaye-devlet-çiftçi çıkarları el ele vererek Kumluca'yı büyük bir örtüaltı koşu bandı üretim alanına çevirmiştir. Seracılığın bu denli yaygınlaşması iklim değişikliği etkileri sonucunda olası risklerden oluşacak kırılganlıkların üretiminde aktif rol oynamaktadır. Sonuç olarak, Kumluca ve Finike'deki küçük üretici hem neoliberal politikaların tarımsal üretimde neden olduğu sorunlardan dolayı hem de seracılığın yaygın hale getirilmesinden dolayı iklim değişikliği temelli kırılganlıkları eşzamanlı yaşar hale gelmiştir. Mikro düzeyde eşzamanlı yaşanan bu kırılganlıklar kapitalist sistemin krizi ve krizle başatme yöntemi olarak benimsenen neo-liberal ekonomi politikaların dünya sisteminde çevre ve yarı-çevre ülkelerinde yaygınlaştırılması süreci ve süreçteki değişimler ele alınmadan anlaşılamaz.

Üçüncü sonuç, iklim değişikliği kırılganlıkları ile baş etme stratejileri anlatılarında tarım sigortası (TARSİM) Kumluca ve Finike'de görüşmecilerin benimsediği stratejilerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla mikro düzeyde benimsenen iklim değişikliği ile mücadele stratejilerinden biri olan tarım sigortası, küresel ölçekte yaygınlaştırmaya çalışılan iklim tehlikelerine karşı sigorta sistemi mantığı tarafından şekillenmektedir.

IPCC gibi uluslararası birliklerin son yıllarda uyum konusundaki önerileri arasında sigorta sistemi yer almaktadır. İklim değişikliğine uyum sağlamada önem arz eden sigorta sistemi de kapitalist sermayenin bir aracıdır. Kumluca ve Finike özelinde sigorta sistemine bakmak gerekirse bölgedeki artan hortum vb. afetler sonrasında TARSİM adlı tarım sigortası uygulaması özellikle Kumluca'da daha fazla yaygınlaşmıştır. Katılımcıların tarım sigortası yaptırma sebepleri arasında afetlere karşı kendilerini güvenceye almak olduğu görülmüştür. Aslında örtüaltı üretime uyum sağlayan Kumlucalılar sermayenin bir başka birikim aracı olan sigorta şirketinin parçası olarak küresel piyasaya olan bağımlılığını bir kez daha

kanıtlamıştır. Yerli halk, tarım sigortasını uyum olarak değil afetlerle mücadele etme stratejileri adı altında belirtmiştir. Sigorta sistemi yerli halk tarafından nasıl tanımlanırsa tanımlansın dünya sistemine bakıldığında tarım sigortası uygulamasının kendisi politik-ekonomiktir. Sigorta uygulamasının bir parçası olabilmek için çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalan küçük üreticilerin her birisi sigorta yaptıramamaktadır. Sigorta yaptırabilmede toprak sahibi olma ve “yerli olma” durumu olan yapıların önemli olduğu görülmektedir. Çünkü yerli olmak mülkiyet sahibi olmayı kuvvetlendirmektedir. Yerli olmanın başka bir özelliği ise daha fazla üretim alanına sahip olmaktır. Bu durumda yerli birinin sosyo-ekonomik gücünün daha fazla olması dikkate alındığında örtüaltı üreticisi teknik olarak donanımlı üretim alanlarına sahip olabilmektedir. TARSİM’in de temel kriterlerinden biri dayanıklı, yüksek teknoloji gerektiren tesislerin olmasıdır. Böylece küresel sermayenin küçük üreticiler arasındaki hedefleri daha büyük toprak ve tesislere sahip olanlardır. Sonuç olarak, küresel ölçekte iklim değişikliği uyum politikalarının kapsamına dahil ettirilmeye çalışılan neo-liberal iklim değişikliği sigorta politikalarının izdüşümleri Kumluca ve Finike’de gözlemlenmektedir.

Bu üç sonuçtan hareketle, bu tezin temel savı; Kumluca ve Finike’de tarımda yaşanan kırılganlıklar, iklim değişikliği sonucu oluşan kırılganlıklar ve bu kırılganlıklarla baş etmek için önerilen ve benimsenen bazı stratejiler neo-liberal politik ekonomi politikaları tarafından şekillenmektedir. 1980’lerden itibaren Finike ve Kumluca’da örtüaltı üretimi hızla yaygınlaşırken hortum başta olmak üzere şiddetli fırtınalar ve dolu afetlerinden en fazla etkilenen alanlardan birisi haline gelmiştir. Dolayısıyla neoliberal tarım politikaları örtüaltı üreticiliğinin yaygınlaşmasında etkili olurken aynı zamanda hortumun sıkça tekrarlandığı yerlerde örtüaltı üretimin yaygınlaşmasına neden olarak iklim risklerinin artışına yol açmıştır. Bu yüzden küçük tarım üreticisi iklim risklerine karşı özellikle de afetlere karşı koruma mekanizmalarından biri olan ve IPCC raporlarında uyum politikalarının önemli bir aracı olan sigorta sistemine dahil olmaya başlamıştır. Çünkü yereldeki küçük üreticide hortum vb. karşısında kendilerini koruyabilecek mekanizmanın TARSİM olduğunu düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu yöndeki eğilimde ise afet deneyimi kadar kamu ve özel kurumların etkisinin olduğu görülmüştür. Böylece küçük üretici hem neoliberal tarım politikalarının yol açtığı

risklerden hem de afetlerin neden olduğu kayıplara karşı başvurduğu tarım sigortası nedeniyle sürekli borçlanmak durumunda kalmıştır. Çünkü afet sonrası kayıp ve zararlar karşısında kırılabilirlik yaşayan çiftçi bununla mücadele etmenin yanında sigorta yaptırmak için elde ettiği kazancı tüketmekte ya da borçlanarak tarım sigortası yaptırmaktadır. Bu sayede olası bir afet karşısında üretim alanını kaybetme riski ile karşı karşıya kalırsa sigorta tarafından bu risklerin ortadan kaldırılacağı düşünülmektedir. Oysa ki neoliberalizm çiftçinin her anlamda borçlanmasına ve beraberinde yoksullaşmasına yol açmaktadır.

İklim değişikliği kırılabilirliklerini anlamak için mikro düzey deneyimleri anlamak tek başına yeterli değildir. Bunun için devlet politikaları, ekonomik ve kültürel değişimlere de bakmak gerekmektedir. Örneğin bu araştırmada tarımda karşılaştığınız en önemli sorun(lar) nedir ve bu sorunlarla nasıl mücadele ediyorsunuz sorusu sorulmasaydı iklim değişikliği kırılabilirliklerinin makro düzey yapılarla olan ilişkisi belki de bu kadar açık bir şekilde ortaya çıkmayacaktı. Bu yüzden araştırmanın verileri iklim değişikliği kaynaklı kırılabilirliklerin yerel düzeyde değil uluslararası boyamda gerçekleştiğini göstermiştir. Böylece iklim değişikliği kırılabilirlikleri, kesimsellik bağlamında iklim değişikliği deneyimi gibi araştırmalar yürütmek isteyenler makro düzeydeki ekonomik ve politik yapıların mezo ve mikro yapıları ve ilişkileri dikkate alması önerilmektedir.

Bu vaka araştırmasının bulgularından yola çıkarak iklim değişikliğine uyum konusunda bireyin, yerelin, bölgenin, ulus devletinin bir şeyler yapabilmesi için makro düzey politik ve ekonomik yapılarda kökten ve radikal değişiklikler yapılması zorunludur. Başka türlü sürdürülebilir bir uyum politikasının varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Yani iklim değişikliğine uyum sağlama sorumluluğunu yerelin kendisine yüklemek eksik ve hatalıdır. Çünkü merkez ülkeler büyüme arayışı sürdürürken çevre ve yarı çevre ülkeler iklim değişikliği risklerine maruz kalmayı sürdürecektir. İklim değişikliğinin etkilerinin özellikle çevre ve yarı çevre ülkelerde daha şiddetli yaşanacağı tahmin edilmektedir. Ancak tahmin edilen riskler ülkelere ve bölgelere göre çeşitlilik göstermesinden dolayı risklerin eşit dağılmadığını söylemek mümkündür. Örneğin risk dağılımı bağlamında Kumluca ve Finike arasında farklılıklar görülmektedir. İki ilçe arasında sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik benzerlikler olsa da 1980 sonrasında Kumluca'daki örtüaltı üretim tipindeki artış Finike'ye göre daha fazla olmuştur.

Son yıllarda deneyimlenen afetlere ve kamu kurum ve kuruluşlarından edinilen belgelere bakıldığında aynı anda deneyimlenen ya da farklı zamanlarda deneyimlenen afetlerde Kumluca'daki kayıp ve zararlar Finike'ye göre daha fazladır. İki ilçe arasındaki farklılığın kaynaklarından birisinin örtüaltı üretim sektörü olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü Kumluca'nın denize yakın kurulumu dahil bugünkü Kumluca merkez arasındaki birçok nokta ya yerleşim yeridir ya da örtüaltı üretim tesisidir. Buradaki tesis ve bina artışı ve yapıların son yıllarda meydana gelen hortumların geçiş güzergahında olması meydana gelebilecek risklerin önlenmesinde sigorta vb. araçları işlevsiz kılmaktadır. Ayrıca Kumluca koşu bandı sisteminin bir parçası olarak hem afet risklerini etkileyebilen hem de afet risklerinden etkilenen konuma gelmiştir. Böylece Kumluca kapitalizmin ikinci çelişkisinin bir örneği haline gelmiştir. Kumluca'da yaşanan ekolojik kriz sermayenin gelişmesinde ve birikim sağlamasının önünde önemli bir engel olarak durmaktadır. Bu durumda Kumluca'da iklim değişikliğinin etkilerinin yoğun bir şekilde hissedilmesinde merkez ve yarı çevre ülke ilişkisinin etkisi vardır. İklim kırılganlıkları kapitalist sistemin sermaye birikimi olan örtüaltı üretimde etkisini arttırmıştır. Dolayısıyla bu alanda meydana gelen zararlar ya da kırılma sermayenin birikimini de uzun vadede riske sokacaktır.

Kısacası, Kumluca ve Finike'deki afet kırılganlıklarının deneyimlenmesinde merkez devlet(ler) kadar ulus devletin de rolü vardır. Dünya sisteminin düzeninde merkezin büyüme istediği sürdükçe ve merkez kaynak sömürsünü gerekli gördükçe Kumluca'daki düzen değişmeyecektir. Çevre ve yarı çevredeki ülkelerin dezavantajı konumu değişmedikçe yerel düzeyde uyum politikalarının geliştirilmesi kırılganlıkları önleme adına etkili olmayacaktır. Dolayısıyla, çevre ve yarı-çevre ülkelerinde meydana gelen iklim değişikliği kırılganlıkları ile etkili mücadelenin yolu, hakim sistem haline gelmiş sömürücü ve yayılmacı kapitalist sistemin işleyişine dair köklü bir değişimden, dünya sistemi düzeni içinde merkez-çevre devletleri arasında her türlü adaletsiz olarak işleyen ilişkilerin daha adaletli hale gelmesinden ve merkez ülkelerinin tarihsel süreçte iklim değişikliğini yaratmada ve sürdürmede oynadığı rolü kabul etmesi ve iklim borcunu ödemesinden geçmektedir.

Bu araştırmada altı temel kesişim kategorisi belirlenmiştir: çalışma statüsü, mülkiyet sahipliği, cinsiyet, etnik kimlik, yerellik ve sektörel farklılık. Kesişim

kategorilerinden en önemlilerinden birisi mülkiyet sahipliği olarak ortaya çıkmıştır. Toprağın ve(ya) tesisin sahibi ya da kullanım hakkına sahip olma durumu hem iklim değişikliği kırılabilirlik deneyimlerinde hem de uyum stratejilerinde başka bir ifadeyle afetin etkileriyle baş etme stratejilerinde önemlidir. Mülkiyet sahibi kişilerin çoğunluğu erkektir. Mülkiyet durumu çoğunlukla aile sistemi üzerinden işlemekte olup hukuki olarak yerin sahibi ya da kullanım hakkına sahip olmama durumu iklim değişikliği kırılabilirliklerini etkilemektedir.

Mülkiyet sahipliği kadın ve erkek açısından ele alındığında gerek yerli gerekse farklı bölgelerden gelenlerin her birinde erkekler çoğunlukla mülkiyetin sahibidir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rol ve görev dağılımında kadınlar tarımsal üretim içinde yer alsalar bile kamusal alandaki işlerden erkekler sorumludur. O halde toprağın mülkiyet sahibi ve kullanım hakkı durumunda kadınlar aile sistemi üzerinden tanımlanmaktadır.

Kesişimsel bağlamda bir diğer önemli kategori yerelliktir. Yerellik mülkiyet sahipliği açısından önemli bir değişkendir. Mülkiyet sahibi erkekler çoğunlukla yerli erkeklerdir. Ayrıca yerli erkeklerin sahip olduğu üretim alanları daha fazladır. Bu durum onların birikim yapabilmesine, yeni üretim alanlarına yatırım yapmasına olanak sağlamaktadır. Öte taraftan başkasının toprağının kullanım hakkına sahip olan ve başkasının toprağında üretim yapanlar Kumluca ve Finike'ye yakın il ve ilçelerden göç etmiştir. Toprağın kullanım hakkına sahip olan bu erkekler mülkiyet sahibi erkeklere göre daha az toprak üzerinde üretim yapmaktadır. Bu da onların kazancının az olmasına hem de elde ettikleri kazancın bir miktarını toprak ve(ya) tesis sahibine vermelerinden dolayı yeterli birikim yapamamalarına yol açmaktadır.

Bir diğer önemli kesişim kategorisi de tarımsal sektördür. Yerli ve mülkiyet sahibi Türk erkeklerin üretim yaptıkları alanlar onların gelir durumlarını etkilemektedir. Bu da Kumluca ve Finike arasında fark yaratmaktadır. Örtütlü üretim Kumluca'da daha yaygın iken bahçe bitkisi üretim Finike'de daha fazladır. Ayrıca her iki ilçede de tarım dışı üretim alanları vardır. Dekar (da) bazında bakıldığında Kumluca'da örtütlü üretim yapan 4 kişilik bir aile ortalama 3 da örtütlü üretim alanı ile geçimini sağlayabilecekken 3 da bahçe bitkisi olan mülkiyet sahibi kişinin geçimini sağlamanın mümkün olmadığı yönünde bilgiler paylaşılmıştır. Aslında burada anlatılmak istenen dekarın fazlalığı veya azlık

durumu örtüaltı üretim ve bahçe bitkisi üretim arasında gelir farklılığını yaratmaktadır.

Bir diğer önemli kesişim kategorisi ise çalışma statüsü olmuştur. Kumluca ve Finike’de ağırlıklı olarak herkes mülkiyeti kendisine ait ya da aile bireylerinden birine ait üretim alanında ya da kullanım hakkına sahip oldukları üretim alanlarında çalışmaktadır. Bu durumda işgücü aile üyeleri arasında oluşmaktadır. Bunun dışında üretim sürecinde işin yoğunluğu, üretim alanının fazlalığı, işin tipi (örtüaltı/ bahçe bitkisi) gibi değişkenler yedek işgücüne olan talebi arttırmıştır. Böyle durumlarda mülkiyet sahibi veya mülkiyetin kullanım hakkına sahip olanlar işgücü desteği aldıklarını belirtmiştir. Kumluca’da örtüaltı üretim tipinde ağırlıklı olarak Suriyeliler çalıştırılırken aynı zamanda yerli halktan kişiler de çalıştırılmaktadır. İki arasındaki tercih faktörleri çeşitlilik göstermiştir. Fakat mülkiyet sahiplerindeki ucuz işgücü arayışı ve yerli halktan çalıştırabilecek kişilere ulaşmakta güçlük yaşamaları gibi değişkenler Suriyelilerin işgücü olmaları durumunu daha popüler kılmıştır. Finike açısından ise Kumluca’dakine benzer şekilde mülkiyet sahibi olanlardan bahçe bitkisi üretim alanı ve örtüaltı üretim alanı olmak üzere her iki üretim tipinde de yedek işgücüne ihtiyaç duyanlar vardır. Finike’nin bahçe bitkisi üretim ağırlıklı yapısı Suriyeliler başta olmak üzere farklı etnik kimlikten kişilerin bu alanda çalışması söz konusudur. Örtüaltı üretim tipinde ise işgücü olarak ağırlıklı olarak yerli kadınların çalıştırıldığı ya da çalıştırılmak istendiği bilgileri paylaşılmıştır.

Etnik kimlik kategorisi yedek işgücü olarak çalıştırılanlar olarak karşımıza çıkmıştır. Mülkiyet sahibi olmayan, geçimini işçi olarak değil de yevmiyeci/gündelikçi olarak sağlayanların iklim değişikliği kırılganlıklarını ve baş etme stratejilerinin kesişimsellik bağlamında çeşitliliği yansıtacağı düşüncesinden hareketle bu kategori dahil edilmiştir.

Mülkiyet durumu, cinsiyet, yerellik, üretim tipi ve çalışma statüsü kesişim kategorileri bu çalışmanın en temel ve birbiriyle bağlantısı daha güçlü kategoriler olmuştur. Çünkü bunların dördü arasındaki kesişim iklim değişikliği kırılganlıklarını ve iklim değişikliğine uyum sağlama veya iklim değişikliği ile baş etme stratejilerini etkilemiştir. Mülkiyet sahipliği durumu ya da mülkiyetin kendisinin olması veya kullanım hakkının kendine ait olması durumu iklim

değişikliği kırılmalıkların etkilediği ortaya çıkmıştır. Mülkiyet sahibi olan örtütlü üreticileri ya da bahçe bitkisi üreticileri mülkiyet sahibi olanların kayıp ve zararları arasında benzerlikler kadar farklılıklar çıkmıştır. Hangi alan daha fazla zarar gördü noktasında örtüaltı üretim alanlarının zarar görmesi durumu daha fazladır. Bu durumda Kumluca'daki zarar durumu özellikle de örtüaltı üretim alanlarında daha fazladır. Bu kısımda kırılmalıkların ortaya çıkışında mülkiyet alanının büyüklüğü, tamamının ya da bir kısmının zarar görmesi, ek bir gelir kaynağının olması gibi değişkenler önemlidir. Bu değişkenler sadece mülkiyeti kendisinin olanlar için değil kullanım hakkına sahip olanlar için de geçerlidir. Katılımcıların hemen hemen her birinin borçlandığı bu süreçte üretim alanlarının tamamını kaybeden üreticiler farklı kanallara ulaşmaya sağlayarak yeni baştan üretime başlamaya çalışmışlardır. Bunun için başlıca mekanizmalar aile ve yakın çevreden borç alma, banka kredisi kullanma, komisyoncudan borç alma, eldeki birikimleri kullanma şeklindedir. Afet olaylarının sıklığının artması ve kayıp ve zararların tekrarlaması yerli veya farklı illerden gelmiş üreticilerin üretime devam etmelerini güçleştirecek gibi görünmektedir. Çünkü Kumluca'da örtüaltı üreticisi kişilerin hortum vb. afet deneyimi ile birlikte üretimi bıraktıkları ve memleketlerine gittikleri bilgisi edinilmiştir.

Kumluca'daki kayıp ve zararların Finike'ye göre fazla olmasında Kumluca'daki örtüaltı üretim alanlarının yaygınlığı etkilidir. Ayrıca makro yapıların başka bir ifadeyle de merkez ülkelerin politik adımlarının Kumluca'daki afet kırılmalıklığını arttırdığı söylenebilir.

Yukarıdaki mekanizmalar bilhassa mülkiyet kendisinin olan yerli erkeklerin daha kolay ulaşabildiği kanallar olmuştur. O halde cinsiyet bağlamında erkekler arasında yerli erkek olmak ile yabancı erkek (Finike/Kumluca dışından olmak) olmak belirtilen kaynakların ulaşılabilirliği noktasında cinsiyete bağlı grup içi farklılık ortaya çıkarmıştır. Yerli erkek, yabancı erkeğe göre daha fazla üretim aracına sahip olabilmiş hem de hortum sonrası yukarıdaki kaynaklara erişimi daha kolay olmuştur.

Yukarıda anlatıldığı üzere araştırmada ortaya çıkan en önemli kesişim kategorileri toprak mülkiyet sahipliği, cinsiyet, yerellik, sektör ve çalışma statüsüdür. Toprak mülkiyet sahipliği, cinsiyet ve etnisite keşimselliğinin çeşitli kırılmalıkların ve bu kırılmalıklarla baş etme stratejileri yapısal toplumsal ve

kültürel faktörlerden kaynaklı bütünsel olarak ortaya çıkmamıştır. Çünkü Kumluca ve Finike’de toprak mülkiyet sahipleri ağırlıklı olarak yerli Türk erkeklerdir. Toprak mülkiyet sahibi Türk kadın, toprak mülkiyet sahibi Kürt veya diğer etnik gruplardan bireyler Kumluca ve Finike’de yaşamamaktadır.

Kesişim kategorilerinden olan etnik kimliğin araştırmaya dahil edilmesinde yevmiyeci statüsünde çalışan ya da yevmiyeci ihtiyacı olanların çoğunlukla çalıştırdıkları ya da tercih ettikleri kişilerin Suriyeli ya da çeşitli etnik kimlikten kişiler olmasıdır. Kumluca ve Finike’de çeşitli etnik kimliklerden mevsimlik tarım işçilerinin olması söz konusu olsa da bu kişilerin hortum vb. afet deneyimi olup olmadığı bilgisini edinmek oldukça güçtü. Ayrıca bu kişilerin tespit edilmesi, telefon ve adres bilgilerine erişmek mümkün değildi. Görüşme yapılan yerli halkın ihtiyaç duyduğu iş gücünü yevmiyeci olarak çalıştırmamasından dolayı işçi değil yevmiyeci statüsünde çalışanlara ulaşılmaya çalışıldı.

Araştırmada kesişim kategorilerine bağlı toplumsal eşitsizlik yaşanmasında Kumluca ve Finike’nin toplumsal sınıf kategorisi çok baskın çıkmıştır. Mülkiyet sahipliği ve kendi üretim alanında ya da başkasının üretim alanında çalışması ayrımıyla çalışma statüsü ya da yevmiye karşılığında çalışma şeklinde olup ekonomik temellidir. Bu yüzden belirlenen sosyal kimliklerin kesişiminin iklim değişikliği kırılabilirliğini örtüaltı, bahçe bitkisi ve tarım dışı sektör arasında grup içi ve gruplar arası farklılar ve benzerlikler oluşturduğuna yönelik analizlerin ekonomik temelli olmasına yol açmıştır. Kumluca ve Finikenin mevcut yapısı toprak sahipliği temelinde etnik çeşitlilik içermediği için toplumsal sınıf temelli bir analizin yapılmasına neden olmuştur. Tabii ki bu vaka çalışmasının bulguları ve kesişimsel kategorilerdeki sınırlılığı Türkiye’de iklim değişikliği afetlerinden etkilenen gruplara genellenemez. Türkiye’de kesişimsellik analitik yaklaşımını uygulamaya çalışan bu tez öncü çalışmalardan biridir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşanan afet deneyimleri bu kesişimsellik bakış açısıyla çalışılabilir.

Mesela Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bu kesişimsellik analitik yaklaşımı kullanılarak tarımda yaşanan kırılabilirlikler ve iklim değişikliği kırılabilirlikleri deneyiminin analizi toplumsal sınıf, etnisite kesişimsellik bağının tam olarak ortaya çıkmasına olanak verebilir mi sorusu diğer araştırmalarda cevaplanacak sorulardan biri gibi görünmektedir.

Bu tezde iklim değişikliği ve kesişimsellik ilişkisinde Walker vd. (2019)'in tanımladığı kesişimsellik analitik yaklaşımında makro düzey güç ilişkileri temelinde sadece kapitalist sistem temelli bir analiz yapılmıştır. Dolayısıyla, kapitalist sistemin ırk/etnisite ve patriarkal sistemler ile kesişimselliği analizi çeşitli sebeplerden dolayı maalesef eksik kalmıştır. Kapitalist sistemin patriarkal ve ırk temelli güç ilişkileri ile etkileşim içinde dünya genelinde nasıl yayıldığını anlatan kuramsal çerçeve benimsenerek daha sonraki çalışmalarda Türkiye'de iklim değişikliği ve afet deneyimleri çalışılabilir.

Bu araştırmada iklim değişikliği deneyiminin heterojen olduğunun ortaya çıkarılmasında, iklim değişikliği deneyiminin Türkiye'nin farklı bölgelerinde çeşitlilikler göstereceği ve iklim değişikliği deneyimlerinin sosyal kimlikler nedeniyle farklılaşabileceği kadar bu farklılıkların ortaya çıkmasında makro yapıların etkili olduğunun keşfedilmesiyle sosyolojiye disipline katkı sağlanmıştır. Araştırmanın sosyoloji disiplinine sağladığı bir diğer katkı ise iklim değişikliğine bağlı kırılganlıkların deneyimlenmesinde devlet politikaları ne kadar etkiliyse kırılganlıkların azaltılması hususundaki politikaların da o denli etkili olduğuyönündedir. Bulgular arasında iklim değişikliğinin etkilerine karşı baş etme stratejilerinin başında tarım sigortası olan TARSİM gelmektedir. Böylece küresel sermayenin sermaye biriktirme anlayışı ile yaygınlaşan örtüaltı üretim, iklim değişikliği sonrasında yaşadığı kırılganlıklara karşı sermayenin bir başka biriktirme aracı olan sigortaya bağımlı hale gelmiştir. Bu durumda küresel sermayenin hem riskleri hem de risklere karşı koruyucu mekanizmaları oluşturmasında ekonomik büyüme yer almaktadır. Ancak bunun yani iklim değişikliğinin etkilerinin şiddetlenmesi halinde ve Kumluca'daki kırılganlıkların daha da artması örtüaltı üreticiliğinin sürdürülmesinin mümkün olup olmadığının sorgulanmasına yöneliktir. Dolayısıyla afet deneyimi ve afet araştırmalarında devlet politikalarının ne kadar önemli olduğuy vurgulanarak çevre sosyolojisi alanına katkı sunulmuştur.

Bu araştırmanın önerilerinden bir diğeri ise hortum deneyimi sonrasında devlet desteğinin sağlanması yerelin politik tercihlerinde herhangi bir değişiklik yaratmış mıdır sorusuyla yeni bir çalışma yürütülebilir. İklim değişikliğiy baş etme stratejilerinden biri olarak karşımıza çıkan devlet desteğine dair birçok kişi olumsuz ifadeler kullandığı dikkate alındığında iklim değişikliğine bağlı afet

deneyimleri iktidarı, yerel partiyi destekleyen insanların politik tercihlerinde bir etki yaratmış mıdır boyutu ile bir başka çalışma başlatılabilir.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

2. Ulusal Seracılık Çalışması. (2017). Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 1-163.
- AA/DHA. (2019, 24 Ocak). Antalya’da hortum: 2 ölü, 10 yaralı. *TRT Haber*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/antalyada-hortum-2-olu-10-yarali-402433.html> (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 248-263.
- Acer, G. (2019, 29 Ocak). Alman meteorolog: Antalya’da aşırı olan hortum değil, dalgalardı. *T24*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/alman-meteorolog-antalya-da-asiri-olan-hortum-degil-dalgalardi,805994> (24 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Adejuwon, J. (2006). *Food security, climate variability and climate change in Sub Saharan West Africa* (Final Report Project No. AF 23). AIACC, Washington, DC.
- Adegoke, J., Aggarwal, P., Rüegg, M., Hansen, J., Cuellar, D., Diro, R., Shaw, R., Hellin, J. , Greatrex, H. ve Zougmore, R. (2017). Improving climate risk transfer and management for climate-smart agriculture: a review of existing examples of successful index-based insurance for scaling up. Erişim adresi: <https://www.fao.org> (07 Aralık.2022 tarihinde erişildi).
- Agrawal, A. (2008). *The role of local institutions in adaptation to climate change*. Social Dimensions of Climate Change, Social Development Department, The World Bank, Washington DC, 1-65.
- Agrawal, A. ve Perrin, N. (2008). *Climate adaptation, local institutions, and rural livelihoods*. International Forestry and Institutions Programs (IFRI Working Paper W081-6). *School of Natural Resources and Environment*, 1-17.
- Agrawala, S. (Ed.) (2005). *Bridge over troubled waters: Linking climate change and development*. Paris: OECD.
- Akalın, B. (1998). Dünya reasürans piyasalarındaki gelişmeler ve Türkiye’de reasürans tekeli uygulaması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akalın, M. (2013). Küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle oluşan doğal felaketlerin insan sağlığı üzerindeki etkileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 29-43.
- Akçaöz, H., Özçatalbaş, O., Kızılay, H. ve Turhanoğulları, Z. (2010). Dünyada tarım sigortacılığı sektörünün gelişimi ve Türkiye’de durum, sorunlar ve öneriler. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi: Şanlıurfa*, 243-250.
- Akın, G. (2006). Küresel ısınma, nedenleri ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29-43.
- Akmehmet Şekerler, S. (2017). Derinlemesine görüşme. N.Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s. 186-201). Ankara: Anı Yayıncılık.
- aksigorta.com.tr. Reasürans. Erişim adresi: <https://www.aksigorta.com.tr/yarim-merkezi/sigorta-sozlugu/reasurans> (6 Aralık 2022 tarihinde erişildi).
- Aksoy Özcan, B. (2020). Ortak mülkiyet çerçevesinde iklim değişikliği sorununun çözümünde kyoto protokolü’nün etkisi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 20(2), 169-184.

- Aktaş Çimen, Z. (2001). Antalya ili Kumluca ilçesindeki sera üreticilerinin pazarlama sorunları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 1*, 1-14.
- Al, H. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemleri akademik yazım kuralları*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Amacher, J.K., Koenig, R. ve Kitchen, B. (2000). Salinity and plant tolerance. *AG-SO, 3*, 1-8. Erişim adresi: https://digitalcommons.usu.edu/extension_histall/43/ (17 Ekim 2022 tarihinde erişildi).
- Amare, A. ve Simane, B. (2017). Determinants of smallholder farmers' decision to adopt adaptation options to climate change and variability in the Muger Sub basin of the Upper Blue Nile basin of Ethiopia. *Agriculture & Food Security, 6(1)*, 1-20. doi:10.1186/s40066-017-0144-2
- antbirlik.com.tr/. Antbirlik tarihçe, antbirlik kuruluş hikayesi. Erişim adresi: <http://www.antbirlik.com.tr/index.php/kurumsal/tarihce/> (09 Aralık 2021 tarihinde erişildi)
- Arabacı, H., Kılıç, G., Erkan, M.A., Çetin, S., Odabaşı, E., Güser, Y., Çamalan, G., Soydam, M., Kocaman, İ., Akgündüz, A.S., Ayvı, H. ve Eren, O. (2017). *Meteorolojik karakterli doğal afetler 2016 yılı değerlendirme raporu*. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/kitaplar/dogalafet-2016.pdf> (03.05.2019 tarihinde erişildi).
- Ardıç, H. (2005). 1994 ve 2001 yılı ekonomik krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bilançosunda yarattığı hareketlerin incelenmesi. (Yayımlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi). TCMB, Ankara.
- Arı, F. A. (2006). Türkiye’de tarımın ekonomideki yeri ve güncel sorunları. *Çalışma ve Toplum Yayınları, 9*, 61-81.
- Arora-Jonsson, S. (2011). Virtue and vulnerability: Discourses on women, gender and climate change. *Global Environmental Change, 21(2)*, 744–751.
- Arslan, A. ve Şengül, M. (2021). Topraktan kopan küçük köylülerin kentte tutunam çabası açısından mevsimlik tarım işçiliği Şanlıurfa örneği üzerinde bir inceleme. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 2*, 1233-1262.
- Aslan, M. ve Boz, İ. (2005). Doğrudan gelir desteğinin tarımsal amaçlı kullanımını etkileyen faktörler. *Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(2)*, 61-70.
- Atılğan, A., Coşkan, A., Saltuk, B. ve Erkan, M. (2007). Antalya yöresindeki seralarda kimyasal ve organik gübre kullanım düzeyleri ve olası çevre etkileri. *Ekoloji Dergisi, 15(62)*, 37-47.
- Avcılar, S.B. (2003). Asya tipi üretim tarzı’na veda. *Bilig, 24(1)*, 1-28.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2014). Immanuel Wallerstein’in dünya sistemi, jeopolitik ve jeokültür kuramı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 31*, 97-110.
- Aydın, Z. (2010). Neo-liberal transformation of Turkish agriculture. *Journal of Agrarian Change, 10(2)*, 149–187.
- Aysu, A. (2009). Piyasa ve küçük köylülük. *Mülkiye Dergisi, XXXIII (262)*, 223-235.
- Bakıoğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). *Ankara’daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri: göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Sosyoloji Derneği Yayını, No: 25. ISBN: 978-975-98503-6-4
- Balaban, O. (2012). Climate change and cities: A review on the impact and policy responses. *METU, JFA, 29(1)*, 21-44.

- Barrucand, M. G., Giraldo, V. C. ve Canziani, P. O. (2017). Climate change and its impacts: perception and adaptation in rural areas of Manizales, Colombia. *Climate and Development*, 9(5), 415-427. doi:10.1080/17565529.2016.1167661 10.1080/17565529.2016.1167661
- Bastin, J.-F., Clark, E., Elliott, T., Hart, S., van den Hoogen, J., Hordijk, I., Ma, H.,... ve Crowther, T. W. (2019). Understanding climate change from a global analysis of city analogues. *PLOS ONE*, 14(7), 1-13. e0217592. doi:10.1371/journal.pone.0217592
- Batan, M. ve Toprak, Z. F. (2015). Küresel iklim değişikliğinin olumlu etkileri ve bu etkilerin iklim değişikliğine uyum kapsamında değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 6(2), 93-102.
- Beck, U. (1992a). *Risk Society towards a new modernity*. Translated: Marx Ritter. London: Sage Publication.
- Beck, U. (1992b). From industrial society to the risk society: questions of survival social structure and ecological enlightenment. *Theory Culture Society*, 9, 97-123.
- Beck, U. (1997). *The reinvention of politics: rethinking modernity in the global social order*. Translated: Marx Ritter. UK & USA: Polity Press.
- Beck, U. (2002). The terrorist threat world risk society revisite. *Theory, Culture & Society*, 19(4), 39-55. <https://doi.org/10.1177/02632764020190040>
- Beck, U. (2009). *World at risk*. Translated: Ciaran Cronin. UK & USA: Polity Press.
- Bebbington, A. (1999). Capitals and capabilities: A framework for analyzing peasant viability, rural livelihoods and poverty. *World Development*, 27(12), 2021-2044. doi:10.1016/s0305-750x(99)00104-7
- Bedirhanoğlu, P. (2019). Finansallaşma, yeni sınıfsal çelişkiler ve devletin dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 1, 371-388.
- Belay, D., ve Fekadu, G. (2021). Influence of social capital in adopting climate change adaptation strategies: empirical evidence from rural areas of Ambo district in Ethiopia. *Climate and Development*, 1-12. doi:10.1080/17565529.2020.186274
- Berrang-Ford, L., Ford, J. D., ve Paterson, J. (2011). Are we adapting to climate change?. *Global Environmental Change*, 21(1), 25-33. doi:10.1016/j.gloenvcha.2010.09.012
- Bilim, Y. (2007). Görüşme tekniği ve araştırmalarda kullanımı. A. Yüksel, B. Mil ve Y. Bilim (Ed.), *Nitel araştırma: neden, nasıl, niçin?* (s. 27-42). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Birgili, B. (2017). Temellendirilmiş kuram. N.Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s. 105-118). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bitkisel Ürün Sigortası. (2021). Devlet destekli bitkisel ürün sigortası genel şartlar. Erişim adresi: https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=6D7415BE31795E0576A7CE18FEDB4F2E60277696H1HJQE1QH0VMV169CW17062015 (12 Eylül 2021 tarihinde erişildi)
- bku.tarimorman.gov.tr. Domates güvesi (Tuta Absoluta) bitki zararlıları zirai mücadele teknik talimatları. *Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı*, 28-33. file:///C:/Users/akman/Downloads/Domates%20g%C3%BCvesi%20(Tuta%20absoluta).pdf (18 Ekim 2022 tarihinde erişildi).
- Bluestone, B., ve Bluestone, I. (1994). *Negotiating the future: a labor perspective on American business*. New York: Basic Books.
- Boratav, K. (1969). 1950 - 1965 döneminde tarım dışındaki emekçi gruplar açısından gelir dağılımındaki değişiklikler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 24(1), 201-229.
- Boratav, K. (2004). *Tarım yapıları ve kapitalizm*. İstanbul: İmge Yayınevi.

- Bougen, P. D. (2003). Catastrophe risk. *Economy and Society*, 32(2), 253-274. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1080/0308514032000073428>
- Bozkurt, D. (2011, 29 Kasım). Türkiye’de hortumlar artıyor mu?. *Bilim ve Teknik*, 68-71. Erişim tarihi: https://groups.google.com/forum/#!topic/merakediyorum/vtJn_2O_bho (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Bruns, C.M. (2010). Feminism and feminist therapy across generations. *Women & Therapy*, 34(1-2), 19–37.
- Bryan, D. ve Rafferty, M. (2006). *Capitalism with derivatives: A political economy of financial derivatives, capital and class*. London: Palgrave Macmillan.
- Bryan, D., Martin, R. ve Rafferty, M. (2009). Financialization and Marx: giving labor and capital a financial makeover. *Review of Radical Political Economics*, 41(4), 458–472.
- Bulduklu, Y. (2019). Eleştirel çalışmalarda nitel araştırma yöntemi olarak gömülü teori. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Büke, A. (2019). İklim değişikliği ve kapitalist tarım-gıda sistemi. *Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, 52-55. Erişim adresi: https://www.academia.edu/40592038/%C4%B0klim_De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi_ve_Kapitalist_Tar%C4%B1m_G%C4%B1da_Sistemi (26 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Cameron, E. S. (2012). Securing Indigenous politics: A critique of the vulnerability and adaptation approach to the human dimensions of climate change in the Canadian Arctic. *Global Environmental Change*, 22(1), 103–114. doi:10.1016/j.gloenvcha.2011.11.004
- Cannon, T., ve Müller-Mahn, D. (2010). Vulnerability, resilience and development discourses in context of climate change. *Natural Hazards*, 55(3), 621–635. doi:10.1007/s11069-010-94994
- Cannon, T., Twigg, J. ve Rowell, J. (2003). *Social vulnerability, sustainable livelihoods and disasters* (Report to DFID). London: Department for International Development.
- Chandler, D. (2014). Beyond neoliberalism: Resilience, the new art of governing complexity. *Resilience*, 2, 47-63. doi:10.1080/21693293.2013.878544
- Chang, J., Wu, X., Wang, Y., Meyerson, A.L., Gu, B., Min, Y., Xue, H.,... ve Ge, Y. (2013). Does growing vegetables in plastic greenhouses enhance regional ecosystem services beyond the food supply? *Frontiers in Ecology and the Environment*, 11(1), 43- 49.
- Cho, S., Crenshaw, K. W., ve McCall, L. (2013). Toward a field of intersectionality studies: theory, applications, and praxis. *Journal of Women in Culture and Society*, 38(4), 785–810.
- Civan, O. (2021). Tarım sektörünün finansmanında kooperatiflerin rolü: tarım kredi kooperatifleri örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Coffey, A. ve Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data: complementary research strategies*. London: Sage Publication.
- Cohen, M. G. (2017). *Climate change and gender in rich countries work, public policy and action*. Londra: Routledge.
- Collier, S. J. (2008). Enacting catastrophe: preparedness, insurance, budgetary rationalization. *Economy and Society*, 37(2), 224-250. DOI:10.1080/03085140801933280
- Collins, P. H. (1998). It’s all in the family: intersections of gender, race, and nation. *Hypatia*, 13(3), 62–82. doi:10.1111/j.1527-2001.1998.tb01370.x
- Collins, P. H. ve Chepp, V. (2013). Intersectionality. *Oxford Handbooks Online*, 1-34. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199751457.013.0002

- Collins, P. H. (2015). Intersectionality's definitional dilemmas. *Annual Review of Sociology*, 41(1), 1-20. doi:10.1146/annurev-soc-073014-112142
- Collins, P.H. ve Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Malden: Polity Press.
- Creese, G., Frisby, W. (Ed.). (2011). *Feminist community research: case studies and methodologies*. Vancouver: UBC Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine. *Feminist Theory and Antiracist Politics University of Chicago Legal Forum*, 8, 139-167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev. S.B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev. S.B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Curran, D. (2017). The treadmill of production and the positional economy of consumption. *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 54(1), 28-47. doi:10.1111/cars.12137
- Çanakçı, M. ve Akıncı, İ. (2009). Antalya ili sera sebze yetiştiriciliğinde uygulanan tarımsal işlemler ve insan işgücü kullanımı. *Tarım Makinaları Bilim Dergisi*, 5(2), 193-202.
- Çelik, S., Bacanlı, H. ve Görgeç, H. (2008). Küresel iklim değişikliği ve insan sağlığına etkileri. *Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü*, 1(1), 1-31.
- Çelik, Z. (2012). Neoliberalizmin Kısa Tarihi. *İdealkent*, 7, 186-193. ISSN: 1307-9905.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2011). *İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı 2011-2023*. İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı 2011-2023, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara. SBN: 978-605-393-096-9.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2012). *Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı*. İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı 2011-2023, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 1-90, Ankara.
- Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliği. (2014, 27 Mayıs). *Resmî Gazete* (29012). Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/201405275.htm#:~:text=MADDE%20%20%2E2%80%93%20\(1\)%20Bu,Kay%C4%B1t%20Sistemi%20ile%20ba%C4%9F1%C%20B1%20sistemlere](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/201405275.htm#:~:text=MADDE%20%20%2E2%80%93%20(1)%20Bu,Kay%C4%B1t%20Sistemi%20ile%20ba%C4%9F1%C%20B1%20sistemlere) (12 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Çörtük, O. (2006). Türkiye-IMF ilişkileri ve ilişkilerin hesap bazında işleyişi. (Yayımlanmamış Uzmanlık Yeterlik Tezi). TCMB, Ankara.
- Davey, Lynn. (2009). The application of case study evaluations. (Çev. T. Gökçek). *Elementary Education Online*, 8(2), 1-3.
- Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: a sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory*, 1, 67-85.
- Davoudi, S. (2016). Resilience and governmentality of unknowns. M. Bevir (Ed.), *Governmentality after neoliberalism* (s. 152-170). London: Routledge.
- Dean, M. (1998). Risk, calculable and incalculable. *Soziale Welt*, 49, 25-42.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1990-1994). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler 1990-1994*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.

- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S. ve Brown, C. (2009). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289–300. doi:10.1002/sd.417
- Deressa, T. T., Hassan, R. M., Ringler, C., Alemu, T., ve Yesuf, M. (2008). *Analysis of the determinants of farmers' choice of adaptation methods and perceptions of climate change in the Nile Basin of Ethiopia*. Washington: International Food Policy Research Institute.
- Dernek, Z. (2006). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze tarımsal gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Diktaş Yerli, G. ve Oktik, N. (2022). Türkiye’de tarım politikaları ve kırsal yoksulluk. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59(9), 268-282.
- Dinler, T., Yaltrık, A., Çetin, B., Özkan, B., Gülçubuk, B., Sürmeli, E., Ekmen, E., Saner, G.,...ve Kıymaz, T. (2016). Tarımda risk yönetimi ve tarım sigortaları. Erişim tarihi: <https://www.researchgate.net/publication/295704056> (18 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Djoudi, H., Locatelli, B., Vaast, C., Asher, K., Brockhaus, M., ve Basnett Sijapati, B. (2016). Beyond dichotomies: gender and intersecting inequalities in climate change studies. *Ambio*, 45(3), 248–262.
- Dlugolecki, A.F, Hanaki, K., Huang, Y.J., Magadza, C.H.D., Olivier, J.G.J., Parikh, J., Peries, T.H.R., Skea, J. ve Yoshino, M. (1996). Human Settlements in a Changing Climate: Impacts and Adaptation. R.T. Watson vd. (Ed). *Climate Change 1995: impacts, adaptations and mitigation of climate change: scientific-technical analyses. Contribution of Working Group II to the Second Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (s.403-436). Cambridge University Press.
- DOĞAKA. (2015). *TR63 bölgesi seracılık (örtüaltı bitki yetiştiriciliği) sektör raporu 2015*. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 1-59.
- Doğan, S. (2002). Dünya tarım ürünleri ticaretinin liberalleşmesine yönelik düzenlemelerin Türk tarımına yansımaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 1-19.
- Doğan, T., Çakmak, E. G. ve Hilmioğlu, B. (2017). Atık sektörü sera gazı emisyonlarının hesaplanması ve atık yönetimi uygulamalarının emisyon azaltımı üzerine etkilerinin belirlenmesi. *VII. Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu. 1-3 Kasım 2017, Antalya*, 129-140.
- Dölek, İ. (2016). Türkiye’de doğal afetler. *Türkiye'nin fiziki coğrafyası*, 311-364.
- Duff, P. (2007). *Case Study Research in Applied Linguistics*. Londra: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dumenil, G. ve Levy, D. (2004). *Capital Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution*. Harvard University Press.
- Dunlap, R. E. ve Brulle, R.J. (2015). *Climate change and society: Sociological perspectives*. Published to Oxford Scholarship Online DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199356102.001.0001
- Eakin, H. (2005). Institutional change, climate risk, and rural vulnerability: Cases from Central Mexico. *World Development*, 33(11), 1923–1938. doi:10.1016/j.worlddev.2005.06.005
- Eğri, T. (2014). 2000 Sonrası Türk tarım politikalarından dönüşüm ve çiftçi algısı: Kırklareli örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 89-104.
- Elçin, S. ve Eğilmez, M. (2019, 26 Ocak). Antalya’da şiddetli yağış ve hortum nedeniyle zor anlar yaşanıyor. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/antalyada-siddetli-yagis-ve-hortum-nedeniyle-zor-anlar-yasaniyor/1375391> (24 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Elliott, R. (2018). The sociology of climate change as a sociology of loss. *European Journal of Sociology*, 3, 301-337.

- Engürülü, B., Ünal, M. ve Özevren, Ş. (2014). Tarımda iklim değişikliği ve aile çiftçiliği. *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu, 30-31 Ekim 2014, Ankara*, 93-98.
- Ensor, J. E., Wennström, P., Bhattarai, A., Nightingale, A. J., Eriksen, S., ve Sillmann, J. (2019). Asking the right questions in adaptation research and practice: Seeing beyond climate impacts in rural Nepal. *Environmental Science & Policy*, 94, 227–236. doi:10.1016/j.envsci.2019.01.013
- Epstein, G.A. (2005). *Financialization and the World Economy*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Erbay, R. (2013). Ekonomik kalkınmada tarımın rolü: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 1-16.
- Erdinç, Z. (1999). Küreselleşmenin istihdama etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 111-120.
- Erdölek Kozal, Ö. (2020). Wallerstein ve Dünya-Sistem Yaklaşımı: Bir Yeniden Değerlendirme. *Ekonomi-tek*, 9(2), 101-127.
- Ergin, D.Y. (1994). Örnekleme türleri. *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 91-102.
- Ericson, R. ve Doyle, A. (2004a). Catastrophe risk, insurance and terrorism. *Economy and Society*, 33, 135-173.
- Ericson, R. ve Doyle, A. (2004b). *Uncertain business: Risk, insurance, and the limits of knowledge*. Toronto: University of Toronto Press.
- Eriksen, C. ve Simon, G. (2017). The affluence–vulnerability interface: Intersecting scales of risk, privilege and disaster. *Environment and Planning a: Economy and Space*, 49(2), 293–313.
- Erkan, M.A., Kılıç, G., Çamalan, G., Güser, Y., Çetin, S., Odabaşı, E., Soydam, M., Akgündüz, A.S., Ayvaci, H., Eren, O. ve Arabacı, H. (2018). *Meteorolojik karakterli doğal afetler 2017 yılı değerlendirmesi*. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/kitaplar/2017MeteorolojikAfetlerDeğerlendirme.pdf> (03 Nisan.2019 tarihinde erişildi).
- Ermumcu, S. (2013). Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4(2), 58-76.
- Ersin, P. ve Bayyurt, Y. (2017). Odak grup görüşmeleri. F.N.Seggie ve Y. Bayyurt (Ed), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s. 202-218). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eryılmaz, Ç. (2016). Koşu bandı üretimi kuramının yeşil yol karşıtı yerel harekete uygulanması. *Karadeniz Araştırmaları*, 52, 119-137.
- Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal bilim paradigmaları çerçevesinde çevre sosyolojisinin kuramları ve kavramları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 159-174.
- Eryılmaz, Z. (2020). *Portakal yetiştiriciliği*. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü. Erişim tarihi: <file:///C:/Users/akman/Desktop/FinKum%202020Literat%C3%BCr/Fin/Ery%C4%B1lmaz,%202020.pdf> (11 Aralık 2021 tarihinde erişildi).
- Esmailnejad, N. (2017). Evaluation of adaptation to climate change in rural areas south of South Khorasan. *Journal of Natural Environmental Hazards*, 6(11), 85-100.
- Eştürk, Ö. ve Ören, M.C. (2014). Türkiye’de tarım politikaları ve gıda güvencesi. *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Journal of Agricultural Science*, 24(2), 193-200.
- Faber, D. ve Grossman, A. (2000). The political ecology of marxism. *Capitalism Nature Socialism*, 11(2), 71–77. doi:10.1080/10455750009358915

- Fırat, E. (2009). Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan üç büyük kriz ve sonuçlarının ekonomi-politiği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 501-524.
- Fine, B. (2012). Financialisation on the rebound?. *In Actuel Marx*, 51(1), 73-85.
- Fisher, S. (2010). Violence against women and natural disasters: findings from post-tsunami sri lanka. *Violence Against Women*, 16(8), 902–918. doi:10.1177/1077801210377649
- Fisher, D. R. (Ed.) (2015). *From the treadmill of production to ecological modernization? Applying a habermasian framework to society-environment relationships*. The Environmental State Under Pressure, 53–64. doi:10.1016/s0196-1152(02)80006-0
- Fletcher, A. J. (2018). More than women and men: a framework for gender and intersectionality research on environmental crisis and conflict. C. Fröhlich vd. (Ed), *Water security across the gender divide, water security in a new world* (s. 35-58). Cham: Springer International Publishing.
- Foster, J.B. (2001, 1 Ekim). Ecology against capitalism. *Monthly Review*. Erişim tarihi: <https://monthlyreview.org/2001/10/01/ecology-against-capitalism/> (26 Ekim 2022 tarihinde erişildi).
- Fothergill, A. ve Peek, L.A. (2004). Poverty and disasters in the United States: A review of recent sociological findings. *Natural Hazards*, 32(1), 89–110.
- Fuchs, E. (2008). Biblical feminisms: knowledge, theory and politics in the study of women in the Hebrew bible. *Biblical Interpretation*, 16(3), 205–226.
- Fussell, E. (2006, 11 Haziran). Leaving New Orleans: social stratification, networks, and hurricane evacuation. Erişim tarihi: <https://items.ssrc.org/understanding-katrina/leaving-new-orleans-social-stratification-networks-and-hurricane-evacuation/> (17 Mart 2020 tarihinde erişildi).
- Fylling, I. ve Melboe, L. (2019). Culturalisation, homogenisation, assimilation? Intersectional perspectives on the life experiences of Sami people with disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 21(1), 89–99.
- G7. (2015). *Annex to The Leaders’ Declaration G7 Summit, 7-8 June 2015*. Erişim tarihi: https://www.consilium.europa.eu/media/35255/02_2015-06-08-annex_final_clean.pdf (02 Ekim.2022 tarihinde erişildi).
- Gaard, G. (2011). Ecofeminism revisited: Rejecting essentialism and re-placing species in a material feminist environmentalism. *Feminist Formations*, 23(2), 26–53. doi:10.1353/ff.2011.0017
- Gaard, G. (2015). Ecofeminism and climate change. *Women’s Studies International Forum*, 49, 20–33. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.02.004>
- Gallin, L. (2018, 16 Kasım). *UN partners with 16 global re/insurers to develop climate risk assessment tools*. Erişim tarihi: <https://www.reinsurancene.ws/un-partners-with-16-global-re-insurers-to-develop-climate-risk-assessment-tools/> (26 Haziran 2022 tarihinde erişildi)
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: neoliberalizm, şiddet ve kurumsal siyasetin tasfiyesi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 40, 145-166.
- GEF ve UNDF. (2018). *Seventh national communication of Turkey under the UNFCCC*. Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanization, 1-265.
- Giddens, A. (2009). *The politics of climate change*. Cambridge: Polity.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2016). *Sosyoloji* (7. Edisyon). (Çev. M. Şenol). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giorgi, F., Whetton, P. H., Jones, R. G., Christensen, J. H., Mearns, L. O., Hewitson, B., von Storch, H., Francisco, R., ve Jack, C. (2001). Emerging patterns of simulated regional climatic

- changes for the 21st century due to anthropogenic forcings. *Geophysical Research Letters*, 28(17), 3317–3320. doi:10.1029/2001gl013150
- Giorgi, F. (2006). Climate change hot-spots. *Geophysical Research Letters*, 33(8), 1-4. doi:10.1029/2006gl025734
- Giorgi, F. ve Lionello, P. (2008). Climate change projections for the Mediterranean region. *Global and Planetary Change*, 63(2-3), 90–104. doi:10.1016/j.gloplacha.2007.09.0
- Godfrey, P. ve Torres, D. (2016). Introduction: locating ourselves within the Anthropocene: applying intersectionality to anthropogenic climate change. P. Godfrey ve D. Torres. (Ed.), *Systemic Crises of Global Climate Change: Intersections of Race, Class and Gender* (s.1-14). London: Routledge. Erişim adresi: <https://doi.org/10.4324/9781315737454>
- Gould, K.A., Schnaiberg, A. ve Weinberg, A.S. (1996). *Local environmental struggles citizen activism in the treadmill of production*. Cambridge University Press.
- Gould, K.A., Pellow, D.N. ve Schnaiberg, A. (2003). Interrogating the treadmill of production: everything you wanted to know about the treadmill but were afraid to ask. *Çevre ve Koşu Bandı Üretimi Sempozyumunda sunuldu*, 31.10-01.11, 2003. Wisconsin, ABD.
- Gould, K.A., Pellow, D.N. ve Schnaiberg, A. (2004). Interrogating the treadmill of production: everything you wanted to know about the treadmill but were afraid to ask. *Organization Environment*, 17(3), 296-316. DOI: 10.1177/1086026604268747
- Göngen, M.A. (2013). Küreselleşmenin ekonomik boyutu küreselleşmeyi yöneten üç ana kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 117-134.
- Güçlü, M. (2007). Selçuklulardan Cumhuriyet'e Kumluca (Antalya) bölgesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 219-250.
- Günaydın, G. (2009). Türkiye tarım politikalarında "yapısal uyum": 2000'li yıllar. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 175-221.
- Güneş, H. N. (2018). Feminist akımlarda aile. *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 142-153.
- Gürdal, A.D. ve Odabaş, Z.Y. (2014). Kadın ve miras: sosyolojik bir değerlendirme. *Folklor/Edebiyat*, 20(78), 37-50.
- Gürel, B. (2008). Türkiye'de kırdaki sınıf mücadelelerinin tarihsel gelişimi. *Devrimci Marksizm Teorik-Politik Dergi*, 6 İlkbahar-Yaz, 71-104.
- Haalboom, B.J.ve Natcher, D.C. (2012). The power and peril of "vulnerability": lending a cautious eye to community labels in climate change research. *Arctic* 65, 319–327.
- haber.sol.org.tr (2017). Finike'de şiddetli yağış ve hortum: 18 kişi yaralandı. <https://haber.sol.org.tr/toplum/finikedede-siddetli-yagis-ve-hortum-18-kisi-yaralandi-217032> (15.08.2022 tarihinde erişildi)
- Hackfort, S. ve Burchardt, H.-J. (2016). Analyzing socio-ecological transformations – a relational approach to gender and climate adaptation. *Critical Policy Studies*, 12(2), 169–186.
- Hallegatte, S., Bangalore, M., Bonzanigo, L., Fay, M., Kane, T., Narloch, U., Rozenberg, J., Treguer, D. ve Vogt-Schilb, A. (2016). *Shock waves managing the impacts of climate change on poverty*. Climate Change and Development Series, Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/22787/9781464806735.pdf?sequence=13&isAllowed=y> (02 Ekim 2022 tarihinde erişildi)
- Hancock, A.-M. (2007). Intersectionality as a normative and empirical paradigm. *Politics & Gender*, 3(2), 248-254.

- Hankivsky, O. (2014). *Intersectionality 101*. The Institute for Intersectionality Research and Policy, SFU. 1-34. Erişim tarihi: <https://www.researchgate.net/publication/279293665>
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*. (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2008). *Yeni Emperyalizm*. (Çev. H. Güldü). İstanbul: Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin mekanları eleştirel bir coğrafyaya doğru*. (Çev. U. Balaban). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015a). *Neoliberalizmin kısa tarihi*. (Çev. A. Onacak). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015b). *On yedi çelişki ve kapitalizmin sonu*. (Çev. E. Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hasar Tespit. (2017a). Kumluca İlçe Hasar Tespit Komisyonu Belgesi. Kumluca İlçe Tarım Müdürlüğü.
- Hasar Tespit. (2017b). Finike İlçe Hasar Tespit Komisyonu Raporu. Finike İlçe Tarım Müdürlüğü.
- Hasar Tespit. (2019a). Kumluca Hortum/Fırtına Afeti İlçe Hasar Tespit Komisyonu Kararı. Kumluca İlçe Tarım Müdürlüğü.
- Hasar Tespit. (2019b). Finike İlçe Hasar Tespit Komisyonu Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Ait İlçe İcmal Cetveli. Finike Kaymakamlığı.
- Heikkinen, A. M. (2021). Climate change, power, and vulnerabilities in the Peruvian Highlands. *Regional Environmental Change*, 21(3), 82, 1-14. doi:10.1007/s10113-021-01825-8
- Held, D., Fane-Hervey, A., ve Theros, M., (Ed.) (2011). *The governance of climate change. science, politics and ethics*. Cambridge: Polity.
- Hemmati, M., ve Röhr, U. (2009). Engendering the climate-change negotiations: experiences, challenges, and steps forward. *Gender & Development*, 17(1), 19-32. doi:10.1080/13552070802696870
- Hernández, M. L., Carreño, M. L. ve Castillo, L. (2018). Methodologies and tools of Risk Management: Hurricane Risk Index (HRi). *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 31, 926-937. doi:10.1016/j.ijdr.2018.08.006
- Heywood, A. (2021). *Seventh edition political ideologies seventh edition an introduction*. London: Red Globe Press.
- Hill, F.D. (2008). *Disarming the 'Bible-bashers': Claiming the bible for Australian abuse survivors*. (PhD Thesis). Melbourne College of Divinity, Melbourne, Australia.
- Holt-Giménez, E. (2015). Racism and capitalism: Dual challenges for the food movement. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 5(2), 23-25. Erişim tarihi: <http://dx.doi.org/10.5304/jafscd.2015.052.014> (4 Aralık 2022 tarihinde erişildi).
- hooks, B. (1982). *Ain't i a women black women and feminism*. London: Plute Press.
- hooks, B. (1984). *Feminist theory from margin to center*. Boston: South End Press.
- <https://antalya.ktb.gov.tr/>. *Kumluca*. 1(6), 387-422. Bölüm-İdari Yapı. Erişim adresi: <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-67486/1-cilt-pdf-formatinda.html> (03 Aralık 2022 tarihinde erişildi).
- <https://www.serada.org/> Seralarda rekor gelişim. (29 Temmuz 2019 tarihinde erişildi).

- Hughes, T.P., Baird, A.H., Bellwood, D.R., Card, M., Connolly, S.R., Folke, C., Grosberg, C., Hoegh-Guldberg, O., Jackson, J.B.C., Kleypas, J.,...ve Roughgarden, J. (2003). Climate change, human impacts, and the resilience of coral reefs. *Science*, 1, 929-933.
- Hunt, M.E. (2001). Designer theology: A feminist perspective. *Zygon*, 36(4), 737-751.
- hurriyet.com.tr/. (2017, 14 Kasım). Hortum, Antalya'nın batısını yıktı geçti. *Hürriyet*. Erişim tarihi: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/hortum-antalyanin-batisini-yikti-gecti-2-y-40644502> (15 Ağustos 2022 tarihinde erişildi).
- Ilgar, M.Z. ve Ilgar, S.C. (2013). Nitel bir araştırma deseni olarak gömülü teori (temellendirilmiş kuram). *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 197-247.
- Iniesta-Arandia, I., Ravera, F., Buechler, S., Díaz-Reviriego, I., Fernández-Giménez, M.E., Reed, M.G., Thompson-Hall, M.,... ve Wangui, E.E. (2016). A synthesis of convergent reflections, tensions and silences in linking gender and global environmental change research. *Ambio*, 45 (3), 383-393.
- InsuResilience. (2019). *Insuresilience global partnership: pro-poor principles of the InsuResilience global partnership*. Erişim adresi: <https://www.insuresilience-solutions fund.org/content/6-downloads/annex-5-pro-poor-principles.pdf> (13 Temmuz 2020 tarihinde erişildi).
- International Labour Office (ILO). (2016). *World Employment Social Outlook Transforming jobs 2016 to end poverty 2016*. Geneva: International Labour Office. ILO, 2016.pdf (02 Ekim 2022 tarihinde erişildi).
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (1990). *Climate change: the IPCC scientific assesment*. J.T. Houghton, G.J. Jenkins ve J.J. Ephraums (Ed.). Cambridge University Press.
- IPCC. (1996). *Climate change 1995: impacts, adaptations and mitigation of climate change: scientific-technical analyses*. Contribution of Working Group II to the Second Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. R.T. Watson, M.C. Zinyowera, R.H. Moss ve D.J. Dokken (Ed.). Cambridge University Press.
- IPCC. (2001). *Climate change 2001: synthesis report*. Contribution of Working Groups I, II, and III to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- IPCC. (2007a). *Climate change 2007: impacts, ddaptation and vulnerability*. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. M.L. Parry vd. (Ed.). Cambridge University Press, Cambridge, UK, 976.
- IPCC. (2007b). *Climate change 2007: synthesis report*. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri, and A. Reisinger (ed.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 104.
- IPCC. (2012). *Managing the risks of extreme events and disasters to advance climate change adaptation*. A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change [C.B. Field, V. Barros, T.F. Stocker, D. Qin, D.J. Dokken, K.L. Ebi, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, G.-K. Plattner, S.K. Allen, M. Tignor, and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK, and New York, NY, USA, 582.
- IPCC. (2013). *Climate change 2013: The physical science basis*. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (ed.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 1535.
- IPCC. (2014a). *Climate change 2014: Impacts, adaptation, and vulnerability*. Part A: Global and sectoral aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the

- Intergovernmental Panel on Climate Change [C.B. Field, V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (ed.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 1132.
- IPCC. (2014b). *Climate change 2014: Synthesis report*. Contribution of working groups I, II and III to the fifth assessment report of the intergovernmental panel on climate change [core writing team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (ed.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 151.
- IPCC. (2018). *Summary for policymakers*. In: *Global warming of 1.5°C. An IPCC special report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [V. Masson-Delmotte, P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (ed.)]. In Press.
- IPCC. (2019). Mbow, C., C. Rosenzweig, L.G. Barioni, T.G. Benton, M. Herrero, M. Krishnapillai, E. Liwenga, P. Pradhan, M.G. Rivera-Ferre, T. Sapkota, F.N. Tubiello, Y. Xu, 2019: Food Security. In: *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems* [P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (ed.)]. In press.
- IPCC. (2022, 27 Şubat). *Summary for policymakers*. IPCC-LV/Doc. 5, Rev. 2 – Acceptance of the actions taken at the Twelfth Session of the Working Group II – Working Group II contribution to the IPCC Sixth Assessment Report (AR6), Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability – Changes to the Underlying Scientific-Technical Assessment to ensure consistency with the approved.
- İHA. (2019, 26 Ocak). Antalya Valisi: 3 gündür Antalya’da 5’inci hortum vakasını yaşadık. *Haber Türk*. Erişim tarihi: <https://www.haberturk.com/antalya-valisi-3-gundur-antalyada-5inci-hortum-vakasini-yasadik-2303104> (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- İklim Haber. (2019, 28 Ocak). Hortum’un Antalya’yı vurması normal mi? *İklim Haber*. Erişim tarihi: <https://www.iklimhaber.org/hortumun-antalyayi-vurmasi-normal-mi/> (24 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- İklim Haber. (2019, 5 Şubat). Antalya’nın hortum sınavı: kent, iklim değişikliğine hazır mı? *İklim Haber*. Erişim tarihi: <https://www.iklimhaber.org/antalyanin-hortum-sinavi-kent-iklim-degisikligine-hazir-mi/> (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ve İstanbul Çevre Yönetimi Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (İSTAÇ). (2018). *İstanbul iklim değişikliği eylem planı final raporu*, ix-136. Erişim adresi: https://www.iklim.istanbul/wp-content/uploads/Final_Raporu.pdf (14 Haziran 2020 tarihinde erişildi).
- İzmir, H. (2018). Ankara’da mültecilerin sosyal dışlanma deneyimleri. A. Bakioğlu, F. Artar ve H. İzmir (Ed.), *Ankara’daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*, Sosyoloji Derneği Yayını, Ankara.
- Jacobs, F. (2018). Black feminism and radical planning: new directions for disaster planning research. *Planning Theory*, 18(1), 1-16. <https://doi.org/10.1177/147309521876>
- Janos, N. (2012). *Cities of nature: Socio-natural crisis and the production of space in New Orleans and Seattle*. eScholarship.org, Powered by the California Digital Library University of California.
- Johnson, L. (2014). Geographies of Securitized Catastrophe Risk and the Implications of Climate Change. *Economic Geography*, 90(2), 155–185. doi:10.1111/ecge.12048

- Kadioğlu, M. (2012). *Türkiye’de iklim değişikliği risk yönetimi*. Türkiye’nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını, 1-72, Ankara.
- Kahraman, A. ve Markowski, P. M. (2014). Tornado climatology of Turkey. *Monthly Weather Review*, 142(6), 2345–2352. doi:10.1175/mwr-d-13-00364.1
- Kajjser, A. ve Kronsell, A. (2014). Climate change through the lens of intersectionality. *Environmental Politics*, 23(3), 417–433.
- Kamber, R., Kapur, B. ve Tekin, S. (2007). Kurak alanlarda iklim değişiminin tarımsal üretim yönünden değerlendirilmesi (ICCAP Projesi). S. Kalaycı ve M. E. Aydın (Ed.), *Uluslararası küresel iklim değişikliği ve çevresel etkileri konferansı bildiriler kitabı*, 18-20 Ekim, Konya.
- Kandlikar, M., ve Sagar, A. (1999). Climate change research and analysis in India: An integrated assessment of a South–north divide. *Global Environmental Change*, 9(2), 119–138.
- Kang, N. (2005). The centrality of gender justice in prophetic Christianity and the mission of the church reconsidered. *International Review of Mission*, 94(373), 278–289.
- Kang, M.G. (2007). *Innovative agricultural insurance products and schemes*. Agricultural Management, Marketing and Finance Occasional Paper, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
- Karaman, Z.T. (2019). İklim değişikliğine bağlı doğal afetlerin tarımsal faaliyetlere etkileri, toplumsal farkındalık analizi. A. Mengi ve D. İşçioğlu (Ed), *Kırsal kalkınma ve kooperatifçilik* (s. 299-325). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kasapoğlu, A. (1992). Sosyolojide birlik sağlama. *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Araştırma Dergisi*, 14, 201-218.
- kasaydinhaber.com (2017, 17 Kasım,). Finike’deki hortum felaketini yaşıyanlar anlattı. Erişim adresi: <http://www.kasaydinhaber.com/roportaj/finike-deki-hortum-felaketini-yasayanlar-anlatti-h2883.html> (15 Ağustos 2022 tarihinde erişildi).
- Archer, E.R.M., Caceras, D., Downing, T.E., Elmqvist, T., Eriksen, S., Folke, C., Han, G., Iyengar, K.,... ve Ziervogel, G. (2005). Vulnerable peoples and places. R. Hassan vd. (Ed.), *Ecosystems and human well-being: current state and trends dindings of the condition and trends working group* (s. 146-162). Washington, U.S.: Island Press.
- Kaya, Y. (2018a). İklim değişikliğine karşı kentsel kırılgnalık: İstanbul için bir değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry*, 11(2), 219-257.
- Kaya, G. (2018b). Tekel dönemi ve sonrasının tütün ekicisi ailelere etkilere (Adıyaman merkez köyleri örneği). *Social Sciences Studies Journal*, 4(19), 2271-2280.
- Kaya, T. (2005). Immanuel Wallerstein’in toplumsal değişim kuramı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı, İstanbul.
- Kayran, M. ve Metintaş, M.Y. (2021). Türkiye’nin tarım politikaları (1918-1938). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 115-131.
- Kazgan, G. (1999). *1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme*, 75 Yıldan Köyden Şehirlere. İstanbul: Tarih Vakfı, 1999, 31.
- Kesbiç, C. Y., Baldemir, E. ve Doğan, S. (2005). Rekabet gücü ölçümü ve önemi: Türk tarım sektörü için bir analiz. *İstanbul Üniversitesi, VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, İstanbul, 1, 20.
- Keskinkılıç, K. ve Alemdar, T. (2013). Tarım sigortacılığı; dünya ve Türkiye’deki uygulamaların değerlendirilmesi. *Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 29(3), 114-123.

- Keyder, Ç. (1993). *Türkiye’de tarımda küçük meta üretiminin oluşumu. bilanço’s 98: 75 yılda köylerden şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, 163-172.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2018). *Bildiğimiz tarımın sonu küresel iktidar ve köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Klinenberg, Eric. (2015). *Heat wave: A social autopsy of disaster in chicago*. University of Chicago Press, second edition.
- Koç, M. (2016). Ortak akli aramak. Erişim tarihi: <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/sizdenBize/Mustafa.Koc.Ortak.Akli.Aramak.pdf> (02.11.2021 tarihinde erişildi)
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk Üniversitesi Dergileri*, 4(3), 21-28.
- Konak, N. (2009). Koşu bandı üretim teorisi ve ekolojik modernleşme teorisi arasındaki temel tartışmalar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 12(1-2), 469-488.
- Konak, N. (2010). Çevre sosyolojisi: Kavramsal ve teorik gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 271-283.
- Korkmaz, M. (2009). Kumluca (Antalya) ilçesi tarım coğrafyası. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Isparta.
- Koşar, A. ve Kasapoğlu, A. (2021). Effects of the COVID -19 pandemic on the elderly: a grounded theory study from Turkey. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 8(1), 252-266. DOI:10.14738/assrj.81.9613
- Kotschi, J. (2015, 24 Haziran). Mineral gübreler: küresel açlığı bitirmeye dair boş vaatler. Erişim tarihi: <https://tr.boell.org/tr/2015/06/24/mineral-gubreler-kuresel-acligi-bitirmeye-dair-bos-vaatler> (29 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Kotz, D.M. (2008). Financialization and neoliberalism. G. Teeple ve S. McBride (Ed.), *Relations of global power: neoliberal order and disorder* (s. 1-18). Toronto: University of Toronto Press.
- Kökalan Çımrın, F. (2014). Sosyoloji ve çevre. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1007-1020.
- Köymen, O. (1999). “Cumhuriyet döneminde tarımsal yapı ve tarım politikaları”. *Bilanço ’98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1-30.
- Köymen, O. (2009). Kapitalizm ve köylülük: ağalar-üretenler-patronlar. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 25-39.
- Köymen, O. (2017). *Kapitalizm ve köylülük ağalar, üretenler, patronlar*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Kumluca Belediyesi. Erişim tarihi: <https://www.kumluca-bld.gov.tr/19/COGRAFYA.html> (05 Aralık 2021 tarihinde erişildi)
- Levy, B. S. ve Patz, J. A. (2015). Climate change, human rights, and social justice. *Annals of Global Health*, 81(3), 310-322. doi:10.1016/j.aogh.2015.08.008
- Lionello, P., Malanotte-Rizzoli, P., Boscolo, R., Alpert, P., Artale, V., Li, L., Luterbacher, J.,... ve Xoplaki, E. (2006). The Mediterranean climate: an overview of the main characteristics and issues. *Developments in Earth and Environmental Sciences*, 1–26. doi:10.1016/s1571-9197(06)80003-0
- Longo, S. B. ve Baker, J. O. (2014). Economy “Versus” environment: the influence of economic ideology and political identity on perceived threat of Eco-atastrophe. *The Sociological Quarterly*, 55(2), 341–365. doi:10.1111/tsq.12052

- Lykke, N. (2009). Non-innocent intersections of feminism and environmentalism. *Kvinder, Køn & Forskning*, (3-4), 37-44 <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i3-4.27970>
- Lynch, M. J., Stretesky, P. B. ve Long, M. A. (2018). The Treadmill of Production and the Treadmill of Law: Propositions for Analyzing Law, Ecological Disorganization and Crime. *Capitalism Nature Socialism*, 1–16. doi:10.1080/10455752.2018.1545241
- m.bianet.org/ (2019, 16 Temmuz). Pestisit kullanımının son 10 yılda %57 arttı ve Antalya başı çekiyor. *İstanbul: BİA Haber Merkezi*. Erişim tarihi: <https://m.bianet.org/bianet/tarim/210493-pestisit-kullanimi-son-10-yilda-57-artti-veantalya-basi-cekiyor> (18 Ekim 2022 tarihinde erişildi).
- MacNabb, E. ve Fletcher, B. J. (2019). Hurricanes, disasters, and food insecurity: The intersection of two social events. *Emerging Voices in Natural Hazards Research*, 121–144.
- Magdoff, F. ve Tokar, B. (2010). *Agriculture and food in crisis: conflict, resistance, and renewal*. New York: Monthly Review Press.
- Magnan, A. K., Schipper, E. L. F., Burkett, M., Bharwani, S., Burton, I., Eriksen, S., Gemenne, F.,... ve Ziervogel, G. (2016). Addressing the risk of maladaptation to climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 7(5), 646–665. doi:10.1002/wcc.409
- Mallory, C. (2010). What is ecofeminist political philosophy? Gender, nature, and the political. *Environmental Ethics*, 32, 305–322.
- Manuel, T. (2006). Envisioning the possibilities for a good life: exploring the public policy implications of intersectionality theory. *Journal of Women, Politics & Policy*, 28(3-4), 173–203. doi:10.1300/j501v28n03_08
- Mariño, Y. A., García-Peña, J. M., Vega, V. J., Verle-Rodrigues, J. C. ve Bayman, P. (2018). After the fall: did coffee plants in Puerto Rico survive the 2017 hurricanes? *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 266, 10–16. doi:10.1016/j.agee.2018.07.011
- Marx, K. (1995). *Capital*. Volume I, The Process of Production of Capital. Progress Publishers.
- Matsuda MJ. (1991). Beside my sister, facing the enemy: Legal theory out of coalition. *Stanford Law*, 43(6), 1183-1192.
- Mavi, S. (2020). Bağımlılık kuramı ve türkiye tarım politikaları. *TEAD*, 2020; 6(1), 49-64.
- Maxwell, J. A. (2018). *Nitel araştırma tasarımı etkileşimli bir yaklaşım*. (Çev. M. Çevikbaş). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mbow, C., Rosenzweig, C., Barioni, L.G., Benton, T.G., Herrero, H., Krishnapillai, M., Liwenga, E., Pradhan, P.,...ve Xu, Y. (2019). Food Security. In: *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems* [P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (ed.)]. In press.
- McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771–1800.
- Mearns, R. ve Norton, A. (Ed.) (2010). *Social dimensions of climate change: Equity and vulnerability in a warming world*. *New frontiers of social policy*. World Bank.
- Memiş, D. H. (2019). *Neoliberalizm kaskacında irak demokrasisi: irak işgali ve demokrasi teşviki*. İstanbul, HHK. Erişim tarihi: <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr&id=35DBDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=david+harvey+ve+neoliberalizm&ots=>

FbJN8Wnypz&sig=emnXyr_2CKJ99pm6zrgGcBbAuNc&redir_esc=y#v=onepage&q=da
vid%20harvey%20ve%20neoliberalizm&f=false (05 Eylül 2022 tarihinde erişildi).

- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. S. TURAN). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Meze-Hausken, E., Patt, A. ve Fritz, S. (2009). Reducing climate risk for micro-insurance providers in Africa: A case study of Ethiopia. *Global Environmental Change*, 19(1), 66–73. doi:10.1016/j.gloenvcha.2008.09.001
- Mil, B. (2007). Nitel araştırma tekniği olarak görüşme. A. Yüksel, B. Mil ve Y. Bilim (Ed.), *Nitel araştırma: neden, nasıl, niçin?* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mills, C. W. (2000). *The sociological imagination*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Miran, B. (2005). *Tarımsal yapı ve üretim*. F. Yavuz (Ed.) Türkiye’de Tarım, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Mohanty, C.T. (1984). Under western eyes: feminist scholarship and colonial discourses. *Boundary 2*, 12(3), 51-80.
- Montero, O. P. ve Batista, C. M. (2020). Social perception of coastal risk in the face of hurricanes in the southeastern region of Cuba. *Ocean & Coastal Management*, 184, 1-10. 105010. doi:10.1016/j.ocecoaman.2019.1050
- Moosa, C.S. ve Tuana, N. (2014). Mapping a research agenda concerning gender and climate change: a review of the literature. *Hypatia*, 29 (3), 677–694.
- Nash, J. C. (2008). Re-thinking intersectionality. *Feminist Review*, 89(1), 1–15.
- Nash, J.C. (2011). 'Home truths' on intersectionality. *Yale Journal of Law & Feminism*, 23(2), 445-470.
- Neuman, W. L. (2006a). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası.
- Neuman, W.L. (2006b). *Basics of social research: qualitative and quantitative approaches*. (2nd Edition). Pearson Education, Inc'.
- Newell, P. ve Paterson, M. (2010). *Climate capitalism. global warming and the transformation of the global economy*. Cambridge University Press
- Nightingale, A. J., Eriksen, S., Taylor, M., Forsyth, T., Pelling, M., Newsham, A., Boyd, E.,... ve Whitfield, S. (2019). Beyond Technical Fixes: climate solutions and the great derangement. *Climate and Development*, 1–10. doi:10.1080/17565529.2019.1624495
- O’Brien, K., Leichenko, R., Kelkar, U., Venema, H., Aandahl, G., Tompkins, H., Javed, Ak,... ve West, J. (2004). Mapping vulnerability to multiple stressors: climate change and globalization in India. *Global Environmental Change*, 14(4), 303–313
- O’Connor, J. (1988). Capitalism, nature, socialism a theoretical introduction. *Capitalism, Nature Socialism*, 1(1), 11-38. DOI: 10.1080/10455758809358356
- O’Malley, P. (2004). *Risk, uncertainty and government*. London: Glasshouse Press.
- Ojha, H. R., Ghimire, S., Pain, A., Nightingale, A., Khatri, D. B. ve Dhungana, H. (2015). Policy without politics: technocratic control of climate change adaptation policy making in Nepal. *Climate Policy*, 16(4), 415–433. doi:10.1080/14693062.2014.1003775
- Okereke, C., ve Schroeder, H. (2009). How can justice, development and climate change mitigation be reconciled for developing countries in a post-Kyoto settlement? *Climate and Development*, 1(1), 10–15. doi:10.3763/cdev.2009.0008

- Olinto, P., Beegle, K., Sobrado, C. ve Uematsu, H. (2013). *The State of the Poor: Where Are the Poor, Where is Extreme Poverty Harder to End, and what is The Current Profile of the World's Poor? Economic Premise, Poverty Reduction and Economic Management Network (PREM)*, World Bank Paper, Number 125, October. Erişim tarihi: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/311511468326955970/pdf/818010BRI0EP120Box0379844B00PUBLIC0.pdf> (02 Ekim 2022 tarihinde erişildi)
- Oliver-Smith, A. (2013). Disaster risk reduction and climate change adaptation: the view from applied anthropology. *Human Organization*, 72(4), 275-282.
- Olofsson, A., Öhman, S. ve Nygren, K. G. (2016). An intersectional risk approach for environmental sociology. *Environmental Sociology*, 2(4), 346-354
- Oral, N. (2009). Türkiye’de tarım ve gıda sektöründe yabancılaşma ve tekelleşme. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 325-343.
- Oral, N. (2015, 14 Mayıs). Neoliberalizm tarımsal yapıyı tahrip etti. Erişim tarihi: <https://m.bianet.org/bianet/tarim/164529-neoliberalizm-tarimsal-yapiyi-tahrip-etti> (Erişim tarihi: 20 Haziran.2019).
- Orkçu, Ö. F. (2019, 26 Ocak). Antalya’da yine hortum, yaralılar var. Erişim tarihi: <https://www.bik.gov.tr/antalyada-yine-hortum-yaralilar-var/> (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Osborne, N. (2013). Intersectionality and kyriarchy: A framework for approaching power and social justice in planning and climate change adaptation. *Planning Theory*, 14(2), 130-151.
- Overland, I. ve Sovacool, B. K. (2020). The misallocation of climate research funding. *Energy Research & Social Science*, 62, 1-13. 101349. doi:10.1016/j.erss.2019.101349
- Oyan, O. (2000). Tarımda doğrudan gelir desteğine hazır mıyız?. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 5(1-2), 1-8.
- Ozan, M.S. ve Önen, S.M. (2019). *Küresel iklim değişikliğinin kamu politikalarına etkisi: Türkiye’deki tarım için bir değerlendirme*. II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, Tam Metin Kitabı, ISBN 978-605-7875-34-1, 609-620.
- Özalp, B. ve Güldal, H. T. (2017). Tohum, kimyasal gübre ve ilaç kullanımı açısından mısır üreticilerinin çevre ve insan sağlığı üzerine duyarlılığı: Adana ili örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 13-24.
- Özalpman, D. (2011). Bir temellendirilmiş kuram denemesi: politik amaçla marka seçen tüketici yönetimi. *Yedi Tepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 119-135.
- Özdemir Tosun, H., Çakmak, M., Elçin, S. ve Akçan, O. (2019, 24 Ocak). Antalyada Hortum: 2 ölü, 10 yaralı. Erişim tarihi: <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/antalyada-hortum-2-olu-10-yarali-1373744#> (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Özerman, T. (2009). Tekelin özeleştirilmesi sorunu. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 292-312.
- Özkan, B., Vuruş Akçaöz, H. ve Karadeniz, C.F. (2002). Antalya ilinde turunçgil üretim maliyeti ve geliri. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-7.
- Özkan, A. (2016). Türkiye tarımında yaşanan sorunlar ve alternatif tarımsal üretim anlayışlarının değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(35), 411-430.
- Özkaya, T. (2009). Türkiye tohumculuğu ve tarım işletmelerinin tasfiyesi. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 255-274.
- Özmaden, B. (2020). Neoliberal küreselleşmenin siyasal ve felsefi boyutları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara.

- Özmutur, S. (1988). Gelirin fonksiyonel dağılımı, 1963 – 1984. *İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası*, 44(1-4), 149-185.
- Öztürk, K. (2002). Küresel iklim değişikliği ve Türkiye'ye olası etkileri. *G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 47-65.
- Öztürk, Ö. (26 Ocak, 2019). Son dakika: Antalya havalimanı'nda hortum faciası... Antalya Valisi: Zaruri olmadıkça dışarı çıkmayın. *DHA*. Erişim tarihi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/antalyada-denizde-cikan-hortum-goruntulendi-41095273>) (25 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Öztürk, Ş., Nas, F. ve İçöz, E. (2008). 24 Ocak kararları, neo-liberal politikalar ve Türkiye tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 15-32.
- Öztürk, Ş., Nas, F., Öztürk, P., Çalık, F., Özdemir, S., Kaygısız, E. ve İçöz, E. (2009). Küresel ve ulusal politikaların yerel tarım üzerindeki etkisi: Muğla Köyleri örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 157-176.
- Öztürk, Ö. ve Kart, E. (2017). Tarımda neoliberal mülksüzleştirme: tohum patentleri. *Sosyoloji Araştırma Dergisi*, 20(1), 143-175.
- Özvar, S. (2022). İklim değişikliği: etkiler ve karşılaşılan zorluklar kapsamında bir değerlendirme. *Maliye Çalışmaları Dergisi, Journal of Public Finance Studies*, 68, 81-106. <https://doi.org/10.26650/mcd2022-1169899>
- Paker, T. (2017). *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. F.N. Seggie ve Y. Bayyurt (Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Palsson, G., Szerszynski, B., Sörlin, S., Marks, J., Avril, B., Crumley, C., Hackmann, H., Hom, P., Ingram, J., Kirman, A., Buendía, M.P. ve Weehuizen, R. (2013). Reconceptualizing the “Anthropos” in the Anthropocene: Integrating the social sciences and humanities in global environmental change research. *Environmental Science & Policy*, 28, 3–13. doi:10.1016/j.envsci.2012.11.004
- Pamuk, Ş. (2009). Türkiye'de tarım ve iktisadi gelişme: 1880-2000. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 63-76.
- Parmesan, C., ve Yohe, G. (2003). A globally coherent fingerprint of climate change impacts across natural systems. *Nature*, 421(6918), 37–42. doi:10.1038/nature01286
- Peacock, W.G., Gladwin, H. ve Morrow, BH. (1997). *Hurricane andrew: ethnicity, gender and the sociology of disasters*. London: Routledge.
- Peker, A.E. ve Saltık, İ. (2020). Türkiye'de tarım sektöründen kadın-erkek ücret adaletsizliği: TRB1 Bölgesi örneği. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 129-148.
- Peterson, N. D. (2012). Developing climate adaptation: the intersection of climate research and development programmes in index insurance. *Development and Change*, 43(2), 557–584. doi:10.1111/j.1467-7660.2012.01767.x
- Polat, K. ve Dellal, İ. (2016a). İklim değişikliği ile mücadele ve uyumda tarımın rolü. *Xii. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 3, 2225-2234.
- Polat, K. ve Dellal, İ. (2016b). Ramsar alanlarda iyi tarım uygulamaları yapan üreticilerin iklim değişikliği algısı: Göksu Deltası örneği. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Prior, T., Duyck, S., Heinämäki, L., Koivurova, T. ve Stepien, A. (2013). *Addressing climate vulnerability: promoting the participatory rights of indigenous peoples and women through finnish foreign policy*. Juridica Lapponica, University of Lapland Press, Rovaniemi.

- Prior, T. L. ve Heinämäki, L. (2017). The rights and role of indigenous women in climate change regime. *Arctic Review on Law and Politics*, 8, 193-221.
- Pyles, L. ve Lewis, J. (2010). Women, intersectionality and resistance: in the context of Hurricane Katrina. S. Dasgupta, İ. Şiriner ve P.S. De. (Ed.), *Women's encounter with disaster* (s. 77-86). Frontpage Publications Ltd, London.
- Radkau, J. (2017). *Doğa ve iktidar: global bir çevre tarihi*. (Çev.N. Güder). İş kültür Yayınları
- Ravera, F., Iniesta-Arandia, I., Martín-López, B., Pascual, U. ve Bose, P. (2016). Gender perspectives in resilience, vulnerability and adaptation to global environmental change. *Ambio*, 45(3), 235-247.
- Reid, M. (2013). Disasters and social inequalities. *Sociology Compass*, 7(11), 984-997.
- Ribot, J. (2013). Vulnerability does not just fall from the sky: Toward multi-scale pro-poor climate policy. In *Handbook on climate change and human security*. Edward Elgar Publishing.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökenleri*. (Çev. I. E. Howison). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Rochette, A. (2016). Climate change is a social justice issue: the need for a gender-based analysis of mitigation and adaptation policies in Canada and Québec. *Journal of Environmental Law and Practice, Toronto*, 29, 383-410.
- Rodriguez, L.C. (2010). Gender-biased social vulnerability on disasters and intersectionality. *Women's Encounter with Disaster*. 62-75. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=cs&lr=&id=tBlzFssooovMC&oi=fnd&pg=PA62&ots=AqmiUTqADF&sig=kn2jrrfnTfMpAmSkNkZuQXh6x6E&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (5 Haziran 2020 tarihinde erişildi)
- Root, T. L., Price, J. T., Hall, K. R., Schneider, S. H., Rosenzweig, C. ve Pounds, J. A. (2003). Fingerprints of global warming on wild animals and plants. *Nature*, 421(6918), 57-60. doi:10.1038/nature01333
- Roth, F., Eriksen, C. ve Prior, T. (2017). Understanding the root causes of natural disasters. In: *Faculty of Social Sciences Papers*. 3180 Erişim adresi: <https://ro.uow.edu.au/sspapers/3180>.
- Ryder, S. S. (2017). A bridge to challenging environmental inequality: intersectionality, environmental justice and disaster vulnerability. *Social Thought and Research*, 34, 85-115.
- Sajjad, M., Lin, N., ve Chan, J. C. L. (2020). Spatial heterogeneities of current and future hurricane flood risk along the U.S. Atlantic and Gulf coasts. *Science of The Total Environment*, 713, 136704, 1-11. doi:10.1016/j.scitotenv.2020.1367
- Sarı, C. ve Günay, Ş. (2018). Kumluca'da meydana gelen doğal afetlerin yerel halk üzerine sosyo-ekonomik etkileri. *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 188-200.
- Sart, G. (2017). Gözlem. F.N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.). *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sawyer, M. (2013). What is financialization? *International Journal of Political Economy*, 42(4), 5-18. doi:10.2753/ijp0891-1916420401
- Schäfer, L. ve Water, E. (2016). *Climate risk insurance for the poor ve vulnerable: how to effectively implement the pro-poor focus of insuresilience. an analysis of good practice, literature and expert interviews*. Munich Climate Insurance Initiative (MCII), UNU-EHS Publication, November.
- Schäfer, L., Waters, E., Kreft, S. ve Zissener, M. (2016). *Making climate risk insurance work for the most vulnerable: seven guiding principles*. Munich Climate Insurance Initiative (MCII). UNU-Ehs Publication Series Policy Report, 2016, NO.1

- Scharbach, J. ve Waldram, J. B. (2016). Asking for a disaster: Being “At Risk” in the emergency evacuation of a Northern Canadian Aboriginal Community. *Human Organization*, 75(1), 59–70.
- Schnaiberg, A. and Gould, K.A. (1994). *Environment and society: the enduring conflict*. New York: St. Martin’s Press.
- Schnaiberg, A. (1980). *The environment: from surplus to scarcity*. New York: Oxford University Press.
- Schnaiberg, A., Pellow, D. N. ve Weinberg, A. (2002). The treadmill of production and the environmental state. *Research in Social Problems and Public Policy*, 10, 15-32. doi:10.1016/s0196-1152(02)80004-7
- Schnaiberg, A., Pellow, D. N. ve Weinberg, A. (2015). The treadmill of production and the environmental state. *The Environmental State Under Pressure*, 15–32. doi:10.1016/s0196-1152(02)80004-7
- Schwarze, R., Schwindt, M., Weck-Hannemann, H., Raschky, P., Zahn, F., ve Wagner, G. G. (2011). Natural hazard insurance in Europe: tailored responses to climate change are needed. *Environmental Policy and Governance*, 21(1), 14–30. doi:10.1002/eet.554
- Sen, A. (1992). Economic Liberalisation and Agriculture in India. *Social Scientist*, 20(11), 4. doi:10.2307/3517776
- Sera Sigortası. (2021). Devlet destekli sera sigortası tarife ve talimatları. Erişim tarihi: https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=6D7415BE31795E0576A7CE18FEDB4F2E60277696H1HJQE1QH0VMV169CW17062015 (12 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Sevgican, A., Tüzel, Y., Gül, A. ve Eltez, R.Z. (2000). Türkiye’de örtüaltı yetiştiriciliği. 679-707. Erişim tarihi: https://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/0192e936ba11d0a_ek.pdf (29 Temmuz 2019 tarihinde erişildi).
- Sevim, F. (2020, 21 Aralık). Göçmenler ve işçi sınıfı. Erişim adresi: <https://www.dsip.org.tr/index.php/yayinlar/109-enternasyonal-sosyalizm/1312gocmenler-ve-isci-sinifi> (15 Haziran 2022 tarihinde erişildi).
- Shiva, V. (2006). *Çalınmış hasat küresel gıda soygunu*. (Çev. A. K. Saysel). İstanbul: BGST Yayınları.
- Shiva, V. (2010). *Yeryüzü demokrasisi adalet, barış ve sürdürülebilirlik*. (Çev. A. K. Saysel, E. Gen ve O. Günay). İstanbul: BGST Yayınları.
- Shiva, V. (2012a). *Petrol değil toprak iklim krizi döneminde çevresel adalet*. (Çev. Ö. Olcay). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Shiva, V. (2012b). *İyilerin yanında*. (Çev. Ç. Ekiz). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Shiva, V. (2012c). *Tohum ve gıdanın geleceği üzerine manifestolar*. (Çev. A. Doğan). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Smit, B., Burton, I., Klein, R.J.T. ve Wandel, J. (2000). An anatomy of adaptation to climate change and variability. *Climatic Change* 45(1), 223–251.
- Smucker, T. A. ve Wisner, B. (2007). Changing household responses to drought in Tharaka, Kenya: vulnerability, persistence and challenge. *Disasters*, 32(2), 190–215. doi:10.1111/j.1467-7717.2007.01035.x .
- Sönmez, İi, Kaplan, M. ve Sönmez, S. (2008). Kimyasal gübrelerin çevre kirliliği üzerine etkileri ve çözüm önerileri. *Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Derim Dergisi*, 25(2), 24-34.
- Spence, M. (2000). Capital against nature. *Capital & Class*, 24(3), 81–110. doi:10.1177/030981680007200105.

- Stedile, J.P. (2009). Çokuluslu şirketlerin tarıma karşı saldırısı. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII(262), 99-105.
- Stern, N., Dethier, J.J., and F.H. Rogers, F.H. (2005). *Growth and empowerment making development happen*. The MIT Press, Cambridge, MA, London.
- Stern, N. (2007). *Stern Review: The economics of climate*. 1-662. Erişim tarihi: http://mudancasclimaticas.cptec.inpe.br/~rmclima/pdfs/destaques/sternreview_report_complete.pdf (29 Ekim 2022 tarihinde erişildi).
- Stretesky, P. B., Long, M. A. ve Lynch, M. J. (2013). Does environmental enforcement slow the treadmill of production? The relationship between large monetary penalties, ecological disorganization and toxic releases within offending corporations. *Journal of Crime and Justice*, 36(2), 233-247. doi:10.1080/0735648x.2012.752254.
- Suarez, P. ve Linnerooth-Bayer, J. (2010). Micro-insurance for local adaptation. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(2), 271-278. doi:10.1002/wcc.37.
- Sugden, F., Maskey, N., Clement, F., Ramesh, V., Philip, A. ve Rai, A. (2014). Agrarian stress and climate change in the Eastern Gangetic Plains: gendered vulnerability in a stratified social formation. *Global Environmental Change*, 29, 258-269. doi:10.1016/j.gloenvcha.2014.10.0
- Sultana, F. (2010). Living in hazardous waterscapes: Gendered vulnerabilities and experiences of floods and disasters. *Environmental Hazards*, 9(1), 43-53. doi:10.3763/ehaz.2010.si02
- Surminski, S., Bouwer, L.M. ve Linnerooth-Bayer, J. (2016). How insurance can support climate resilience. *Nature Climate Change*, 6, 333-334.
- Susam, N. ve Bakkal, U. (2008). Türkiye’de tarım politikalarındaki dönüşümün kamu bütçesi ve ekonomi üzerindeki etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, X(1), 327-357.
- Sümer, G. ve Polat, Y. (2016). Dünyada tarım sigortaları uygulamaları ve TARSİM. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 236-263.
- Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye’de yeni prekarya Suriyeli işgücü mü?. *Çalışma ve Toplum*, 1, 13-36.
- Şahinöz, A. (1990). Yeşil devrim ve açlık sorunu. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 233-239.
- Şahinöz, A. (1994). Uruguay Raund sonrası dünya tarım politikalarında yeni yönelimler ve Türkiye. *Türkiye Birinci Tarım Ekonomisi Kongresi*, 8-9 Eylül 1994, 290-301.
- Şahinöz, A. (2000). Tarım Reformu " Made in IMF". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 287-305.
- Şen, Ö.L., Bozkurt, D., Göktürk, O.M., Dündar, B. ve Altürk, B. (2013). Türkiye’de iklim değişikliği ve olası etkileri. *Taşkın Sempozyumu*, 29, 30. Erişim tarihi: http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2012/11/Bildiri_Omer_L_Sen_vd_2013.pdf (04 Mayıs 2019 tarihinde erişildi).
- Şen, M. (2017). Antalya İlinde Seracılık. 2. *Ulusal Seracılık Çalışması*, 24-35.
- Şenol, P. ve Yörür, N. (2006). Küreselleşme sürecinde kırsal alanda neo-liberal politikalar ve bütünsel mekansal stratejilerin gerekliliği. *Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Antalya, 930-940.
- Tahsin, E. (2001). Tarım reformu ve uluslararası antlaşmalar. *İktisat Dergisi*, 412, 75-78.
- Talu, N. (2015). *Türkiye’de iklim değişikliği siyaseti*. Ankara: Phoenix Yayınevi, Dağıtım: Siyasal Kitapevi, Ankara.

- Taluğ, C. ve Birden, B. (2014). Sürdürülebilir üretim ve tüketim. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 1(2), 78-91.
- Tan, S. (2009). Tarım reformu uygulama projesi kapsamında kırsal kalkınma projeleri: Çanakkale İli köy bazlı katılımcı yatırım programı örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(2), 51-62.
- Taner, A. C. (2011). Küresel, tropik tayfunlar, kasırgalar, fırtınalar, hortumla ile global ısınma ve küresel iklim değişikliği mekanizmaları bilimsel ilişkisi. 1-4. Erişim adresi: https://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2011/07/K%C3%BCresel-Tropik_Tayfunlar_Kas%C4%B1rgalar-F%C4%B1rt%C4%Bınalar-Hortumlar-ile-Global-Is%C4%Bınma-ve-K%C3%BCresel-%C4%B0klım-De%C4%9Fi%C5%9Fiklı%C4%9Fi-Mekanizmalar%C4%B1-Bilimsel-%C4%B0li%C5%9Fkisi.pdf (3 Kasım 2019 tarihinde erişildi).
- Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Ceyhan, V., Fidan, H. ve Özüdoğru, H. (2000). *Türkiye'de özelleştirme uygulamalarının tarım kesimine etkilerinin değerlendirilmesi*. Proje Raporu, 2000-3, Ankara. Erişim tarihi: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepg/Belgeler/Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/1997-2005%20Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/Yay%C4%B1nNo41.pdf> (20 Eylül 2022 tarihinde erişildi).
- Tarım Sigortaları Kanunu. (2005). *Resmi Gazete* (25852). Erişim tarihi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5363&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (19 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Tarım Kanunu. (2006). *Resmi Gazete* (26149). Erişim tarihi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5488.pdf> (12 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Tarım Sigortaları Havuzu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (20006a, 18 Mayıs). *Resmi Gazete* (26172). Erişim tarihi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10308&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (19 Eylül.2021 tarihinde erişildi)
- Tarım Sigortaları Uygulama Yönetmeliği (20006b, 18 Mayıs). *Resmi Gazete* (26172). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10307&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (14 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM). (2013). Tarım Sigortalarının Gelecek 10 Yılı Çalıştayı. 10-12 Nisan, 2013, Ankara.
- Tarsim Faaliyet Raporları (2019). Erişim adresi: <https://web.tarsim.gov.tr/havuz/faaliyetRaporu/2019/index.html> (13.09.2021 tarihinde erişildi)
- Tarım Sigortaları Havuzu Tarafından 2021 Yılında Kapsama Alınacak Riskler, Ürünler ve Bölgeler ile Prim Desteği Oranlarına İlişkin Karar (2020). *Resmi Gazete* (31315). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/11/20201125-10.pdf> (14.09.2021 tarihinde erişildi).
- tarsim.gov.tr/. Sera sigortası poliçeleşme süresi. Erişim tarihi: <https://www.tarsim.gov.tr/pages/insurances/sigorta-sera.jsp> (6 Aralık 2022 tarihinde erişildi).
- Tekeli, İ. (2019). Cumhuriyet dönemi boyunca kırsalın geçirdiği dönüşüm ve kırsaldan kopuş. *Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(6), 8-48
- TEMA ve WWF (Doğal Hayatı Koruma Vakfı). (2015). *İklim ve Sivil Toplum İklim Değişikliğinin Yerel Etkileri Raporu*. Erişim tarihi: http://www.tema.org.tr/folders/14966/categorialdocs/97/Yerel%20Etkiler%20Analizi_v11.pdf (4 Mayıs 2019 tarihinde erişildi).
- Teoman, Ö. (2001), Türkiye tarımında kapitalist dönüşüm tartışmalarına bir katkı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 41-60.
- Terry, G. (2009). No climate justice without gender justice: an overview of the issues. *Gender & Development*, 17(1), 5-18. doi:10.1080/13552070802696839

- Tierney, K. (2019). *Disasters: A sociological approach*. Cambridge: Polity Press.
- Tohumculuk Kanunu (20006c). *Resmi Gazete* (26340). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5553.pdf> (20 Eylül 2022 tarihinde erişildi).
- Topal, A. (2014). Meksika’da tarım politikaları ve kırsal mücadele dinamikleri. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 41 (Ağustos), 151-176.
- Topoğlu, S. (2007). Kadın istihdamında fırsat eşitsizliği toplumsal dışlanılmışlık; Türkiye-AB karşılaştırması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Turhan, Ş. (2005). Tarımda sürdürülebilirlik ve organik Tarım. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11(1), 13-24.
- Turhan, E. (2011). Karpuzlar ve insanlar hakkında: Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliğinin ve tarımdaki neoliberal dönüşümün politik ekolojisi yolunda. *Praksis*, 25, 69-86.
- Turner, B. L., Kaspersen, R. E., Matson, P. A., McCarthy, J. J., Corell, R. W., Christensen, L., ...ve Schiller, A. (2003). A framework for vulnerability analysis in sustainability science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(14), 8074–8079. doi:10.1073/pnas.1231335100
- TÜİK. (2019a). İllere göre tarım alanları. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 (23 Nisan 2020 tarihinde erişildi).
- TÜİK. (2019b). Niteliklerine göre örtüaltı tarım alanları 1995-2019. Erişim tarihi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 (14 Nisan 2020 tarihinde erişildi)
- TÜİK. (2019c). Bitkisel üretim istatistikleri. Erişim tarihi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (14 Nisan 2020 tarihinde erişildi).
- TÜİK. (2019d). İşgücü istatistikleri (2014 ve sonrası). Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> (15 Ağustos 2021 tarihinde erişildi).
- Tümtaş, H. (2007). Tarım sigortaları havuzu modeli’nin geleceği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.
- Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. (2000). *Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri*. Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), 7-24, ÇKÖK Gn. Md., Ankara.
- Türkeş, M. (2012). Türkiye’de gözlenen ve öngörülen iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-32.
- Türkeş, M., Şen, Ö.L., Kurnaz, L., Madra, Ö. ve Şahin, Ü. (2013). *İklim değişikliğinde son gelişmeler: IPCC 2013 Raporu*. İstanbul Politikalar Merkezi, 1-36.
- Türkeş, M. (2014). Kuraklık olaylarının iklim değişikliği ve çölleşme açısından önemi ve Türkiye’deki 2013-2014(?) Kuraklığının sinoptik klimatolojik/meteorolojik ve atmosferik bağlantıları. *Hidropolitik Akademi İklim Değişikliği ve Kuraklık Çalışmaları*, Ankara, 1-12.
- Türkeş, M. (2021). Türkiye’de hortumlar artıyor mu?. *EKOIQ*, 96-101. Erişim tarihi: file:///C:/Users/akman/Downloads/TrkesM.2021_TrkiyedehortumlarartiyormuSECOIQ_Mart-Nisan.pdf (20 Aralık 2022 tarihinde erişildi).
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). (2013). *Türkiye tarım sektörü raporu*. I-90. Erişim tarihi: https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/turkiye_tarim_meclisi_sektor_raporu_2013_int.pdf (8 Eylül 2019 tarihinde erişildi).
- TÜRKTÖB. (2012). Dünyada ve Türkiye’de seracılık!. Erişim tarihi: <https://www.turktob.org.tr/tr/dunyada-ve-turkiyedeseracilik/8475> (29 Temmuz 2019 tarihinde erişildi).

- Tüzel, Y., Gül, A., Daşgan, H. Y., Öztekin, G. B., Engindeniz, S., Boyacı, H. F., Ersoy, A., Tepe, A. ve Uğur, A. (2010). Örtüaltı yetiştiriciliğinin gelişimi. *Researchgate*, 1-21.
- Tüzel, Y., Gül, A., Öztekin, G. B., Engindeniz, S., Boyacı, F., Duyar, H., Cebeci, E. ve Durdu, T. (2020). Türkiye'de örtüaltı yetiştiriciliği ve yeni gelişmeler. *Türkiye Ziraat Mühendisliği IX.Teknik Kongresi, Ankara*.
- Ulbrich, U., May, W., Li, L., Lionello, P., Pinto, J. G., ve Somot, S. (2006). Chapter 8 The Mediterranean climate change under global warming. *Developments in Earth and Environmental Sciences*, 399-415. doi:10.1016/s1571-9197(06)80011-x
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2006). *United Nations framework convention on climate change: handbook*. Erişim adresi: <https://unfccc.int/resource/docs/publications/handbook.pdf> (11 Nisan 2020 tarihinde erişildi).
- UNFCCC. (2015). *United Nations framework convention on climate change: adoption of the p-Paris agreement*. Erişim adresi: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/109r01.pdf> (19 Nisan 2020 tarihinde erişildi).
- UNFCCC. (2016). *Decisions adopted by the conference of the parties*. Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015. Erişim tarihi: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/10.pdf> (22 Nisan 2020 tarihinde erişildi).
- Urry, J., 2011. *Climate change and society*. Cambridge: Polity
- Ültanır, M. S. (2019). Türkiye'de kooperatifçiliğin tarihsel seyri: Devlet inisiyatifi-kalkınma ideali. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Ankara.
- Ünal, B. (2009). Pancar tarımında dönemsel ve bölgesel tasfiye: kırsal hanelerin önemi. *Mülkiye Dergisi, XXXIII(262)*, 275-291.
- Ünver, H. A. (2017). Paris iklim anlaşmasına teorik yaklaşım: neo-neo tartışması, eko-marksizm ve yeşil kapitalizm. *Uluslararası İlişkiler*, 14(54), 3-19.
- Vickery, J. (2017). Using an intersectional approach to advance understanding of homeless persons' vulnerability to disaster. *Environmental Sociology*, 4(1), 136-147.
- Victor, D. (2015). Climate change: Embed the social sciences in climate policy. *Nature*, 520(7545), 27-29.
- Yalçın Sever, C. (2018, 14 Mart). Örtüaltı üretimde dünyada dördüncü sıradayız. Erişim adresi: <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/11/ortualti-uretiminde-dunyada-dorduncu-siradayiz> (6 Kasım 2019 tarihinde erişildi).
- Yaman Kocadağlı, A. (2012). Kalkan-Kumluca arasında kıyı alanları kullanımı ve sorunları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yavuz, F. (2005). Tarım politikası. F. Yavuz (Ed.). *Türkiye'de tarım* (s. 43-67). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Erzurum.
- Yavuz, V., Çavuş, P.C. ve Özen, C. (2015). Türkiye'de hortum vakalarının zamansal ve mekansal analizi. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/276057552_TURKIYE'DE_HORTUM_VAKALARININ_ZAMANSAL_VE_MEKANSAL_ANALIZI (24 Ekim 2019 tarihinde erişildi).
- Yazgı, F.E. ve Olhan, E. (2017). Gelişmiş ülkeler ve Türkiye'de tarım sigortası sistemlerinin karşılaştırılması. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(2), 231-239.

- Yenigül, S. B. (2017). Kırsal kalkınma politikalarında yeni yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına etkisi. *Planlama*, 27(1), 16-25. doi: 10.14744/planlama.2016.47450.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğitbaşoğlu, H. (2000). Finike ve yakın çevresinin iklim özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(1-2), 107-135.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. London: Sage Publication.
- Yin, R. K. (2017). *Durum çalışması araştırması uygulamaları*. (Çev. Prof. Dr. İ. Günbayı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Young, K. R. ve Lipton, J. K. (2006). Adaptive governance and climate change in the Tropical Highlands of Western South America. *Climatic Change*, 78(1), 63-102. doi:10.1007/s10584-006-9091-9
- Walby, S., Armstrong, J. ve Strid, S. (2012). Intersectionality: Multiple inequalities in social theory. *Sociology*, 46(2), 224-240.
- Wallerstein, I. (1993). *Jeopolitik ve Jeokültür değişmekte olan dünya-sistem üzerine denemeler*. (Çev. M. Özel). İstanbul: İz Yayıncılık
- Wallerstein, I. (2000a). *Bildiğimiz dünyanın sonu*. (Çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2000b). *İrk ulus sınıf: belirsiz kimlikler*. (Çev. N. Ökten) İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2003). *Liberalizmden sonra*. (Çev. E. Öz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya sistemleri analizi: bir giriş*. (Çev. E. Abadoğlu ve N. Ersoy). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Walker, H. M., Culham, A., Fletcher, A. J. ve Reed, M. G. (2019). Social dimensions of climate hazards in rural communities of the global North: An intersectionality framework. *Journal of Rural Studies*, 72, 1-10. doi:10.1016/j.jrurstud.2019.09.012
- Warner, K., Ranger, N., Surminski, S., Arnold, M., Linnerooth-Bayer, J., Michel-Kerjan, E., ... ve Herweijer, C. (2009). *Adaptation to climate change: Linking disaster risk reduction and insurance*. United Nations International Strategy for Disaster Reduction, Geneva.
- Weber, L. ve Hilfinger Messias, D. K. (2012). Mississippi front-line recovery work after Hurricane Katrina: An analysis of the intersections of gender, race, and class in advocacy, power relations, and health. *Social Science & Medicine*, 74(11), 1833-1841.
- web.tarsim.gov.tr/havuz/. *Tehlike Bölgeleri*. Erişim adresi: https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=6D7415BE31795E0576A7CE18FEDB4F2E1360300A4SK3MW17449P14M7HZ17062015 (26 Eylül 2021 tarihinde erişildi).
- Williams, L. (2018). Climate change, colonialism, and women's well-being in Canada: what is to be done?. *Canadian Journal of Public Health*, 109(2), 268-271. doi:10.17269/s41997-018-0031-z
- Winker, G. ve Degele, N. (2011). Intersectionality as multi-level analysis: Dealing with social inequality. *European Journal of Women's Studies*, 18(1), 51-66.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. ve Davis, L. (2003). *At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters*. Routledge.

World Food Programme (WFP) ve OXFAM Amerika (OA). (2017). *R4 Rural Resilience Initiative. Annual Report, January-December*. Erişim tarihi: <https://www.wfp.org/publications/2018-r4-rural-resilience-initiative-annual-report-2017> (02Ekim 2022 tarihinde erişildi).

EKLER

EK 1 Veri Toplama Araçları

1. “KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: ANTALYA ÖRNEĞİ” GÖRÜŞME FORMU

Görüşmenin Yapıldığı Tarih:

Görüşmenin Yapıldığı İlçe ve Mahalle:

I. BÖLÜM: DEMOGRAFİK VERİLER

1. Cinsiyeti?

Kadın.....[]1

Erkek.....[]2

2. Kaç yaşındasınız? (*YAŞ, DOĞUM YILI OLARAK DEĞİL, DOĞRUDAN YAŞ OLARAK YAZILACAKTIR..*) Yaşı:.....

3. Medeni durumunuz? (*SEÇENEKLER OKUNMAYACAK ve UYGUN OLAN TEK CEVAP İŞARETLENECEKTİR.*)

Evli, eşi ile birlikte..... []1

Evli, eşi başka yerde (Belirtiniz:..... []2

Evli, ayrı yaşıyorlar..... []3

Dul, eşi ölmüş..... []4

Boşanmış..... []5

Bekar..... []6

4. Kaç çocuğunuz var?

Kız Çocuk Sayısı:.....[]1

Erkek Çocuk Sayısı:.....[]2

Toplam Çocuk Sayısı:.....[]3

5. Hanenizde şu anda toplam kaç kişi bir arada yaşıyor?

Toplam Kişi:.....

6. Eğitim durumunuz nedir? En son hangi okulu bitirdiniz? (*SEÇENEKLER OKUNMAYACAK VE TEK CEVAP İŞARETLENECEKTİR..*)

	Kendisi	Eşi
Okur-yazar	[]1	[]1
Okur-yazar değil	[]2	[]2

İlkokul	[]3	[]3
Ortaokul	[]4	[]4
Lise ve dengi okul	[]5	[]5
Lisans	[]6	[]6
Lisansüstü	[]7	[]7

DİKKAT!!! 7. SORUYU SORU FORMUNUN EN SONUNDA SOR

7.Aşağıda sıralayacağım kimlik kategorilerinden hangisi sizi daha iyi tanımlar?

7.1. Etnik kimlik

Türk.....	[]1
Kürt.....	[]2
Arap.....	[]3
Fars.....	[]4
Roman/Çingene.....	[]5
Yörük.....	[]6
Diğer (Belirtiniz:.....)	[]7

7.2. Dini kimlik

Alevi.....	[]1
Sünni (Belirtiniz: Hanefi, Şafi, Malik, Hanbeli.....)	[]2
Diğer (Belirtiniz:.....)	[]3

8.Herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında mısınız?

	Kendisi	Eşi
Evet	[]1	[]1
Hayır	[]2	[]2
Bilmiyorum	[]3	[]3

II. BÖLÜM: GÖÇ

9.Doğum yeriniz? (İl-İlçe)

Belirtiniz:.....

10. Buraya nereden geldiniz? (SEÇENEKLER OKUNMAYACAK VE TEK CEVAP İŞARETLENECEKTİR.)

Doğdum doğalı bu ilçede yaşıyorum (Belirtiniz:.....)	[]1
Bu bölgede başka ilden (Belirtiniz:.....)	[]2
Bu bölgede başka ilçeden (Belirtiniz:.....)	[]3
Bu bölgenin dışında başka ilden (Belirtiniz:.....)	[]4

Bu bölgenin dışında başka ilçeden (Belirtiniz:.....[]5

Yurt dışından (Belirtiniz:.....[]7

Başka (Belirtiniz:.....[]8

DİKKAT...!!! EĞER DOĞDUĞUNDAN BERİ BU İLÇEDE YAŞIYORSA LÜTFEN 13. SORUYA GEÇİNİZ..!

11. Buraya yerleşme nedeniniz nedir? (NEDENLER OKUNMAYACAK VE TEK CEVAP İŞARETLENECEKTİR.)

Ekonomik nedenler..... []1

Ailevi nedenler..... []2

Bireysel nedenler..... []3

Doğal afetler/çevresel nedenler..... []4

Güvenlik nedenleri..... []5

Kan davasından kaçmak..... []6

Akrabalarımın varlığı..... []7

Hemşerilerin varlığı..... []8

Ailemin diğer üyelerinin varlığı..... []9

Sağlık nedenleri..... []10

Eğitim nedenleri..... []11

Başka

(Belirtiniz:..... []12

12. Kaç yıldır burada oturuyorsunuz/yaşıyorsunuz?

Yaşanılan Yıl:.....

13. Önümüzdeki yıllarda buradan göç etmeyi düşünüyor musunuz? (SEÇENEKLER OKUNACAKTIR.)

Hiç düşünmüyorum.....[]1

Kararsızım.....[]2

İlk fırsatta göç etmeyi istiyorum.....[]3

DİKKAT...!!! GÖÇ ETMEYİ HİÇ DÜŞÜNÜYOR İSE LÜTFEN 15. SORUYA GEÇİNİZ..!

14.Göç etmeyi düşünmenizin en önemli nedeni nedir? (NEDENLER OKUNMAYACAK ve EN ÖNEMLİ GÖRÜLEN TEK CEVAP İŞARETLENECEKTİR.)

Ekonomik nedenler..... []1

Ailevi nedenler..... []2

Bireysel nedenler.....	[]3
Doğal afetler/Çevresel nedenler.....	[]4
Güvenlik nedenleri.....	[]5
Kan davasından kaçmak.....	[]6
Akrabalarımın varlığı.....	[]7
Hemşerilerin varlığı.....	[]8
Ailemin diğer üyelerinin varlığı.....	[]9
Sağlık nedenleri.....	[]10
Eğitim nedeni.....	[]11
Başka (Belirtiniz:.....)	[]12

III. BÖLÜM: TARIM, EKONOMİ VE ÇALIŞMA YAŞAMI

15. Temel geçim kaynağınız nedir, belirtiniz? (SEÇENEKLER OKUNMAYACAK VE TEK CEVAP ALINACAKTIR... AYRICA DA MUTLAKA TARIM ya da TARIM DIŞINDA YAPTIĞI İŞ HER SÜTUNUN ALTINDAKİ “BELİRTİNİZ” KISMINA YAZILACAKTIR..)

Esas Geçim Kaynağı	
(1) Tarımdan (Kendi toprağında çiftçilik, hayvancılık/besicilik, yarıcılık, ortakçılık, marabacılık, gündelik/mevsimlik tarım işçisi, toprak ağası vb.)	Ne Olduğunu Belirtiniz:.....
(2) Tarım dışı (Memur, işçi, sanayi, serbest çalışan, emekli vb.)	Ne Olduğunu Belirtiniz:.....
(3) Her ikisi de	Ne Olduğunu Belirtiniz:.....

16. Toprağınız var mı?

Evet.....	[]1
Hayır.....	[]2
Cevap Vermek İstemedi.....	[]3

17. (16. SORUNUN CEVABI “EVET” İSE SORULACAKTIR.) Kaç dönüm toprağınız var?

Sulu Toprak Miktarı:.....dönüm

Kuru Toprak Miktarı:.....dönüm

DİKKAT...!!! HIÇ TARIMSAL ÜRETİM YAPMIYOR İSE LÜTFEN 26. SORUYA GEÇİNİZ..!

18. (TARIMSAL ÜRETİM YAPIYORSA SORULACAKTIR.) Aşağıdaki üretim alanlarından kaç dönüm toprağa sahipsiniz?

Örtülatı üretim alanı (sera): dönüm

Narenciye bahçesi(Portakal, limon vb) alanı:dönüm

Nar bahçesi alanı:.....dönüm

Diğer (Belirtiniz):.....dönüm

19. (TARIMSAL ÜRETİM YAPIYORSA SORULACAKTIR.) Ürettiğiniz ürünü nasıl değerlendiriyorsunuz? (Önem sırasına göre ilk üç cevabınızı 1, 2, 3 şeklinde sıralayınız.) (SEÇENEKLER OKUNACAKTIR.)

Kendi tüketimim için kullanıyorum..... []1

Tüccara satıyorum..... []2

Kooperatife satıyorum (Belirtiniz:..... []3

Hale satıyorum..... []4

Fabrikaya satıyorum..... []5

Hem tüccara hem hale satıyorum..... []6

Kendim satıyorum..... []7

Başka (Belirtiniz:..... []8

20. Ürettiğiniz ürünlerin fiyatları nasıl belirlenmektedir?

Üretici belirliyor..... []1

Komisyoncu belirliyor..... []2

Toptancı hali belirliyor..... []3

Tüccar belirliyor..... []4

Başka (Belirtiniz:..... []5

21. (TARIMSAL ÜRETİM YAPIYORSA SORULACAKTIR.) Tarımsal işlerinizde (ekip biçme, toplama vb.) size en çok kim yardımcı oluyor?

Belirtiniz:.....

.....

22.Aşağıdakilerden hangisine üyeliğiniz/kaydınız var? (BİRDEN ÇOK SEÇENEK İŞARETLENEBİLİR VE SEÇENEKLER OKUNACAKTIR)

Tarsim kaydım var.....[]1

Tarım kredi kooperatifine kaydım var.....[]2

Hem tarsim hem tarım kredi kooperatifine kaydım var.....[]3

Hiçbirine kaydım yok.....[]4

Diğer (Belirtiniz:.....[]5

23.(22. SORUYA KAYDI OLANLARA SORULACAKTIR) Tarsim, Tarım kredi kooperatifi gibi yerlere kayıt yaptırmanızdaki amacınız nedir?

Belirtiniz:.....

.....

24.(22. SORUYA KAYDI OLMAYANLARA SORULACAKTIR) Tarsim, Tarım kredi kooperatifi gibi yerlere kayıt yaptırmama düşünceniz nedir?

Belirtiniz:.....

.....

.....

25.Tarımla ilgili herhangi bir Sivil Toplum Kuruluşu'na üyeliğiniz var mı?

Evet (Belirtiniz:.....[]1

Hayır.....[]2

26.İhtiyaçlarınızdan arta kalan parayı nasıl değerlendiriyorsunuz? (BİRDEN ÇOK SEÇENEK İŞARETLEYEBİLİRSİNİZ ve SEÇENEKLER OKUNMAYACAK)

Param artmıyor..... []1

Bahçe, tarla, arsa vb alırım..... []2

Konut alırım..... []3

Taşıt alırım..... []4

Altın vb. ziynet eşyası alırım..... []5

Bankaya yatırıyorum..... []6

Dolar, euro vb. alırım..... []7

Evimde saklıyorum..... []8

Başka (Belirtiniz: []9

27. Paranızı bundan 10-15 yıl öncesinde nasıl değerlendiriyordunuz? (BİR DEN ÇOK SEÇENEK İŞARETLEYEBİLİRSİNİZ ve SEÇENEKLER OKUNMAYACAK)

- Param artmıyordu..... []1
Bahçe, tarla, arsa vb alırdım..... []2
Konut alırdım..... []3
Taşıt alırdım..... []4
Altın vb. ziynet eşyası alırdım..... []5
Bankaya yatırırdım..... []6
Dolar, euro vb. alırdım..... []7
Evimde saklardım..... []8
Başka (Belirtiniz: []9

28. Yaklaşık 10-15 yıl öncesine göre ekonomik durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz? (SEÇENEKLER OKUNACAKTIR.)

- Daha iyi..... []1
İyi..... []2
Değişmedi..... []3
Kötü..... []4
Daha kötü..... []5

29. Şu anki ekonomik durumunuzdan ne kadar memnunsunuz? (SEÇENEKLER OKUNACAKTIR.)

- Tamamıyla Memnun..... []1
Biraz memnunum..... []2
Hiç Memnun değilim..... []3
Bilmiyorum..... []4

30. Kendinizi hangi gelir grubunda (sosyo-ekonomik grup) görüyorsunuz? ((SEÇENEKLER OKUNACAKTIR.)

- Alt/yoksul..... []1
Ortanın altı/dar gelirli..... []2
Orta..... []3
Ortanın üstü/ zengin..... []4
Üst/ çok zengin..... []5

31. Birazdan okuyacağım gelir kaynaklarından hangisi hanenizde yaşayan ya da hanenizin üyesi olan bireylerden birisine aittir?

	Kendisi	Eşi	Çocuk(ları)	Diğer (Belirtiniz)
Emekli Maaşı				
Maaş (Memur, SGK'lı çalışan vb)				
Kira Geliri (dükkan, ev vb)				
Yaşlılık Aylığı				
Dul/Yetim Aylığı (Ölüm Aylığı)				
Nafaka				
Evde Bakım Aylığı				
Sosyal Yardım				
Engelli Aylığı				
Engelli Yakını Aylığı				
Sosyal Ekonomik Destek				
Öğrenim kredisi				
Öğrenim bursu				
Diğer (Belirtiniz...)				

32. Aile üyelerinden kim aşağıda belirteceğim mal varlıklarından birisine sahiptir?

	Kendisi	Eşi	Çocuk(ları)	Diğer (Belirtiniz)
Ev (Belirtiniz:.....)				
Otomobil (Belirtiniz:.....)				
Motosiklet (Belirtiniz:.....)				
Traktör (Belirtiniz:.....)				
Kamyon(et) (Belirtiniz:.....)				
Arsa (Belirtiniz:.....)				
Tarla (Belirtiniz:.....)				
Bahçe (Belirtiniz:.....)				
Örtüaltı üretim alanı (Belirtiniz:..)				
Diğer (Belirtiniz...)				

2. “KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: ANTALYA ÖRNEĞİ” MÜLAKAT FORMU

1. Tarımsal üretime başlamanızdan bugüne kadarki süreçten bahsedebilir misiniz? (Üretime ne zaman başladınız, hangi ürünleri ekip, dikip, toplamaktasınız? Hangi ürünlerin ekilip dikileceğine nasıl karar veriyorsunuz?)
2. Bölgenizde örtüaltı üretim, narenciye üretimi vb üretim alanlarından hangisi daha yaygındır? (Bu üretim alanları hangi yıllardan beri yaygınlık göstermektedir? Bu üretim alanlarının yaygın olmasında hangi unsurlar etkilidir? Daha öncesinde hangi ürünlerin üretimi söz konusuydu? Şimdilerde en çok ne üretiliyor? Ürün değişikliğine sebep olarak neyi görmektesiniz?)
3. (Eğer Yaygınlaşma Varsa) Örtüaltı üretim, narenciye üretimi gibi alanlardaki yaygınlaşma bölgede nasıl/ne türde değişiklikler yaşanmasına sebep oldu?
4. Tarımda karşılaştığınız en önemli sorun(lar) nedir? Tarımda karşılaştığınız bu sorunların kaynağını ne(ler) olarak görüyorsunuz? Anlatır mısınız? (Bu sorunlar ne kadar zamandır var? Bu sorun(lar)la nasıl mücadele ediyorsunuz?)
5. Sizce geçmiş yıllarla kıyaslandığında son 5 yıldır bölgenizde meydana gelen **hortum, dolu, şiddetli fırtına, aşırı/ani sıcaklık, yangın vb.** oluşumlar veya değişimler niçin meydana gelmektedir?
6. Sizce hortum, dolu, şiddetli fırtına, aşırı/ani sıcaklıkların,
 - 6.1. Geçmişte ne türde etkileri/sonuçları oluyordu?
 - 6.2. Günümüzde/şimdi ne türde etkileri/sonuçları oluyor?
 - 6.3. Gelecekteki etkileri/sonuçları ne olur?
7. Son 5 yıldır yaşanan hortum, dolu, şiddetli fırtına, aşırı/ani sıcaklık gibi afetleri siz nasıl deneyimlediniz? Yaşanan afetler sizi ne şekilde etkiledi? En fazla hangi yılda gerçekleşen hortumdan etkilendiniz? Anlatır mısınız?
8. Hortumun yaşanmasından sonra hortumun etkileriyle nasıl mücadele ettiniz? (Ne kadar para harcadınız? Paranız var mıydı? Kredi mi çektiniz, borç mu aldınız? Kimden aldınız? Bu süreçte geçiminizi nasıl sağladınız? Sorunlarınızı nasıl çözdünüz?)
9. Bu süreçte size kimler destek oldu? (Akraba, komşu, arkadaş, muhtarlık, belediye, kaymakamlık, STK, devlet vb). Her birinin ne türde destekleri oldu?
10. Hortum sonrasında devletin yaptığı yardımlar hakkındaki düşünceleriniz neler? Siz devlet olsaydınız yardımları nasıl dağıtırdınız?
11. Hortumların etkilerini azaltmak için neler yapılabilir?

12. İlçede hortum, dolu, fırtına, aşırı/ani sıcaklık vb olmasının engellenmesi için sıra ile aşağıda sıraladıklarımın kime, nasıl bir görev düşmektedir?

12.1. Siz?

12.2. Halk?

12.3. Yerel yönetimler?

12.4. Devlet (Ankara)?

12.5. Sivil Toplum Kuruluşları?

12.6. Başka?

13. Sizce küresel ısınma nedir?

14. (Küresel ısınma hakkında bilgi sahibi ise) Küresel ısınmaya yönelik bilgiyi nereden edindiniz?

15. Küresel ısınmanın kime, ne gibi etkileri olduğunu düşünüyorsunuz?

15.1. Sizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

15.2. Finike'yi/Kumluca'yı/Antalya'yı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

15.3. Türkiye'yi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

15.4. Dünya'yı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

16. Küresel ısınma sorununun aşılabilmesi için sıra ile aşağıda okuyacaklarımdan kime ne gibi görevler düşmektedir?

16.1. Birey olarak siz ne yapmalısınız?

16.2. Çiftçiler ne yapmalılar?

16.3. Türkiye devleti ne yapmalıdır?

16.4. Dünya devletleri

17. Benim sormadığım ama sizin söylemek ya da eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

.....
.....

Bana Zaman Ayırarak Sorularımı İçtenlikle Yanıtladığınız İçin Çok Teşekkür Ediyorum.